

T.C.
ADYAMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİTLİS MERKEZ AĞZI
(Giriş – İnceleme – Metin – Sözlük)

Nejla YAŞURGAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Burak TELLİ

ADYAMAN- 2019

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğretim Üyesi Burak TELLİ danışmanlığında Nejla YAŞURGAN tarafından hazırlanan “Bitlis Merkez Ağzı (Giriş – İnceleme – Metin – Sözlük)” başlıklı çalışma 17 / 06 / 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK

İmza:

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Burak TELLİ

İmza:

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Serdar YAVUZ

İmza:

Doç. Dr. Murat Gökhan DALYAN

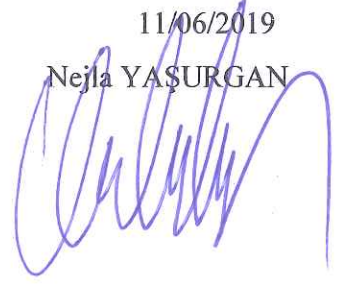
Enstitü Müdürü

BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bitlis Merkez Ağzı (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf olarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

11/06/2019

Nejla YAŞURGAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Bitlis İli Merkez Ağzı

(Giriş – İnceleme – Metin – Sözlük)

Nejla YAŞURGAN

Adıyaman Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Dili Bilim Dalı

Haziran, 2019

Türk dilinin işleyişini ve inceliklerini anlamak, sadece yazı dili özelliği kazanan resmi dili incelemekle mümkün değildir. Bundan dolayı ağızların araştırılması ve incelenmesi gerekmektedir. Ağız çalışmaları Türk dili için doğrudan bir kaynak olmakla beraber, bunun yanında etimoloji, sosyoloji, etnoloji, folklor ve tarih gibi birçok bilime de katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili çalışmalarda son yıllarda artmıştır. Ancak Bitlis ili ile ilgili detaylı bir çalışma bulunmamaktadır.

Bitlis stratejik konumu dolayısıyla birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. 1071'den beri Türk yurdu olan Bitlis'te çeşitli Türk devletleri hüküm sürmüştür. Ayrıca bir geçiş noktası özelliği göstermesinden dolayı zengin bir dil ve kültür tabakalaşması oluşmuştur. Tüm bu özellikleri düşünüldüğünde bölge ağız çalışmaları açısından önem arz etmektedir. Bu çalışma kaybolmakta olan Bitlis ili ağızıyla ilgili daha fazla çalışma yapılması gerektiğini göstermiştir.

Yapılan bu tez çalışmasının amacı ağız çalışmalarına katkıda bulunmak ve Bitlis ili ağızıyla ilgili çalışmaların sayısını artırmaktır. Bu tez çalışmasında merkez ve merkeze bağlı 6 köyden yapılmış olan derlemelerden 23 metin transkripsiyon alfabetiyle yazıya geçirilmiştir. Bu metinlerin fonetik ve morfolojik yapısı incelenmiştir. Bitlis ili ağzının önemli görülen özelliklerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağız Araştırmaları, Bitlis Merkez Ağzı, Bitlis, Fonetik, Morfoloji.

ABSTRACT
Master's Thesis
The Dialect of Bitlis Centre
(Introduction– Research – Text – Lexicon)
Nejla YAŞURGAN
Adiyaman University
Gradute School of Social Sciences
Department of Turkish Language and Literature
New Turkish Language
June, 2019

Understanding the functioning and particulars of the Turkish Language is not possible only by examining the official language which has the characteristic of written language. Thus, we need to research dialects. The study of dialects is a direct source for Turkish Language. Nevertheless, they help etymology, sociology, ethnology, folklore and history. Thus, The Turkey Turkish dialects studies increase in recent years but we don't have any studies about Bitlis province.

Bitlis has hosted most of civilization because of its strategic location. Bitlis, Which has been a Turkish homeland since 1971, has ruled various Turkish states. In addition to this, there has occurred a rich language and cultural stratifying because of showing switch feature. Considering all these features, the region is important for dialect studies. This study showed us that more studies should be done on the dialect of the Bitlis province which is disappearing.

The aim of study is to help to dialect studies and increase the number of studies on the dialect of the Bitlis province. In this study, from the review of the center and 6 villages connected to the center 23 which is written with text transcription alphabet. These texts, which has phonetic and morphological structure, are examined. The important features on the dialect of the Bitlis province are mentioned.

Key Words: Dialect Reserarches, Bitlis Central Dialect, Bitlis, Phonetics, Morphological.

ÖNSÖZ

Her yazı dili kaynağını bir konuşma dilinden alır. Bugün standart dil olarak isimlendirilen Türkiye Türkçesinin yazı dilinin kaynağı da Anadolu ağızlarıdır. Böyle düşünüldüğünde standart dil dışındaki ağızların önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bir dilin canlı tanıkları olan ağızlarda dilin geçirdiği aşamalar rahatlıkla görülebilir. Soyut mirasımız olan ağızlar günümüzde çeşitli kültürel, teknolojik ve toplumsal gelişmelerden dolayı bozulmakta ve yok olmaktadır. Bu yüzden dilciler kayıtlar ve yaptıkları çalışmalarla Anadolu ağızlarını koruma altına almayı planlamışlardır. İşte bu tez çalışması da bu amaca hizmet etmek, dil atlası ve Anadolu diyalektolojisine bir katkı düşüncesiyle hazırlanmıştır.

Ağız çalışmaları geniş veya dar sahalı çalışmalar olarak iki şekilde yapılmaktadır. Bu çalışmada dar saha çalışması esas alınmıştır. Çalışma kapsamında Bitlis merkez ve merkeze bağlı köylerde derleme çalışmaları yapılmıştır. Derlemelerde ağız yapısını doğru tespit edebilmek için genellikle 50 yaş üstü ve bölgeden uzun süre ayrılmamış kadın ve erkekler tercih edilmiştir.

Bitlis ağzıyla ilgili tüm kayıtlar 2014-2015 yılları arasında derlenmiştir. Bitlis merkezin çeşitli mahallelerinden derlenen metinlerden 17 tane, köylerden de 6 tane olmak üzere toplamda 23 metin deşifre ettik. Merkeze bağlı 6 köyden metin derledik. Bu köyler şunlardır: Dörtağaç, Ekinli, Konuksayar, Başhan köyü, Küllüce ve Yumurtatepe. Sadece bu 6 köyden metin derlenmesinin sebepleri bölgedeki köylerin bir kısmının etnik yapısı, bölgenin coğrafi koşullarının zor olması ve bazı köylerin tamamen boşaltılmış olmasıdır. Metinlerin deşifresinde Mehmet Dursun Erdem'in çeviri yazı işaretleri kullanıldı. Tezimizin transkripsiyonlu metin haricindeki kısımlarında Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuzu esas alınmıştır.

Çalışma, giriş, inceleme, metinler, sözlük olmak üzere dört bölümden meydana gelmektedir. Giriş kısmında çalışmayla ilgili temel konular, yörenin tarihi, kültürü, ekonomisi gibi ağız yapısının oluşmasında etken olan unsurlar hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. İnceleme kısmında öncelikle ses bilgisi özellikleri incelenmiş, akabinde şekil bilgisi özellikleri gösterilmiştir. Sonuç kısmında Bitlis ağzının Türkiye Türkçesi ağızları içindeki yerini tespit edilmeye çalışıldı ve bulgular maddeler halinde sıralandı. Metinler bölümünde Bitlis merkez ve köyelerine ait, yörenin dil özelliklerini yansıtan

metinler bulunmaktadır. Sözlük bölümünde metinde geçen dikkat çekici ve yazı dilinde kullanılmayan kelimeler verilmeye çalışılmıştır. Yörenin kelime hazinesini biraz daha geniş verebilmek düşüncesiyle yine tarafımızca derlenmiş fakat deşifre edilen metinler içerisinde bulunmayan kelimeler “Metin Dışı Derlenen Kelimeler” başlığıyla verilmiştir.

Metinlerde kullanılan büyük harflerin her biri farklı bir ses için transkripsiyon harfi olarak kullanılmıştır. Metinlerde geçen özel isimler italik yazı tipiyle yazılmıştır. Bütün derlemeler ve metinlerin deşifreleri tarafımızca yapılmıştır. İnceleme kısmında örnekler verilirken kelimelerin yanına metin ve sıra numaraları “1/5” şeklinde yazılmıştır. İlk sayı metin numarasını, ikinci sayı ise metin içinde kelimenin geçtiği bölümü göstermektedir.

Lisans yıllarımda bana dili sevdiren, bu alanı seçmemde büyük payı olan, bana ağız çalışması yapmasını öğreten kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. Serdar YAVUZ’a, kıymetli fikirlerini benimle paylaşan ve çalışmanın her safhasında bana yol gösteren tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Burak TELLİ’ye teşekkürlerimi sunarım. Son olarak tezi hazırlarken maddi manevi desteklerini esirgemeyen dostlarıma ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Adıyaman – 2019

Nejla YAŞURGAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
TABLolar VE HARİTALAR.....	xii
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. BİTLİS.....	1
1.1.1. Bitlis İsmi nin Kaynağı.....	1
1.1.2. Bitlis İlinin Tarihçesi.....	3
1.2. İLİN COĞRAFYASI.....	6
1.2.1. İlin Coğrafi Konumu.....	6
1.2.2. İklim ve Hava.....	7
1.2.3. Bitki Örtüsü ve Orman Varlığı.....	9
1.2.4. Nüfus ve Yerleşme.....	10
1.2.5. Eğitim.....	12
1.2.6. İktisadi Yapı.....	13
1.3. GELENEK VE GÖRENEKLER.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

2.1. ÜNLÜLER.....	25
2.1.1. Ünlü Çeşitleri.....	25
2.1.1.1. /a/ Ünlüsü ve Çeşitleri.....	25
2.1.1.2. /e/ Ünlüsü ve Çeşitleri.....	26
2.1.1.3. /ı/ Ünlüsü ve Çeşitleri.....	27

2.1.1.4. /i/ Ünlüsü Çeşitleri.....	28
2.1.1.5. /o/ Ünlüsü ve Çeşitleri.....	29
2.1.1.6. /ö/ Ünlüsü ve Çeşitleri.....	30
2.1.1.7. /u/ Ünlüsü ve Çeşitleri.....	30
2.1.2. Ünlülerde Uzunluk-Kısalık.....	31
2.1.2.1. Uzun Ünlüler.....	31
2.1.2.1.1 Uzun /a/ Ünlüsü: /ā/.....	31
2.1.2.1.2 Uzun /e/ Ünlüsü: /ē/.....	31
2.1.2.1.3. Uzun /ı/ Ünlüsü: /ī/.....	32
2.1.2.1.4. Uzun /i/ Ünlüsü: /ī/.....	32
2.1.2.1.5. Uzun /o/ Ünlüsü: /ō/.....	32
2.1.2.1.6. Uzun /u/ Ünlüsü: /ū/.....	32
2.1.2.1.7. Uzun /ü/ Ünlüsü: /ū/.....	32
2.1.2.2. Kısa Ünlüler.....	32
2.1.3. Ünlü Uyumları ve Benzeşmeleri.....	33
2.1.3.1.Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	33
2.1.3.1.1.Düzlük Yuvarlaklık Uyumunun Sağlanması.....	33
2.1.3.1.2.Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması.....	34
2.1.3.2. Önlük-Artlık Uyumu.....	35
2.1.3.2.1.Önlük-Artlık Uyumunun Bozulması.....	35
2.1.4. Ünlü Değişimleri.....	36
2.1.4.1. Art Ünlülerin Önlüleşmesi.....	37
2.1.4.2. Ön Ünlülerin Artlaşması.....	38
2.1.4.3.Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması.....	40
2.1.4.4.Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi.....	41
2.1.5. Ünlülerde Düşme ve Türeme.....	42
2.1.5.1. Ünlü Düşmesi.....	42
2.1.5.2. Ünlü Türemesi.....	43
2.2. ÜNSÜZLER.....	44
2.2.1.Ünsüz Çeşitleri.....	44
2.2.2.Ünsüz Değişimleri.....	46
2.2.3. Ünsüz Düşmesi.....	51

2.2.4. Ünsüz Türemesi.....	53
2.2.5. Benzeşmezlik	54
2.2.6. Ünsüz İkizleşmesi	54
2.2.7. Göçüşme	54
2.2.8. Hece Düşmesi	55
2.2.9. Hece Türemesi	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

3.1.2.1. Sıfat-Fiiller.....	57
3.1.2.2. Zarf-Fiiller	57
3.1.2.3. İsim-Fiiller	58
3.1. YAPIM EKLERİ	56
3.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri.....	56
3.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri.....	56
3.1.3. Fiilden Fiil Yapma Ekleri.....	58
3.1.4. İsimden Fiil Yapım Ekleri.....	58
3.2. ÇEKİM EKLERİ.....	59
3.2.1. İsim Çekim Ekleri	59
3.2.1.1.Hâl Ekleri	59
3.2.1.1.1. İlgi Hâli Eki	59
3.2.1.1.2. Yükleme Hâli Eki.....	59
3.2.1.1.3. Yönelme Hâli Eki	60
3.2.1.1.4. Bulunma Hâli Eki	60
3.2.1.1.5. Çıkma Hali Eki.....	60
3.2.1.1.6. Vasıta Hali Eki.....	61
3.2.1.2. İyelik Ekleri	61
3.2.2. Fiil Çekimi	61
3.2.2.1. Fiillerin Basit Zaman Çekimleri	62
3.2.2.1.1. Bildirme Kipleri	62
3.2.2.1.1.1. Şimdiki Zaman	62

3.2.2.1.1.2. Geniş Zaman	63
3.2.2.1.1.3. Görülen Geçmiş Zaman	64
3.2.2.1.1.4. Duyulan Geçmiş Zaman	64
3.2.2.1.1.5. Gelecek Zaman Eki	65
3.2.2.2.2. İsteme Kipleri	65
3.2.2.2.2.1. Emir Kipi	65
3.2.2.2.2.2. Dilek-Şart Kipi	66
3.2.2.2.2.3. İstek Kipi	66
3.2.2.2.3. Fiillerin Birleşik Zaman Çekimleri	66
3.2.2.2.3.1. Hikâye	67
3.2.2.2.3.2. Rivayet	67
3.2.2.2.3.3. Şart	67
3.3. ZAMİRLER	68
3.3.1. Şahıs Zamirleri	68
3.3.2. İşaret Zamiri	69
3.3.3. Belgisiz Zamir	70
3.3.4. Dönüştürme Zamiri	70
3.3.5. Soru Zamiri	71
3.4. EDATLAR	71
3.5. BAĞLAÇLAR	72
SONUÇ	73
METİNLER	78
SÖZLÜK	176
METİN DIŞI DERLENEN KELİMELER	181
KAYNAKÇA	184
ÖZGEÇMİŞ	193

TABLÖLAR VE HARİTALAR

Tablo 1: Bitlis İli Kronolojisi.....	5
Tablo 2: Bitlis ilinin sıcaklık değerleri, güneşlenme süresi, yağışlı gün sayısı ve toplam yağış miktarı.....	8
Harita 1: Bitlis İli İdari Haritası.....	22
Tablo 3: Şahıs Zamirleri.....	63
Tablo 4: Dönüşlülük Zamirleri.....	64

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

á: a-e arası ünlü

ä: e-a arası ünlü

à: a-ı arası ünlü

â: a-o arası ünlü

è: e-i arası ünlü

ê: e-ö arası ünlü

í: ı-i arası ünlü

î: ı-u arası ünlü

ï: i-ü arası ünlü

ó: o-ö arası ünlü

ô: o-u arası ünlü

õ: ö-ü arası ünlü

ú: u-ü arası ünlü

ķ: Katı, patlayıcı, ötümsüz art damak ünsüzü

ħ: Hırıltılı h

ħ: Normalden kalın h

ğ: Art damak g si

ţ: Normalden kalın t

ṽ: Katı, sızıcı, ötümlü bir diş dudak ünsüzü

ş: Yarı tonlu s

ŗ : Erimeye yakın r

ŗ: Erimeye yakın m

ñ: Damak n si

ş: Normalden kalın, art damak s'si

l̥: Gevşek boğumlanmalı, akıcı l ünsüzü

Ḷ: ķ-ħ arası ünsüz

K: k-g arası ünsüz

T: t-d arası ünsüz

Ç: c-ç arası ünsüz

S: s-z arası ünsüz

Ş: Ő-j arası ünsüz

P: p-b arası ünsüz

F: v-f arası ünsüz

‘: Aydın

-: Ünlüler üzerinde uzunluk işareti

˘: Ünlüler üzerinde kısalık işareti

°: Ünsüzlerin altında erime işareti

KISALTMALAR LİSTESİ

Ank.	Ankara
C	Cilt
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
DGA	Doğu Grubu Ağızları
Ed.	Editör
ha	Hektar
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
No.	Numara
S.	Sayı
s.	Sayfa
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDAY	Türk Dünyası Araştırma Yıllığı
TDK	Türk Dil Kurumu
t.y.	Tarih yok
Ünv.	Üniversite
Yay.	Yayın

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. BİTLİS

1.1.1. Bitlis İsminin Kaynağı

Tarih boyunca çok farklı isimlerle anılan Bitlis'i Asurlular Bit-Liz, Pers ve Yunanlılar Bad-Lis, veya Bad-Lais, Bizanslılar Bal-Lais-on, Babalesion veya Baleş, Araplar Bad-Lis, Pageş veya Pağışi olarak kullanmışlardır. Asurluların kullandığı dilde Bit kelimesi yurt, Bet kelimesi ise kale anlamında kullanılmaktadır. Böylece Bit-Liz anlam olarak Liz'in Yurdu'nu, Bet-Lis ise Liz'in Kalesi'ni karşılamaktadır (Yağız, 2016:1; Serdar, 2000:1). Şerefnâme' nin yazarı Şeref Han, Kamûs-ül Â'lâm'ın yazarı Şemsettin Sâmî,Zinnat-ülKulub'un yazarı Kavzinli Hamdullah Meftuni ve Rum ve Acem tarihçilerinden Maksidi şehrin isminin Büyük İskender'in komutanlarından olan ve aynı zamanda Bitlis kalesini yapan Bedlis'ten geldiğini savunmaktadırlar. Şemsettin Sâmî Bedlis kelimesinin anlamının "havası ve suyu güzel olan yerin adı" olduğunu belirtmektedir (Araboğa, 2018:65).

Şehrin tesisine dair çeşitli rivayetler bulunsa da tarihçilerin ittifakla üzerinde durduğu ve Evliya Çelebi'nin de belirttiği rivayet şu şekildedir: MÖ 336 yılında Makedonya Kralı II. Filibe'nin ölmesi üzerine onun yerine oğlu Büyük İskender (Şeref Han Şerefname adlı eserinde İskender'in peygamber olarak bilinen İskender Zülkarneyn olduğunu savunmaktadır. Zülkarneyn isminin "iki boynuz" anlamına geldiği, Zülkarneyn'in sürekli doğuya hareket ettiği ve 31 yaşında öldüğü bilinmektedir. Bu sebeple; Büyük İskender'in de alnında boynuz halinde iki et yumrusunun çıkması, doğuya seferler yapması ve 30'lu yaşlarda ölmesinden dolayı İskender ve Zülkarneyn'in aynı kişiler olduğunu savunmaktadır. Fakat ileri sürülen bu tez bugüne kadar ispatlanamamıştır) kral olarak geçmiştir. İskender Babil'i İşgal ettikten sonra Hindistan seferine çıkmaya karar vermiştir. Hindistan seferine çıkmadan önce İskender'in alnında boynuz gibi görünen iki et parçası çıkmış ve bunu gizleyebilmek için devamlı olarak boynuzlu miğfer takan İskender'e bütün hekimlerin aradığı şifanın sularda olduğunu söylemesi üzerine uğradığı bütün yerlerdeki sularda yüzünü yıkayarak

derdine derman aramıştır. Şatt'ül-Arap bölgesine geldiğinde Dicle Nehri'ne akan bütün suların araştırılması için bilginlerini görevlendiren İskender ve mahiyeti, biraz ilerledikten sonra Bitlis önlerine gelmişler ve Bitlis çayının kendisine şifa verdiğini görünce Kösür ve Rabat sularının birleştiği yerde karargâhını kurmuştur (Serdar, 2017:5).

Hekimler İskender'e şifasının suyun kaynağında olduğunu söylediği için öncelikle şehrin doğusundan akan Rabat suyunun kaynağına gidilmiş fakat günlerce kullandığı halde derdine derman olmadığı görülmüştür. Bunun üzerine şehrin batısından akan Kösür Çayının kaynağına gidilmiştir. Bu suyun pınarının olduğu yerde suların fişkırdığı dağlık ve ağaçlıklı yeşil tepeler ile zümrüt yeşilliğinde, reyhan ve değişik çiçeklerle bezelenen yerin iklimine İskender hayran kalmış ve buranın havasından, suyundan faydalanmak için yaklaşık bir hafta kadar burada konaklamaya karar vermiştir. Bitlis'e 10 km uzaklıkta yer alan Duav (İkisü) yaylasında bulunan ve günümüzde hala İskender Çeşmesi olarak anılan bu suyun İskender'in hastalığına şifa olduğu ve boynuzlarının kaybolduğu görülmüştür. Burada derdine şifa bulan İskender komutanlarından biri olan Leis'i çağırarak Kösür ve Rabat sularının birleştiği yerde müstahkem bir kale yapmasını istemiştir ve komutanına dönerek "Ben İran (bazı kaynaklarda Hindistan) seferinden dönene kadar buraya öyle bir kale yap ki benim gibi bir kral veya kumandan dahi onu ele geçiremesin. Böylece bu kalenin ve yerin ismi kuşaktan kuşağa, yüzyıldan yüzyıla ebedileşsin" demiştir (Serdar, 2017:5-6).

Kendisine kuşatılması zor bir kale yapılması emredilen Leis, kaleyi yedi yılda tamamladıktan sonra İskender İran ve Hindistan'ı fethedip geri dönmüştür. Büyük İskender kalenin önüne gelip içeriye girmek istediğinde buna müsaade edilmemiştir ve kalenin kapıları kapatılmıştır. İskender kalenin kuşatılması için emir vermiş fakat günlerce uğraşmasına rağmen kaleyi alamamış ve Rahva Ovasına doğru çekilmiştir. İskender geri çekilince Leis, İskender'in huzuruna çıkmış, anahtarı teslim etmiş ve onu şehre davet etmiştir. İskender hiddetle "Bre mel'un, madem anahtarı verecektin beni neden bu kadar uğraştırdın? Onca adamımı neden kırdırdın?" demesi üzerine Leis saygı ile: "Ey Büyük Fatih! Benim direnmem sizin emrinizin gereği idi. Sizin dahi alamayacağımız bir kale yaptığımı göstermek için direndim. Kale sizindir, benim için vereceğiniz karara da boynum kıldan incedir" cevabını vermiştir. Bu cevabı beğenen

İskender kaleye kumandanının adını verir ve bu isim zamanla Bitlis'e dönüşür (Kayaoğlu, 1967:9).

1.1.2. Bitlis İlinin Tarihçesi

Bitlis tarihinin ne kadar eskiye dayandığı kesin olarak bilinemese de tarihçiler Bitlis tarihinin 5000 veya 7000 yıllık olması üzerinde fikir birliğine varmışlardır. Bitlis tarihi Neolitik Çağ diye adlandırılan Yenitaş dönemine kadar uzamaktadır. Neolitik Çağ, Yenitaş veya Cilalı Taş diye de adlandırılan bu dönem, Ortataş ve Tunç Devri arasında kalan zaman dilimidir. Bu dönem MÖ 3000 ve 9000 yılları arasını kapsamaktadır. Güneybatı Asya ülkelerindeki Neolitik Çağ MÖ 9000-5000, Avrupa ülkelerindeki Neolitik Çağ MÖ 6500, Tuna kıyılarında MÖ 5500 yıllarında yaşanmıştır. Buna göre Bitlis tarihinin 5000 yıldan fazla olması 7000 yıllık olması ihtimali daha fazladır (<http://www.bitliskulturturizm.gov.tr>, 01.02.2019).

Bitlis il sınırları içerisinde yer alan Süphan ve Nemrut dağlarındaki obsidyen (doğal cam yatakları) yataklarından elde edilen doğal camın kesici, yontucu ve kazıyıcı alet olarak çevredeki yerleşim yerlerinde kullanıldığı görülmüştür. Aynı zamanda bazı çalışmalar sonucunda o döneme ait ticaret yolu, Van Gölü'nün doğusundan güneye, batıda ise Diyarbakır il sınırlarına kadar uzanmaktadır. Bitlis; Van ve Diyarbakır illeri arasında yerleşmiş olduğu için Van'dan Diyarbakır'a yapılacak ticaretin ancak Bitlis üzerinden yapılabileceği dikkate alındığında, Bitlis'in Neolitik dönemden beri yerleşme yeri olduğu görülmektedir (Serdar, 2017:9).

MÖ 2000'li yıllarda Hitit egemenliği altına, MÖ 1700'li yıllarda da Murri-Mitanni egemenliği altına giren Bitlis ardından Asurlular'ın hâkimiyeti altına girmiştir. Asurlular MÖ 2000 yılları ortalarında yukarı Mezopotamya'da egemenlik kuran savaşçı bir millettir ve geçtikleri her yeri yakıp yıkmışlardır. MÖ 1280 yılında Asur Kralı olan I. Salmanassar devrinden sonra, Van Gölü çevresine Urartular yerleşmişlerdir (<http://www.bitliskulturturizm.gov.tr>, 01.02.2019). Bitlis MÖ 400 yıllarına kadar Urartular'ın yerleşim yeri idi ve MÖ XI. yüzyıla kadar Urartular'ın hâkimiyeti altında kalmıştır. Bitlis, VI. yüzyıla kadar Medler'in yönetimi altında kalmıştır. Pers Krallığı'nın kurulması ile II. Darius tarafından işgal edilmiştir. Bunun arkasından MÖ IV. yüzyılda ise Makedonya Kralı Büyük İskender'in yönetimi altına girmiştir. Daha

sonra ise MS II. yüzyılda Doğu Roma İmparatoru tarafından işgal edilmiş ve VII. yüzyıla kadar Bizans yönetimi altında kalmıştır (Seferbey vd., 2000:1).

MÖ VI. yüzyılda bütün Doğu Anadolu gibi Bitlis de Pers egemenliğine girmiştir. İskender ordularının MÖ 331'de Pers egemenliğine son vermesinden sonra Bitlis Selevkos Krallığına bağlanmıştır. Daha sonra Nebatilerin egemenlik alanında kalan yöreye MS 106'da Romalılar egemen olmuştur. Sasanilerle Romalılar arasında sık sık el değiştiren Bitlis, MS 395'ten sonra Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kalmakla birlikte, yönetim gücü yerel beylerin eline geçmiştir (Sönmez, 2007: 41). 641 yılından itibaren Araplar'ın elinde olan Bitlis'in Bizans ve Araplar arasında birkaç kez el değiştirmesi sonrasında Mervani Devleti'ne katılmasıyla Bizans ve Mervani Devleti arasındaki sınır şehri görevini görmüştür. Birçok farklı devletin egemenliği altına giren kent daha sonra 1085 yılında Dilmaçoğulları Beyliği'ne sonrasında Sökmenliler ve ardından da Eyyubiler'e katılmıştır (Uluer, 2009:8).

Selçukluların Anadolu'ya gelmesiyle Mervanoğulları'nın hâkimiyetine son verilmiştir. Sonrasında ise Bitlis bir Türk yurdu olarak Selçukluların egemenliğine girmiştir. 1047 yılında Selçuklu egemenliğine giren Bitlis ili kısa bir süre sonra tekrar Mervanilerin eline geçmiştir. 1064 yılında Aras Nehri'ni geçerek Gürcistan ve Nahcivan'ı alıp Ani şehrinde Bizans ve Ermeni birlikleri bozguna uğratan Sultan Alparslan Van Gölü havzasına kadar ilerlemiştir. Sultan Alparslan Van, Bitlis ve Muş bölgesinde bulunan Türkmen beylerini zorlamaya başlayınca bu beyler Selçuklu'ya bağlanmıştır. Buna rağmen şehrin yönetimi Mervanoğulları'nda kalmıştır. 1084 yılında ise tamamen Selçuklu İmparatorluğu'na katılmıştır ve yönetimi Selçuklu Komutanı olan Dilmaçoğlu Mehmet Bey'in emrine verilmiştir (Araboğa, 2018:65-66).

XIII. yüzyıldan sonra Bitlis yöresinde Şerefhanlar etkili olmuştur. 1243'te İlhanlılara, 1394'te Timur'a, 1405'te Karakoyunlulara bağlanan Şerefhanlar, 1467'de Akkoyunlular tarafından Bitlis'ten sürüldülerse de 1495'te yeniden geri dönmüşlerdir. 1507'de Safeviegemenliğine giren yöre, Bitlisli ünlü tarihçi ve devlet adamı İdrisi Bitlisi öncülüğünde 1514'de Osmanlı egemenliğine geçmiş ve merkezden atanan beylerle yönetilmeye başlanmıştır (Barut, 2013: 50-51). 1537 tarihli bir icmal defterinde Bitlis; Tatvan, Ahlat, Muş, Bulanık ve Hıms nahiyelerinin bağlı olduğu bir Osmanlı vilayeti olarak gösterilmektedir. Yavuz Sultan Selim tarafından 1514 yılında Osmanlı'ya katılan Bitlis bölgenin sanat, kültür ve ilim merkezi haline gelmiştir. Daha sonra Muş sancağına

bağlı bir kaza olarak XIX. yüzyılın ortalarına kadar gelen kent, 1879'da Siirt, Muş, Genç, Bitlis Merkez sancaklarının da bağlı olduğu 4 sancak, 19 kaza, 8 nahiye ve 2088 köyden oluşan Vilayet Merkezi haline gelmiştir. O zaman Bitlis Merkez sancağının sınırlarının ilin günümüzdeki sınırları ile aynı olduğu görülmektedir (Araboğa, 2018:66).

Bitlis Osmanlı'nın son dönemlerinde eski önemini yitirmiştir. Araya savaş yıllarının da girmesiyle önemini büyük ölçüde kaybetmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında Rus işgaline uğramış ve 8 Ağustos 1916 yılında işgalden kurtulmuştur. 1929 yılında ise Muş Valiliği'ne bağlanarak kaza haline gelmiştir. 25 Aralık 1935 yılında çıkan bir kanunla tekrar il haline gelmiştir (Öztürk, 2004:7).

Tablo 1: Bitlis ili kronolojisi(Sönmez, 2007: 42; Uluer, 2009:10)

MÖ 1000	Urartuların bölgeye yerleşmesi
MÖ 550	Doğu Anadolu'nun Pers egemenliği altına girmesi
MÖ 331	Makedonya orduları tarafından Pers egemenliğine son verilmesi
MS 641	Bitlis'in Araplar tarafından alınması
927	Bizanslıların Arap egemenliğine son vermesi
990	Bitlis'in Mervani egemenliği altına girmesi
1085	Bitlis'te Dilmaçoğulları Beyliği'nin kurulması
1100	Ahlat'ta Sökmenli Beyliği'nin kurulması
1192	Bitlis'in Sökmenli egemenliği altına girmesi
1207	Eyyubilerin Sökmenliler egemenliğine son vermesi
1220	Bitlis'te Şerefhanların egemen olması
1229	CelaleddinHarzemşahın Bitlis'i alması
1230	Bitlis'in Anadolu Selçuklu egemenliği altına girmesi
1243	Şerefhanların İlhanlı egemenliğine girmesi
1394	Şerefhanların Timur egemenliğine girmesi
1405	Şerefhanların Karakoyunlu egemenliğine girmesi
1467	Bitlis'in Akkoyunlu egemenliğine girmesi, Şerefhanların Bitlis'ten gönderilmesi
1495	Şerefhanların Bitlis'e geri dönüşleri
1507	Bitlis'in Saferi egemenliği altına girmesi

1514	Bitlis'in Osmanlı egemenliğine girmesi
1534	Bitlis'in Şerefhanlar yerine merkezden atanan beyler tarafından yönetilmeye başlanması
1578	Şerefhanların Bitlis'e yeniden dönüşü
1670	Şerefhanların egemenliğinin sona ermesi
1879	Bitlis'in il merkezi haline getirilmesi
1894	Şerif Beyin Reşit Pasa harekâtında yenik düşmesi
1914	Ermenilerin Bitlis'te ayaklanmaları
21 Temmuz 1914	Osmanlı Hükümetinin seferberlik ilamı üstüne 40.000 kadar Bitlislinin Van'da bulunan 10. Kolorduya katılması
Temmuz 1915	Rusların Malazgirt ve Pasinler'i ele geçirmesi ile Başhan yakınlarına gelmeleri
1 Mart 1916	Rusların Bitlis'i işgali
8 Ağustos 1916	Bitlis'in Rus işgalinden kurtarılması

Farklı kültürlere, dillere ve inançlara ev sahipliği yapan şehir, XX. yüzyıl başındaki Rus İşgali, I. Dünya Savaşı ve Ermeni halkın güney illere tehcir edilmesiyle Cumhuriyet Dönemi'nde nüfusu azalmış, ekonomik ve sosyal hayatı tükenmiştir. Bu yıkım Cumhuriyet Dönemi'nde de halkın eğitim görmek ve çalışmak amacıyla batı illerine göç etmesiyle devam etmiştir (Azap, 2015:8).

1.2. İLİN COĞRAFYASI

1.2.1. İlin Coğrafi Konumu

Bitlis konum olarak Doğu Anadolu Bölgesi'ni Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ne bağlayan bir yerde bulunmaktadır. Etrafı dağlarla çevrili tarihi bir şehir olan Bitlis, İpek ve Hac Yolu güzergâhı üzerinde kurulmuştur. Alan olarak Doğu Anadolu Bölgesi'nde konumlanan Bitlis ilinin doğusunda Van ili ile Van Gölü, batısında Batman, güneyinde Siirt, kuzeydoğusunda Ağrı, kuzey ve kuzeybatısında ise Muş illeri bulunmaktadır. Yüzölçümü 6.706 km² olan ilin sınırları içerisinde kalan Van Gölü'nün 1.876 km²lik

kısmı da ilave edildiğinde toplam yüzölçümü 8.582 km² ye ulaşmaktadır (Seferbey vd., 2000:1-11).

Bitlis ili 410 33' - 430 11' Doğu Boylamları 370 54'- 380 58' Kuzey Enlemleri arasında bulunmaktadır. İlin uzunluğu en doğu hudut noktasından en batı hudut noktasına kadar 144 km iken, en kuzey noktasından en güney noktasına kadar ise 120 km'dir. İl Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat ve Yukarı Murat Bölümleri'nin sınırları üzerinde yer almaktadır (<http://www.bitlistso.org.tr>, 02.02.2019).

Bitlis ili Türkiye'de Doğu Torosları teşkil eden ve Hakkâri'deki Cilo Dağları'na kadar devam eden dağların nispeten daralmış olduğu bir vadi üzerinde kurulmuştur. Bu nedenle seyyahlar ve araştırmacılar il için "Vadideki Yeşil Şehir" ismini kullanmışlardır. Bitlis, Van Gölü havzasını Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne bağlamanın yanı sıra Anadolu'nun batısından gelerek Harput-Bingöl-Solhan-Muş ve Bitlis üzerinden İran'a giden yol ile Musul- İskenderun-Adana-Gaziantep-Şanlıurfa-Diyarbakır ve Bitlis üzerinden kuzeye giden yol üzerinde bulunarak stratejik bir önem sağlamıştır (Serdar, 2007:13; Serdar, 2013:10).

Bitlis merkez ilçe ile beraber Adilcevaz, Ahlat, Güroymak, Hizan, Mutki ve Tatvan olmak üzere 6 ilçeden oluşmuştur. Günümüzde 14 bucak, 334 köy ve 295 mezrası bulunmaktadır (Serdar, 2017: 3). Çağlar boyunca ilgi gören bir merkez olan Bitlis, Dicle'nin kollarından birini oluşturan Bitlis Çayı'nın Güneydoğu Toroslar üzerinde açtığı dar bir vadi üzerinde kurularak (Olçay ve Araboğa, 2018:947) güneydoğu düzlüklerini Doğu Anadolu Bölgesi üzerinden Kafkasya ve İran'a bağlayan coğrafi bir konuma sahiptir. Bu kentin ilk olarak nerede kurulduğu ise kesin olarak bilinmemektedir (Baş, 2010:377).

1.2.2. İklim ve Hava

Dağlık bir bölgede yer alıp 1605 m rakıma sahip olan Bitlis ilinde sert karasal iklim özellikleri görülmekte iken Van Gölü kıyılarında ise gölün iklimi yumuşatan etkileri hissedilmektedir. Bu sebeple göl kıyıları ve ilin uzak bölgeleri arasında iklim bakımından farklılıkla görülmektedir. Bitlis iline hâkim olan iklim, Akdeniz iklimi ve doğunun sert karasal iklimi arasında bir geçiş niteliği taşımaktadır. Bitlis ilinde kış ayları erken başlayıp geç biterken, ilkbahar mevsimi kısa sürmektedir. Ocak ve şubat

ayları şiddetli kış ve soğuk, Temmuz- Ağustos ayları sıcak ve kurak geçerken, ekim ve nisan ayları arasında don olayları görülmektedir. Yağışlar genel olarak kış ve bahar aylarında kar yağışı olarak düşmektedir ve kar uzun süre yerde kalmaktadır. Van Gölü kıyısında da benzer özellikler izlenmekle birlikte kıyı kesiminde yağış daha fazla görülmektedir. Yaz ve kış, gece ve gündüz sıcaklık farkı daha azdır. Genel olarak insan ve toplum yaşamını olumsuz olarak etkileyen çok sıcak, çok soğuk ve nemli iklim koşulları gibi etkenler ilde fazla görülmemektedir (<https://bitlis.tarimorman.gov.tr>, 03.02.2019).

Bitlis ilinde yıllık yağış ortalaması 575-1617 mm olurken, ortalama olarak en fazla yağış alan ay 40,6 mm ile aralık ayı, 39,1 mm ile Şubat ayı ve 39,9 mm ile de mart ayı olmaktadır. En fazla yağış alan yer Bitlis merkez, en az yağış alan yer ise Ahlat ilçesidir. İlde yıllık ortalama nisbi nem oranı %73 civarındadır. Nisbi nem oranının en yüksek olduğu ay %88 ile aralık ayıdır. En düşük olduğu ay ise %25 ile eylül ayıdır (Uluer, 2009:29-30).

İlin uzun yıllar meteorolojik verilerine bakıldığında açık gün sayısının 166, kapalı gün sayısının 69 ve yağışlı gün sayısının 130 olduğu görülmektedir (Uluer, 2009:29-30). Yine aynı şekilde meteorolojik veriler uzun yıllar bazında incelendiğinde ilde yağışların kış ve bahar aylarında düştüğü görülmektedir. Bazı yıllar ise yaz aylarında yağış neredeyse hiç düşmemektedir (Seferbey vd., 2000:29). Tablo 2’de Bitlis ilinin uzun yıllar içerisinde (1959-2018) ortalama olarak gerçekleşen sıcaklık değerleri, güneşlenme süresi, yağışlı gün sayısı ve toplam yağış miktarı değerleri verilmiştir.

Tablo 2: Bitlis ilinin sıcaklık değerleri, güneşlenme süresi, yağışlı gün sayısı ve toplam yağış miktarı (<https://mgm.gov.tr>, 03.02.2019).

BITLİS	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ölçüm Periyodu (1959 - 2018)													
Ortalama Sıcaklık (°C)	-3.1	-2.2	1.7	7.6	13.1	18.4	22.8	22.4	17.7	11.2	4.5	-0.9	9.4
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	1.1	2.2	6.1	12.9	19.2	25.3	30.4	30.7	26.2	18.5	10.1	3.2	15.5
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	-6.6	-5.8	-2.0	3.2	7.4	11.5	15.6	15.1	10.7	6.3	0.9	-4.3	4.3
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	2.4	3.3	5.0	5.9	7.4	9.3	9.8	9.7	9.2	5.4	2.9	2.0	72.3
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	13.5	13.3	15.5	15.7	14.2	5.6	1.7	1.4	2.7	9.8	11.0	13.2	117.6
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (mm)	155.4	167.8	171.8	161.9	105.3	24.2	5.9	4.2	17.5	99.9	143.5	159.6	1217.0
Ölçüm Periyodu (1959 - 2018)													
En Yüksek Sıcaklık (°C)	15.1	21.9	23.0	27.8	29.4	34.0	38.0	37.4	35.2	30.2	22.0	15.6	38.0
En Düşük Sıcaklık (°C)	-24.1	-22.0	-20.3	-15.6	-2.5	1.0	7.0	7.0	1.8	-6.0	-17.0	-21.9	-24.1

1.2.3. Bitki Örtüsü ve Orman Varlığı

Bitlis ilinin bitki örtüsü karasal iklim hâkim olduğu için step ve bozkırlardan oluşmaktadır. Bunlar yağışların bol olduğu dönemlerde yeşeren, yaz aylarında ise sararan ve kuruyan otlardan oluşmaktadır. İl bitki örtüsü bakımından çayır, otlak ve meraların geniş yer tuttuğu yayla görünümüne sahiptir. İlin belli yerlerinde ve yüksek kesimlerinde meşe ağaçlarından oluşan orman koruluklarına rastlanmaktadır. Fakat bu ormanlar kış aylarında yakacak ihtiyacının karşılanabilmesi amacıyla yöre insanı tarafından bilinçsizce tahrip edilmektedir. İlin sulak yerlerinde ise elma, ceviz, söğüt, kavak, armut ve dut ağaçları fazlaca bulunmaktadır (Şengel, 2015:9).

Bitki örtüsü bakımından zayıf olan ilde karasal iklimde yetişen ve yüksek yerlere adapte olmuş bitki türleri florayı oluşturmaktadır. Nemrut Dağı'nın güney yamaçlarına meşe ağaçları yayılmaktadır. Nemrut Dağı üzerindeki geniş krater çukurluğunda ise endemik bir tür olan huş ağaçları ve yabancı meyve ağaçları, meşe ve titrek kavak gibi ağaç korularıyla kaplıdır. Dağdaki orman örtüsü, çukurluğun iç duvarlarında 2900 m'ye kadar çıkmaktadır. Süphan Dağı ise üzerinde bulunan emici özellikteki toprak nedeniyle tümüyle susuz ve çıplaktır. İlin güney bölgesinde yer alan ormanlar seyrek yapıdadır. Bu bölgede orman altı bitki örtüsünü kurakçıl bitkiler oluşturmakta ve başlıca ağaç

türünün meşe, soğuğa dayanıklı ardıçlar ve yabancı meyve ağaçları olduğu görülmektedir. Bölgedeki derin ve sulak vadi tabanlarında ise türler artmaktadır ve bu kesimde ise genellikle söğüt, çınar, kavak ve ceviz ağaçlarının, yer yer yabancı fıstık ağaçları yayılmaktadır. Bitki örtüsü bakımından zayıf olan Van Gölü havzasında akarsuların oluşturduğu göl kenarındaki düzlüklerde bulunan kültür bitkileri ve yerleşim merkezleri dışında yeşil doku izlenmemektedir. Adilceviz, Reşadiye ve Tatvan yerleşimlerinde yeşil dokuya rastlanırken, Mutki, Hizan ve Bitlis'in güney yamaçlarında yer yer ormanlıklar bulunmaktadır. Van Gölü çevresindeki Arin ve Nazik gölleri ile Van Gölü kıyılarında zaman zaman sazlık alanlar mevcuttur ve bu alanlar yabancı hayvanların yumurtlama ve barınma olanakları olarak değer kazanmaktadır (Barut, 2013:104).

Ormanlık alanlar Bitlis yüzölçümünün %21'ini (161.360 ha.) oluşturmaktadır ve bu ormanlar genellikle ilin güney ve güneybatı kesiminde yer almaktadır. Mevcut orman dokusunun oldukça zayıf olduğu görülmektedir. İl sınırlarındaki ormanlardaki hâkim ağaç türü meşedir. Bunun yanında çam, ardıç, kayın, akçaağaç, titrek kavak, doğu çınarı, ceviz, kızılbaş, dış budak, karaağaç, ardıç, akasya, söğüt, huş, sarı çam ve sedir türleri mevcuttur. Ağaççıklar ise alıç, ahlât, sakız ağacı, yabancı elma, kızılçık türleridir. İşletme biçimine göre dağılımı 33.131 ha verimli orman, 128.229 ha ise bozuk ormanlardan oluşmaktadır. Bitlis il sınırları içerisindeki ormanlardan yakacak odun olarak yararlanıldığı için yıllık yaklaşık olarak 368.0 ha alanda yakacak odun üretimi yapılmaktadır. Bitlis ilinin orman varlığı bu kullanımlar sebebiyle uzun yıllar bazında azalmış durumda olsa da 2014-2017 yılları arasında ildeki ormanlık alanların %2 oranında arttığı görülmektedir (Bitlis İli 2017 Yılı Çevre Durum Raporu, 2018:70).

1.2.4. Nüfus ve Yerleşme

Bitlis ilinin ilk yerleşim yerlerinin stratejik bir öneme sahip olması sebebiyle, Bitlis Kalesi ve çevresinden başlayarak genişlediği ve zaman içerisinde büyük bir kent haline geldiği ve yine zaman içerisinde tarihi olaylar sebebiyle bir harabeye dönüştüğü bilinmektedir. X. yüzyıl coğrafyacılardan El-İstahri ve İbn-Havkal'ın Bilis'in kentsel gelişimi bakımından verdikleri bazı bilgilere göre, Bitlis dönemin önemli kentlerinden biri olarak tanımlanmakta ve Bargiri, Ahlat (Hilat), Malazgirt, Bitlis, Erzurum

(Kalikala) ve Silvan (Meyyafarikin) şehirleri arasında büyüklük bakımından fazla bir fark olmadığı belirtilmektedir. Evliya Çelebi'nin 1655 yılında Bitlis'e ziyaretinde Seyahatname'sinde yazdığı bilgilere göre ise, kentin merkezi kısmını oluşturan iki kalenin dışında hepsi toprak örtülü, bahçeli ve çok katlı 5000 evden oluşan 17 mahallenin varlığından söz edilmektedir. Evliya Çelebi'den 21 yıl sonra kenti ziyaret eden Tavernier (1676) kent nüfusunun çok kalabalık olduğunu ve Bitlis beyinin sefere 20000-25000 süvariden oluşan bir kuvvet çıkarabildiğini belirtmektedir. Bu bilgilere göre Bitlis'in aile konutu sayısının 6000'in üstünde olduğu ve nüfusunun ise 40.000'in üstünde olduğu söylenebilmektedir. Tarihi belgelere bakıldığında ise aynı yüzyılın sonunda mahalle sayısı 23'e ulaşmaktadır (Arıncı, 1995:75-77).

1 Aralık 1878 tarihinde Osmanlı Devleti'ne bağlı vilayet merkezi durumunda olan Bitlis ilinin nüfusunun 38.886 kadar olduğu, 1893 yılındaki nüfusunun ise 44.109 olduğu bilinmektedir. 1898 yılında Bitlis'i ziyaret eden Lynch eserinde vilayet salnamesinde 44.109 olarak verilen kent nüfusuna tahrir noksanı nedeniyle %15 oranında ($44.109 + \%15 = 50.725$) bir ilavenin yapılması gerektiğini ileri sürmektedir. Kentleşme açısından çok önemli bir konumda bulunan Bitlis'in 1915 yılında Rus işgaline uğraması ve hemen arkasından Ermeni mezalimine terkedilmesi sebebiyle nüfusu hızla düşmeye başlamıştır. Sanayi tesisleri yok edilen, aile konutları tahrip olan Bitlis'in nüfusu, 1927 yılında yapılan ilk genel nüfus sayımı sonuçlarına göre 9.050'ye düşmüştür. Yönetim sınırları önceki yıllara göre daralmış olmasına rağmen, Bitlis'in Cumhuriyet Dönemi'nde tekrar gelişmeye başladığı ve nüfusunun ülke ortalamasına paralel bir artış hızına (%2,4) ulaştığı dikkat çekmektedir. 1990 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre, kent nüfusu 38.130'a yükselmiş ve nüfus miktarı 63 yıllık bir dönemde 4,2 kat artış göstermiştir (Arıncı, 1995: 78-83).

Günümüze doğru yaklaştıkça il nüfusunun yıllar içerisinde arttığı gözlemlenmektedir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi istatistiklerine göre, 2000 yılından sonra Bitlis merkez ve ilçelerinin toplam nüfusunun 300.000'in üstünde olduğu, 2014 yılında 338.023, 2015 yılında 340.449, 2016 yılında 341.225, 2017 yılında 341.474 ve 2018 yılında 349.396 olduğu görülmektedir. Yine Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre 2018 yılı Bitlis Merkez nüfusunun 52.721 olduğu ve bu nüfusun 27.669'unun erkek, 25.052'sinin ise kadın nüfustan oluştuğu gözlemlenmektedir. Bitlis ili nüfus artış hızınının 2017-2018 yılı verilerine göre % 22,9

ve nüfus yoğunluğunun ise 2018 yılı verilerine göre km² başına 50 kişi olduğu görülmektedir(<http://www.tuik.gov.tr>, 03.02.2019).

1.2.5. Eğitim

Bitlis ilinin kendini medeniyet anlamında gösterdiği dönem Selçuklular ile başlamıştır. Selçuklu komutanları Bitlis'i eğitim alanında dünya çapında etki alanı oluşturan bir yapıya kavuşturmuşlardır. Selçuklular Bitlis ve Ahlat'ta Selçuklu eğitim kurumlarından olan Ribat hanları, Miri mektepleri ve medreseler kurmuşlardır. Bu nedenle Bitlis Medreseler Şehri, Ahlat ise Kubbet'ül İslam ünvanlarını kazanarak tarihe geçmiştir. Bitlis'te XII. yüzyıl sonlarında Anadolu'daki ilk İslam-Türk üniversitesi olarak kabul edilen İhlasiye Medresesi kurulmuştur. Daha sonra 1207 yılındaki Eyyubi saldırıları ve sonrasında 1226 ve 1229 yıllarındaki Harezmi kuşatmalarıyla Ahlat'tan ayrılan ilim adamları Bitlis'e yerleşmiş ve dönemin üniversiteleri niteliğinde olan medrese eğitimi önemli bir ivme kazanmıştır (Arınç, t.y.:46-48).

Bu süreçlerden sonra Osmanlı yönetimine geçen ve İdris-i Bitlisi'nin gayretleriyle Bitlis halkının ve Bitlis medreselerinin önemi daha iyi anlaşıldığından yeni medreseler kurulmuş ve medrese sayısı 24'e yükselmiştir. Bu dönemde Bitlis'te yürütülen eğitim faaliyetlerinin etki alanı ülke sınırlarını aşmış ve kaliteli eğitim alabilmek amacıyla Anadolu ve İslam coğrafyasından pek çok öğrenci Bitlis'e gelmiştir. Şehrin fonksiyonları eğitim sayesinde gelişmiş ve Bitlis önemli bir bilim ve kültür merkezi olmuştur (Arınç, t.y.: 48). Tanzimat'ın ilanından (1839) sonra ilk mektepler şehrin her mahallesine, bazı ilçe merkezleri ve nüfusu fazla olan köylere de açılmıştır. 1890 yılında Bitlis Mülkiye Rüştiyesi ve 1894 yılında Bitlis Askeri Rüştiyesi eğitim-öğretime başlamıştır. 1903 yılında askeri idadının birinci sınıfı 1906 yılında ise ikinci sınıfı oluşturulmuştur (Bitlis İl Yıllığı, 1971:105).

Tanzimat ve ardından Islahat Fermanı'nın ilan edilmesiyle Bitlis'te misyonerlik faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu faaliyetleri ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya başta olmak üzere ekonomisi güçlü Hristiyan devletler yürütmekteydi. Bu misyonerlik faaliyetleri XIX. yüzyıl boyunca devam etmiş ve bölgedeki azınlıkları etkileyerek Osmanlı Devleti'ne düşman nesiller yetiştirmiştir. Bu misyonerlik faaliyetleri 1914-1917 yıllarında sona erdirilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nden sonra eğitim ve öğretim

faaliyetlerine şehrin harabeye dönmesi nedeniyle devam edilememiştir. Bitlis ilinde ilköğretim faaliyetlerine Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında lise eğitimine ise yaklaşık 30 yıl sonra 1952'de başlanabilmektedir. Bu eğitim kurumunu her mahalleye açılan ilköğretim okulları takip etmiş ve 1990 yılında ilkokul sayısı 12'ye ulaşmıştır. Kırsal kesimde ise ilköğretim faaliyetlerine 1950'den sonra başlanabilmektedir (Arınç, t.y.:50-51).

1970-1980 yılları okul yapma çalışmalarının yoğun olduğu bir dönemdir. Bu dönemde genelde lise binaları ve yatılı bölge okulları, temel eğitim ikinci kademe okulları, halk eğitim merkezleri, kız meslek liseleri yapılmıştır. 1980-1990 yılları arasında Bitlis'te eğitim ve öğretim faaliyetleri daha sistemli ve planlı yürütülmüştür. Ayrıca 1987-1988 eğitim öğretim yılında, Bitlis'te önemli bir gelişmede VanYüzüncü Yıl Üniversitesi'ne bağlı Tatvan Meslek Yüksekokulu'nun hizmete girmesidir. Daha sonra 1992-1993 eğitim öğretim yılında Bitlis Meslek Yüksekokulu ve Ahlat Meslek Yüksekokulu, 1993-1994 eğitim öğretim yılında Adilcevaz Meslek Yüksekokulu ve 1997-1998 eğitim öğretim yılında Bitlis Sağlık Yüksekokulu'nun açılmasıyla Bitlis, yükseköğrenimle de tanışmaya başlamıştır (Bitlis İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2015-2019 Stratejik Plan, 2015:15-16).

Günümüzde Bitlis merkez ve ilçelerde okul öncesi eğitime devam eden toplam 46, ilkokul eğitimine devam eden 437, ortaokul eğitimine devam eden 197, ortaöğretime devam eden ise 63 okul olmak üzere toplamda 743 okul bulunmaktadır. Bu okullarda öğrenim görmeye devam eden toplam 98.651 öğrenci bulunmakta ve 6.016 öğretmen ise eğitim vermektedir (<https://bitlis.meb.gov.tr/>, 05.02.2019). Ayrıca ilde 17 Mayıs 2007 tarihinde 5662 sayılı kanun ile kurulan T.C. Bitlis Eren Üniversitesi bulunmaktadır. Bitlis Eren Üniversitesi bünyesinde 2 enstitü, 5 fakülte, 3 yüksekokul, 8 meslek yüksekokulu ve 14 uygulama ve araştırma merkezi bulunmaktadır. Üniversite eğitimine ise devam eden 9618 öğrenci bulunmaktadır (<http://www.bitliseren.edu.tr/>, 05.02.2019). Görüldüğü üzere, Cumhuriyet tarihinden günümüze kadar Bitlis ilinde eğitim alanında önemli yapılanmalar olmuştur. Henüz eğitim alanında bazı eksikler olmasıyla birlikte ilde mevcut durumu ileriye taşımak amacıyla çalışmalar hala sürdürülmektedir.

1.2.6. İktisadi Yapı

Cumhuriyet Dönemi'nden önce Bitlis ilinin iktisadi yapısı incelendiğinde, Bitlis vilayet olarak düşük gelirli iller grubunda yer almaktadır. Osmanlı Dönemi'nde İmparatorluk nezdinde vilayetlerin gelir seviyesini göstermek amacıyla hazırlanan Tarik Mükellefiyeti Kanunu'nda iller gelir seviyelerine göre düşük, orta ve yüksek olmak üzere 3 gruba ayrılmış ve Bitlis düşük gelirli iller arasında yer almıştır. Düyun-i Umumiye İdaresi'nin Bitlis vilayetinde teşkilatlanmasıyla 1892 yılında Siirt sancağında Düyun-i Umumiye Nezareti kurulmuştur ve burada görev yapan bir nazır, bir müfettiş ve diğer çalışanlar bulunmaktadır. 1892 yılından sonraki salnamelere bakıldığında ise artan üretim hacmine oranla yeni görevlilere ihtiyaç duyulmuştur. Düyun-i Umumiye Nezaretinin merkezi önemli oranda tuz yataklarına sahip olması sebebiyle Siirt seçilmiştir (Yapıştırın, 2013:30).

Osmanlı Dönemi'nde Bitlis dış ticaret yurt içi ve yurt dışı ihracatına konu olan ceviz, buğday, mazi, keçi derisi, kürk, pamuk boyası gibi malların değeri yaklaşık 75.000 Osmanlı lirası civarında olduğu bilinmektedir. İthalata konu mallarda ise, manifatura, ipekli manifatura, kahve, şeker, demir ve petrolün yaklaşık değeri 118.000 Osman lirasıdır. Bitlis vilayetinin 19. yüzyıl sonuna doğru dış ticaretinde ihracatın ithalatı karşılama oranı %64 civarında olduğu görülmektedir. Yani buna göre dış ticaret bilançosunda 43.000 Osmanlı lirası açık olduğu gözlemlenmektedir. Bu ürünlerin dışında Bitlis, Muş, Siirt sancağı ve köylerinde yerel düzeyde de olsa silah, ahşap işleri ve tuval kumaş üretimi yapılmaktaydı. Bu dönemde abanoz ve fildişi ahşap ürünleri amatör kişiler tarafından yurt dışına ihraç edilmeye çalışılmıştır. Fakat vilayetin endüstriyel gelişiminde üretilen malların pazarlanması aşaması, sahip olunan coğrafyanın arazi yapısında kaynaklı olarak istenilen düzeyde geliştirilememiştir (Yapıştırın, 2013:31).

Cumhuriyet sonrasındaki dönemlerde ülkenin içinde bulunduğu durumdan kaynaklı olarak Bitlis ilinin ekonomik gelişimine önem verilememiştir ve bu dönemden sonra ilde genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşmıştır. İlde bu dönemden günümüzde sanayileşmeye dair herhangi bir atılım yapılamamıştır.

Bitlis ili 1980 İhtilali sonrasında terör nedeniyle büyük illere yoğun göç vermiş ve özellikle şehrin yerlileri ve zenginleri dışarıya göçmüşlerdir. Oluşan kayıp nüfusun yerini zamanla köylerden şehir merkezine göç eden insanlar doldurmuştur. Bu da ilin

zamanla köyleşen/köylüleşen kent halini almasına sebep olmuştur. Bitlis ilinin ekonomisi tarım ve hayvancılıktan ibaret olup, sanayileşme yok denecek kadar azdır. Dağlık ve yüksek bir vadiye kurulan Bitlis ilinde ikliminde çok sert olması, bitki örtüsü açısından oldukça yoksul kalmasına sebep olmuştur. Bitlis'in Van Gölü'ne kıyısı bulunan ilçeleri sosyo-ekonomik açıdan il merkezine göre daha gelişmiş olduğu görülmektedir(Beder Şen ve Yurtkuran, 2004).

Ekonomisi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa bağlı olan il topraklarının %18.9'u tarım arazisi olup tarıma elverişli olup kullanılmayan arazi oranı %2.09'dur. 126.761 hektar olan tarım arazisinin %20.6'sı sulanmaktadır. Sulanan arazilerde tütün, pancar, patates ve meyve üretilmektedir. Tarım alanlarının %73.61'i ekili alanlardan oluşmaktadır ve %25.24'ü nadas, %0.61 sebze, %0.54'ü mera ve bağlıktır. Yetiştirilen önemli ürünler çavdar, tütün ve cevizdir. İl topraklarının %44'ünün çayır ve mera alanlarıyla kaplı olması hayvancılık açısından bir avantajdır. Süt verimi yıllık ortalama 1700 kg/baş'tır. Kültür ırkı ineklerde yıllık 3000 kg/baş, melezlerde 1385 kg/baş ve yerli ırkta ise 716 kg/baş'tır. Et verimi ortalama olarak büyükbaş hayvanda 185 kg ve küçükbaş hayvanda 18 kg'dır. Bal da verim ortalama olarak 18.65 kg/kovandır (Barut, 2013:54-56).

Bitlis'in sanayileşme düzeyi ülkeye göre geri kalmıştır. İlin Türkiye imalat sanayiinde yaratılan değer içindeki payı binde beş dolayındadır. İldeki sanayi işletmeleri 1930 yılında devlet eliyle kurulmuş ve sonraki yıllarda genişletilmiştir (Barut, 2013:57). İlin tek fabrikası olan Tekel Sigara Fabrikası ise özelleştirme kapsamında kapatılmıştır. Bitlis ili kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla ve sanayi iş kolunda çalışanların toplam istihdamı oranı bakımından Türkiye ortalamasının altında olup, tarım kolunda çalışanların toplam oranı ise Türkiye ortalamasının üstündedir (<http://www.bitlis.tarimorman.gov.tr>, 06.02.2019).

1.3. GELENEK VE GÖRENEKLER

Gelenek ve görenekler diğer toplumlarda olduğu gibi Bitlis ilinde de zengin kültür yapısının önemli bir parçası olarak yaşamaktadır. Yüzyıllardan beri yaşanmakta olan Bitlis gelenek ve görenekleri Orta Asya Şaman inancına dayanmaktadır fakat bu gelenekler zamanla İslamiyet'e uyarlanmıştır ve Bitlis halkının mihenk taşı olmuştur.

Bu kapsamda Bitlis'teki evlenme geleneği, aşure gezme geleneği, ballı salatalık yeme geleneği, ölüm ile ilgili gelenekler, çömçe gelin (yağmur duası), diş hedieği, ay ve su inancı, sağ papo salla papo ve diğer inanışlara yer verilmiştir.

Evlenme Geleneği: Bitlis'te evlenme geleneği aşağıda anlatıldığı gibidir (<https://www.kulturportali.gov.tr>, 06.02.2017):

Bitlis'te evlenme geleneği günümüzde oldukça azalmış olsa da son zamanlara kadar görücü usulü ile yapılırdı. Görücü usulü evlenmede kız genellikle damadın annesi ve kızkardeşi tarafından hamamda beğenilir ve damadın babası ve kendisine bildirilir. Kız istenmeye gitmeden önce kız tarafına "hayırlı bir iş için gelinmek istendiği ve buna müsaade edilip edilmeyeceği" sorulur. Kız tarafı müsaade ettikten sonra erkek tarafından bazı kişilerle birlikte gidilir ve "Allah'ın emri peygamberin kavliyle" kız istenir. Kız tarafı buna cevap verebilmek için birkaç gün süre ister ve olumlu cevap verdikten sonra erkek tarafı bir imamla birlikte el öpmeye gider. Genellikle kız istemeye giden kişiler gider ve kız isteme tamamlanmış olur. Damat adayının genç erkek kardeşi ya da başka bir genç yakını öncelikle kızın babasından başlayarak orada bulunan kişilerin elleri öpülür. Buna *el öpme adeti* denilir. Bunun arasından erkek tarafıyla birlikte gelen imam dini töreni tamamlar. Dini törenden sonra kız evine getirilen ziynet eşyaları, bir torba şeker ve diğer eşyalar verilir. Getirilen şekerden şerbet yapılıp içilir ve kadınlar arasında şeker kırma töreni yapılır.

Bundan sonraki süreçte iki tarafın ortak olarak belirlediği bir zamanda düğün yapılır. Düğünden üç gün önce erkek evinden kız evine "toyluk" adı verilen düğün eşyaları ve hediyeler davul zurna eşliğinde getirilir. Burada bulunan insanların önünde bu eşyalar açılır ve gösterilir. Bundan sonra düğünden bir gün önce damat tarafından geline elbise ve ayakkabılar gönderilir ve bunlar geline giydirilerek kız evinin davetlileri tarafından gelin hamama götürülür. Düğünden bir gün öncesine "kına gecesi" denir. Erkek tarafı davetlilerle beraber hediyeleriyle birlikte kız evine giderler. Kına gecesi genellikle kadınlar arasında yapılır. Gece geç saatlere kadar eğlenildikten sonra bir tas içinde etrafında mumlar yanan kına getirilir. Kız evinde gelinin ellerine erkek evinde ise damadın serçe parmağına kına sürülür. Bu kınayı gelin ve damadın yakın akrabalarından olan kız sürer ve bu kişilere sağdıçlar tarafından para verilir. Sağdıçlar ise genellikle biri bekâr diğer evli iki kişidirler.

Düğün günü öğlene doğru erkek evinden büyük bir grup davetli kız evine gider ve şerbet içilir. Şerbeti içen kişiler tepsiye para atarlar. Kız evinde bir süre kalındıktan sonra gelin davul zurna eşliğinde alınır ve erkek evine getirilir. Gelin evinden çıkarılacağı zaman gelinin erkek kardeşi tarafından gelin bir yastık üzerine Salâvat-ı Şerife getirilerek üç defa oturtulur. Gelin damadın evine gireceği zaman kapı eşiğine bir fincan bırakılır ve gelin ayağıyla bunu kırar. Bundaki amaç, eve birlik ve dirliğin gelmesidir. Yine gelin eve gireceği zaman damadın annesi elindeki lamba ve bal kâsesi ile gelini karşılar ve gelinin avucuna ve parmaklarına bal sürülerek balı kapının üstüne sürmesi istenir. Buradaki amaç ise hayatın tatlı bir şekilde geçmesidir. Gelin yüzündeki duvakla eve girdikten sonra kendi odasına götürülür. Kimseyle konuşmayan gelinin odasına önce damat girer ve gelinin duvağını açarak altın hediye eder ve dışarı çıkar. Daha sonra kadınlar içeriye girerek gelinle konuşurlar. Düğün eğlencesi bittikten ve misafirler evlerine gittikten sonra damat evli olan sağdıç tarafından beline bir yumruk vurularak gelinin odasına gönderilir. Damat odaya girdikten sonra İslâmi emir gereği iki rekât namaz kılar ve gelinde bu sırada kocasının başına bozuk bir para atar. Gerdek gecesinin sabahında damadın evli olan sağdıç damadı hamama götürür. Gerdek gecesinden sonraki 3 gün boyunca geline evde iş yaptırılmaz ve bu üç günün sonunda gelin bir ziyaretgâha götürülür. Dönüşte eline süpürge verilerek evi süpürmesi istenir. Evliliğin üçüncü günü akşamında damat evli sağdıçla birlikte kayınpederlerini ziyarete gider. Damada ve sağdıca burada giyecek eşya hediye edilir. Gelin ise evliliğin üçüncü gününden sonra kaynanası ve görümceleri tarafından hamama götürülür. Buna “gelin hamamı” denir. Gelin hamamında mumlar yakılır, yemekler yenilir ve eğlenceler yapılır.

Aşure Gezme Geleneği: Bitlis’te aşure gezme geleneği aşağıda anlatıldığı gibi yapılır (Serdar, 2017:116).

Bu gelenek, her yıl Kurban Bayramı arefe gününde yapılır. Akşam ezanından sonra bekâr olan erkekler ve kızlar kıyafet değişerek muratlarının olması amacıyla dilek tutarak kapı kapı dolaşırlar. Her kapıya ulaştıklarında “Aş, Aş” diyerek hızlı bir şekilde kapıyı çalarlar. Kapıyı açan olursa “Allah muradınızı versin” diyerek şeker ikram eder. Bazıları ise kapıyı açmaz ve üstelik pencereden gelenlerin üzerine su döker. Bu “saya gezme” gecenin geç saatlerine kadar devam etmektedir. Bu gelenek günümüzde hiç uygulanmamaktadır.

Ballı Salatalık Yeme Geleneği: Bitlis'te ballı salatalık yeme geleneği aşağıda anlatıldığı gibidir (Serdar, 2017:116).

Günümüzde uygulanmayan geleneklerden biri olan bu gelenek ise genellikle erkeler arasında yapılır. İkinci namazı sonrasında orta ve yaşlı erkekler bir evin bahçesinde otururlar. Misafirlerin önüne bir tas içerisinde süzme bal getirilir. Arkasından bir tepsi içerisinde soyulmuş salatalık getirilir. Bu salatalıklar süzme balın olduğu taslara batırılarak yenilir ve gün ağarınca kadar sohbet edilir.

Ölüm İle İlgili Gelenekler: Bitlis'te ölüm ile ilgili gelenekler ölüm öncesi, cenazenin yıkanması, cenazenin gömülmesi, ıskat (kefare) ve taziye olarak ayrı ayrı uygulanmaktadır. Bu gelenekler aşağıda anlatıldığı gibidir (<http://www.bitlistso.org.tr>, 08.02.2019).

Ölüm Öncesi: Ölüm döşeğindeki hastanın ağırlaşmaya başlamasıyla öncelikle bir imam çağırılır ve hastanın başında sürekli Kur'an-ı Kerim okutulur. Bir yandan Kelime-i Şahadet getirilerek kişinin tekrarlama için telkinde bulunulur. Diğer yandan ise kişinin ağzına su verilir ya da zezem suyu ile ıslatılmış pamukla dudakları silinir. Kişi ruhunu teslim ettikten sonra cenaze yakın bir camiye kaldırılır. Ölen kişinin camide salası okunur. Burada amaç, halka haber vermek ve cenaze namazına çağırmaktır.

Cenazenin Yıkanması: Cenaze yıkama yerine götürüldükten sonra imam ve kişinin ailesinden olmayan biri tarafından yıkanır. Öncelikle cenaze teneşir (cenaze yıkama tahtası) üzerine yatırılır. Cenazenin yıkanmasındaki amaç kişinin hakkın huzuruna temiz bir şekilde çıkması gerektiğine ve temiz cenazenin geç çürüyeceğine inanılmasıdır. Cenaze yıkanırken birkaç kişi su ısıtma, su dökme ve diğer görevleri yerine getirir. Cenazenin yıkanmasına yardım etmenin sevap olduğuna inanılır. Yıkama sırasında İslami kurallar içerisinde abdesti alınır. Yıkama devam ederken kefen hazırlanır. Bu işlemler devam ederken cenazeye gelen kişiler mezarı kazarlar. Mezar bir boy takriben derin kazılır. Kadın mezarı erkek mezarlarından daha derin kazılır. Orada bulunanlara ise ölen kişinin ailesi tarafından helva ekme dağıtılır.

Cenazenin Gömülmesi: İnanca göre cenaze işlemlerinin bekletilmeden yapılması gerekir. Çünkü toprağın acıyı hafiflettiği inancı vardır ve eğer gece ise sabah olması beklenir fakat cenaze camiye götürülür. Burada da cenazenin şişmemesi için üzerine demir bir parça konur ve sabaha kadar Kuran okunur. Mezar kazıldıktan sonra mezarın içten iki uzun tarafı göbek hizasına kadar briket veya yontma taş dizilerek hazırlanır.

Yıkama bittikten sonra cenaze musalla taşına getirilir ve cenaze namazı kılınır. Namaz bittikten sonra tabut mezara doğru taşınır. Cenaze taşımanın sevap olduğuna inanıldığı için arka tarafından tutanlar belli aralıklarla ilerler ve önden tutan kişi görevi arkadakilere sık sık yer değiştirerek bırakır. Mezarlığa gelindiğinde tabut açılan mezarın güneyine doğru bırakılır. Cenaze tabuttan baş, bel ve ayak bağlarından tutularak mezarlığa indirilir. Yüzü kibleye gelecek şekilde sağ yanına yatırılarak yerleştirilir. Öncelikle imam mezardan çıkan toprağa Kuran'dan bazı sureler okuyarak üfler ve bu toprak baş kısmından açılan kefenin içine dökülür. Ardından mezarın içine dizilen taş veya briket üzerine "sal" adı verilen geniş taşlardan 3-4 tane konularak cenazenin üstü kapatılır. Daha sonra orada bulunanlar sıra ile mezara toprak atarak örter. Cenazenin üstü tamamen kapatıldıktan sonra "Telkin" duası okunur. Bu dua ile ölüye bundan önce dünyaya gelenlerin öldüğü gibi herkesin bir gün öleceğini, Rabbinin Allah dininin İslam olduğu gibi gerçekler belirtilerek bilgi ve teselli verildiğine inanılır. Hemen sonra orada bulunanlar Fatiha suresini okur. Ardında imam cemaate "Meftayı nasıl bilirdiniz?" diye sorar ve ölüyle helalleşmelerini ister. Cemaat ise "iyi bir insandı, Allah rahmet eylesin" der ve mezarlıktan ayrılmaya başlar. Ölünün yakınları mezarlık çıkışında tek sıra halinde dizilir ve çıkanların taziyelerini kabul eder. Daha sonra ise ölü evine geçilerek üç gün boyunca taziye kurulur.

Iskat (Kefaret): Iskat işlemleri ölen kişinin kılmadığı namazlarının, tutmadığı oruçlarının, vermediği fitrelerin, gitmediyse haccının ve yalan yere ettiyse yeminlerinin kefaretinin ödenmesi amacıyla yapılır. Iskat işlemleri sırasında Kuran okumasını bilen en az 11 kişinin olması şarttır. Bu işlemde ölünün yaşı hesaplanır, borçları çıkarılır ve her vakit namaz için bir avuç buğday olacak şekilde çuvala bırakılır. Çuval bu toplananlar arasında namaz borcu bitinceye kadar alınıp verilir. Zekât borcu için de tahmini kefarete miktarı çıkarılır. Böylece ölen kişinin öbür dünyada sorumluluktan kurtulacağına inanılır. Günümüzde ıskat işlemi buğday değerinin paraya çevrilmesiyle yapılır ve törene katılanlara dağıtılır. Şafi mezhebinde buğday ile yapılan işlemler Hanefi mezhebinde altın ile yapılır. Ayrıca cenazenin ruhuna bağışlamak amacıyla fakirler tarafından hatim indirilir.

Taziye (Başsağlığı): Cenazenin kaldırılmasının ardından üç gün boyunca cenaze evinde oturulur. Bu süre içerisinde genellikle evde yemek pişmez. Yemekler akraba ve komşular tarafından hazırlanıp getirilir. Taziyeye gelenler arasında güzel Kuran

okumasını bilen biri varsa Kuran'dan bir sure okur ve ölen kişinin ruhu için El-Fatiha der ve orada bulunanlar Fatiha okurlar. Taziye de günlük konular konuşulmaz, ölümün Allah'ın emri olduğu anlatılarak cenaze sahiplerinin sabırlı olmalarının sağlanması çalışılır.

Çömçe Gelin (Yağmur Duası): Bitlis'te çömçe gelin geleneği aşağıda anlatıldığı gibi yapılır (Serdar, 2017:121; Şimşek, 2003: 84-86):

Bu inanış Orta Asya Şaman inancından gelmektedir ve Anadolu'nun birçok yerinde farklı isimlerle anılmaktadır. Anadolu'da "Saya Gezme" olarak adlandırılan bu inanış genellikle havaların kurak geçtiği, yağmur yağmadığı zamanlarda uygulanır. Bu inanışta öncelikle mahallenin çocukları bir araya gelir ve çatallı uzun bir ağaç bulunur. Ağacın baş kısmı kafa şekline getirildikten sonra kalemle veya kömürle ağız, göz ve burun çizilir. Çatallı olan kısma ise elbise giydirilir ve insan şekli verilir. Çatallı olan kısım uzun olduğu için çatalların ucundan birer kişi kavrar, önde çömçe gelin adı verilen bu ağaç arkada ise çocuklardan oluşan grup mani söyleyerek kapı kapı dolaşırlar. Evlerin kapısına geldiklerinde hep bir ağızdan "Çömçe gelin çöm ister/ Allah'tan yağmur ister/ Vereni oğlan doğa/ Vermeyeni katır doğa" "Allah bir yağmur/ Dört yanı mamur/ Ver Allah'ım ver/ Sel gibi yağmur" manisini söylerler.

Kapıyı açan ev sahibi "Allah duanızı kabul etsin" diyerek öncelikle çömçe gelinin başından aşağıya su döker ve ardından çocuklara şeker, meyve vb. yiyecekler verir. Aralarında yiyecekleri toplamaya görevli bir çocuk bulunur. Bu çocuk verilen bütün yiyecekleri elindeki torbaya koyar. Tören bittikten sonra ise bu gruptakiler bir bahçede oturup toplanan yiyecekleri yerler.

Diş Hediği: Hedik; buğdayın suda nohutla birlikte haşlanması sonucu suyunun süzülerek sıcak bir şekilde sofraya getirilen yiyecektir. Genellikle büyük bir tepsi içerisinde getirilir ve toplu halde yenir. Üzerine bolca ceviz içi ve biraz da tuz ilave edilir. Bitlis'te hâlâ uygulanmakta olan diş hediği geleneği aşağıda anlatıldığı gibidir (<https://www.kulturportali.gov.tr>, 11.02.2019).

Çocuğun ilk dişini çıkarmasının ardından yapılan bir törendir. Bebeğin ilk dişini çıkardığını gören kişi önce bebeğin üstündeki elbiseyi yırtar ve ev sahibine "Gözünüz aydın, bebek diş çıkarmış, hediğini yapın yiyelim" der. Ev sahibi de ona dönerek "Bebeğin ilk dişini görene hediyesi düşer" der ve hediye almasını ister. Dişi ilk gören kişi bebeğe hediyesini alır. Ardından hediğin yapılacağı bir gün belirlenir ve tanıdıklara

bildirilir. Hediğın yapılacağı gün herkes toplanır ve hedik piştikten sonra ilk önce dış çıkaran bebek bir tepsi içine oturtulur. Saçları kirlenmesin diye başına bir örtü örtülür ve bir avuç hedik başından aşağıya dökülür. Bundan sonra tepsi içerisine Kur'an-ı Kerim, kalem, ekmek, tarak, makas, top, bıçak vb. eşyalar bırakılır. Bebeğın yüzü açıldıktan sonra bebek eline ilk hangi eşyayı alırsa büyüyünce o mesleği seçeceğine inanılır. Örneğın, bebek eline ilk olarak kalem alırsa öğretmen, tarak alırsa berber, bıçak alırsa kasap olur gibi. Bu merasim bittikten sonra gelen misafirlere hedik ve yanında çay ikram edilir. Misafirler getirdikleri hediyeleri verir ve bebeğın dış çıkarması kutlanır.

Ay ve Su İnancı: Gerek ay inancı gerekse de su inancı Anadolu'da ve Bitlis kültüründe geniş yer tutmuştur. Ay tutulmasından ay hesaplarına, dolunaydan aydan düşmeye kadar ay ile ilgili suyun durgun ya da gürültülü olmasından yağmur suyuna kadar ise su ile ilgili inanışlar hep varolmuştur. Bitlis'te ay inancı ve su inancı ile ilgili gelenekler aşağıda anlatıldığı gibidir (Serdar, 2017:123-124):

Ay tutulması hem Anadolu hem de Şaman inancına göre kötülüğe ve felakete yorumlanmış bunun için bazı tören ve ayinler düzenlenmiştir. Şaman inancına göre ay tutulmasının kötü ruhların işi olduğuna, Ay'ı kötü ruhların tuttuğuna, onun serbest kalması için tören ve ayin yapılması gerektiğine inanılır. Şaman inancında ay tutulduğu zaman büyük bir ateş yakılarak etrafında dönülür ve naralar atıp göğe doğru ok atılır ve böylece ayı tutan kötü ruhların onu serbest bırakması istenir. Buna benzer olarak Bitlis'te ise ay tutulması sırasında ateş yakılarak etrafında dönülür, ayı tutan güçlerin serbest bırakması için göğe doğru silah sıkılır, teneke çalınır ve ezan okunur. Ay tutulması bitene kadar bu törene devam edilir ve tutulma sırasında ayın acı çekmemesi için dualar okunur.

Su inancında ise "Gürültülü akan sudan korkma sessizinden kork" atasözü hem suyun şekli hakkında bilgi vermekte hem de günümüz insanların dış görünüşüne bakarak yorum yapılmaması konusunda teşbih yapılmaktadır. Ayrıca bol akan suyun bereketin simgesi olduğu ve akan suların hastalığı, acıyı, kederi, pisliliği ve bereketsizliği birlikte götüreceğine inanılır. Bunun dışında geceleyin su üzerinden özellikle akarsu üzerinden geçmenin uğursuzluk olduğuna inanılır.

Sağ Papo Salla Papo ve Diğer İnanışlar: Bitlis'te uygulanan sağ papo salla papo ve diğer gelenekler ise aşağıda anlatıldığı gibidir (Serdar, 2017:125-126).

Sağ papo salla papo henüz yürümeyi bilmeyen çocuklara uygulanır. Öncelikle bir niyet tutulur. Çocuk koltuklarının altından tutularak havaya kaldırılır ve üç defa “sağ papo salla papo” denir. Eğer çocuk sağ ayağını kaldırırsa niyetin olacağına, sol ayağını kaldırır ve ya sallarsa niyetin olmayacağına inanılır.

- Fazla yağış yağar ve yağış durmazsa, altı kararmış bir tencere kapının önüne ters çevrilerek üstüne tuz dökülür. Bunun yağmuru keseceğine inanılır.
- Yürüyen çocuk emekler veya eline süpürge alıp evi süpürürse, o gün misafir geleceğine inanılır.
- Çocuğun büyünce cesur ve gözü pek olması için ilk önce koyunun üzerine oturtulur.
- İşe giden birinin önüne boş kova, tencere veya teneke ile çıkmak uğursuzluk sayılır.
- Su içerken yılan öldürmek günah sayılır.
- Köpeğin uzun uzun ulumasının uğursuzluk olduğuna inanılır. Bu uğursuzluğu bertaraf etmek için ayakkabının bir tanesi ters çevrilir.
- Alacakarga (saksağan) müjdecisi olarak bilinir. Evin çevresinde bir saksağan ötmesi uzaktaki bir yakından hayırlı haber geleceği anlamına gelir.
- Kuzgunun ötmesinin o yıl karın çok olacağına işaret ettiğine inanılır.
- Eşek arısının fazla olması, kavak ağacının tepesinden itibaren sararmaya başlaması kışın çetin, karın da bol olacağına işaret ettiğine inanılır.
- Eve akşam sabun ve koyu renkli bir şeyin getirilmesinin günah olduğuna inanılır.
- Ayakkabının altına bakmanın uğursuzluk olduğuna inanılır. Eğer bakılmak zorunda kalınırsa ayakkabının altına tükürerek bakılır.
- Ayakkabının bir tekinin diğerinin üstünde olması, sahibinin yolculuk yapacağına yorumlanır. Ayakkabının ters dönmesi ise uğursuzluk sayılır.
- Gece ceviz ağacının altından geçmek uğursuzluk sayılır.
- Yeni gelinin kucağına erkek çocuk verilesinin, doğacak ilk çocuğun erkek olacağına inanılır.
- Konuşan veya oturan iki kadın arasından geçmenin uğursuzluk olduğuna inanılır.

- Güneş battıktan sonra veya gecenin bir yarısında horozun ötmesi, tavuğun horoz gibi ötmeye başlaması uğursuzluk sayılır ve başları kesilir.
- Sofradaki ekmek kırıntılarının yenilmesinin, fakirlikten kurtulup zengin olunacağına yorumlanır.
- Ateşe tuz dökmek, ayakta su içmek, kara kediyi vurmak, kapı eşiğinde veya sandık üzerinde oturmak, gece sakız çiğnemek günah sayılır.
- Sağ avuç içinin kaşınması para geleceğine, sol avuç içinin kaşınması para çıkacağına yorumlanır.

Harita 1: Bitlis İli İdari Haritası

R.SAYGILI 2015

İKİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

2.1. ÜNLÜLER

2.1.1. Ünlü Çeşitleri

Bitlis ve yöresi ağızlarında Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan 8 ünlü dışında 13 ünlüyle birlikte toplamda 21 ünlü tespit edilmiştir. Yazı dili dışındaki ünlülerin büyük bir kısmı fonem özelliği göstermeyip ara ses niteliğindedir. Konuşma esnasında ünlü ve ünsüzlerin birbirlerini etkilemeleri, vurgu ve tonlamalar, hece ve ses düşmeleri veya konuşan kişilerin kullanımları sonucu boğumlanma niteliklerinde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Bitlis ve yöresi ağızlarında tespit edilen diğer ünlüler şunlardır: [â], [á], [ã], [á], [è], [é], [í], [î], [ï], [ó], [ô], [ô], [ú]

2.1.1.1. /a/ Ünlüsü ve Çeşitleri

[â]: /a/ ile /ı/ ünlüleri arasında boğumlanma gösteren yarı dar bir ünlüdür. Bu sesin ortaya çıkması sırasında çene /a/ ünlüsüne göre daha dar bir konumdadır (Erdem ve Bölük, 2012: 52). Bitlis ve yöresi ağızlarında yer yer görülür. Bu özelliğin görüldüğü örneklere baktığımızda /a/>[â], /ı/>[â], /i/>[â], /u/>[â] değişimleri sonucu ortaya çıkmıştır.

/a/>[â]: bahâm 17/37, âltíndedi 19/42, manâ 22/8

/ı/>[â]: altán 1/1, başán 1/9

/i/>[â]: içân 1/9, çeħmişâħ 9/9

/u/>[â]: zūkkâm 7/8

[á]: /a/ ile /e/ arası boğumlanan yarı kalın bir orta damak ünlüsüdür (Sağır, 2008: 564). Bitlis ve yöresi ağızlarında [á] ünlüsü oldukça yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Bu ses daha çok /e/>[á] ve /a/>[á] değişimi sonucu meydana gelir. Bunun dışında birkaç örnekte /ı/>[á] ve /i/>[á] değişimleri de görülmektedir. Anlam ayırıcı özelliği olmayan bu ses alt fonem olarak nitelendirilir.

/a/>[á]: rákí 1/2, áglár 1/3, hák 1/2, parám 1/5, umárem 1/11, arásíne 1/16, taráfte 2/40, háni 2/42, áhmet 4/3, arásíndan 4/8, háreket 4/10, árhesinde 4/13, yıhán 4/27, qarǵalárın 6/1, háman 6/9, pácesi 6/7, biráz 11/21, áyran 12/29, táne 15/7, paráleri 17/32, ádet 20/2, zurná 23/2

/e/>[á]: gógdán 1/1, içíndán 1/5, gezmáǵe 1/8, aná 1/20, zatán 1/24, deǵirmáncı 5/1, bárábár 6/4, yemáhlári 6/16, atáš 7/1, geridá 9/10, ólúrsám 11/26, seksándan 16/24, güldán 18/17, amályat 20/9, zatán 21/12

/ı/>[á]: umárám 1/2, alısmıřám 7/6

/i/>[á]: řehárli 19/2

[â]: /a/ ile /o/ arasında boǵumlanma noktası olan yarı yuvarlak bir ünlüdür. Bitlis aǵzında kişisel kullanımları görölür. Yaygın olan bir ses deǵildir.

/a/>[â]: vâr 17/31

/ı/>[â]: alâdile 5/8

2.1.1.2. /e/ Ünlüsü ve Çeşitleri

[ä]: Kelimelerin genellikle ilk ve orta hecelerinde bulunan açık e [ä] ünlüsü normal /e/ den biraz daha açık söylenen bir ünlüdür (Olçay, 1995: 20). Yöre aǵzında genellikle /a/>[ä] şekli görölür. Bunun dışında /e/>[ä], /ö/>[ä], /i/>[ä], /ı/>[ä] şekilleri görölür.

/a/>[ä]: umárám 1/2, ättín 1/5, qálesen 1/7, yapmáz 4/2, ádetleri 4/8, täziye 4/12, beräber 4/19, äyaǵe 4/23 qähve 6/18, äřaǵiye 6/16, ätülyede 6/35, äyaǵından 9/14, äfedersen 15//11, älekededer 16/1, bäzi 16/5, onlär 17/8, zámáne 23/3, tarlämízín 23/15

/e/>[ä]: ädem 1/1, yäre 1/3, älinde 4/13, serärdi 5/1, şayleri 5/1, kardařınä 17/16, řerbetidä 18/2, ginäde 18/2, meyvälöhte 18/13 habärím 21/2

/ö/>[ä]: bäle 2/42, bäle 7/7

/i/>[ä]: veräle 2/41, yäh 6/2

/ı/>[ä]: kaläle 2/40

[ê]:Kapalı e olarak isimlendirdiğimiz /e/ ile /i/ arası boǵumlanan bir ünlüdür (Zülfikar, 1978: 302).Bitlis aǵzında örneklerine sık rastlanılan bu ses genelde /i/>[ê] ve /e/>[ê] deǵişimler sonucu görölür. Bitlis ve yöresi aǵzlarında /e/ ler deǵişimden öte asli şekillerinin devamı niteliğindedir.

/e/>[ê]: yêdi 1/10, gécêler 1/11, dèdim 1/15, yêter 1/16, yèmekli 4/4, êrkekleri 4/15, gècesi 5/6, gitmèyem 6/1, nèdem 7/6, dèmiş 8/9, èpi 9/3, gèce 12/33, dèmek 17/9, yèdi 19/42, yèmek 21/7, dèdim 21/11, gènÇ 22/1

/a/>[ê]: arè 14/17, birèz 17/20

/ı/>[ê]: aǵlèyele 17/26

/i/>[ê]: dilerèm 1/7, gètti 1/15, gèttim 6/9, temizlèye 7/4, gètmişem 8/10, gèt 8/12, gèna 9/4, hèç 11/22, verèle 15/2, nèçe 17/39, bilèsen 17/39, hèç 19/4, tókède 19/8, yèrmi 22/2, gèriyo 22/9, èyi 23/5, mèlyon 23/13

/ö/>[ê]: èle 17/26

/o/>[ê]: anliyèsen 17/41

[ê]: Yöre aǵzında sık rastlanan bir ses deǵildir. Derlenen metinlerde/e/>[ê], /i/>[ê], /u/>[ê], /ü/>[ê], /ö/>[ê] şeklinde deǵişime uğradıǵı bazı örnekler bulunmaktadır.

/e/>[ê]: gèçirtmenem 16/27, èzällere 21/17, bèlèdi 22/8

/i/>[ê]: gelèdile 5/8, emzirèdòh 16/3

/u/>[ê]: götürèdile 5/8, olèle 12/51

/ü/>[ê]: ölürèm 16/18, ölèrem 23/3

/ö/>[ê]: şofèrde 14/2, èz 16/5, èledir 21/21, bèlèdi 22/8

[é]: Yöre aǵzından derlenen metinlerde /ı/>[é] ve /i/>[é] deǵişimi şeklinde görülen birkaç örnek bulunmaktadır.

/ı/>[é]: Taǵédòh 4/11, yapèsen 15/2

/i/>[é]: gèttòh 14/1, gèttem 16/1, gelèríh 17/17

2.1.1.3. /ı/ Ünlüsü ve Çeşitleri

[ı]: /ı/ ve /i/ arasında söylenen dar, düz ve yarı kalın bir ünlüdür (Buran, 1997: 22). Bölge aǵzında çokça rastlanan bir ünlüdür. Derlenen metinlerde bu sesin Türkiye Türkçesindeki 8 ünlünün tamamından dönüştüǵü görülmektedir.

/a/>[ı]: çatlıyem 6/3

/e/>[ı]: yímek 4/2, yímağ 5/2, diyím 17/19

/i/>[ı]: gíremenem 1/1, içine 1/2, etín 1/10, míkropsız 2/41, bitlisín 2/41, sínide 4/3, yínmedi 4/5, gelirdile 4/6, bittıhtan 4/12, eskinín 4/12, bizi 6/13, pírínç 7/1,şíndi 9/7, deǵırman 13/13, elím 17/1

/ɨ/>[i]: atlı 1/3, ademín 6/16, Pıcah 6/18, kapı 6/20, ıstıtım 6/22, başıme 7/1, sıcah 9/9
sıre 13/13, keyınbabam 14/7, kırmızı 19/8, sıcah 21/14

/u/>[i]: bunı 2/40, onı 4/2, yohtı 4/12, bozdı 6/2, turşı 4/22, únıtımıştım 4/22, kurı 4/22,
konış 6/13, otırsın 6/16, kütılmez 6/22, olsın 6/34, Toğdın 7/1, vırem 7/6, bırıńımı 8/10,
yımırte 9/13, vırdım 14/7, bından 15/4, çamır 17/1, Pıcah 19/12, Tızlı 19/15, oğlı 23/3

/ü/>[i]: dışımde 3/45, önünı 4/1, ıstıne 4/9, ölı 4/11, ölinın 4/13, zülfımı 5/6, gülmıştı
6/35, gülmıştı 6/35, örtık 9/8, yüzın 10/9, üzügünızı 12/19, mıslımandı 19/13, tıpçı 21/4,
türkı 21/24

/ö/>[i]: sıle 3/53, sıle 6/1, sılaşmağe 13/28, sıle 19/8

/o/>[i]: sıre 4/1, sıfránıze 6/19, sıre 9/1, Tıhtor 19/11, çıçõğım 20/2

[i]: /ɨ/ ile /u/ arasından boğumlanan, yarı düz, yarı yuvarlak bir ünlüdür. Dudakların hafif yuvarlaklaşması ile söylenir (Erdem ve Bölük, 2012: 56). Yöre ağızında çoğunlukla /u/>[i] değişimi görölür. /u/>[i] değişimin dışında /ü/>[i], /ɨ/>[i], /i/>[i], /o/>[i] değişimlerinin görüldüğü örneklerde vardır.

/u/>[i]: Tırdığın 1/2, orucın 1/2, mırat 1/7, avucımá 1/11, dırmáz 1/11, sı 1/13, oğıl 1/15
mikropsız 2/41, otırdı 5/1, ifağını 5/1, kavırme 5/2, kurımemiş 6/1, oldığüni 6/5,
otırsın 6/16, sı 6/41, bı 7/1, nıfıse 7/2, fıķare 8/16, bılguri 9/9, yımurtenın 12/38, uzın
15/4, tızı 15/12, mıstefá 19/9, bının 19/12, sıçım 19/25, kıoyın 20/2, tıttım 21/13, karpız
21/19, davıl 23/2

/ü/>[i]: ıstıne 6/10, gümiş 6/15, ıstınde 6/37, gündız 7/3, sıpire 7/3, kıçığı 9/2,
mıslımanler 16/7

/ɨ/>[i]: atın 4/4, başı 6/14, altınlerımı 6/36, fırın 20/9

/i/>[i]: Çığarelerıne 6/35, ıstımdede 6/35, şışesi 9/7, misafir 23/9

/o/>[i]: sıná 14/1, sınráde 18/15, ından 20/2

2.1.1.4. /i/ Ünlüsü Çeşitleri

[i]: /i/ ile /ü/ arasında boğumlanan bir sestir. Bitlis ve yöresi ağızlarında bazen /ɨ/ ile /ü/ arasında da boğumlandığı görölür. Bu ses daha çok /ü/>[i] ve /u/>[i] değişiminde görölür. /ö/>[i], /i/>[i], /e/>[i] değişimlerine uğradığı birkaç örnekte vardır.

/ü/>[i]: gözi 1/5, düştı 1/5, özi 1/5, gözın 1/11, dönışın 1/16, ıstıme 1/20, dışımde 3/45,
dımdüz 3/47, götırodiler 4/1, ıstıne 4/9, gın 5/2, gözım 6/3, dışınde 6/4, görın 6/24,

özine 6/33, gümüş 6/33, örılmiş 7/1, bürümüş 7/3, sıti 9/14, 14/2, ıstünede 17/56, dişedöh 18/11, kiçik 19/7, midür 19/11, tıtın 20/7, iti 20/9, işir 21/14, nıfusum 22/6, görıcı 23/10, şikır 23/15

/u/>[ı]: mıtıleka 4/6, odın 4/9, doğırcıdan 4/11, sı 4/19, únıtmiřtım 4/22, tırşı 4/23, dılem 6/38, ótır 7/6

/ö/>[ı]: sıle 7/2

/i/>[ı]: verórdım 6/18, getı 14/8

/e/>[ı]: dı 3/45

2.1.1.5. /o/ Ünlüsü ve Çeşitleri

[ö]: Bitlis ağzında özellikle son hecelerde ve eklerde sık rastlanan bir sestir. Bu sesin oluşumunda çene /o/ ünlüsüne göre daha dar bir durumdadır (Erdem, 2012: 1048). /o/ ile /u/ arasında boğumlanan bu ses daha çok /u/>[ö] değişimi sonucu oluşur. Ayrıca /ü/>[ö], /i/>[ö], /ı/>[ö], /o/>[ö], /ö/>[ö] değişimleri şeklinde görülür.

/u/>[ö]: tavöh 1/4, savöh 1/4, özön 1/13, pişiedöh 4/20, Toldıredöh 4/28, kurutödi 5/1, kavürösen 5/4, ön 5/9, öğreşem 6/13, olö 6/16, çocöh 7/1, özane 7/3, hoştö 7/6, olö 10/5, özanmişti 12/2, ötanmesem 15/1, önuttım 16/23, özatırdıh 17/42, öyari 17/49, odöğ 19/10, öğur 20/3

/ü/>[ö]: götürördöh 5/2, güldö 6/7, gündö 16/1, söndıre 16/23, köregi 19/23

/ı/>[ö]: hırslöh 1/4, hırslöği 1/28, mezarlöh 1/32, cezalandördöh 1/42, bırağördöh 4/1, alödım 4/19, koyedöh 4/23, alördöh 4/25, sandöğune 4/26, sağlöh 4/28, kıynetösen 5/4, anlattöhlerimi 6/12, gelör 6/14, destandö 6/18, ağöre 6/28, zökķöm 8/14, şaşırörem 9/5, artöğ 12/50, lazımlöği 18/16, artöh 21/7

/i/>[ö]: yödöh 1/28, yedöğömi 3/47, gelörem 3/52, eledö 4/14, giderdöh 4/17, temizlerdöh 5/1, gelördi 5/1, etlöh 5/1, verörem 6/17, demırçılöği 6/17, yeşillöhtö 7/6, getö 8/12, temizlöğümüz 9/1, yenö 12/35, nedö 15/8, şeyiyöh 19/3, ettoğön 23/2

/o/>[ö]: önlerın 4/3, söre 4/17, öledi 4/23, önlerede 6/18, ön 7/1, ön 8/11, kömez 13/1, balöh 14/9, sön 20/7, söra 22/2

/ö/>[ö]: öni 21/20, öncedan 22/6

[ó]:/ö/ ve /o/ arasında boğumlanan yuvarlak, geniş, yarı kalın yarı ince bir ünlüdür (Yavuz, 2012: 337). /ö/>[ó], /o/>[ó], /u/>[ó], /ü/>[ó], /ı/>[ó], /i/>[ó], /a/>[ó] değişimlerinde görülür.

/o/>[ó]: sórede 4/2, ólecağ 4/10, ótír 7/4, óturmıştım 17/13, tókède 19/8

/ö/>[ó]: gógdán 1/1, kıóri 1/23, tóbe 6/9,órbi 6/17, ógúnde 6/22, óle 14/6, tóbe 14/10, gólínızdan 16/17, óbúrsi 19/20, dórt 20/4

/u/>[ó]: kıurótodóh 4/23

/ü/>[ó]: gótórodi 4/13, gótúródile 4/13

/ı/>[ó]: başlógi 4/2, ağlerdóh 4/12, bağórodile 4/13

/i/>[ó]: gelórdiler 4/2, ederdóh 4/6, iyidóle 16/5

/a/>[ó]: kıódemdó 6/23

2.1.1.6. /ö/ Ünlüsü ve Çeşitleri

[ô]: Damağın ön kısmında ve çenenin yarı dar durumunda oluşan bir sestir. /ö/ ile /ü/ arası Türkiye Türkçesi ağızlarında pek rastlanmayan zayıflamış /ö/ ünlüsüdür. Genelde /ö/>[ô], birkaç örnekte /o/>[ô], /ü/>[ô], /u/>[ô], /i/>[ô] değişimleri sonucu meydana gelir.

/ö/>[ô]: kôr 1/18, çöldá 1/21, ôgüne 1/25, ôgide 7/1, ôyüne 8/13, ôksürürdi 17/46, görúci 18/1, kôy 20/4, dôrt 20/8, ôgünde 23/11

/o/>[ô]: ôtürmışdim 12/2, ôtúdóh 14/1, ôtúrdóh 23/4

/ü/>[ô]: bôyük 2/40, bôyük 16/3, kôpe 17/56, ôvey 18/5, ônvesteye 20/3, gön 22/2

/u/>[ô]: çıçôğım 20/2

/i/>[ô]: yetişôrdile 4/4, getôródóh 4/17, gelôğ 6/14

2.1.1.7. /u/ Ünlüsü ve Çeşitleri

/ú/: Yöre ağızında /u/ ile /ü/ arasında kullanılan orta damak ünlüsüdür. Genelde /ü/>[ú] değişimiyle ortaya çıkar. /u/>[ú], /o/>[ú], /ö/>[ú], /i/>[ú], /ı/>[ú], /e/>[ú] seslerinden dönüştüğü örneklerde mevcuttur.

/ü/>[ú]: Tökúle 1/3, úste 4/2, ústüne 4/13, túp 4/16, söndúrürmiş 4/27, bôyük 5/6, gözúnın 6/1, túkkan 6/2, ökúzi 6/18, uç 6/18, ôtürmişle 6/20, ógünde 6/22, úşyecağ 7/5,

ķұлһande 8/11, süpürürdile 9/2, böyük 15/5, gündò 16/1, úşyē 16/10, Fasúlye 18/1, gündúz 20/2, núfus 21/7, kúrektan 23/16

/u/>[ú]: útanedòh 4/6, ķúndáhlerdòh 4/9, únitmiştím 4/22, unúne 5/5, mehkúl 6/16, bú 16/1, dú 16/9, úmman 17/20, músallät 17/51

/o/>[ú]: púrteķal 16/9

/ö/>[ú]: ätúlyede 6/35

/i/>[ú]: degúl 6/6, görmedúr 6/17, bitúr 16/6, itúr 16/6, degülle 16/10

/ı/>[ú]: tandúr 23/9

/e/>[ú]: cúvap 6/42, bölúr 17/12

2.1.2. Ünlülerde Uzunluk-Kısalık

Türkçede ünlüleri boğumlanma sürelerine göre; uzun ünlüler, kısa ünlüler ve normal süreli ünlüler diye sınıflandırabiliriz (Buran, 2007: 1).

2.1.2.1. Uzun Ünlüler

Ünlülerin oluşum süreleri, onların kısa veya uzun olmasını belirler (Yeşilkaya, 2007: 17). Ana Türkçedeki birincil uzun ünlüler Türkmençe ve Yakutçada kendilerini korumuştur. Diğer Türk lehçe ve şivelerinde genel olarak kısalmıştır (Tekin, 1995: 38). Varlığını bu lehçelerde sürüren uzunluklar genel olarak ağızlarda da görülmemektedir (Caferoğlu, 1964: 30). Bitlis ağzı için de bu durum geçerlidir. Baktığımız zaman uzun ünlülerin genellikle ikincil uzun ünlüler şeklinde oluştuğunu görürüz.

2.1.2.1.1 Uzun /a/ Ünlüsü: /ā/

hāk 1/2, āđbeti 1/12, ĥakā 1/17, gezmāĥ 3/45, hā 4/2, inān 5/1, máāş 7/1, hāma 7/2, dāme 7/3, inān 7/3, almışām 7/5, bitlisdān 7/6, ifāĥ 9/3, yapmāđ 9/9, ğumānleri 9/13, bā 14/8, vār 15/9, bayılırdilā 17/39, sāna 18/3, ĥeyvānımızı 23/4, valā 21/3, bā 21/4, řāze 23/5

2.1.2.1.2 Uzun /e/ Ünlüsü: /ē/

yēter 1/16, hē 1/35, yaperdilē 4/2, ʾistīnē 4/16, hē 5/1, dēil? 5/3, yapeḡlē 5/4, yapē 6/18, ablē 6/20, verēm 6/23, atēm 6/43, ölerēm 6/43, hēs 7/1, gidē 7/3, ḡeyniyē 8/9, ʾistīnē? 8/13, eṣāḡē 9/1, tēmīz 9/2, olē 13/18, ʾistēr 17/3, dirēk 17/23, behliyē 17/23, elinē 21/2, görē 21/6, hēç 23/4, yetē? 23/7

2.1.2.1.3. Uzun /ı/ Ünlüsü: /ī/

ḡīran 1/8, hīne 5/6, kīse 7/4, īlkin 9/13, ḡīran 11/16, solī 15/26, saḡīn 23/4

2.1.2.1.4. Uzun /i/ Ünlüsü: /ı/

aṣī 5/3, haṣ oldī 6/15, vekīl 9/11, döḡüldī 17/6, deīl 17/12, temīz 19/9, nesībim 19/13, adīde 19/45, ellī 19/45, ḡettī 21/2

2.1.2.1.5. Uzun /o/ Ünlüsü: /ō/

nedō? 1/26, *allahtō* 2/41, bellidō 2/41, yeṣillōḡ 2/42, hōy 6/22, ḡetō 9/5, çörbe 9/12, aḡordedō 7/6, ḡetō 8/9, yoḡtō 8/14, ḡelō? 8/14, bilō 10/3, olō 10/5, *tlō* 14/1, ekerōḡ 15/3, bōḡulurdi 17/46, odō 23/5, nedō 23/5

2.1.2.1.6. Uzun /u/ Ünlüsü: /ū/

ḡūrreder 1/12, hūmará 1/13, ḡūrrigán 1/16, ūydīn 1/25, tūt 3/49, ḡūrī 7/2, zūkkóm 7/8, doldūedi 9/13, ḡūrban 13/2, olūr 17/37

2.1.2.1.7. Uzun /ü/ Ünlüsü: /ü/

būtūn 6/17

2.1.2.2. Kısa Ünlüler

Bitlis ağzında çeşitli ses olayları nedeniyle normal ünlüler kısalmıştır. Ayrıca ünlülerin vurgusuz durumda olması ve hızlı konuşma sırasında kısalma eğilimi gösterdikleri görülür (Erdem ve Bölük, 2012: 64).

saletêlôğun 5/3, kavürösen 5/4, sicâh 5/5, getirirdi 5/7, sizi 8/11, têl 8/13, bulêbiledôh 8/15, ÇamâÇırımızın 8/15, dîzaltmişle 8/16, erêbedan 8/16, âsuman 14/1, avrâdın 16/7, könfesçidô 16/12, çimêter 16/13, omüzume 16/24, işitme 16/28, işîgi 17/6, kışîn 17/9, hekâddan 17/12, dîr 17/12, omüzuna 17/16, getirîr 17/20, yaşlıhda 17/49, alîr 17/53, özîne 19/14, arîf 19/18, tôbe 22/1, gâzte 21/2, bîraK 21/15, mezunuyûm 22/8, yanî 22/12, getir em 23/1, dedî 23/6, erkên 23/5, fuğâre 23/7, kadê 23/11

2.1.3. Ünlü Uyumları ve Benzeşmeleri

Türkçe kelimelerdeki ünlülerin düzlük-yuvarlaklık ve kalınlık incelik yönünden uyum içinde olması ünlü uyumlarını oluşturur. Bu özellik Türkçenin en belirgin özelliklerinden biridir (Gülensoy, 1987: 99).

2.1.3.1. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu kök ve eklerdeki ünlülerin kendinden önceki ünlüye göre düzlük ve yuvarlaklık açısından uyum göstermesidir. Türkçede bir kelimedede yuvarlak ünlülerden sonra dar-yuvarlak veya düz geniş ünlüler gelmelidir (Ergin, 2009: 73). Dudak uyumunda denilen bu uyumun geçmişten günümüze doğru bir gelişme gösterdiğini görmekteyiz (Şahin, 2009: 42). Bitlis ağzına baktığımız zaman normalde bu uyuma girmeyen bazı kelimelerin uyuma girdiği görülür. Özellikle –yor ekinin değişimi ve düzleşmesi ekte bu uyumun bozulmasını önlemiştir. Fakat kelimelerin son hecelerinin ve bazı eklerin ünlülerinin yuvarlaklaşması bu uyumu bozmuştur. Bitlis ağzında derlenen metinlere göre bu uyumun çok sağlam olmadığı ve özellikle ekler yoluyla bozulduğu görülür.

2.1.3.1.1. Düzlük Yuvarlaklık Uyumunun Sağlanması

vırıcın 6/42, öteğîn 9/5, şöferdi 9/15, karpîzi 21/19, davîl 23/2

yor ekinin a, e ye dönüşmesi bazı kelimelerde uyumu sağlar.

bekliye 6/1, diyele 6/2, vererem 6/14, olme 6/14, çihesen 6/14, konişesen 6/14, açele 6/16, çalışe 6/35, korherem 6/36, yinebilmenem 7/7, istiyerem 9/4, bilmenem 9/5, aryerem 9/6, yinele 14/15, Tüşe 15/9, tanyesen 18/8, benze 19/8, ohye 19/10, ağyedim 21/10

2.1.3.1.2.Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması

Bazı kelimelerde orta ve son hecelerdeki ünlülerin yuvarlak ünlüye dönüşmesi nedeniyle bu uyumun bozulduğu görülür.

savöh 1/4, tavöh 1/4, artoğdi 3/54,sandöğune 4/26, saletëlöğün 5/3, kıoli 6/19, tağdögi 6/15, degül 6/15, yuhi 6/15, gümiş 6/15, verördim 6/18, ağore 6/28, Turmişdi 6/34, düşti 6/38, zökkö 8/14, Toğundi 9/1, yendoğömdan 9/4, getö 9/5, ağore 11/19, ‘emeretliyöh 12/32, yenö 12/35, artöğ 12/50, ekeröh 15/3, güçli 15/5, önuttım 16/23, döğüli 17/6, óturmiştim 17/13, üçünci 18/8, dağuli 18/17, şeyiyöh 19/3, yıhyeröh 19/9, sadoş 20/3, baloşle 21/6, ettoğön 23/2, tandúr 23/9

Geniş zaman ekinin yuvarlaklaşması uyumu bozar.

Günümüz Türkçesinde kullanılan geniş zaman eki Bitlis ağzında genel olarak yuvarlaklaşıp o, ö, ô şekline dönüşür. Bu değişim düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulmasına neden olmaktadır.

görürodiler 4/1, verilodi 4/5, ToğTurördöh 5/1, kavürösen 5/4,gelöğ 6/14, gelöğ 6/14, olö 6/16,verörem 6/17,götürö 6/40, şaşırörem 9/5,bilö 10/3

+lık, +lik isimden isim yapım eki Bitlis ağzında kullanılırken ünlüsünü yuvarlaklaştırır. Bu durum düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozar.

hırslöh 1/4, yeşillöh 2/42, sağloği 4/25, demırçilögi 6/17, girmilöhlerim 6/41, temizlögümüz 9/1, oşuşlögum 9/5, rahmetlöh 9/6, temizlöh 9/8, çoşlöh 9/9, kıurahlöh 15/10, ölümlöh 18/8, meyvälöhte 18/13, lazımlögi 18/16

Görülen geçmiş zaman eki olan –dı/-di Bitlis ağzında 3. çoğul şahıs ile çekimlenirken genellikle h ünsüzünün etkisiyle ünlüsünü yuvarlaklaştırıp –dö/dó şekline dönüştüğünden düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozar.

útanedöh 4/7, dímezdöh 4/7, anlattöhlerimi 6/13, taħdögi 6/15, kızdöh 6/35, kıyleyedöh 6/36, bulëbiledöh 8/15, yinerdöh 9/1, diyerdöh 9/6, baħdöh 12/7, etdöh 12/9, dağoldöhdan 12/13, ôtúdöh 14/1, açtöh 15/2, dîşedöh 18/11, ôtúrdöh 23/4

+dır ek eyleminin Bitlis ağızındaki kullanımına baktığımız zaman sondaki –r ünsüzünü düşürüp ünlüsünüde ö, o şekline dönüştürdüğü görülür. Bu değişim düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmaktadır.

nedö 1/26, aresidö 2/42, Kimidö 2/42, eledö 4/14, nedö 5/4, kefinedö 6/2, yetimödö 6/4, şahadımdö 6/4, caħaldö 6/16, destandö 6/18, mennandö 6/19, kódemdö 6/23, nedoki 6/24, áveredö 6/33, yoħtö 8/14, kıpatö 10/12, ordedö 12/12, şeettö 15/1, savuħtö 15/12, gündö 16/1, iyidöle 16/5

2.1.3.2. Önlük-Artlık Uyumu

Türkçede bir kelimeyi oluşturan ünlüler birbirlerini etkilerler (Aydın, 1992: 27). Bir kelimedede art ünlülerden sonra art, ön ünlülerden sonra ön ünlülerin gelmesi durumuna önlük-artlık uyumu denir (Yavuz, Yetiş ve Birinci, 2006: 65). Baktığımız zaman önlük-artlık uyumunun Türkçede bütün dönemlerde sağlam olduğunu görürüz (Timurtaş, 1997: 26). Bu uyum Anadolu ağızlarında yazı dilinde olduğu kadar sağlam değildir (Mansuroğlu, 1988: 83). Yöre ağızına baktığımız zaman bu uyumun İstanbul Türkçesinde olduğu kadar sağlam olmadığını söyleyebiliriz. Özellikle eklerde görülen i'leşmeler ve çokluk ekinin uyuma girmemesi önlük-artlık uyumunu bozmaktadır. Buna rağmen yazı dilinde uyuma girmeyen bazı kelimelerin ilerleyici ve gerileyici benzeşme yoluyla Bitlis ağızında uyuma girdiğini görmekteyiz.

zehremizdi 5/1, zatan 6/3, şahadımdö 6/4, násib 6/5, kıdemki 6/5, şöphen 6/9, diyeremki 6/14, alav 6/14, ataş 6/14, vererem 6/14, caħaldö 6/16, yinebilmenem 7/7, zehmet 9/9, heber 9/11, keħveÇigil 9/13, tene 9/14, şöferdi 9/15, fethe 12/19, 'edet 12/10, mehlenin 12/50, 'efedersen 14/7, áfedersen 15/11, tene 17/4, edetidi 17/4, saħap 17/10, mahanaya 17/15, kardaşınä 17/16, teze 17/39, ataşın 17/40, Tikenine 19/20, bazan 20/4, neęátif 21/12, emelyet 22/9

2.1.3.2.1. Önlük-Artlık Uyumunun Bozulması

Yöre ağızında önlük-artlık uyumunun bozulmasının çeşitli sebepleri vardır. Özellikle eklerdeki i'leşme ve +lar/+ler çoğul ekinin genellikle +ler şeklinde kullanılması bu sebeplerden birkaçıdır.

kahâsen 1/4, doldi 1/7, çoĥi 2/40, dapanime 3/49, ilanler 3/50, artoĥdi 3/54, yaperdilē 4/2, mıtleka 4/6, saĥloĥi 4/25, kaĥermiř 4/27, kavirme 5/2, saletēlōĥun 5/3, yapeřlē 5/4, kavürösen 5/4, öndan 5/6, sufrelere 5/7, kaĥmiř 5/8, vücudune 5/10, ĥutuldi 6/2, gira 6/2, nedecaĥ 6/2, onide 6/3, ĥatliyam 6/3, oldiĥünü 6/5, anlamiyam 6/10, ĥalmemiř 6/13, yaĥeme 6/14, tutmedi 6/15, paĥeye 6/16, konşi 6/16, ařaĥiye 6/16, yiĥen 6/19, ablē 6/20, orde 6/21, aĥmiř 6/21, iStemaĥe 6/23, oleĥaĥ 6/23, yanahlerin 6/25, otunleri 6/28, Turmişdi 6/34, taĥmiřdım 6/34, ĥare 6/35, bulmişle 6/35, Ciĥarelerine 6/35, işahleri, ĥiner 6/36, alem 6/36, oreler 6/36, başe 6/37, ĥonřiler 6/40, aĥşeme 7/3, sıkile 7/4, ĥetta 8/9, ĥomiřem 8/9, boşadem 8/12, manKali 8/12, bulēbiledöh 8/15, fiĥare 8/15, dızaltmişle 8/16, erēbedan 8/16, Toĥundi 9/1, ĥemame 9/1, zaman 9/2, getmaĥi 9/4, remezan 9/4, eřaĥi 9/5, ĥıĥmiř 9/5, aryerem 9/6, berdaĥ 9/7, ĥaki 9/8, fiĥare 9/9, bilĥuri 9/9, arvatleri 9/9, tanyecaĥtım 9/10, övledan 9/11, aĥşem 9/11, yımırte 9/13, tırli 9/13, sallanē 10/2, toĥem 10/2, ĥomez 10/7, gidaĥ 12/6, ĥomedım 12/10, ĥomřiler 12/13, ĥavlusuni 12/23, orde 12/51, ĥomez 13/1, penbedan 13/12, ilan 13/16, ıraĥdi 13/29, mıtFaĥte 14/7, sayfe 15/2, adem 15/4, şaşırtti 16/7, omüzume 16/24, üstan 16/24, ĥapi 17/2, iřĥi 17/6, saĥi 17/7, yapsadi 17/8, ujune 17/14, sabahsi 17/22, ĥihaddi 17/24, aĥi 17/40, bōĥulurdi 17/46, sorisi 17/48, ĥurmiřam 17/58, muĥarne 18/1, tanyesen 18/8, lazımlōĥi 18/16, duĥuli 18/17, dolme 18/1, eřaĥdadır 19/7, ĥalıřeler 19/7, yuĥari 19/8, ĥırmızı 19/8, ĥıse 19/8, ĥırři 19/10, yatmeS 19/14, eyaĥtan 19/17, bızavını 19/22, paceler 19/27, üzından 19/40, ĥoĥsi 21/10, karpizi 21/19, feĥat 22/4, seman 22/4.

2.1.4. Ünlü Deĥişimleri

Bu deĥişimler ünlüler arasında görülen önlük-artlık, düzlük-yuvarlaklık ve genişlik-darlık şeklindeki deĥişikliklerinden meydana gelir (Uysal, 2011: 40). Yanlarında bulunun ünsüzlerin ya da kelimenin içindeki diĥer ünlülerin etkisi ile oluşmuş deĥişimlerdir (Öztürk, 2001: 8). Ünlü deĥişmeleri Bitlis Ağızında çok sık

rastlanan bir olaydır. Yör ağzında hemen hemen bütün ünlülerde görülür. Metinlerde tespit edilen ünlü değişimleri aşağıda sıralanmıştır.

2.1.4.1. Art Ünlülerin Önlüleşmesi

/a/>[á]: Parçálárín 1/1, rákí 1/2, áglár 1/3, hák 1/2, parám 1/5, Taşíná 1/10, umárem 1/11, arásíne 1/16, taráfte 2/40, hání 2/42, áhmet 4/3, arásından 4/8, hâreket 4/10, árhesinde 4/13, yıhán 4/27, kargálárín 6/1, háman 6/9, pácesi 6/7, bahám 6/16, atecágem 6/36, yıhyáh 8/15, eşágiye 9/1, biráz 11/21, áyran 12/29, aKrebâler 12/38, táne 15/7, parâleri 17/32, fezle 18/4, táhmül 19/16, ádet 20/2, bilKisáyar 21/1, negâtif 21/12, zurná 23/2

/a/>[ä]: umárám 1/2, ättín 1/5, kâlesen 1/7, yapmáz 4/2, ádetleri 4/8, tâziye 4/12, berâber 4/19, äyaĝe 4/23 kâhve 6/18, âşágiye 6/16, ätúlyede 6/35, äyaĝından 9/14, äfedersen 15/11, älekedder 16/1, bâzi 16/5, onlâr 17/8, zâmane 23/3, tarlâmízín 23/15, kâdäsíz 23/17

/a/>[e]: Permaĝın 1/26, terefde 2/42, eyran 4/2, mekes 4/9, paremdan 6/1, kere 6/1, hec 6/3, ezrail 6/40, hesteyem 6/43, yaheme 6/14, tutmedi 6/15, bireye 6/15, ademín 6/16, heyali 6/16, yıhen 6/19, kume 6/24, kalçeler 6/26, dırme 6/27, eşágiye 9/1, hemame 9/1, zeman 9/2, remezan 9/4, sobe 9/6, berdaĝ 9/7, nekışli 9/8, hezir 9/9, zehmet 9/9, hek 9/10, heber 9/11, saletedi 9/12, tene 9/14, seet 15/1, fethe 12/19, hefte 17/21, tene 19/13, ekli 20/9, nezeri 20/10, hedından 22/4, fekat 22/4, seman 22/4, ema 22/12, one 23/3, erebeyi 23/3

/a/>[è]: arè 14/17, birèz 17/20

/a/>[i]: bozmiyedín 6/17

/ı/>[î]: atlí 1/3, kómádín 1/13, ademín 6/16, Pıçah 6/18, kápı 6/20, ışıttım 6/22, çalışe 6/35, başıme 7/1, bacım 8/15, paĝır 9/7, nekışli 9/8, hezir 9/9, sıçah 9/9, işiĝ 12/47, síre 13/13, keyınbabam 14/7, kațarıĝ 17/20, yahın 18/16, yardımÇi 18/21, Patırcan 19/9, kırmızı 19/8, sıçah 21/14, aylıh 22/6

/ı/>[i]: dolmesi 4/21, saĝloĝi 4/25, iraĝ 6/1, tutmedi 6/15, aÇmiş 6/21, taĝmişdım 6/34, beĝtli 6/35, kıştı 9/2, eşaĝı 9/5, ĝaki 9/8, ĝerli 12/20, işiĝ 12/47, ilan 13/16, kaıdıĝ 15/2, yeşidi 16/28, kápı 17/2, saÇi 17/6, sabahsi 17/22, çıĝaddı 17/24, aÇı 17/40, aTmiş 19/1, ĝerli 19/7, Pıçah 19/10, sıhıntı 19/14, ekli 20/9, nezeri 20/10, ayakabi 21/1

/ı/>/e/: umárem 1/11, atecáğem 6/36

/u/>/e/: kavürösen 5/4

/o/>/[ó]: sórede 4/2, ólecağ 4/10, ótır 7/4, óturmiştım 17/13, tókède 19/8, ótüren 21/20, ótúdüm 21/1

/o/>/ö/: şöphenler 9/9, ötürodile 12/49

/o/>/[ö]: ötürmişdim 12/2, ötúdòğ 14/1, ötürdòğ 23/4

/o/>/[i]: Tıhtor 19/11

/u/>/[ú]: útanedòğ 4/6, útanedòğ, kúndáğlerdòğ 4/9, únitmiştım 4/22, unúne 5/5, mehkúl 6/16, oTúnleri 6/28, bú 16/1, dú 16/9, úmman 17/20, músallát 17/51

/u/>/ü/: tüt 19/32, ótúdüm 21/1, ótüren 21/20

/u/>/e/: kavürösen 5/4, vurermiş 6/23, dilem 6/38, toğhem 10/2, virer 12/34

/u/>/[i]: vırdın 1/33, Toldírerdele 9/12, çoğsine 10/2, toymız 12/49, borÇini 16/1, doğrisini 17/20, doğridir 19/11, Pıcuğ 19/12, savumış 23/15

/u/>/i/: doldi 1/7, çoği 2/40, olmişem 3/48, hemir 4/1, kuti 4/1, koyi 4/19, çoğsi 4/23, ifağ 5/5, oğiyen 5/9, kutuldi 6/2, onide 6/3, yuhi 6/15, oldi 6/15, konşı 6/16, bozdi 6/17, koli 6/19, vurermiş 6/23, Turmişdi 6/34, çoğşiler 6/40, Toğundi 9/1, yoli 9/5, bilguri 9/9, dolisi 10/8, çoğşiler 12/13, noldi 15/4, borÇini 16/1, ani 17/17, doğrisini 17/20, çoğşılarımız 17/22, doğridir 19/11, oni 20/3, çoğsi 21/10

2.1.4.2. Ön Ünlülerin Artılışması

/i/>/[â]: içân 1/9, çeğmişâ 1ğ 9/9

/e/>/[â]: gógdán 1/1, içindán 1/5, gezmáğe 1/8, aná 1/20, zatán 1/24, değirmánci 5/1, bárábár 6/4, yemáğları 6/16, atáğ 7/1, geridá 9/10, ölürsám 11/26, seksándan 16/24, güldán 18/17, amályat 20/9, zatán 21/12

/e/>/a/: ħardan 1/4, alav 6/14, atağ 6/14, dızaltmişle 8/16, övledan 9/11, getmaği 9/4, barambar 9/15, hareye 16/25, heğeddan 17/8, karsaşınâ 17/16, atağın 17/40, değirman 19/1, bazan 20/4, ebdast 20/10

/i/>/[â]: şehárli 19/2

/e/>/[â]: ädem 1/1, yäre 1/3, älinde 4/13, serärdi 5/1, şâyleri 5/1, kardaşınâ 17/16, şerbetidâ 18/2, ginäde

18/2, meyvälòğte 18/13 habärím 21/2

/ö/>[ä]: bäle 2/42, bäle 7/7

/i/>[ä]: veräle 2/41, yäh 6/2

/e/>[i]: yimek 4/2, yımağ 5/2, diyım 17/19

/i/>[ı]: istiyeğem 9/4, kardaşınä 17/16, ataşın 17/40

/i/>[i]: gıremenem 1/1, içine 1/2, etın 1/10, mıkropsız 2/41, bitlisın 2/41, sínide 4/3, yınmedi 4/5, gelirdile 4/6, bıtıtıtan 4/12, eskinın 4/12, bızı 6/13, PuÇmış 6/14, tikile 6/19, degırman 6/26, Tıkılsın 6/30, girmilöhlerım 6/41, pırınç 7/1,şındı 9/7, degırman 13/13, elım 17/1

/ü/>[i]: dışımde 3/45, önünı 4/1, ıstıne 4/9, ölı 4/11, ölinın 4/13, zülfimi 5/6, gülmışti 6/35,

gülmışti 6/35, gösgıme 6/44, örtık 9/8, yüzın 10/9, üzügünızı 12/19, mıslımandı 19/13, tıpçı 21/4, türkı 21/24

/ö/>[i]: síle 3/53, síle 6/1, sílařmağe 13/28, síle 19/8

/ü/>[i]: ıstıne 6/10, gümiş 6/15, ıstınde 6/37, gündız 7/3, sipire 7/3, kıçığı 9/2, mıslımanler 16/7

/i/>[i]: Çığarelerine 6/35, ıstımde 6/35, şışesi 9/7, misafir 23/9

/ü/>[ö]: götürördöh 5/2, güldö 6/7, gündö 16/1, söndıre 16/23, koregi 19/23

/i/>[ö]: yedöh 1/28, yedoğömi 3/47, gelörem 3/52, eledö 4/14, giderdöh 4/17, temizlerdöh 5/1, gelördi 5/1, etlöh 5/1, gelör 6/14, verörem 6/17, demırçilögi 6/17, girmilöhlerım 6/41, yeşillöhtö 7/6, getö 8/12, temızlögumız 9/1, iyiyöh 9/10, yenö 12/35, nedö 15/8, şeyiyöh 19/3, ettoğön 23/2

/ö/>[ö]: öni 21/20, öncedan 22/6

/ö/>[ó]: gógdán 1/1, kóri 1/23, tóbe 6/9,órbi 6/17, ógünde 6/22, óle 14/6, tóbe 14/10, gólnızdan 16/17, óbúrsi 19/20, dört 20/4

/ü/>[ó]: götórodi 4/13, götürördile 4/13

/i/>[ó]: gelördiler 4/2, ederdöh 4/6, iyidöle 16/5

/ü/>[ú]: Tökúle 1/3, úste 4/2, ústüne 4/13, túp 4/16, söndúrürmiř 4/27, böyük 5/6, gözúnın 6/1, túkkan 6/2, ökúzi 6/18, uç 6/18, ötürmişle 6/20, ógünde 6/22, Tökúledi 6/25, úşyecağ 7/5, kúlhande 8/11, süpúrürdile 9/2, götürme 9/3, böyük 15/5, gündö 16/1, úşyē 16/10, Fasúlye 18/1, gündúz 20/2, núfus 21/7, kúrektan 23/16

/ö/>[ú]: átúlyede 6/35

/i/>[ú]: degúl 6/6, görmedúr 6/17, bitúr 16/6, itúr 16/6, degülle 16/10

/e/>[ú]: cúvap 6/42, bölúr 17/12
/i/>/a/: elan 1/27, hašte 6/15, ašte 6/24, etan 6/39, sahap 17/10, hašte 17/37
/ü/>/ı/: tırlı 9/13
/ü/>/o/: götırodiler 4/1
/ü/>/a/: gözán 1/4, üstán 16/24
/i/>/o/: nedoki 2/24, bilō 10/3, ettoğón 23/2

2.1.4.3.Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

/a/>[â]: vâı 17/31
/a/>[ó]: kódemdō 6/23
/a/>[u]: muğare 8/13, muğarne 18/1, duğuli 18/17
/e/>[ê]: gêçirtmenem 16/27, êzâllere 21/17, bêlêdi 22/8
/i/>[ê]: gelêdile 5/8, emzîrêdōh 16/3
/e/>[î]: dî 3/45
/e/>[ú]: cúvap 6/42, bölúr 17/12
/ı/>/u/: saletêlōğun 5/3, önuttım 16/23
/ı/>[â]: alâdile 5/8
/ı/>[î]: atın 4/4, başı 6/14, altınlerımı 6/36, fırın 20/9
/i/>[î]: Çığarelerine 6/35, ıstımde 6/35, şışesi 9/7, misafir 23/9
/i/>[î]: verôrdım 6/18, gêtî 14/8
/i/>[ô]: yetişôrdile 4/4, getôrúdōh 4/17, gelôğ 6/14
/ı/>[ô]: hırslōh 1/4, hırslōğı 1/28, mezarlōh 1/32, cezalandôrdōh 1/42, bırağôrdōh 4/1, alôdım 4/19, koyedōh 4/23, alôrdōh 4/25, sandôğune 4/26, sağlōh 4/28, kâynetôsen 5/4, anlattōhlerımı 6/12, gelôr 6/14, tağdōğı 6/15, destandō 6/18, ağôre 6/28, kızdōh 6/35, zôkğôm 8/14, yinerdōh 9/1, yêndoğômdan 9/4, şaşırôrem 9/5, artôğ 12/50, lazımlôğı 18/16, artōh 21/7
/i/>[ô]: yêdōh 1/28, yêdoğômi 3/47, gelôrem 3/52, eledō 4/14, giderdōh 4/17, temizlerdōh 5/1, gelôrdi 5/1, etlōh 5/1, gelôğ 6/14, cağaldō 6/16, verôrem 6/17, demırçılôğı 6/17, mennandō 6/19, girmilōh 6/41, yeşillôhtō 7/6, getō 8/12, temizlôğumız 9/1, iyiyōh 9/10, yenō 12/35, nedō 15/8, şeyiyōh 19/3, ettoğón 23/2
/ı/>[ó]: başlôğı 4/2, ağlerdōh 4/12, bağôrodile 4/13

/i/>[ú]: degúl 6/6, görmedúr 6/17, bitúr 16/6, itúr 16/6, degülle 16/10

/ı/>[ú]: tandúr 23/9

/ı/>/o/: sağloği 4/25, ağore 11/19

/i/>[ó]: gelórdiler 4/2, ederdóh 4/6, iyidóle 16/5

/i/>/o/: bíldođomide 16/23

/i/>/ü/: síti 9/14

/i/>/u/: bílguri 9/9, ÇamaÇur 23/12

2.1.4.4.Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

/u/>[â]: zūkkâm 7/8

/ö/>[ä]: bäle 2/42, bäle 7/7

/o/>/a/: savuhtò 15/12, ani 17/17, Tamates 19/5, savumış 23/15

/o/>/e/: diyeğemki 6/14, şöferdi 9/15,

/ö/>/e/: bele 6/14, bele 17/40, beledír 19/2

/ö/>[è]: èle 17/26

/o/>[è]: anliyèsen 17/41

/u/>[ê]: götürédile 5/8, olèle 12/51

/ü/>[ê]: ölürèm 16/18, ölèrem 23/3

/ü/>/e/: öriledi 6/2,

/ü/>/a/: gözan 1/4, üstan 16/24

/ö/>[ê]: şöfèrde 14/2, êz 16/5, êledír 21/21, bèlèdi 22/8

/ö/>/e/: gevdemde 3/50

/u/>/a/: kurmişam 17/58

/u/>/e/: kavüròsen 5/4, konişesen 6/14, qorherem 6/36, qomişem /8/9, aryerem 9/6, Toldírerde 9/12, tohem 10/2, vırer 12/34

/u/>/i/: únítmişтім 4/22, tırşı 4/23, yuđi 6/15, konşı 6/16, qoli 6/19, Turmişdi 6/34, Toğundi 9/1, ötürmişdim 12/2, qomşiler 12/13, tizi 15/12, óturmişтім 17/13, qonşılarımız 17/22, sorisi 17/40, duğuli 18/17, yimirte 19/2, qoğsi 21/10, olmişti 21/15, karpizi 21/19

/u/>/ı/: dırme 6/27, vırcın 6/42, yimirte 9/13, ırağdi 13/29, mıtaç 16/23, đır 17/12

/u/>[i]: bunı 2/40, onı 4/2, yohtı 4/12, bozdı 6/2, turşı 4/22, únıtmiştım 4/22, kırı 4/22, konış 6/13, otırsın 6/16, kırılmez 6/22, olsın 6/34, Toğdın 7/1, vírem 7/6, bırıńı 8/10, Toldırerdıle 9/12, yımırte 9/13, vírdım 14/7, bından 15/4, çamır 17/1, Pıcuğ 19/12, Tızlı 19/15, oğlı 23/3

/ü/>[i]: dışımde 3/45, önünü 4/1, ıstıne 4/9, ölı 4/11, ölinın 4/13, zülfımı 5/6, gülmıştı 6/35, gülmıştı 6/35, örtık 9/8, yüzın 10/9, üzügünızı 2/19, mıslımandı 19/13, tıpçı 21/4, türkı 21/24

/ö/>[i]: sıle 3/53, sıle 6/1, sılaşmağe 13/28, sıle 19/8

/o/>[i]: sıná 14/1, sınráde 18/15, ından 20/2

/o/>[i]: síre 4/1, sıfránıze 6/19, síre 9/1, Tıhtor 19/11, çıçoğım 20/2

/u/>[i]: Tırdığın 1/2, orucın 1/2, mırat 1/7, avucımá 1/11, đırmáz 1/11, sı 1/13, oğıl 1/15, mıkrupsız 2/41, otırrıdı 5/1, ifağını 5/1, kavırme 5/2, kurımemiş 6/1, oldığını 6/5, oğlımde 6/13, otırsın 6/16, sı 6/41, bı 7/1, nıfıse 7/2, fıķare 8/16, bılguri 9/9, yımurtenın 12/38, uzın 15/4, tızı 15/12, mıstefá 19/9, bının 19/12, sıçım 19/25, kıyın 20/2, tıttım 21/13, karpız 21/19, davıl 23/2

/ü/>[i]: ıstıne 6/10, gümiş 6/15, ıstınde 6/37, gündız 7/3, sıpire 7/3, kıçığı 9/2, mıslımanler 16/7

/ü/>[i]: gözi 1/5, dıştı 1/5, özi 1/5, gözın 1/11, dönışın 1/16, ıstıme 1/20, dışımde 3/45, đımdüz 3/47, götırodiler 4/1, ıstıne 4/9, gın 5/2, örıledi 6/2, gözım 6/3, dışınde 6/4, görın 6/24, özıne 6/33, gümiş 6/33, örımiş 7/1, bürımış 7/3, kıçığ 9/3, sıtı 9/14, 14/2, ıstıne 17/56, dışedöh 18/11, kıçık 19/7, mıdür 19/11, tıtın 20/7, ıti 20/9, ışır 21/14, nıfusum 22/6, görıci 23/10, şıkır 23/15

/u/>[i]: mıtleķa 4/6, odın 4/9, doğırcıdan 4/11, sı 4/19, únıtmiştım 4/22, tırşı 4/23, dılem 6/38, otır 7/6, fıķare 9/9

/ö/>[i]: sıle 7/2

/ü/>[i]: örıledi 6/2, bıyúđını 6/14, gülmıştı 6/35, dıştı 6/38, dızaltmışle 8/16, tırli 9/13, döğülı 17/6, görúci 18/1, üçüncı 18/8, Tikenıne 19/20, götımiş 21/24

2.1.5. Ünlülerde Düşme ve Türeme

2.1.5.1. Ünlü Düşmesi

Çeşitli ses olaylarının etkisiyle kelimenin içinde bulunan ünlünün düşmesi olayına ünlü düşmesi denir. Bu durum daha çok orta hece ünlülerinde görülür (Vural ve Böler, 2012: 97). Bitlis ağzında ünlü düşmesi yaygındır. Bitlis ağzında görülen ünlü düşmeleri aşağıda sıralanmıştır.

Alıntı kelimelerde ünlü düşmesi görülür. Metinlerimizde bu ses olayı şu örneklerle tespit edilmiştir:

ağbeti 1/9, zehremizdi 5/1, dákká 7/3, değge 12/3, fethe 12/19, hedye 12/23, kırabye 12/30, dağke 15/3, hekkeddán 16/2, dağkenín 17/7, gásteleri 17/32, dağge 17/46, hedyesi 18/20, kağr 19/41, amályet 20/9, gázte 21/2, kayd 22/6, emelyet 22/9.

Ek almış en az üç heceli kelimelerde orta hecedeki ünlü düşer:

ğardan 1/4, orde 6/21, nērdán 7/3, úşyecağ 7/5, nerdan 8/15, yıhyáğ 8/15, aryerem 9/6, tanyecağtım 9/10, yuğarde 12/8, ordedò 12/12, orde 12/51, aşığde 15/10, yaşıyağ 16/1, kımSi 18/19, eşığdadır 19/7, birsi 19/7, birye 19/42.

Kelime ortasında görülen ünlü düşmesinin Türkçede fazla olmasının nedeni orta hecenin vurgusuz olmasıdır (Timurtaş, 1977: 40). Bitlis ağzındaki örnekleri aşağıdaki gibidir:

koğsi 4/23, işye 6/20, osroğ 8/10, yuğsi 8/14, koğsine 10/2, meğledkiler 12/9, gönlerindá 18/7, mağlede 18/16, işatte 19/7, yıhyeròğ 19/9, oğye 19/10, koğsi 21/10, yarye 23/7.

Yönelme hal eki +a/+e genellikle düşer:

gözan 1/4, içán 1/8, başán 1/9, ağzan 1/15, san 1/16, elan 1/27, ağzan 2/44, san 5/10, gözan 6/3, man 6/5, başán 6/14, san 6/15, úzan 6/25, man 6/34, etan 6/39, úzan 11/14, man 12/7, ústan 16/24, san 19/8.

Birleşik kelime oluştururken ünlü düşer:

nolecağ 3/47, nettín 6/2, nedaçağ 6/2, niceki 6/10, netmiştim 6/27, nedem 6/36, nēdem 7/2, nēdem 7/6, öteğín 9/5, noldi 15/4.

2.1.5.2. Ünlü Türemesi

/e/: küpelere 4/18, küpeler 14/14

/u/: omüzume 16/24

/a/: ala 12/33, ala 16/7, yalanız 20/5, ála 21/13

/i/: değişilmiş 4/5, güni 12/53

/ı/: ıııcağ 6/39, bayığan 8/16

2.2. ÜNSÜZLER

2.2.1.nsz eşitleri

Dudaklar ve diyafram arasında oluşan hareketler sonucu oluşan sesler nszlerdir (oşkun, 1999: 45).çoğu dilde olduğu gibi Türkçede de ünsüzler ünlülerden fazladır (Sağır, 1995: 391). Türkiye Türkçesinde kullanılan 21 temel nszn dışında Bitlis ağzında kullanılan 17 nsz tespit edilmiştir. Bunlar /h/, /h/, /t/, /v/, /r/, /n/, /k/, /T/, /P/, /g/, /l/, //, /S/, /ř/, /F/, /K/, /K/ nszleridir. Bu ünlülerden bazıları sistemli olarak kullanılırken bazıları vurgu, tonlama ve kişisel kullanımlara bağlı olarak sistemsizoluşmakta ve az görülmektedir.

/h/: Bitlis ağzında çokça rastlanan bir art damak ünsüzüdür (nl, 2015: 45). Bitlis ağzında /k/’lar sistemli olarak /h/ nszne dönüşürken /h/ ünsüzlerinin de /h/’ye dönüştüğü grlr.

hardan 1/4, hırsloh 1/4, oği 2/40, hemir 4/1, oğiyen 5/9, bağtım 6/13, yihen 6/19, çoğ 6/33, tağmişdım 6/34, heste 7/1, yinerdöh 9/1, bağdh 12/7, tdh 14/1, atdh 15/2, yarpağ 16/10, hoşaF 18/1, yeğin 18/16, heğattan 19/4, yuğari 19/8, sığıntı 19/14, eyağtan 19/17, arhedan 21/2, baloğle 21/6, başhe 22/3, gettiğ 23/3.

/h/: Yöre ağzında genellikle /h/ > /h/, /k/ > /h/ değişmeleri sonucu grlen bir sestir. Bir kelimedede de /v/ > /h/ değişimine rastlanır: duğul 18/17.

yimağ 2/45, Toğtor 3/44, reğan 5/4, ifağ 5/5, hambu 6/22, hağ 6/23, ıııcağ 6/36, hetta 8/9, yuğsi 8/14, Toğundi 9/1, defđa 9/3, ırmağ 12/7, herli 12/20, hağlusuni 12/23, ırağdı 13/29, kağdih 15/2, yağut 17/7, duğul 18/17, tağsinin 19/40, hırđız 21/22, çalışmağ 23/11.

/t/: artođdı 3/54, teđatım 8/9, tiže 8/11, tođem 10/2, krt 10/10, teřt 11/25, tađziye 12/13, tiđinde 15/3, geçirtti 16/28, kađariđ 17/20, řas 17/24.

/v/: Tonlu, katı ve sızcı bir çift dudak ünsüzüdür (Erdem ve Bölük, 2011: 223).

gevdemde 3/50, vücudune 5/10, cevíz 6/23, avertedò 6/33, vahtinde 6/38, arvatleri 9/9, avehè 12/6, evel 12/36, savuhtò 15/12, gavur 17/25, ovaya 17/48, evinde 19/45, övle 23/11, savumış 23/15.

/ğ/: Düşme eğilimi olan, tonunu kaybetmiş bir ünsüzdür (Uysal, 2011: 55). Bitlis ağzındaki kullanımları aşağıdaki gibidir:

diyereḡemki 6/14, ḡonşilerḡ 6/40, ḡonşilerḡ 12/13, isterḡle 12/18, taḡerḡle 12/24, tekrarḡ 17/9, eḡerḡ 17/52, çalıḡeierḡ 19/7.

/ñ/: Eski, Orta ve Yeni Türkçe dönemlerinin yazı dili durumundaki lehçe ve şivelerinden kalma metinlerde görülen bir sestir. Türkçenin en eski dönemlerinden beri dikkat çeken bir sestir (Ersoylu, 2000: 97). Anadolu ağzlarında yaygın olarak görülen bu ses dil sırtının yumuşak damakta kapanması ile oluşur (Sağır, 1997: 402):

biñlik 12/23, deñiz 17/9.

/k/: Art damakta boğumlanan, dil arkası, patlayıcı, tonsuz bir sestir (Bayraktar, 2000: 186). Bölge ağzında çokça kullanılan bir sestir. Genellikle art ve yarı art ünlülerle kullanılır:

ḡahásen 1/4, ḡaşında 1/14, ḡurban 3/44, ḡoyi 4/19, ḡume 6/24, ḡapangi 6/28, ḡızdòḡ 6/35, ḡar 7/3, ḡaḡ 8/13, doḡḡuz 9/2, ḡayḡısız 10/5, ḡurt 10/10, ḡeḡsızem 11/17, ḡızzında 16/5, ḡapı 17/2, doḡḡuzde 15/3, tariḡinde 15/5, muḡarne 18/1, ḡadem 19/14, ḡaḡ 22/8, ḡadäsiz 23/17.

/ş/: Bölge ağzında çok kullanılmayan birkaç kişisel kullanımda görülen bir sestir:

ḡaat 12/5, ḡeettò 15/1

/T/: Bu ses /t/-/d/ arasında söylenen bir ünsüzdür (Bozkurt, 1977: 211). Bölge ağzında genellikle ilk sesteki t ve d'lerin bu sese dönüştüğü görünür. Orta seste söylendiği örnekler de mevcuttur.

Tirdiḡın 1/2, Tepeme 3/51, sabahTan 4/3, Tırerdi 4/7, Tòküledi 6/25, bikTo 7/1, geḡirTedim 7/7, oTun 8/13, Tari 10/6, Tòktüm 11/26, Tırnaḡa 17/16, Tuz 17/20, aTmiş 19/1, Tıḡtor 19/11, Tikenine 19/20, maḡTur 22/7.

/P/: /b/-/p/ arası yarı tonlu bir ünsüzdür (Sağır, 1995: 392):

Parcálárın 1/1, Piḡah 6/18, Piḡē 8/10, Piḡaḡ 10/5, Permaḡım 10/10, Piḡolmaz 12/7, Piḡmedi 14/10, Piḡire 17/11, Piḡuḡ 19/12, avruPa 21/11.

/ḡ/: Tonlu, sürekli, art damakta boğumlanan g ünsüzdür (Özışık, 2007: 52):

ağbeti 1/12, Tırnağının 2/40, değişilmiş 4/5, mangale 4/16, ógünde 6/22, başge 6/37, ógide 7/1, görume 11/26, değge 12/3, gurdele 12/36, beğim 14/9, ğina 16/1, ğirmi 16/25, ğotiği 17/3, ehmeği 17/11, ğyretim 19/18, artığ 21/2, neğatif 21/12.

/ı/: Gevşek boğumlanmalı, akıcı bir sestir (Erdem ve Bölük, 2012: 99):

Töküle 1/3, ToıTuròrdòh 5/, çoıuh 9/1, iyidòle 16/5.

/ç/: /c/-/ç/ arasında boğumlanan, bir bakıma /c/ ile başlayıp /ç/ ile tamamlanan ortak boğumlanmalı bir sestir (Bölük, 2018: 289):

aÇmiş 6/21, Çığarelerine 6/35, Çığesen 7/3, aÇtım 8/10, ilaÇ 8/12, Çit 10/10, Çeyizini 12/30, güÇli 15/5, saÇi 17/14, baÇısi 17/33, yardıÇi 18/21, TabanÇe 19/39, önÇeki 20/1, Çacık 20/2, sıÇağ 21/13, ÇamaÇur 23/12.

/S/: Boğumlanma noktası /z/-/s/ arasında olan sızıcı bir sestir (Erdem ve Bölük, 2012: 100). Bitlis ağzında kullanılan /S/ ünsüzü bir ara ses niteliğindedir:

Siyanet 4/2, TamateS 4/21, iStemağe 6/23, temmiS 9/8, yaSsin 17/32, hankiSini 19/11, yatmeS 19/14, düğunimiS 20/2, biS 23/5.

/ş/: iŞmağ 3/45, genŞkende 6/20, iŞ 8/12, üŞ 12/6, geŞtiğim 13/5, geŞ 15/3, aŞtım 17/16, kaŞ 17/31, kaŞ 17/31, üŞ 19/5, taŞ 19/41, heŞ 19/41, iŞiŞtedi 21/7, iŞmek 23/2.

/F/:Boğumlanma noktası /f/-/v/ arasında, nispeten /f/ ye daha yakın bir sestir (Sağır, 1995: 402):

heFselem 6/13, uFalyerem 14/3, hoşaF 18/1, seFerbeylikte 19/3.

/k/: /k/ ile /ę/ arasında boğumlanan katı bir ünsüzdür (Erdem ve Bölük, 2011: 418):

çıKare 2/40, Kaęedòh 4/1, duvaK 5/8, kuşKanede 8/9, eKrebáler 12/38, çaKur 21/3, doKtore 21/12, satıK 23/4, Kızlerdi 23/11.

/K/: /k/-/g/ arasında söylenen, yarı tonlu bir ünsüzdür (Özden, 2009: 99). Boğumlanma noktası patlayıcı ön damak sesi /g/ ile tonsuz ön damak sesi /k/ arasında olan bir ünsüzdür (Gülseren, 2000: 73). Bitlis ağzında sistemli ve çok kullanılmayan bu ünsüzdür. /k/ sesine göre hafifçe patlaklığını yitirmiş bir ara ses niteliğindedir (Tosun, 2016: 75):

Kimi 1/13, eteKi 2/41, pikniKe 2/41, Kimidò 2/42, gülKe 6/36, Kıcığlenecağle 6/42, sıKıle 7/4, Kimi 7/6, ördeK 16/17, manKal 17/52, bilKisáyar 21/1.

2.2.2.Ünsüz Değişimleri

/k/>/k/: çıKare 2/40, Kaĥedöh 4/1, duvaK 5/8, aKrebáler 12/38, çaKur 21/3, doKtore 21/12, biraK 21/15, satıK 23/4.

/k/>/K/: gúlKe 6/36, sıKile 7/4, başKe 16/14, ördeK 16/17, bebeK 17/11, Keçileri 18/3, bilKisáyar 21/1.

/k/>/h/: yoh 1/3, tavöh 1/4, hūmará 1/13, baĥ 1/29, supurúdöh 4/1, yıĥanedile 4/1, aÇdöh 4/22, kaĥermiş 4/21, baĥtım 6/13, yamalaĥ 6/13, taĥmişdí 6/34, kızdöh 6/35, kaĥesen 6/39, torpaĥ 6/39, aĥşeme 7/3, úşyecaĥ 7/5, yinerdöh 9/1, açtöh 15/2, díşedöh 18/11, yeĥín 18/16, ĥekáttan 19/4, yuĥari 19/8, ĥetta 19/17, baloĥle 21/6, başĥe 22/3.

/k/>/k/: kaĥásen 1/4, ráki 1/5, komádín 1/13, ĥurban 3/44, koĥsi 4/23, ifaĥ 5/5, ĥaĥmiş 5/8, ĥutuldi 6/2, ĥaĥın 6/14, kaĥe 6/35, kızdöh 6/35, kaĥesen 6/39, ĥar 7/3, koĥum 7/7, ĥapi 8/10, neĥişli 9/8, kırabye 12/30, ferĥli 15/12, ĥarıssa 17/18, ĥardaşımdanda 17/23, ĥurmişam 17/29, kırmızı 19/8, meĥes 19/10, kırhı 19/10, feĥat 22/4, saĥín 23/4.

/k/>/h/: Toĥtor 3/44, iŞmaĥ 3/45, ifaĥ 5/5, ĥine 5/9, çoĥ 6/4, ísicaĥ 6/39, yıĥyáh 8/15, temizliĥte 9/1, tanyecaĥtım 9/10, toĥem 10/2, baĥerle 12/16, ıraĥdi 13/29, köPeĥler 14/4, sovuĥ 14/8, çoĥ 15/7, ĥuraĥlöh 15/10, savuĥtó 15/12, diyerdíĥ 17/17, çıĥaddi 17/24, torpaĥa 17/18, ĥalıŞhandi 20/8.

/k/>/h/: yıĥyerem 6/29, ĥehmedi 14/15, dileĥleri 14/6, ĥehmezdi 17/4, ehmeĥi 17/11, ĥehmez 17/11, behliyē 17/23, ehmeĥ 17/34, aylíĥ 22/6.

/k/>/g/: gógdán 1/1, āĥbeti 1/12, başĥe 6/37, Çıĥesen 7/3, kıĥıĥ 9/3, deĥĥe 12/3, ĥurdele 12/36, artıĥ 21/2.

/k/>/g/: artoĥdi 3/54, işiĥ 12/47, artöh 12/50, taraĥ 19/10.

/k/>/g/: gógdán 1/1, geçi 10/1, ineg 19/42.

/k/>/j/: dij 6/37.

/k/>/s/: evelsi 22/6.

/k/>/y/: teymik 1/33, eymek 4/25, eymek 7/8.

/h/>/h/: ĥec 6/3, ĥaĥın 6/14, kähve 6/18, ĥávuzleri 6/22, ceĥnem 6/31, reĥet 6/36, ĥırĥız 6/38, ĥetta 8/9, ĥemame 9/1, ĥaki 9/8, ĥezír 9/9, ĥeĥe 12/17, fetĥe 12/19, ĥavlusuni 12/23, ĥeyvānleri 15/10, ĥekáttan 17/18, ĥeyvacılıĥ 20/2, ĥedíndan 22/4, ĥeyvānımız 23/4.

/h/>/h/: beĥtli 6/35, ĥesteyem 6/43, ĥeste 7/1, aĥore 11/19, ĥoşaF 18/1.

/h/>/g/: gösĥín 16/18.

/h/>/k/: tariĥinde 15/5.

/l>/y/: göynüm 3/46, göynún 6/6, degúrem 6/21, göynüzde 16/15.
/l>/r/: degúrem 6/21, yarvar 14/2, şarvarımın 14/7, patırcan 19/5.
/l>/n/: yonem 16/11.
/l>/l/: Tökúle 1/3, ToıTurórdòh 5/, çoıuh 9/1, iyidóle 16/5.
/y>/ğ/: beğım 14/9, ğına 16/1, ğirmi 16/25.
/y>/n/: emrinnan 17/4.
/y>/g/: gine 6/1, girmilòhlerım 6/41, girmı 7/2, ğena 9/4, düneginde 12/6, gina 12/14, girmisindedir 17/21, ğinäde 18/2, ğinä 23/6.
/ğ>/ğ/: bucağá 1/7, Tırnağının 2/40, değışilmiş 4/5, ifağını 5/1, değıldi 5/7, böyúğünü 6/14, degúrem 6/21, değırman 19/1.
/ğ>/g/: degúl 6/15, değıman 6/26, ege 7/6, ciger 9/12, yeleginide 12/11, begenmese 12/16.
/ğ>/ğ/: böyúğünü 6/14, Toğdın 7/1, kòreğı 8/12, Çömmeğimiz 9/15, değırman 13/13, değıülle 16/10, eğer 17/52.
/ğ>/y/: düyünü 9/4, öyleye 17/15, diyeri 21/2, düyün 23/2.
/ğ>/v/: savòh 1/4, övledan 12/37, sovuğ 14/8, bızavımı 19/22.
/ğ>/v/: savuhtò 15/12, övle 23/11, savumış 23/15.
/ğ>/h/: çoıhi 2/40.
/ğ>/K/: eteKi 2/41, pikniKe 2/41, manKal 17/52.
/g>/ğ/: ğevdemde 3/50, mağale 4/16, bılğuri 9/9, kayğısız 10/5, yorğanın 12/36, ğólnızdan 16/17, ğòtiğı 17/3, ğavur 17/25, ğasteleri 17/32, ğıyretım 19/18, neğátif 21/12.
/g>/k/: kimi 5/7, kimın 17/2, beşig 17/33, hankiSi 19/11, kibi 20/5.
/g>/s/: hansi 15/7.
/g>/K/: Kimi 1/13, Kimi 1/33, Kimidò 2/42, Kimi 7/3, Kibi 7/4, manKali 8/12, manKal 17/52.
/r>/l/: saraldım 1/33, gúlKe 6/36.
/r>/r/: yapeřlè 5/4, diyereıki 6/14, gelòğ 6/14, görmedúr 6/17, kònşiler 6/40, çamaşır 14/7, púrtekal 16/9, tekrarğ 17/9, eğer 17/52, çalışelerğ 19/7, odòğ 19/10, getişem 23/1.
/r>/m/: kádem ki 6/5, kòdemdò 6/23, kádem 7/3, kádem 19/2, kádem 19/14.
/r>/y/: seFerbeylikte 19/3.
/r>/t/: gösdetmesın 17/31.

/v/>/g/: dögem 1/9, döge 1/22, öge 1/27, dögede 12/1, sögede 12/1, döğüldi 17/6.

/v/>/h/: duhul 18/17, duhuli 18/17.

/v/>/v/: gevdemde 3/50, duvaK 5/8, vücudune 5/10, hāvuzleri 6/22, áveredò 6/33, vahtinde 6/38, vıricın 6/42, arvatleri 9/9, avehē 12/6, havlusuni 12/23, evel 12/35, evel 12/36, savuhtò 15/12, gavur 17/25, ovaya 17/48, evinde 19/45.

/v/>/F/: heFselem 6/13.

/b/>/m/: Doğu illerinde yaygın olarak özellikle ön seste görülen bir değişmedir (Caferoğlu, 1963: 5). Yöre ağzına baktığımızda teklik birinci şahıs zamirinde karakteristik olarak bu değişim görülür:

meni 1/1, Kimi 1/13, Kimi 1/33, Kimidò 2/42, menem 4/16, kimi 5/7, men 6/1, mennandò 6/19, meni 6/35, Kimi 7/3, kimin 17/2, mahanaya 17/15.

/b/>/k/: kaşında 1/14.

/b/>/p/: şöphen 6/9, paceler 19/27.

/m/>/n/: şindi 4/6, şindi 4/22, şindi 6/36, penbedan 13/12, kinse 16/15, konuşlarımız 17/22, şindi 19/11.

/n/>/y/: öyündeken 1/15, öyüne 8/13, öyde 16/27, göynim 17/29, öydeken 19/3, öyündedi 23/2.

/n/>/ğ/: öğünde 4/10, öğüne 4/15, öğünde 4/22.

/n/>/g/: öğüne 4/25, öğüne 12/10, öğünde 19/15.

/n/>/ğ/: öğünde 6/22, öğide 7/1, öğünde 23/11.

/n/>/ş/: işşallah 23/3.

/n/>/l/: laylon 21/1.

/n/>/h/: hardan 1/4, hardan 1/23.

/n/>/h/: hareye 12/6, hareye 16/25.

/n/>/m/: şindi 9/7, sorum 18/9, çümki 22/13.

/ç/>/ş/: işmah 3/45, üş 12/6, genş 12/20, geştiğim 13/5, geş 15/3, aştım 17/16, işdim 17/24, kaş 17/31, heş 17/48, üş 19/5, heş 19/41, genş 19/45, genş 21/1, işiştedi 21/7, kaş 22/8, işmek 23/2.

/ç/>/ş/: sağdoş 20/3, geçmişini 20/5, işiştedi 21/7.

/ç/>/j/: aj 14/13, ujune 17/14.

/ç/>/Ç/: Çamaşır 4/12, aÇdòh 4/22, Çıplaş 5/10, Çıgesen 7/3, ilaÇ 8/12, ÇamāÇırımizi 8/15, üş 9/4, Çeyizini 12/30, güÇli 15/5, gènÇ 22/11.

/c/ > /ç/: oleÇáh 6/23, baÇısı 17/33, yardıÇı 18/21, tabanÇe 19/39, önÇeki 20/1, Çacık 20/2, síÇağ 21/13, síÇağ 21/14.

/c/ > /ç/: baçım 6/18, açı 17/40, öğrençi 19/10.

/c/ > /d/: gelende 10/3, öydeken 19/3.

/f/ > /p/: payton 17/38.

/b/ > /p/: dapanıme 3/49, poñı 6/13, poñliye 6/36.

/b/ > /P/: Piskuvet 4/13, Pişolmez 12/7, Pişmedi 14/10, Pişire 17/11, Piçağ 19/10, Pıçuğ 19/12.

/p/ > /P/: Parcálárın 1/1, Permağın 1/26, Pişóredíle 4/2, Permağım 6/3, Permağım 10/10, avruPa 21/11.

/t/ > /d/: dapanıme 3/49, geddım 12/6, def 12/34, yeşidi 16/28, çıñaddı 17/24, emred 17/52, kayd 22/6.

/t/ > /t/: artoğdı 3/54, teğátım 8/9, tıze 8/11, tohem 10/2, kırıt 10/10, teşt 11/25, tazıye 12/13, tıpında 15/3, mıtaç 16/23, kaçarıñ 17/20, taş 17/24, taze 23/5.

/t/ > /T/: Taşıná 1/10, Tóktún 1/19, Tırnağım 1/25, Tırnağının 2/40, Taş 2/41, Tepeme 3/51, sabahtan 4/3, Tat 4/18, Toğdın 7/1, Taşı 7/6, Tırnağa 17/16, Tuz 17/20, iSTeğın 18/3 aTmiş 19/1, Tızli 19/15.

/d/ > /T/: Tırdığın 1/2, Töküle 1/3, Tohtor 3/44, Tikilmiş 3/51, Tırerdi 4/7, TamateS 4/21, Tökele 6/5, oTúnleri 6/28, Turmişdi 6/34, Tike 6/37, Toğdın 7/1, Töküle 7/3, Tamates 7/8, oTun 8/13, Toğundi 9/1, Tari 10/6, Tóktüm 11/26, Tüşe 15/9, Turun 16/2, Töküle 17/16, Taha 18/9, Tu 18/11, Tıhtor 19/11, Tikeníne 19/20, mağTur 22/7.

/d/ > /t/: túkkan 6/2, tüt 19/32, kayd 22/6.

/s/ > /S/: TamateS 4/21, iStemağe 6/23, ‘ebdaS 12/9, pareSidan 14/6, iSTeğın 18/3, kımSi 18/19, TamateS 19/5, hankiSini 19/11.

/s/ > /ş/: herkeş 5/9, herkeş 12/8, herkeş 12/49, herkeş 19/14.

/s/ > /g/: örtügi.

/s/ > /h/: hırhız 6/38, hırhız 21/22.

/ş/ > /Ş/: iŞ 8/12, düŞünerem 9/4, düŞman 14/13, iŞ 14/16.

/s/ > /ş/: saat 12/5, şeettó 15/1, saat 17/4.

/s/ > /Ç/: Çigareleríne 6/35.

/s/ > /T/: geçırTedım 7/7.

/s/ > /p/: heppi 4/19, heppi 6/1, heppi 6/13, heppi 6/37, heppi 19/3.

/ʃ/>/ç/: ÇamãÇırımızı 8/15.

/f/>/F/: uFalyerem 14/3, mıtFahte 14/7, Fasúlye 18/1, hoşaF 18/1, seFerbeylikte 19/3.

/z/>/S/: temmiS 9/8, edesiS 16/10, yaSsın 17/32, adetimiSi 19/11, sebSe 19/5, yatmeS 19/14, düğünimíS 20/2, biS 23/5.

/z/>/h/: ekerõh 15/3, şeyiyõh 19/3.

/z/>/d/: kãdãsız 23/17.

2.2.3. Ünsüz Düşmesi

Bitlis ağızında ünsüz düşmesi sık görülen bir ses olayıdır. Kelimenin başında, ortasında ve sonunda ünsüz düşmesi meydana gelir.

/n/: Genissi bir ünsüz olan /n/ harfi Bitlis ağızında bazı kelimelerde sistemli olarak düşme eğilimi gösterir.

pãcesi 1/1/, anã 1/16, sórede 4/2, sore 5/4, ane 6/2, søre 6/12, søre 6/13, hãma 7/2, pacenin 7/4, síre 9/1, sore 9/14, pacedan 10/8, síre 14/1, sore 15/1, bãzi 16/5, anasıdır 17/6, zati 18/5, síre 18/15, işatte 19/7, zata 19/12, heyvacılıh 20/2, zati 20/1, saa 21/15, sora 22/2, işallah 23/3

/y/: Akıcı ve yarı ünlü bir ses olan y ünsüzü, kelime içerisinde rahatlıkla eriyip düşebilen bir sestir. Azerbaycan Türkçesinin bir özelliği olan kelime başında meydana gelen y düşmesi Doğu Grubu ağızlarında ortak bir özellik olarak karşımıza çıkar (Tosun, 2012: 2464). Bölge ağızında da y sesinin sistemli olarak düştüğü görülür. Kelimenin başında, ortasında ve sonunda bu düşmeler tespit edilmiştir.

komádın 1/13, öyündeken 1/15, bãle 1/15, öge 1/27, bãle 2/40, ilanler 3/50, síle 3/53, bele 4/1, üz 4/12, eledò 4/14, eleki 4/25, rehan 5/4, bele 6/1, síle 6/1, ele 6/2, üzli 6/4, bele 6/14, úzan 6/25, síle 7/2, kodum 7/7, bãle 7/7, komişem 8/9, şede 9/4, nese 9/5, bele 9/5, şe 9/8, eled, 9/13, komez 10/7, úzan 11/14, şe 12/3, üzügüní 12/19, herli 12/20, ko 12/33, üz 12/36, şöle 12/55, komez 12/1, tezem 12/8, komedím 12/10, komez 13/1, ilan 13/16, sílaşmağe 13/28, úskekdir 13/32, nese 14/5, şeidan 15/1, ele 15/6, şe 15/8, itúr 16/6, elesi 16/8, dú 16/9, yapsadi 17/8, bele 17/40, koduğdan 17/55, kef 18/12, síle 19/8, buğdedír 19/9, üregíme 19/37, üzından 19/40, şeini 19/45, here 21/12, milone 22/4, fadalanmıyo 22/5

/l/: kaḥâsen 1/4, beki 1/12, Kaḥedôḥ 4/1, beki 4/13, kaḥermiş 4/27, buġdá 5/1, ḥaḥmiş 5/8, beki 6/1, kaḥ 6/4, ḥaḥîn 6/14, kaḥesen 6/39, boşadem 8/12, boşattım 8/13, ḥaki 9/8, kaḥtım 11/16, beki 11/18, ka 12/6, kaşın 12/6, ḥeḥe 12/17, kaḥdîḥ 15/2, kaḥarlar 17/10, anına 17/40, beki 18/17, ka 18/21, meḥlede 18/16, vala 19/2, ge 21/55, ge 23/5

/k/: ḥaḥe 6/3, ka 12/6, ba 12/55, ba 17/4, ka 18/21, Tikkenîne 19/20, ayakabî 21/1, ba 22/5

/v/: tóbe 6/9, evel 12/35, tóbe 14/10, tóbe 21/1, evelsi 22/6

/t/: ʿebdaS 12/9, ḥáta 18/19, ras 18/21, satıK 23/4

/f/: çít 6/3, çít 10/10

/h/: Birkaç alıntı kelimeye düştüğü görülür:

mıtaç 16/23, saba 19/39, mıtaç 20/7, iltaplı 21/11, daa 21/12, talilimi 21/12

/ğ/: dēil 5/3, dümeleme 16/18, öğretmen 17/24, düme 19/37

/d/: ḥedíndan 22/4

/m/: abedan 12/1, şışek 15/11, yarıÇi 18/21

/s/: ıssı 1/4, ḥeḥsízem 11/17, dögede 12/1, sögede 12/1, yaşyaḥ 16/11, hepi 17/49, hepi 19/2, hepi 21/17

/z/: gitmeyem 6/1, begenmese 12/16

/r/: Türkçede düşme eğilimi fazla olan ünsüzlerden biridir. Bu düşme özellikle konuşma dilinde görülür (Vural ve Böler, 2012: 103). Bölge ağzında da yine en çok düşen ünsüzlerden biridir. Genellikle son sesteki r harfleri düşmüştür. Kelime ortasında da düşen r sesi vardır. Bitlis ağzında kullanılan bazı eklerde r sesinin genellikle düştüğü görülür.

bi 1/5, mege 1/24, ege 1/27, ege 4/3, bi şeysi 4/22, şeyi 5/3, bide 6/1, bi 6/2, du 6/2, káde 6/6, kutul 6/13, bikereminan 6/35, káde 6/35, getî 7/1, ege 7/6, getô 9/5, bi 9/8, pacedan 10/8, kapatò 10/12, kutulaḥ 13/30, ege 12/15, káde 12/28, ôtúdôḥ 14/1, kutulaḥ 15/16, dú 16/9, káte 17/10, eşap 17/17, çihatti 17/17, Tu 18/1, kadem 19/2, mege 20/10, ôtúdüm 21/1, hiçbi 21/12, götümüş 21/24

Şimdiki zaman ekinde /r/ sesi düşer:

çıKare 2/40, eze 2/40, bekliye 6/1, tanyesen 18/8, benze 19/8, ağyedím 21/10

Geniş zaman ekinde /r/sesi düşer:

nedò 1/26, ahedòh 4/1, gòtìrodiler 4/1, útanedòh 4/7, avùrosen 5/4, gelèdile 5/8, díyele 6/2, òriledi 6/2, getò 6/10, olò 6/16, gètò 8/9, getò 8/12, gelò 8/14, apatò 10/12, bilò 10/3, olò 10/5, yenò 12/35, òtürodile 12/49

Üçüncü çoğul şahıs eki olan +lar/+ler ekinde genellikle /r/ sesi düşer:

yıhanedile 4/1, yaperdilē 4/2, gelirdile 4/6, demişle 4/10, yaperlē 5/4, geçinele 6/1, díyele 6/2, verdile 6/2, òtürmişle 6/20, bulmişle 6/35, dızaltmışle 8/16, giderdile 9/2, yaperdile 9/14, baherle 12/16, taherle 12/24, seperle 12/36, òtürodile 12/49, dedileki 15/2, bayılrıdilā 17/39, ístemedilā 18/19, òlmişle 19/4

+dır ek eyleminde r sesi düşer: *allah*'tò 2/41, Kimidò 2/42, oresidò 2/42, eledò 4/14, kefnedò 6/2, şahadımdò 6/4, yetimò 6/4, destandò 6/18, mennandò 6/19, ódemdò 6/23, aordedò 7/6, yohtò 8/14, ordedò 12/12, ıradi 13/29, Őettò 15/1, nedò 15/8, savuhtò 15/12, gündò 16/1, eyidò 16/4, könfesçidò 16/12, odò 23/15, nedò 23/5

2.2.4. Ünsüz Türemesi

Türkçede düşmenin aksine türeme daha az görölen bir ses olayıdır. Dilimizde daha çok ekleşmeyi kolaylaştırmak için kullanılır (Banguoğlu, 1986: 119). Bitlis ağızında da ünsüz türemesi ünsüz düşmesine göre daha seyrek görölen bir ses olayıdır. /n/: Bölge ağızında n sesinin sonda ve ortada türdiğı görölr. Sonda n sesi türemesi Türkiye Türkçesinde genellikle ağızlarda görölr (Koç, 2010: 8)

bindan 4/2, apangi 6/28, ilen 12/16, kimin 17/2, emrinan 17/4, yanda 17/7, yan 17/7, unnuterem 19/31

/y/: Bitlis ağızında “inmek” fiilinin başında sistemli olarak türediğı görölen y sesi, yöre ağızında başta ve ortada türer.

yınmedi 4/4, yinedi 4/5, yirisini 5/1, leymon 6/5, eynat 6/11, yui 6/15, rüsvay 6/28, yinebilmenem 7/7, yusi 8/14, yinerdòh 9/1, yendoğòmdan 9/4, diyer 12/16, yinele 14/15, yineca 15/8, diyerdi 17/5, diyerdi 17/17

/l/: değışilmiş 4/5

/ğ/: meğmur 19/45

/p/: hesapbine 12/18

/t/: sürter 10/7, Őaşırttı 16/7, geçirtti 16/28

/s/: Őeyisi 4/22, sabahsi 17/22, sabasi 17/465, óbürsi 19/20

/h/: Yöre ağızında kelime başında ve ortasında türediği görülür. Özellikle “işte” kelimesinin başında sistemli olarak türediği görülür.

defha 2/43, defha 6/11, haşte 6/15, defha 9/3, haşte 14/12, haşte 17/37, şuhan 18/2, haşte 19/25

/k/: örtik 9/8, ökküz 10/1, sekkiz 12/22

/m/: hambu 6/22, temmiS 9/9, barambar 9/15, hammur 17/8

/z/: kızzında 16/5

2.2.5. Benzeşmezlik

Yana yana gelen, boğumlanma noktaları aynı ya da yakın olan iki ünsüzden birinin boğumlanma noktasını değiştirmesi olayına denir (Ünlü, 2015: 62).

terefde 2/42, aÇdöh 4/22, taħdögi 6/15, avrat 6/23, Turmişdi 6/34, taħmişdim 6/34, çiçekdī 9/11, ötürmişdim 12/2, baħdöh 12/7, etdöh 12/9, dağoldöhdan 12/13, hesapbine 12/18, geldöhdan 12/21, oħunduhdan 12/21, ıraħdi 13/29, üskekdir 13/32, kaħdīh 15/2, hekkeddān 16/2, iŞdim 17/24, gösdetmesin 17/31, yaşliħda 17/49, koduħdan 17/55, olerahde 22/12

2.2.6. Ünsüz İkizleşmesi

İkizleşme, Doğu Grubu ağızlarının ortak bir özelliğidir (Karahān, 1996: 32). Bazı ağızlarda sayıların (sekkiz, dokkuz, yeddi) ikizleşmesinin nedeni Ana Türkçede ilk hecedeki ünlülerin uzun olmasıyla açıklanır (Demir ve Yılmaz, 2011: 87). Yöre ağızında da sayılardaki bu ikizleşme görülmektedir. Bitlis ağızında genellikle “k, d, p, m” harflerinde ikizleşme görülür.

dokkuz 1/3,ıssı 1/4, heppi 4/11, heppi 4/19, yeddi 5/1, heppi 6/1, heppi 6/13, eşşek 6/19, dākkā 7/3, dokkuz 9/2, temmiS 9/8, Çömmeğimiz 9/15, ökküz 10/1, yeddi 11/30, sekkiz 12/22, daħke 15/3, dokkuzde 15/3, yeddi 15/5, hekkeddān 16/2, kızzında 16/5, hammur 17/8, yeddi 17/8, heppi 19/3, işşallah 23/3

2.2.7. Göçüşme

Bir kelime içinde birbirini izleyen iki ünsüzün yer değiştirmesi olarak tanımlananmetatez veya yer değiştirme gibi isimlendirmeleryapılan göçüşme olayı (Ersöz, 2018: 2190),ünsüz harflerin birbiriyle karıştırılması ve söyleniş zoluklarını ortadan kaldırmak için daha sonra gelecek bir ünsüzün daha önceye alınarak söylenmesidir (Kök, 2016: 407). Bitlis ağzında örnekleri şu şekildedir:

göynüm 3/46, yarpağ 4/18, torpağ 4/20, arvadı 6/5, göynún 6/6, torpağ 6/39, kibrit 6/42, gösgıme 6/44, arvāt 7/3, torpağ 7/4, torpağ 9/5, çömlek 10/1, üskekdir 13/32, yarpağ 16/10, göynüzde 16/15, gösgın 16/18, torpağa 17/18, kirbıt 23/16

2.2.8. Hece Düşmesi

Bir kelimedede arka arkaya gelen ve ses benzerliği gösteren iki heceden birinin bazen düştüğü görülür ve bu iki hece tek hece haline gelir (Ergin, 2009: 52). Bitlis ağzındaki örnekleri aşağıdaki gibidir:

ädem 1/1, hırslöh 1/4, dögem 1/9, anlätém 5/3, samsağ 5/4, sane 6/1, güzenem 6/3, verem 6/3, çatlıyem 6/3, anlámıyem 6/10, olem 6/10, vererem 6/14, verem 6/15, háketande 6/18, hardan 6/26, ceğnem 6/31, nere 7/2, pacenín 7/4, èpi 9/3, yağtıız 11/22, gıdağ 12/6, herli 12/20, mehlenín 12/50, göynüzde 16/15, pacadan 17/1, bilmezsız 17/17, karışsa 17/18, bacımkini 17/24, baęám 17/37, yaşlığda 17/49, herli 19/7, kef 18/12, táhmül 19/16, geldíz 19/17, herlisi 20/4, iltapli 21/11, ağyedım 21/10

2.2.9. Hece Türemesi

Ağızlarda çok az görülen bir olaydır (Uysal, 2011: 85). Bitlis ağzında da bu durum geçerlidir. Metinlerde bu olaya örnek oluşturacak birkaç kelime tespit edilmiştir.

değişilmiş 4/5, değişilmiş 5/7, serelemiş 6/3, ceğnem 6/31, içerimde 15/18

ÜÇÜNÇÜ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

3.1. YAPIM EKLERİ

Herhangi bir kelimenin kök ve gövdesine gelerek bu kelimelerin türlerini ve anlamlarını değiştiren eklerdir (Özçelik ve Ertem, 2005: 65). Bitlis ağzında kullanılan yapım ekleri yazı diliyle genellikle aynı olmakla birlikte bazı ses değişikliklerine uğramıştır.

3.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

+lıh/+lik/+löh/+lıh/+lıh/+lih/+lik/+luh/+lög/+lög/+lıg/+löh: hırslögi 1/28, mezarlöh 1/32, kuraşlöh 2/35, sısuzluhtan 2/36, yaşlılıgımá 2/37, yeşillöh 2/42, toyluhleri 4/1, başlögi 4/2, demlik 4/17, etlöhler 5/1, gelinlih 5/8, demirçilögi 6/17, Temizlih 9/1, rahmetlöh 9/1, başlöh 12/21, hecilih 14/5, kuraşlöh 15/10, sağlöh 16/4, mezarlih 17/25, yaşlıhda 17/49, genşlik 17/55, başlöh 18/2, hoşlıhtá 18/5, tembellih 20/8, hestelih 23/14

+cı/+cı/+ci/+ci/+Çi/+Çi: yardımcıın 5/10, demirçilögi 6/17, keşveÇigil 9/13, yolci 18/9, yardiÇi 18/21, tıpcı 21/4, yardımÇi 21/18

+sız/+suz: sısuzluhtan 2/36, haksızám 6/30, bacısız 9/15, terbyesizler 16/13, bızavsız 19/22

+dan: çaydan 4/17

+deş: yoldeşim 15/21

+lı/+li: atlı 1/3, yaşlılıgımá 2/37, yağlı 4/25, etli 5/3, dertliyem 6/10, yaşlısen 14/2, boyeli 15/3, evlidirler 20/2

3.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

-ici/-ici/-ucu/-uçi: vurucun 1/3, gidiciyem 3/45, görüci 18/1, gorici 23/10

-ğ/-k/-ıh/-ik/-ıh: dileğini 2/38, adak 2/39, kırık 15/27, bitik 17/19, yapışıhtır 19/26

-nış: dönüşin 1/16

-çi: öğrençi 19/10

-um: doğum 4/8

-an: kıran 1/8

-ı/-ı: yarım 6/13, kırıktesen 19/24, dırılır 19/32

-geÇ: süzgeÇ 9/6

-öh: açöhmış 2/37

-r/-ır: gelirim 2/36, oğur loğum 9/5

-kan: çalışkandır 22/12

3.1.2.1. Sıfat-Fiiller

Bitlis ağzında kullanılan sıfat-fiil ekleri standart Türkçe ile genellikle aynıdır. Bazı eklerde ses değışiklikleri görülür. Bunlar aşağıdaki gibidir.

-döğ/-doğ/-duh/-diğ/-dığ/-dığ/-tığ/-tığ/-tığ/-Tığ: Tirdiğin 1/2, dedöğün 2/35, tağdöği 6/15, tanıdoğ 12/16, oğunduhdan 12/21, geldöğdan 12/21, çıhtığdan 12/28, sevdoği 12/31, çektiğdan 12/48, oldığı 15/8, çekTığöm 18/9, konıştığımız 19/27, oldığı 21/3, tuttiğini 21/15.

-en/-án/-än: ölen 4/11, gelenlerin 5/7, yıhen 6/19, alen 12/14, aşen 13/24, dolaşán 13/24, ayırán 16/20, geÇen 22/9.

3.1.2.2. Zarf-Fiiller

Yazı dilinde kullanılan zarf-fiil ekleriyle ses yönünden değışiklik gösteren ekler burada gösterilmiştir.

-döhçe/-töhçe/-dihçe: keynedöhçe 5/5, báhsettöhçe 6/8, yaşlendöhçe 16/2, geledihçe 19/37

-yene: diyene káde 6/6

-ende: olende 6/3

-eli: gideli 13/26

-erah/árah/-arah: olarah 17/18, olerahde 22/12, olarah 23/1
-íp/-ip/-ip: Pişiríp 4/13, yíheyíp 11/16, aşíp 13/24, gèlíp 21/3
-ince/-ínce: gelínce 14/8, doyínce 15/11, çevrilince 22/6, olmeyínce 22/8

3.1.2.3. İsim-Fiiller

+ma/+me/+mä/+má: gezmáge 1/8, konuşmağe 6/13, ístemáge 12/25, yapme 12/35

+mah/+mah/+mağ: görmah 2/42, işmah 3/45, gezmāh 3/45, yímah 5/2, yapmāğ 9/9, binmah 10/7, almah 12/37, yimah 18/8, kırmah 18/9, çalışmah 23/6

3.1.3. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

-ír/-ur/-ír: Pişiríp 4/13, geçírTedím 7/7, duyurdum 13/8, geçírtmişle 16/4, bitúr 16/6, içírdirdile 17/20, doğírdi 18/20

-díř/-dír/-díř/-dór/-díř/-tir/-Tur: aldírmadı 1/15, ezdířirdín 1/28, öldíredín 1/33, TołTurórdöh 5/1, yidírodile 5/8, didírtme 6/13, bozdírmışem 6/17, yandırdile 6/39, yağdórur 10/3, gezdírem 12/15, yidirdöh 12/33, karıştırmeyín 16/2

-íl/-ıl/-il/-ıl/-ul/-úl/-úl: Tökúledí 1/10, devriledi 1/13, yarıldı 5/5, tutulórdi 5/7, devrile 6/1, Tökúledi 6/25, örılmış 7/2, vírılmış 12/39, bozıldı 14/4, sökílede 15/22, kurulur 17/52, yorıldı 21/6

-n/-ín: yíhanedile 4/1, geçínele 6/1, Toħundi 10/1, söylene 15/34, geçíndi 19/4

-t/-T/-t/-it: söyletme 1/15, didírtme 6/13, geçírTedím 7/7, kızartı 14/9, aħıttım 15/11, ayıştıım 18/8

3.1.4. İsimden Fiil Yapım Ekleri

+á: yaşánmış 2/35

+lá/+le: otlátemiş 2/35, küllerdim 4/16

+len: evlendi 1/6, pahálendi 5/8, borçlendi 14/4

+le/+lí: çatlıyem 6/3, çatle 6/4, patle 6/4, bağışlıye 6/18, kefenledím 12/8, hınelenmağe 12/31

+leş: kıuyileşö 5/5, yerleştile 19/4

+ün: düŞünerem 9/4

3.2. ÇEKİM EKLERİ

Kelimelerin kök veya gövdelerine gelerek onlara işleklik kazandıran eklerdir. İşletme ekleri olarak da isimlendirilirler (Alkayış, 2013: 135).

3.2.1. İsim Çekim Ekleri

3.2.1.1. Hâl Ekleri

Bir ismin başka bir isimle veya fiille kurduğu ilişki sırasında içinde bulunduğu durumları ifade eden eklerdir (Güneş, 2012: 165).

3.2.1.1.1. İlgi Hâli Eki

İsmi isme bağlayan, başka bir isimle ilişkili olduğunu gösteren bir ektir (Karaağaç, 2009: 63). İlgi hâli dışındaki bütün hâl ekleri ismi fiile bağlarken ilgi hâli ismi isme bağlar. Bu yönüyle diğer hâl eklerinden ayrılır (Uysal, 2011: 96). Bitlis ağzında derlemiş olduğumuz metinlerde ilgi hâl eki +ın/+ün/+nín şeklindedir.

senín 1/8, ölenlerin 1/12, oránín sıyí 2/35, eskinín 4/13, gelinín 5/5, kargálárín 6/1, aħorún 8/13, aslanlerin 10/4

3.2.1.1.2. Yükleme Hâli Eki

İsmi kendisini etkileyen geçişli bir fiile bağlayan hâl ektir (Korkmaz, 2007: 494). Doğrudan geçişli fiilden etkilendiği için cümlenin nesnesi yükleme hâlinde bulunur (Karahan, 1996: 608). Bitlis ağzında yükleme hâli ekleri +ı/+i/+ti şeklinde kullanılmıştır.

ķurdezanı 1/9, yüzümü 1/9, bunları 1/12, cendeğimi 1/22, kıóri 1/23, gözümü 1/26, mevzuyı 2/37, burını 2/41, tendurı 4/1, ifağını 5/1, onı 6/14, canağı 7/4, kıapanğı 11/19, şofêri 14/2, solı 15/26, çukurı 21/3, damadı 22/3.

Bazı kelimelerde bu ek düşmüştür. Belirtme halinin düştüğü örneklerden bazıları şunlardır:

teħsilin 16/6, gösğın 16/18, elin 17/52.

3.2.1.1.3. Yönelme Hâli Eki

İsmi fiile bağlayan ve fiilin hareketinin yöneldiği noktayı gösteren ektir (Ergin, 2009: 228). Bitlis ağzında yönelme hâl eki +á/+e şekliyle kullanılır:

kızıná 1/16, mutfağá 1/8, gözüme 1/26, yaşlılıgımá 2/37, oreye 2/41, istinē 4/16, çocohlerimá 7/1, başımá 7/2, kardaşıná 17/16, dohtorá 22/13, insaná 23/6.

Yönelme hâl eki bazı örneklerde düşmüştür:

yalan 2/39, ağzan 3/44, man 3/44, san 6/14, kıynanán 6/19, man 6/24, avucan 6/40, san 6/42, başan 11/14, elin 14/7, man 15/10, san 17/19, san 19/1, man 21/13.

3.2.1.1.4. Bulunma Hâli Eki

İsim soylu kelimelerin aldığı ekle, yüklem belirtiği işin yerini ve zamanını gösteren ektir (Kalkan, 2006: 60). Bu ekin Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde sadece tonlu şekilleri kullanılmıştır (Doğan, 2008: 329). Bitlis ağzında tonlu ve tonsuz şekilleri görülür. Bitlis ağzında bulunma hâl eki +tá/+dá/+de/+Te/+dä/+dem şekillerinde kullanılır.

ayahtá1/2, birazdá 1/19, oráde 2/35, kafálarinde 2/39, andá 2/40, toyloħTe 4/2, kapidē 4/7, ordá 5/3, televizyondá 7/4, başındá 17/6, onlardä 17/22, zamanımızdá 18/1.

Bulunma hal ekinin +dem şeklinde söylendiği bir örnek tespit edilmiştir:

dınyadem 15/32.

3.2.1.1.5. Çıkma Hali Eki

Sözcük gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği hareketin uzaklaştığını göstermek için kullanılan hâl ekidir (Özeren, 2016: 756). Bitlis ağzında çıkma hâl ekinin ünlüsünde ses değişikliği görülür. Bunun dışında birkaç örnekte +nan şeklinde

söylendiği de tespit edilmiştir. Bitlis ağzında çıkma hâl eki +dân/+Tan/+dan/+dân/+tan/+nan şekilleriyle kullanılır:

gógdán 1/1, erímdán 1/4, içíndán 1/6, terencedán 1/21, bírdán 2/38, sabahTan 4/4, herçlerdán 5/1, öndan 5/6, kapıdán 5/9, mendan 6/10, mennan 6/33, elíndán 7/2, bitlisdán 7/6, sabahtan 9/11, elíndan 10/6, eskidan 12/26, gözümdan 13/13, sabahnan 17/32, arasınnan 17/31, eskidán 20/5, önümdán 21/7, tekeıldán 23/4.

3.2.1.1.6. Vasıta Hali Eki

İsmin fiile bir vasıta olduğunu göstermek için kullanılır (Ergin, 2009: 228). Vasıta hal eki yöre ağzında sistemli olarak +dan şekline kullanılır:

mecrefdán 1/20, háyvanlárıdan 2/41, paremdan 6/1, uşahleridan 6/14, mícrefedan 11/30, abedan 12/1, babamdan 12/2, oğlandan 12/17, gelindan 12/48, birbiridan 12/56, allah'ın emridan 17/8, hoşlôhtan 18/9, mendan 21/11, abenedan 21/14.

3.2.1.2. İyelik Ekleri

İsmin karşıladığı nesnenin bir nesneye veya bir şahsa ait olduğunu gösteren, mülkiyet bildiren eklere iyelik eki denir (Uysal, 2011: 103). Bitlis ağzında kullanılan iyelik ekleri, yazı dilinde kullanılan biçimiyle benzerlik göstermekle bitlikte, ses değişikliği görülen örnekleri de bulunmaktadır.

1. Tekil Şahıs: param 1/5, dilerém 1/7, avucímá 1/10, cendeğimi 1/16, kıızım 2/35, gelírím 2/36, dizlerím 3/44, sobem 4/15, saçımi 5/6, rudyelerím 6/41, oğlím 7/3, gözüm 9/3

2. Tekil Şahıs: baban 1/2, etlerín 1/3, orucın 1/3, içíndán 1/6, etín 1/10, gözan 1/14, ağzan 3/44, oğlín 6/4, anan 6/16, avucan 6/40, başan 7/3

3. Tekil Şahıs: gözi 1/6, sözine 1/25, háyvanlári 2/35, sıyın 2/35, üstüne 4/4, yüzi 5/5, abesidir 6/1

1. Çoğul Şahıs: âdetlerímizdi 5/8, elímizi 5/9, evlerímiz 9/1, temízlôğümüz 9/1

3. Çoğul Şahıs: iyiyôh 9/10

3.2.2. Fiil Çekimi

Çekimli bir fiilde fiil kök veya gövdesi, zaman ve şekil eki, şahıs eki bulunmalıdır. Bu ekler sayılan sıraya göre fillere gelirler. Çekimli fiil bu unsurlarla birlikte şekil, zaman, hareket ve şahıs olmak üzere dört şey ifade eder (Ergin, 2009: 281).

3.2.2.1. Fiillerin Basit Zaman Çekimleri

3.2.2.1.1. Bildirme Kipleri

Menfi ve müspet olarak yapılmış veya yapılacak olan hareketleri haber verir. Bildirme kipleri bu hareketlerin zamanını da gösterir. Bu durumda fiilin zamanını bütün çekim ekleri bildirme kip eklerinin içinde yer alır (Erdem ve Bölük, 2012: 161).

3.2.2.1.1.1. Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman çekimi, Türk dilinin değişik dönemlerinde ve lehçelerinde çok çeşitli şekil ve yapılarıyla karşımıza çıkar. Tarihi ve çağdaş lehçelerdeki şimdiki zaman kipi üzerine yapılan bir çalışmada altmıştan fazla farklı şekil karşımıza çıkmaktadır. Bu farklılıklar daha çok ses değişimleri ile ortaya çıkmaktadır (Akar, 2012: 2). Şimdiki zaman kipi Eski Türkçe döneminde müstakil bir kip hüviyeti kazanamamış bu yüzden anlamca kendisine en yakın kip olan geniş zaman içerisinde ifade edilmiştir (Bulak, 2017: 226). Bitlis ağızında derlediğimiz metinler içerisinde de bu özellik yer yer görülmektedir. Zamanla şimdiki zamanı göstermek için dur-, otur-, yat- ve yorı- (yürümek) fiileri kullanılmıştır (Kısa, 2018: 10). Türkiye Türkçesi ağızlarında ise mahalli farklılıklar dışında Doğu'da -ir/-ır/-ur/-ür bazı yörelerde de -yi veya -y, Batı ve Orta Anadolu'da ise genellikle -yo şeklinde kullanılmıştır (Erdem ve Bölük, 2012: 161).

Bitlis ağızında şimdiki zaman ekinin çok farklı şekilleri karşımıza çıkar. Bazı kelimelerde ekteki ünlü daralıp -yer şeklini alırken bazı örneklerde ise y düşmüş ve ek -er ve olarak kullanılmıştır. Bazen ekin tamamen düştüğü görülürken bazen de sadece -e

şeklinde kullanıldığı görülür. Derlenmiş olan bir metinde ise şimdiki zaman ekinin aynı kullanıcı tarafında –yö/-yör/-yo şekillerinin kullanıldığı görülmüştür.

Şimdiki zaman ekinin birinci tekil şahıs çekimi: diyeṛemki 6/14, vererem 6/14, yıhyerōḥ 14/7, işyeṛem 14/7 bulámerem 15/25, bilmerem 15/26, çalışerem 19/6, sevmerem 21/20

Şimdiki zamanın ikinci tekil şahıs çekimi: kōnişesen 6/14, bilmeSen 6/14, ötesen 14/10, oḥyesen 16/1, bılēsen 16/2, anliyēsan 17/41, geliyosón22/2

Şimdiki zamanın üçüncü tekil şahıs çekimi: oḥe 2/39, ede 2/39, fışKıre 2/39, oḥúme 4/10, diye 5/3, oyniye 6/3, benziye 6/11, isteme 6/11, gire 6/15, yapē 6/18, uğraşē 15/3, tutē 15/8, şişe 15/8, şüphelenē 15/8, bule 15/11, etmē 16/2, çalışē 17/10, behliyē 17/23, görünē 17/49, kesile 18/11, benze 19/8, kırıyō 20/3, atıyōr 20/3, düşüyō 20/4, ağre 20/7, gezeme 21/4, zannēdē 21/13

Şimdiki zamanın birinci çoğul şahıs çekimi: kılāmenōḡ 7/15, giderōḥ 23/2

Şimdiki zamanın üçüncü çoğul şahıs çekimi: verele 4/5, ağlēyele 17/26

3.2.2.1.1.2. Geniş Zaman

Köktürkçede geniş ve şimdiki zaman birlikte kullanılırken –yor ekinin teşekkülünden sonra gittikçe azalmış ve günümüzde bazı ağızların dışında tamamen ortadan kalkmıştır (Demirdağ, 2019: 334). Bitlis ağzında bazı kelimelerde Eski Türkçede görülen bu durumun devam ettiği görülür.

Bitlis ağzında bu ek –er/-úr/-ar/-ár/-ır/-ir şekillerinde kullanıldığı gibi yuvarlaklaşıp –or/-ör/-ör şeklinde de kullanılmıştır. Bu ekin yuvarlak ünlüyle kullanıldığı bazı örneklerde ise r'nin tamamen düşüp ek –o/-ö şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Olumsuz çekiminde ise –máz/-máz/-mez/-meS şekilleri kullanılmıştır.

Geniş zamanın birinci tekil şahıs çekimi: dilerēm 1/7, ísterem 15/25, ölürēm 16/18.

Geniş zamanın ikinci tekil şahıs çekimi: kavürōsen 5/5, verosen 5/5, baḥarsan 17/32.

Geniş zamanın üçüncü tekil şahıs çekimi: dirmáz 1/11, içilō 2/35, gider 2/41, tutmez 3/47, yapmáz 4/2, kalō 5/5, serilō 5/7, alō 5/7, koyēr 5/9, soḥer 5/9, gelír 6/11, gelōḡ 6/14, gelōḡ 6/14, gidēr 15/18, sevēr 16/10, alír 17/12, olūr 17/37, erimēz 17/38,

yürümēz 17/38, çihār 17/39, yatmeS 19/14, qalmáz 20/7, geqē 21/7, işir 21/14, alemáz 21/23.

Geniş zamanın birinci qoğul şahıs qekimi: bağleriz 15/17, qatarih 17/20, bağlarih 17/32, ekiriz 23/4.

Geniş zamanın ikinci qoğul şahıs qekimi: bilmezsiz 17/17, gidiriz 18/20.

Geniş zamanın uquncu qoğul şahıs qekimi: Uquncu qoğul şahıs qekimlerinde şahıs ekindeki r'ler duşer ve ek –le şekilde telaffuz edilir:

qoyeşdile 4/3, yerişordile 4/4, gotireler 4/7, yapeşle 5/3, olele 12/51, yapeşler 20/2, dirilole 21/6.

3.2.2.1.1.3. Görülen Geqmiş Zaman

Görülen geqmiş zaman eki Bitlis ağzında bazı ses değişikliklerine uğramiştır. Bitlis ağzında bu ek -di/-ti/-di/-di/-ti/-tu/-ti/-da/-do/-do şekilleri ile kullanılır. Bu kipin birinci qoğul şahıs qekiminde şahıs ekleri genellikle h veya h'ye donuşur. Bu unsuzün etkisiyle görülen geqmiş zaman eki yuvarlaklaşır ve –do/-do şeklinde söylenir.

Görülen geqmiş zamanın birinci tekil şahıs qekimi: attim 1/17, oldim 1/18, indim 13/3, oldim 13/3, gordim 17/10.

Görülen geqmiş zamanın ikinci tekil şahıs qekimi: oğrendin 1/4, Toktun 1/19, buldin 1/23, goturdin 18/20.

Görülen geqmiş zamanın uquncu tekil şahıs qekimi: sağdi 1/2, , vardı 1/5, duşti 1/6, doldi 1/7, yohti 4/12, oldi 6/15, tutti 14/1, yedi 18/11, getti 21/2, durdi 21/12, dedi 23/6.

Görülen geqmiş zamanın birinci qoğul şahıs qekimi: ederdah 4/1, isterdoh 4/1, veredoh 4/8, yaperdoh 5/2, gittoh 6/4, gettoh 14/1, otudoh 14/1, toplandih 14/1, verdoh 14/5, yedoh 14/13, iqedoh 14/13, yazdih 15/2, gormedih 16/28, yapardih 20/8, oturdoh 23/4, sattik 23/4.

Görülen geqmiş zamanın ikinci qoğul şahıs qekimi: geldiz 19/16.

Görülen geqmiş zamanın uquncu qoğul şahıs qekimi: dedile 15/2, sipurdile 16/5, alдилar 17/24, oldile 19/4, gonderdile 21/2, yaptile 23/4, yemedile 23/5.

3.2.2.1.1.4. Duyulan Geqmiş Zaman

Duyulan geçmiş zaman ekinin Bitlis ağzındaki kullanımı yazı dili ile paralellik gösterir. Bunun yanında ses değişikliklerine uğramış kullanımları da vardır.Bitlis ağzında –mîş/-miş şeklinde kullanılmıştır.

Duyulan geçmiş zaman birinci tekil şahıs çekimi: kûrmişam 17/29, silemişem 20/8

Duyulan geçmiş zamanın ikinci tekil şahıs çekiminde ekin üzerine –sen şahıs eki getirilmiştir.

ķomişsen 14/7, almişsen 19/24, alışmışsın 21/10, ötürmişsen 23/10

Duyulan geçmiş zamanın üçüncü tekil şahıs çekimi:yalvarmış 2/35, değişilmiş 5/7, olmuş 6/14, kalmış 14/13, kalmış 17/12, aparmış 1/8

Duyulan geçmiş zamanın birinci çoğul şahıs çekimi: gêtmişöh 14/9, istemişiz 21/3,çekmişöh 21/8

Duyulan geçmiş zamanın ikinci çoğul şahıs çekimi: etmişsiz 14/13

3.2.2.1.1.5. Gelecek Zaman Eki

Bitlis ağzında kullanılan gelecek zaman ekleri -ecáđ/-cađ/-ăca/-ăca/-eçađ/-eçađ/-oleÇáh şeklinde dir.

Gelecek zamanın birinci tekil şahıs çekimi: nedecağem 2/26, yapacam 2/36, anlâtacam 2/37, gösterecáđem 2/38, gelecáđem 7/7, yapecam 15/1, gidecam 21/11

Gelecek zamanın ikinci tekil şahıs çekimi: gidecahsen 14/12, diyecahsen 16/7, geleceksín 22/2, atmeyacahsän 23/13

Gelecek zamanın üçüncü tekil şahıs çekimi: nedeçađ 6/2, oleÇáh 6/23, kesecađle 14/13, asecađle 14/13, aparecađı 16/7, diyecăđ 16/7, alacađ 21/23

Gelecek zamanın ikinci çoğul şahıs çekimi: ineçahsız 14/1

Gelecek zamanın üçüncü çoğul şahıs çekimi: yecağle 6/1, yecağle 6/1,almeyecağle 6/22, olêle 12/51, gidírecađler 16/15

3.2.2.2. İsteme Kipleri

3.2.2.2.1. Emir Kipi

Emir kipinin ikinci tekil şahıs çekimi: dúa et 14/5, yapme 14/13

Emir kipinin üçüncü tekil şahıs çekimi: versín 6/19, sağ olsın 7/4, versín 9/10, getsín 12/10, temizlesín 12/52, olsín 14/13, söylesín 15/3, olsín 16/5, etmesín 19/7, olsín 21/2

Emir kipinin ikinci çoğul şahıs kullanımı: görin 6/24, bulın 12/15

Emir kipinin üçüncü çoğul şahıs çekimi: yahsınlağ 21/23

3.2.2.2.2. Dilek-Şart Kipi

Dilek-şart kipi standart Türkçede olduğu gibi Bitlis ağzında da –sa/-se şeklinde kullanılmıştır.

Dilek-şart kipinin birinci tekil şahıs kullanımı: ótanmesem 15/1, gétsem 15/26

Dilek-şark kipinin ikinci tekil şahıs kullanımı: istersán 3/53, gétsen 21/4

Dilek-şart kipinin üçüncü tekil şahıs kullanımı: geçese 1/16, soşse 10/4, olse 16/17, çıhsa 17/29, vursa 21/11

3.2.2.2.3. İstek Kipi

Bitlis ağzında istek kipi –a/-e/-ä/-á şekillerinde kullanılır.

İstek kipinin birinci tekil şahıs kullanımı: yatırdem 6/10, sevám 6/11, bahám 6/16, gidem 7/2, sağám 7/7, olem 15/23, bulem 15/28, bağám 21/10.

İstek kipinin ikinci tekil şahıs kullanımı: acítäsen 2/37, göresen 23/14.

İstek kipinin üçüncü tekil şahıs kullanımı: қalá 1/1, olá 1/1, deđe 1/10, olmiyá 1/16, bulane 3/46, yağe 11/26, olē 13/18, nesip edē 14/5, edē 16/3, vere 19/7.

İstek kipinin birinci çoğul şahıs kullanımı: gidağ 17/10, yapağ 21/3.

3.2.2.2.3. Fiillerin Birleşik Zaman Çekimleri

Bildirme ve isteme kiplerinden birini almış çekimli bir fiile görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman veya şart kiplerinden birini getirerek birleşik çekimli fiil elde edilir (Ergin, 2009: 320)

3.2.2.3.1. Hikâye

Basit zamanla çekimlenmiş bir fiilin görülen geçmiş zamanda gerçekleştiğini gösterir (Erdem, 2001: 100). –di/-dí/-dı/-dü/-dò/-du/-tí/-tò/-ti şekilleriyle kullanılan hikâye birleşik zamanın Bitlis ağzındaki örnekleri aşağıdaki gibidir:

Geniş zamanın hikâyesi: içmezdín 1/2, hírlámázdín 1/4, alárdi 4/4, verílođi 4/5, alórdi 4/7, alòđım 4/19, gelírdi 5/5, olmezdi 9/8, bıraħmezđile 14/11, olírdi 14/11, diyeçdile 14/12, gezeğdile 16/23, qorħardilár 17/6, eyleğdi 17/8, çekeđđi 17/21, bayılırdilâ 17/39, vurardíħ 17/40, dişerdòħ 18/11, ótúdüm 21/1, Pişirédòħ 23/5.

Duyulan geçmiş zamanın hikâyesi: qalmıştı 1/4, gitmişim 1/8, durmuşti 14/7, gétmişòħ 21/24.

Gelecek zamanın hikâyesi: serecaħtım 14/12, olecáħti 23/5.

Şimdiki zamanın hikâyesi: biledòm 16/18, sağedòħ 18/3, istiyedòħ 19/1, ağlıyedim 21/9, istemiyodu 22/1, geliyòdu 22/2, geledilē 23/14.

3.2.2.3.2. Rivayet

Derlediğimiz metinlerde rivayet birleşik zaman çekiminin örneklerine çok rastlanmamıştır. Rivayet birleşik zaman çekimi –miş şeklindedir.:

Geniş zamanın hikâyesi: getirmişòħ 23/15

3.2.2.3.3. Şart

Bitlis ağzında şart birleşik zaman eki standart Türkçe ile benzerdir. Kullanılan ekler –sa/-se/-sá ekleridir.

Şimdiki zamanın şartı: Birinci teklik şahıs çekiminin bazı örneklerinde şahıs eki birleşik zaman çekiminden önce gelir.

çaleremse 6/1, gidese 15/7

Geniş zamanın şartı: Üçüncü çoğul şahıs çekiminin bazı örneklerinde şahıs eki birleşik zaman çekiminden önce gelir.

ölürsám 11/26, ederse 17/52, verirse 22/12, ederlerse 22/12, çağırılırsá 22/14

Görülen geçmiş zamanın şartı: Üçüncü çoğul şahıs çekiminin bazı örneklerine şahıs eki birleşik zaman çekiminden önce gelir.

buldise 12/15, didise 12/16, verdilerse 12/18, ettîhsa 17/54

Duyulan geçmiş zamanın şartı: uzanmışsē 17/32

3.3. ZAMİRLER

3.3.1. Şahıs Zamirleri

1. Teklik Şahıs Zamiri: Yöre ağzında birinci teklik şahıs zamirinin kullanımında b > m değişimi dikkat çekmektedir. Bölge ağzında birinci tekil şahıs zamiri karakteristik olarak “men” şeklinde kullanılmıştır. Yönelme hâl ekinin de düştüğü görülür.

meni 1/1, mende 1/1, man 1/21, men 2/36, benim 2/37, măn 3/45, men 4/6, benim 4/10, mením 6/12, ma 12/1, mendöh 12/2, menímki 13/21, man 14/4, menki 18/5, benim 19/8, men 19/38, mendan 21/11, benimle 21/11, benim 22/14, men 23/12

2. Teklik Şahıs Zamiri: İkinci teklik şahıs zamirinin yöre ağzındaki kullanımı yazı diliyle aynıdır. Gelen eklerde ise bazı ses değişiklikleri görülür ve yönelme hâl eki düşer.

sen 1/18, senín 1/19, san 1/31, sendán 1/33, san 2/38, senín 6/12, san 6/14, san 12/7, sende 12/55, senín 13/16, sendan 15/1, senín 16/4, sana 17/62, san 19/38, sende 21/1

3. Teklik Şahıs Zamiri: Üçüncü teklik şahıs zamirinde bazı kullanımlarda ses değişiklikleri görülür.

ónlá 4/7, oní 4/7, oní 6/14, oni 17/40, ode 19/1 , ö 20/7, onónla 21 /1, o 21/9, o 23/8

1. Çokluk Şahıs Zamiri: Yöre ağzında birinci çokluk şahıs zamirinin kullanımında sistemli olarak /i> /í/ ses değişimi görülür.

bíz 4/8, bízım 6/22, bíz 16/23, bízım 16/28, bízí 17/13, bízım 20/4, bíze 21/13, bíz 23/2, bízım 23/8, bíz 23/14

2. Çokluk Şahıs Zamiri: Türkiye Türkçesindeki biçimiyle karşımıza çıkar. Çoğunlukla ı>í değişimi görülür.

sız 6/24,sızı 8/11, sızı 9/11, sız 12/1, sızki 14/15, sızın 16/1, sız 17/51, sızın 21/19

3. Çokluk Şahıs Zamiri:

ónler 4/12, ónlere 6/18, onlärín 6/33, onler 17/4

Tablo 3. Şahıs zamirleri

	1. Teklik	2.Teklik	3.Teklik	1.Çokluk	2.Çokluk	3.Çokluk
Yalın	Men Ben	sen	O ò	bíz	Síz sız	onlár onlär ónler
Yükleme	Meni	seni	onı	bízi	Size	onlári onlári
Yönelme	Man mana ma	san sana	Oná	bíze	Size	onlára onlára
Bulunma	Mende	sende	Ondá	bízde	Sízde	onládá onládá
Çıkma	Mendán	sendán	Ondan	bízdán	Sízdán	onlárdan onlárdan
İlgi	Mením	Senín	onın	bízím	Sizing	onlárın onlárın

3.3.2. İşaret Zamiri

Bitlis bölgesinde kullanılan işaret zamirleri arasında "haşte" zamiri dikkat çekmektedir:

haşte 6/15, haşte 17/37.

Metinlerde tespit edilen işaret zamirleri ile standart Türkçede kullanılan işaret zamirleri arasında bazı ses değişiklikleri tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdaki gibidir:

bunları 1/12, o 2 /35, ora 2/35, oranın 2/35, orade 2/35, işte 2/35, bundandö 2/36, orada 2/38, birdan 2/38, buresine 3/41, oreye 3/41, işte 4/10, öndan 4/10, öne 4/19, oni 5/1, hašte 6/15, önlerin 6/18, orde 6/21, buni 8/9, bude 8/11, birde 9/4, bireye 9/4, öreye 9/13, oni 12/55, onun 13/11, orelere 14/1, bune 15/1, işte 15/7, orda 17/10, buni 17/16, hašte 17/37, oni 17/40, bunun 17/48, onların 17/60, işte 18/4, bunı 18/11, bunları 18/11, birye 19/4, birdan 19/4, orye 19/4, ö 19/9, önde 19/9, ondandö 19/36, birelerdando 19/38, birye 19/42, birde 20/5, birenin 21/3, onın 21/10, onı 21/10, birası 21/19, birda 21/22, bire 22/4, buni 22/10, orden 23/3, birde 23/3.

3.3.3. Belgisiz Zamir

Bitlis ağzında kullanılan belgisiz zamirlerin bazıları yazı dilinden farklılık gösterirken bazılarında ise ses değişiklikleri ve ses düşmeleri meydana gelmiştir.

şeyi 2/35, her şeyim 2/36, kimsesi 2/36, kimi 4/7, şay 5/1, şei 5/3, hiçbirisi 6/18, hepsi 6/31, kımse 9/11, heşbi şe 9/13, heppi 11/15, heç kımse 12/8, şei 12/25, kimse 14/15, şei 15/1, şe 15/8, elesi 16/8, herkeş 16/9, hepsi 17/57, kimisi 18/5, herkeş 18/5, şe 18/11, şe 18/12, kımSi 18/19, hepı 19/3, heç kimsesi 19/4, biriSi 19/19, kimsenin 21/21, heç kimse 21/22, herkes 22/3, bazı 23/2, kımse 23/15, hepsi 23/16, ële 21/21

3.3.4. Dönüşlülük Zamiri

Şahıs zamirlerini pekiştiren, tüm şahıs zamirlerini temsil eden, onlardan daha güçlü bir anlam taşıyan bir tür şahıs zamiridir (Ay, 2013: 14). Bölge ağzında kullanılan dönüşlülük zamirlerinin hemen hemen hepsi " özi " şeklinde kullanılmıştır. Bir örnekte ise " ez " şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

özi 1/6, özın1/17, özi özan 1/25, özinde 2/38, özkimiz 4/12, öz 6/2, özime 6/3, özan 16/4, ez 16/5, kendi 18/7, özine 19/14

Tablo 4: Dönüşlülük Zamiri

	1. Teklik	2. Teklik	3. Teklik	1. Çoğul	2. Çokluk	3. Çokluk
Yalın	özim	özın	özi	özimiz	özünüz	özleri
Yükleme	özimí	özıní	özíní	özimizí	özünüzí	Özleríní

Yönelme	özime	özüne	Özüne	özümüze	özünüze	Özlerine
Bulunma	özimde	özünde	özünde	özümüzde	özünüzde	Özlerinde
Çıkma	özimdán	özündán	özündán	özümüzdán	özünüzdán	Özlerindán
İlgi	özimín	özünín	özünín	özümüzín	özünüzín	Özlerinín

3.3.5. Soru Zamiri

Soru zamirlerinin, çeşitli ses olayları neticesinde farklı kullanımları görülür.

hardan 1/4, nedo 1/26, nedò 5/3, hanki 6/12, kim 6/44, nere 7/2, näre 7/2, nördán 7/3, hardan 11/19, kimdi 12/4, hareye 12/6, nereye 15/26, nedir 17/6, nerde 20/, kimki 22/5, nerdan 23/8

3.4. EDATLAR

Bitlis ağzında kullanılan edatların çoğu yazı dili ile aynıdır. Yazı dilinden farklılık gösteren edatlar ise aşağıdaki gibidir:

“ile” edatı Bitlis ağzında “dan” şeklinde kullanılmıştır:

uşahleridan 6/14, mícrefedan 11/30, babamdan 12/2, oğlandan 12/17, gelindan 12/48, allah’ın emridan 17/8

“gibi” edatı Bitlis ağzındaki kullanımı aşağıdaki gibidir:

Kimi 1/13, kimi 2/35, kimi 5/7, Kimi 7/3, Kibi 7/4, kimi 23/1.

gira 6/2, yarvar gira 14/2, bağ gira 15/4, göredín gira 16/3, aç gira 19/24.

“kadar” edatı Bitlis ağzında kullanılırken genellikle son sesteki /r/ ünsüzünü düşürür:

olene kade 4/11, bitene kade 4/12, diyene kade 6/6, aḡşeme kade 7/3, vürmiyene kate 17/28, şindiye kadem 19/3, nerelere kadem 19/16, sábahe kade 23/16.

ançah 4/5, toylerdan başge 6/36, düneğindan beri 16/10

ondan sonremidan 9/1, ondan sonramidan 9/2, övledan sore 9/11, ondan sırá 14/1, ondan sorá 14/4, ondan sıra 20/2, ondan sıra 22/1, ondan söre 22/6.

Bitlis ağzında “mı/mi” soru edatı düşmüş vurgu ve tonlama yoluyla kullanılmıştır.

aÇ ademin yuħsi geló? 8/14, yorĝan yapme gŭnŭ var deĝil? 12/35, Betlis mením kalemi mendan saħlesen? 15/6, işıttın? 16/7, be iki ħume bışbışını sever? 16/7, ay gŭresen? 16/9, anledín? 17/8, ele deĝil? 20/7, bi Şey diyecah? 21/7.

3.5. BAĞLAÇLAR

Bitlis aĝzında yazı dilinden farklı olarak kullanılan baĝlaçlar ařaĝıdaki gibidir.

beki: ħŭrreder tutásen beki oĝıl 1/12, dŭkŭledi beki gelin 11/18

mege: sılerde bız tutmış mege bir farz náamaz ħılámenŭĝ 7/5

ege: ege o zamanın parásı bir milyon oledi 4/3, űnŭm űřyecah ege iřiyem ħare odá náamaz de olme 7/6

halbuki: hangisínı ħaldíredŭħ ólecaħ halbuki deĝil 4/10

ele ki: getirírdŭħ űĝŭne bi ayíredŭħ atedŭħ altíne eleki Őey olmiye 4/25

ħetta: mende ħetta gelem8/9, ħartıřdŭħ űzımíze ħetta meni sŭrdide 12/1

beli: dízaltmıřle oreyi beli bellidŭ 8/16, bız tek yemekde onler beli Şee gelmişle 9/12

hele:men yarın hele sızı çağıracaħtım 9/11

zaħa:diyecahle bu díl arvat zaħa aryē 16/24

ema:bi ħızıde vardı o ħerífın ema ħeríf yaşlıdi 19/43, işte Şimdi ema sŭresizdir sŭrekli Şer sŭreklidir

fáħat 22/9:oħuyolar fáħat yani bende geÇen sene başımdan emelyet olmişim 22/9

SONUÇ

1. Tez çalışmasına konu olan Bitlis ili, Leyla Karahan'ın tasnifinde belirttiği gibi Doğu Grubu Ağızları içerisinde yer alır (Karahan, 1992: 2).
2. Bitlis ağzında Türkiye Türkçesinde kullanılan sekiz ünlüye ek olarak [â], [à], [ã], [á], [ê], [è], [í], [î], [ï], [ó], [ò], [õ], [ú] ünlüleri de kullanılmaktadır. Ayrıca bazı ses olayları ile ortaya çıkan /ā/, /ē/, /ī/, /ī̄/, /ō/, /ū/, /ū̄/ uzun ünlüleri ile /ě/, /ũ/, /ĩ/, /i/, /õ/, /ü/, /ã/ şeklinde olan kısa ünlülerde mevcuttur. Uzun ünlüler Bitlis ağzında genellikle ikincil uzun ünlüler şeklinde oluşmuştur.
3. Bitlis ağzında yazı dilinde kullanılan yirmi bir ünsüze ek olarak /h/, /h̄/, /t/, /v/, /t̄/, /ñ/, /k/, /T/, /P/, /ğ/, /l/, /Ç/, /S/, /Ş/, /F/, /K/, /K/ ve /ʻ/ ünsüzleri de kullanılmaktadır.
4. Türkçede kullanılan yabancı sözcüklerin Türkçenin ses özelliğine uydurma eğilimi görülmektedir. Bu noktada Arapça ve Farsçadan dilimize giren veya Batı illerinden alınmış olan kelimelerin ünlü uyumuna uydurulduğunu görmekteyiz: zatan 6/3, şahad 6/4, şöhpən 6/9, heber 9/11, fethe 12/19
5. Bitlis ağzında ünlü değişimleri çok çeşitlidir. Hemen hemen bütün ünlü değişimlerini görmek mümkündür.
6. Oğuz lehçeleri ilk hecede kapalı e'yi (è) tercih etmişlerdir. Bitlis ağzında da kapalı e genellikle ilk hecede kullanılmıştır: édi 1/10, géceler 1/11, yérmi 22/2, éyi 23/5
7. Ünlü düşmesi olayı Bitlis ağzında genellikle vurgusuz orta hecenin düşmesi şeklinde görülmektedir. Orta hecedeki ünlünün düşmesi kadar sık olmasa da son ve ilk seslerde de düşmelere rastlanır.
8. Ünlü türemesi bölge ağzında ünlü düşmesi kadar sık rastlanan bir ses olayı değildir. Bu ses olayına ön, orta ve son seste rastlanabilir. Ön seste /ı/, orta seste /ı/, /i/, /a/, /e/ ve /u/, son seste ise /a/ ve /i/ seslerinin türediği görülmektedir.
9. Bölge ağzında uzun ünlüler çok fazla değildir. Ses düşmeleri ve türemeleri her zaman uzun ünlü oluşumuna yol açmaz.
10. Yabancı kelimelerdeki uzunlukların bölge ağzında kısaldığı ve normal ünlü şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

11. “b>m” değişimi Türkçenin çeşitli dönemlerinde görülen bir durumdur. Doğu illerinde yaygın olarak özellikle ön seste görülen bir değişmedir (Caferoğlu, 1963: 5). Teklik birinci şahıs zamiri olan “ben” sözcüğü ve çekimli halleri karakteristik olarak “men” şekline dönüşmüştür: meni 1/1, mennandò 6/19, meni 6/35
12. Hece ve kelime sonundaki k>ğ değişimi Doğu Grubu ağızlarının karakteristik bir özelliğidir. Ayrıca bu değişim Azeri sahasında gerçekleşen önemli bir ses olayıdır (Doğan, 2011: 111). Hece ve kelime sonunda gerçekleşen bu k>ğ değişimi Bitlis ağızının da önemli bir özelliğı olarak karşımıza çıkmaktadır.
13. Ön damak ünsüzü olan /g/ iki ünlü arasında korunmuş ve süreksizleşmeden kullanılmıştır: degúl 6/15, degíman 6/26, ege 7/6, ciger 9/12
14. Kelime başındaki bazı ünsüzler tonsuz Eski Türkçedeki şekillerini korurlar. Türkiye Türkçesinde tonlulaşmış olan bu ünsüzlerin, Bitlis ağızında tonlu şekliyle kullanılması durumu bir Kıpçak özelliğı olarak da bilinir (Buran, 1997: 14): kimi 5/7, kimín 17/2.
15. Kelime başında kullanılan /y/ ünsüzünün bazı kelimelerde düşmesi Doğu Grubu ağızlarında da rastlanan bir ses olayıdır. Bölge ağızında bulunan bu ses olayının görüldüğü kelimeler Azerbaycan Türkçesinde de böyledir (Buran ve Alkaya, 2012: 81). ilanler 3/50, üz 4/12,üzügüni 12/19, üregíme 19/37
16. Akıcı ve yarı ünlü bir ses olan /y/ sesi sadece kelimenin başında değil sonunda ve ortasında da düşme eğilimindedir. /y/ sesi bazı kelimelerde sistemli bir şekilde düşer.
17. İkizleşme, Doğu Grubu ağızlarının ortak bir özelliğidir(Karahan, 1996: 32). Özellikle sayı isimlerinde patlayıcı ünsüzler ikizleşir. Bitlis ağızında da bunun örneklerine rastlanır: doğkuz 1/3, heppi 4/19, yeddi 5/1, sekkiz 12/22, dağke 15/3
18. Bitlis ağızında yönelme hâl eki çoğu zaman düşer. Bu düşme birinci ve ikinci tekil şahıs zamirlerinde sistemlidir: san 6/42, başan 11/14, elín 14/7, man 15/10.
19. Art ünlülerin bulunduğu kelimelerde genellikle k>ğ değişimi görülmektedir. Bu değişim özellikle ön seste görülür. kıurban 3/44, kıoğsi4/23, kıar 7/3, kıarmızı 19/8

20. Bitlis ağızında ünsüz değişmeleri oldukça çok görülür. Bu değişmelerin bazıları süreklilik arz eder. Özellikle son sesteki k>h, art ünlülerin yanında bulunan g>ğ bu duruma örnek verilebilir.
21. Bazı durumlarda kelimelerin ön, orta ve son seslerinde ünsüz türemeleri görülebilir. Ön seste özellikle h ve y ünsüzlerinin türemesi Oğuz dil özellięi olarak kabul edilir (Buran, 1997: 15). yirisini 5/1, hašte 6/15, yuhsi 8/14
22. Art ünlülerin bulunduğu kelimelerde genellikle k>ğ değişimi görülmektedir. Bu değişim özellikle ön seste görülür. kurban 3/44, kohsi4/23, kar 7/3, kırmızı 19/8
23. Bitlis ağızında ünsüz değişmeleri oldukça boldur. Bu değişmelerin bazıları süreklilik arz eder. Özellikle son sesteki k>h, art ünlülerin yanında bulunan g>ğ bu duruma örnek verilebilir.
24. Bazı durumlarda kelimelerin ön, orta ve son seslerinde ünsüz türemeleri görülebilir. Ön seste özellikle h ve y ünsüzlerinin türemesi Oğuz dil özellięi olarak kabul edilir (Buran, 1997: 15). yirisini 5/1, hašte 6/15, yuhsi 8/14
25. Göçüşme Bitlis ağızında sık rastlanan bir olaydır. Doğu Grubu dillerinin bir özelliği olan “g-r/p-r” harfleri arasındaki göçüşme Bitlis ağızında da görülür. yarpağ 4/18, torpağ 4/20, göynün 6/6, gösğın 16/18, torpağa 17/18
26. Bitlis ağızında geniz ñ’si genellikle kaybolmuştur. Fakat kullanıldığı örneklerde vardır.
27. Doğu Grubu dillerinin de bir özelliği olan çok heceli kelimelerin sondaki /ı/,/u/,/ü/ ünlülerinin /i/ sesine düşmesi Bitlis ağızında da çoğunlukla rastlanan bir olaydır. yuhsi 8/14, günü 12/53, yuħari 19/8
28. Bitlis ağızında bazı eklerin sadece /i/’li şekillerinin kullanılması ve kelimelere gelen eklerin çoğu önlük-artlık uyumunu bozmaktadır. doldi 1/7, çoħi 2/40, dapanıme 3/49, artoğdi 3/54, anlámiyem 6/10
29. Bölge ağızında +lar/+ler çoğul eki ve üçüncü çoğul şahıs eki olan –lar/-ler eki sadece –ler şeklinde kullanılmıştır. Bu durum aynı zamanda bazı kelimelerde önlük-artlık uyumunun bozulmasına neden olmuştur. yaperdilē 4/2, yanáhlerin 6/25, bulmişle 6/35, işahleri 6/35
30. Arapçadaki ع Bitlis ağızında “a ve e” sesleriyle birlikte kullanılmıştır. m‘eğdesini 6/13, ‘eyni 8/15, ‘emeretliyoh 12/32, m‘anasi 17/50

31. Bitlis ağzında eklerin genellikle düz biçimde kullanılması düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmuştur (Belirtme hâl eki, teklik üçüncü şahıs iyelik eki, teklik üçüncü şahıs görülen geçmiş zaman eki). Doğu Grubu dillerinde de benzer durumun görüldüğü ve bu eklerin Oğuz Türkçesinde de düz halleriyle kullanıldığı görülmektedir (Doğan, 2011: 110).
32. Dönüşlülük zamiri olan “kendi” kelimesi Bitlis ağzında Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi “özi” şeklinde kullanılmıştır. Bu durum Bitlis ağzında sistemlidir. Azerbaycan Türkçesinde de dönüşlülük zamiri “özi” şeklinde kullanılmaktadır. özi 1/6, özi özan 1/25, özinde 2/38, özkimiz 4/12, özime 6/3, özan. Derlenen metinlerde bir örnekte ise dönüşlülük zamirinin ez 16/5 şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir.
33. Ağız bölgeleri için bir ölçüt olarak kabul edilen “böyle-öyle” kelimeleri (Erdem ve Bölük, 2012: 188) Bitlis ağzında bele 6/1, ele 6/2, bäle 7/7 şeklinde kullanılmıştır.
34. İlerleyici ve gerileyici benzeşmeler hemen hemen aynı oranda kullanılmıştır. zehremizdi 5/1, zatan 6/3, alav 6/14, ataş 6/14, tene 17/4, edetidi 17/4, sahap 17/10, mahanaya 17/15
35. Duyulan geçmiş zaman eki tek şekillidir (-miş).
36. Şimdiki zamanın yöre ağzında çeşitli kullanımları vardır. Genellikle şimdiki zaman ekinin ünlüsü daralmıştır. Bitlis ağzında -e/-ye/-r/-yer şeklinde kullanımları olduğu gibi bu ekin tamamen düştüğü örneklerde mevcuttur. Merkeze bağlı iki köyde ise şimdiki zaman ekinin -yö şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir.
37. Geniş zaman eki çoğu zaman yuvarlaklaşarak -ö/-o/-ör/-ôr/ör şeklinde kullanılmıştır. “r” sesi yuvarlaklaşan örneklerde genellikle düşme eğilimindedir.
38. Eski Türkçede şimdiki zaman ve geniş zaman eki ortak kullanılmaktaydı (Demirdağ, 2019: 334). Derlenen metinlerde bazen bu özelliğin Bitlis ağzında kullanıldığı görülmüştür.
39. Soru eki olan “mı/mi”nin Bitlis ağzında vurgu ile belirtildiği görülmüştür: anliyesen 17/41, tanyedín? 21/4, evlenmişsen? 23/1.

40. Görülen geçmiş zaman, çokluk birinci şahıs zamiri /h/'ye dönüşür. Bu ünsüzün etkisiyle de görülen geçmiş zaman ekinin ünsüzü yuvarlaklaşır ve ek “dö” şeklinde kullanılır:yaperdöh 5/2, gittöh 6/4, içedöh 14/13.
41. Şart birleşik zaman çekiminde bazen şahıs eki şart çekiminden önce gelir:çaleremse 6/1, ettîhsa 17/54, ederlerse 22/12.
42. “Nereden? ve Nereye?” soru kelimeleri sistematik olarak n>h değişimine uğramış ve “hardan?, hareye?” şeklinde kullanılmıştır.
43. “İşte” işaret zamiri bölge ağzında “haşte” şeklinde kullanılır.
44. Vasıta eki olan +IA Bitlis ağzında +dan şeklinde kullanılır:pamendan 6/1, uşahleridan 6/14 mendan 21/11, abenedan 21/14.
45. Yönelme hâl eki Bitlis ağzında genellikle düşer: ağzan 3/44, man 3/44, san 6/14,başan 11/14.
46. Yönelme hâl eki kadar sık olmasa da bazı örneklerde belirtme hâl ekinin de düştüğü görülür:tehsilîn 16/6, gösgîn 16/18, elîn 17/52.

METİNLER

1

ANLATAN: İjlal Yaşurgan

YAŞI: 58

KONU: Annenin Hayırsız Oğluna Bedduası

YER: Merkez

⁽¹⁾rezil ettin meni äle

oğul boynun altan qalá

başan gógdán Pangor yağa

yurdun be yurt olá oğil

mende şaşım nice ädem

⁽²⁾hâq içine gíremenem

hâq te'alada umârám

Parcálárin yağa oğil

râkı içmezдің bi zaman

sağdı o zaman baban

ayahtá Tirdiğın zaman

⁽³⁾etlerin yäre Töküle oğil

yoğ namazın yoğ orucın

evde áğlár dokkuz bacın

dilediğim odur vurucun

atlı gele oğil

⁽⁴⁾hırs lámázdın tavòğ mavòğ

hardan öğrendin hırs lòğ

issí yatásen savòğ

bi sabağ қаһásen oğil

erímán bir ev qalmıştı

⁽⁵⁾bi kittòde parám vardı

râkı içenlere sarf ättin

içindán çıhmáye oğil
gözi düştü el kızıná
evlendi özi özine
(7)çırPot doldi iki gözine
be mirát kálesen oğil
oğil *allah*' dan bulásen
dilerem şer şeht olásen
ıssı bucağá gidesen
(8)adın kálá senín oğil
bir gün gitmiştım gezmáğe
geldim bahtım mutfağá
seli aparmış satmağá
kīran düşe içán oğil
(9)oğil valıa çoñ mızırdın
bir gün kurdezanı kırdın
ättim dögem yüzümü çırdın
başán bela gele oğil
göz yaşların kılor kılor
(10)etın canın olá mosmor
yedi herkendaz halaşor
Töküledı başán oğil
'ácip getirdın başımá
başın dege hāķ Taşıná
(11)iki gözün avucımá
Töküledı oğil
gözi geceler Pıjıldardı
demdeķe dirmáz gecelerdi
allah' dan umárem
(12)kūrreder tutásen beki oğil
teyi menem ne 'álemetti
bunları sana kim öğretti
o ölenlerin āğbeti

başan olá oğıl
(13) sî Kimi çektin pará
apardın verdín hūmará
kāran Kimi özön tıdıre
boyun devriledi oğıl
leçek kıomádín başımá
(14) fodret ättín bu yaşımdá
o kıamberlerín kıaşındá
makine basádí seni oğıl
kıará sî inedi gözán
ağrılár atádí dizán
(15) can öyündeken ağzan
sî yetişmeyedi oğıl
oğıl dedím etme bāle
söyletme meni gel yolá
aldırmádí gètti gole
(16) dönışın olmiyá oğıl
oğıl men san teyi ne diyem
deddu‘áde kıalmádí ädem
roji máhşer gelem kürrgán yapışám oğıl

Hayırsız Evladın Cevabı

aná yēter vaşvan ättin
(17) meni hākā rezil ättin
hem özün kefküfer ättin
heylimin tövbe ättim aná
o zamanlar men uşahtım
bi kıttóde ezizildim
(18) şimdi kıarese oldım
sırá mende sen hoş aná
işiden *allah*‘çe desín
ikimizede hāk vārsín

yalansá iki gözüm kôr olsun
(19) kırtnağdan meni dögdün aná
zatán senín húkún dardí
birazdá huyın mıttardí
bi gün baba ağzın çırdí
hursun menden Töktún aná
(20) diyesen ki seli sattın
rákı içtín gole kaçtın
ıstíme çoğ buhtan attın
imanın qarartmá aná
qar atárdım mecrefedán
(21) nağrá çektin man behridan
kılorledín terencedán
pepiğimi kırdın aná
mikebedán aldım lavaş
çöldá yedim yavaş yavaş
(22) döge döge áttın hurdehaş
cendeğimi serdín aná
sabah giderdım nağırá
sı Taşırdım ará ará
geberdım iş göre göre
(23) gözán gíremedım aná
dilim qopádı ne bileyim
hardan dedim ki evlenem
nice gittín buldın menem
o kıri keçeli aná
(24) gesi mesi yihámázdın
poğandan eve gelmezдің
namaz mamazdá kılmázdın
mege sen çoğ paqtın aná
zatán çatlahtı kıurdezan
(25) yäre çahmıştın özi özan

Tırnağım taħıldı gözan
men maħsus ättim mege aná
aná ũydin el sözine
partdan tükürdın yüzüme
(26)Permağın soħtın gözüme
gözümü pırláttın aná
nedō istemişim alın
neksime aħtın bi nalın
aná nice tıttı elin
(27)allah'dan orħmádn aná
seħi ättin döge döge
öge uşağındım mege?
men Şel Őeħt oládım ege
elan ne geerdi aná
(28)men ħırslememiřtim tavögi
istime attın ħırslögi
evlendöh de yédöh bi Poħi
yeter ırcáládn aná
meni ħaa ezdirirdın
(29)tuman atı gezdırirdın
ħerkendazı ızdırırdın
götümü dağlardın aná
sen diyerdn git nenengile
git baħ gıra nicedöle
(30)ıħtepare gide gele
imanım gevredi aná
bi gün yağdı ya Şiklor
istim başım oldı ilor
buldım bağdá degmiş bi şilor
(31)getirdım san vârdım aná
ağzımdan aħardı gilez
bařımdá bitler gezerdi

ĩstĩm başım Poĥ ģoĥardı
yĩĥámázdĩn meni aná
(32)bi ģũn gittim pot bařıná
otĩrdĩm mezarlõĥ Tařıná
o kambrĩn ģařıná
teyi makine ģĩĥmá aná
aná bi zamanlár tafaldım
(33)teymik virdĩn tumdum ģaldım
zeĥfiran Kimi saraldım
áttĩm sonra nefes aldım
ya öldĩredĩn meni aná
dime ki sendán ģorĥárem
(34)anámsen san bi şey dēmenem
ĥakte‘áladan umárem
senĩn yũzĩn ģarâ olá aná

2

ALTIN ĤALBİR EFSANESİ

(35) ĥē o yařánmĩř bi olaydõ gerĥektán olmĩř şimdibu *Pire nene*'nĩn şeyi varmĩř bāle koyunlárĩ ĥáyvalárĩbir surĩ varmĩř kızım işte o dedõģun yer varya orá řimdĩ bāle bi ģöldõ oránĩn sıyĩ ģoĥ mehřurdõ ģoĥ ģüzel iĥilõ bāle yani bāle nasıl bi dere Kimi bi ředõ orāde işte ĥáyvanlárĩnĩ otlátemĩř bāle dere mere yoĥmĩř otlátemĩř ele ģuraĥlõĥ ele ģuraĥlõĥ ele ģuraĥlõĥ bāle yani ĥáyvanlár bāle yanmĩřlá sıĥaĥtan. *allah*'ım dēmiř yarabbĩm men (36)nedecam ĥáyvanlárĩm sısuzluĥtan ölecáĥ men ne poĥ yēcám men nedecam *yarabbĩm* dēmiř *allah*'a yalvarmĩř, neno bāle iĥtiyar bi arvatmĩř, işte yalvarmĩř *allah*'a dēmiř hey *allah*'ım menĩm ĥáyvanlárĩm *yarabbim* her şey sana ‘áyandõ benim ĥáyvanlárĩm sızizlõĥtan ölecaĥ hava sıĥaĥtõ ee men ne yapácam men nedecaĥem?menimgelĩrĩm her řeyĩm bundandõ. nenenĩn kimsesĩ yoĥmĩřiřte ĥáyvanlárĩ ģoĥmĩř koyunĩ, ģeĥisi varmĩř (37)ondan sonra *allah*'e yalvarmĩř bāle bařındá de bāle bēyaz bi tũlban varmĩř tã neresĩne kádár gelĩrmĩř eteKĩde varmĩř bāle

eteKide istsinde o etek zatán şey olduktan sonra bellidò yaní şimdi anlátacam mevzuýí ondan sonra orde elini ace *allah*'etabi eskidán dua apílári açòhmi demiq *allah*'ım *yarabbım* nolór demiq sen benim bu yalilígmá ihtiyarlògumá aciyäsen bu háyvanlár sisizdò kelef oldile háyvanlár öldile sisizlòhtan *allah*'ım sen benim ⁽³⁸⁾acı bu ihtiyarlígmá bi çare bul *allahute'ála* ele onun duasını kabul ede orádá bäle ite o dedògım sı varya o sı ite *altın halbır* ite o *altın halbırın* sıyí çok mehurdò ele özinde göresen ne ade savòhtò bitlisín en temiz en mükkelmel sıyídò erbet Kimidò sanki zenzem sıyí Kimi bi sidò orásí men sen yaın bi zamanda gelesen men san gösterecágem orde tabi *allahute'ála* o nenonun dilegini kabul ede oráde sı çıe birdán aman *allah*'ım nasıl ⁽³⁹⁾bi sı berrak bäle fıKire bäle ae orde diye *yarabbım* ite sen benim hā önce diye *allah*'ım sen bäle benim şeyime bi çare bul men senín yolan háyvanlárımdan bi tanesini kesem senín yolan kesem adak edem. tabi *allahute'ála* bunun şeyini kabul ede duasını ordan sı çıe diye *allah*'ım men san hani şey etmitım ya ço yalvardım sen sen benim duamı kabul ettín o zaman be bitte çomi kafälárinde her şeyde hama bäle başını açe oradan ⁽⁴⁰⁾başından bi tane bit çıare hamele ⁽²¹³⁾böyük bi bit çıare bäle eze iki Tırnağımın aresinde eze diye *allah*'ım men senín yolan bunı kurban ettım e tabi *allah* o ne *allahtòallah* ne yüce *allahtòallahute'ála* one öyle bi ibret göstere ki yani bäle bu efsanedò her taráfte yani belki kitaplárde de belki şeylerde de yazılıdò *cenábí allah* oni o andá orde oni Ta ede ele Ta eklinde kaläle u ande bazi insanlár hepsi çoi turist murıstlerde gidele oráye ⁽⁴¹⁾bamağe gidesen şimdi baesen bäle eteKi istsindedò ha bäle burdan bu bacağın buresine ade be uzun bäle bi şey varmı etek eteKi burdan ayaqleri görüne burını bellidò hele kulaqleri bellidò bäle orde Ta olmi háyvanlárıdan beraber Ta olmi o sıde bäle şimdi mahlelere veräle sı ço şey olmi ele ço güzel bi sidò temiz mikropsiz bi sidò millet hep millet gider oreye mesela bitlisín bäle bu gençler bu ondan sonra pikniKe giderle oreler ⁽⁴²⁾bütín ele güzeldò çeviz ađaqlári va ele bütün yeillò bäle zumrıt Kimidò benim babamgilín mahlesidò dedegilín mahlesi ama biraz o terefde uzahtò yani *motki* yolínín oresidò bütün millet sırf o *Pire neno* diyele one nıre nenoyi görma için bide háyvnları görma için hani ki o ekil *allah*'e dua etmi allah o ekilde davrandòđı için *allah* oni o ekilde cezalandırmı kızım cezalandòrdòhtán sonra yani o sı uan de mahlelere dağıtıle ⁽⁴³⁾*zeydan*'e oreye butáye onın sıyını içile yani içme

siyidó yahın bi zamandá gelesen men seni götürecağem oreye. baba kaç defha meni götürdí he canım mením işte ele yani.

3

DOKTOR

⁽⁴⁴⁾Tohtor kıurban olem ağzan

tez bi derman diyesen man

her fecír çaperem yanan

dizlerimde yohtó derman

dorum gelmiş gidiciyem

⁽⁴⁵⁾ne derdím var dı mán

ağú oldi iŞmağ yimağ

heram oldi man def çalmağ

dıŞımde görerem gezmāğ

dorum gelmiş gidiciyem

⁽⁴⁶⁾kuláğlerím píroklene

tepemde menk çahele

yémağde göynüm bulane

gelinler mendan bıhele

dorum gelmiş gidiciyem

⁽⁴⁷⁾kuzığ oldi dımdüz belím

şel şeht oldi tútmez elím

yédoğómi bılmez dilím

bılmenem nolecağ halım

dorum gelmiş gidiciyem

⁽⁴⁸⁾kurtğler düŞmiş her yaníme

sülük aterem caníme

men kıuri olmişem diye

gelinler gelme yaníme

dorum gelmiş gidiciyem
(49)başımđan tüt dapanıme
ağri basmış her yanıme
ağuler gırmış kanıme
ezrail dışmış canıme
dorum gelmiş gidiciyem
(50)bi Pızık çıhmış şelemde
ilanler gezer ğevdemde
fer şalmemiş gözlerimde
yaner ođlím kızlerimde
dorum gelmiş gidiciyem
(51)etıme canıme kırt dışmış
vijvij vijvij vijıldıye
Tepeme Tikilmış kırđ işağ
ğıj ğıj ğıjıldıye
dorum gelmiş gidiciyem
(52)ezrailın ğumsığını
ğösgümde çağtıği zamam
ölím ğofından kırđerem
çaperem ğelörem yanam
dorum gelmiş gidiciyem
(53)TığTot ođlím diyesen man
neyım varse sıle anam
daha ne sayem mende san
ıstersán ağu yaz heman
dorum gelmiş gidiciyem
(54)medát umerem dermandan
ğabarım yoğdi fermandan
aşım kesılmış harmandan
kim artoğdi kıardeşımdan
dorum gelmiş gidiciyem

ADI: Herdem DOYMAZ

YAŞ: 62

KONU: Karışık

YER: Bitlis Merkez

⁽¹⁾eskidan bız kaħeduħ sabah tez kaħedáħ ħemir ederdáħ tendurí yaħerdáħ ekmek pişiredáħ ondan síre bız kapinín önünü supurúdóħ ocaħ yaħerdáħ çocuhlerin başını kapide yıħanedile legenín içinde yıħardáħ aterdáħ aterdáħ içeriye. öncedan nasıl gelin ísterdile öncedan gelini şey ederdile gideridile ísterdile eskidan bele değildi bi kuti şeker götírodiler. bi şişe kolonye götírodiler orde ísterdóħ günümüzi biraħórdóħ toyloħ veredóħ eskinin toyluħleri ⁽²⁾çoh güzeldi. Meşhurdí eskidan şerbette ver şerbet geceside vardí eskidan yímek yaperdilē qazanleri aterdile úste diyerdile bu gece şerbet var giderdile şerbetlerini içerdile başlógi çekerdile hā ondan sórede gelódíler hani toyloħTe getire Pişóredíle eger taplemesi, eyran aşı eskidan şimdi daha o kaħti oni bindan bi kişi yapmáz oní. Kadehi oníde yapedile ondan síre ħine gecesinde de aşcı tutedile kapinín önünde qazanleri atedile üstine qare qazanleri atedile ⁽³⁾üstüne böyük qazanleri o zamanın pará taħmedile geline o zaman sínide şekeri,pírinčí Tökedile síniye bi parça çiçek koyeşdile üstüne síniyin koyeşdile başlerinín üstüne diyerdile vallahi *áħmet, mehmeT*ın sínisi geldi. siní geldi önlerin sínisi geldi síniyi kim getiren adám ó çocuğun elíne de bi miktar pará veredi. ege o zamanın parásı bir milyon oledi beş yüz oledi bi bi lírá elíne o aledi sínisini gidedi e bi ħine güzel bı ħine gecesi yaperdile ħine geceside ⁽⁴⁾yemekli gelin ardı bi kere giderdile sabahTan. sabahTan giderdile gelini getiredile övle yemeğine yetiřórdile övleden sóre tamam tóy bitedi. ee şimdi bi gece olardı. gündüzdi gelini gündüz getiredóħ gidedóħ gelíne ate bindíredóħ ate atı güzelce şey ederdile gelini koyerdi atın üstüne mesela yeħin olenleri bi kişi atın üstüne mesela yeħin olenleri bi kişi atın başını tutedile o millet hepí árħesinde, önünde alkış çalárdóħ, árħesinde, önünde alkış çalárdóħ, ⁽⁵⁾arħesinde gelín yınmedi tabíki tabi baħşıř ístiyedi altın ístiyedi. gelín altın olseydi pará olseydiísterdi valla gelíne veredile gelín o zaman attan yinedi. yinedí valla gelini götüredíle içeri işte yemek mimek yedile Togídile ee

şimdi her şey deðişilmiş bi kere şey ederdóh eskidan eskidan eskidan çoğ hoştı eskidan bele fantezili şeler yohtı.

-çay, çörek veríloci, yemeğler veríloci

- yani şimdi ançağ giyime şey verele yani

⁽⁶⁾eskidan yo eskidan gelirdile şalvar giyerdileyardım ederdóh biri birbirimize eskinin zamanı çoğ hoştı. eskidan yani men severem baba men severem bu kişiyi severem yohtı tabiki yohtı.

⁽⁷⁾hútanedile bız útanedóh mesela şimdi ó zaman kimi kime veredi aledóh. kimi kime veredile ónlá aledile mıtleka Kızlerimizi babamız kime veredi aledóh yani bız dímedóhbız filankezi. gerdek gecesi söre göredile he valla içerde sónre onı götürele eve sónre göredileki kocesidode, tanimedile. he getirende bi kere bu káynene tárefi kapidē *ķuranı* alórdi eline Tırdı kápide bali tüterdi káynene gelinin elini vírerdı bale vírerdı kápinin ústüne bacağını bele ⁽⁸⁾açerdi bacağının arásından gecerdı gelini ki gelin onun sözünde kaledi kahedi óndan sónrede şey ederdı götüredile içeriye işte gelin ele getiredóh eskidan bız. he bu dúggun ádetleri bi de çocuğ zatan ó zaman ebe mebe yohtı o zamanlar ebe vardı heştehanede kim heşte aledi biz gidedóh evde iğne miğne yapedi mesela bahadı doğum yapedi ee doğum yaptığtan síre de ebeye hediyesini veredóh ebe gidedi. ebe gidedi bizde çocuğlerimizi işte ele ⁽⁹⁾bez yíherdóh bez bađlerdóhķúndáhlerdóhbez bađlerdóh şimdi hazır bez çığmış eskidan bız hazır bez kullanmezdóh. He o mişembe vardı eskidan o mişambeler vardı. ha ho o diş hatigidó dişi çığande bız getirúdóhķazanı koyerdóh ístine odın vírerdóh altine o hatik keynerdi kóli kámşı çağırırdóh. gelirdile hatigine ceviz kırerddóh Toldurórdóh ístine bi kere getirir çocuği koyedóhsininin ístine sininin ístine kalemkoyerdóh, mekes koyerdóh, *ķuran* koyerdóh⁽¹⁰⁾ hangisini kaldıredóh ólecađ halbuki değil. bız işte ele bíledóhbize dimişle bız óndan hâreket ededóhhalbuki benim *allah* bağışliye *muratķuranı* aldı kúcađına *ķuranı* ílk önce elini attı *ķuranı* e ee hiç *ķuran* oğume yani men onun için daha inanmenem bele şeylere. daha işte diş hatigimiz bele ole. ha tıraşide tıraş de bız uşáđlerimizi oğlanleri tıraş etmedóh. diyedóh saçı terazide para oğünde tarterddóh o paráyide veredóh şeye ee neye veredóh? yoo çereze ⁽¹¹⁾veredóh, lokume veredóh Tađedóh millete. he valla tabi doğırcıdan paradan tartıledi. valla bi yaşine kade kesmedóh ele kesedóh saçı çoğ olene kade kesmedóh. ele kesedóhki saçı çoğ ole tartah bız eskidan ele ederdóh şimdi yoğ şimdi hama hiç ne para ne tartı ne martı ne paredı ne

bişeydí şindi yohtó. Eskidan ha ele ededóh. Eskinín zamánleri hoşti. eskínin zamanı eskidan öli ölede yas vardı, yas vardı, yas vardı heppi millet heppi kólí komşı heç kimse ⁽¹²⁾Çamaşır yıhemezdi taziye bitene kade taziye bitedi gidedile hámáme önce üz alancı evine götürodile üzünü aldiredile ónlerin üzlerini aldiredile önleri götüredile hámame öli sáhebilerin taziye bittühtan sonra önleri hámáme götürole getírelle sonra kendi çamaşırılarını yıherdile seredile he valla neyi şey ededóh sonra özkimizi yıherdóh, sererdóh ó zaman Siyanet vardı. ağıt yooo eskidan de ağlerdóh ağlerdile ama ele bi şey yohtí. yoo, ele bi ⁽¹³⁾şey yohtí bağırodile, çağırodile árhesinde gidedile bi ölinin eskidan, eskinin taziyesi Şimdi taziye de şekerí Tokedóh siniye taziye milleti kím geledi ó şekerí alinde tuterdile birer tane o lezo yapedile lezo beki bilese. toz lezo vardı ya? kavanozde beş kilo pirinç götürodíya Piskuvet götörödi ya loğum götürodí taziye evine. eskidan eşya giderdi ee şindi ne yo o zaman eşyedó götúrórdile o zaman çoğ yemek bele pişirip götürmezdi. ó zaman eşyada ⁽¹⁴⁾götúrórdile o zaman eşya götúrórdile ó zaman bilese nasıldı? şindi yemek götürele ó eskidan bi evde taziye de mesela men çağıredím taziyenin milleti gidedím bi poste túrkan götüredí bi poste o götüredí bi poste o götüredí yani evlere gidedile evlere götüredile şimdide köyde aynı eledó. Şimdide taziye milletleri, millet otüren milletleri orde yemeğe götürele yani yemek getirmele şindi mesela *allah* korusun bi evde taziye, diyem bizim evde taziye *túrkan* ⁽¹⁵⁾arvatları getire ee *bedoş* erkekleri götüre mesela ó kaç kişi götüre ele Tağidele eskidan yemek götürmedile, aledile evlerine şimdide köyde aynısidá şimdide köyde taziye olse ó Sefer bíz gittóh. eskidan köylerde onı tezek yaperdile eskidan bíz şehir bíldóh yani kendim heç men bitlís doğumliyemde *bitlís*'te de doğmuşem *bitlís*'te büyümüşem men ocağı çoğ yoğmuşem sobem vardı eski sobe kapının öğüne kurardím yazdan yaze, getiródu tenceremi dolduradum ⁽¹⁶⁾yeme atardím *istinē* sobeyí yaşerdím ataşı çekerdim koyerdím mangale mangali küllerdim tenceremi koyerdím *istinē* kaynerdi kaynerdi bi kere eşerdim ó özüne güzel bele meğinde pişerdi ne kade yemeğin tadı güzel olurdı çoğ güzel hoş olurdı şimdi túp çıhmış menem ne çıhmış, hiç hoş degíl. eskínin her şeyide hoşti ee şindi heçbi şey valla işte bí şeyin Tadi kalmemiş.evin yapıle eskidan çortiyi koyemişle ekmeklerinin arasına yemişle şor yarpağı ⁽¹⁷⁾koyemişle ekmeklerinin arasına. şor yarpağ. bíz hámáme giderdóh hámámıdan geldóhtan söre getörúdóh şor yarpağı çıhardóh, yıheróh kalın ekmek vardı zaman tendir ekemeği vardı hoşti lezzetlidi çıhoredíh koyedóh yere bi kere düşerdóh *istinē* ó şor yarpağı, ekmeği yerdóh

İstine içerdöh bi kere dört beş çaydan demlik çay devírdöhhe tabi demlikleri devírdöh, içerdöh, içerdöh he *bitlis*'te çoğ getiridöh pişírdöh balöhlü pilav getiridöh içerdöh içerdöh⁽¹⁸⁾İstine çayi, getiridöh hámáme giderdöh çorti aşı aterdöh sobenin İstine sobeyi çekerdöh çorti aşı çorti aşı hámáme gelirdöhö be ö çortí aşı çortí aşı oledi o bele güzel yedin yímeyedín toh olmezdín. ee şındínin ne yémahte Tat kalmış ne ette Tat kalmış ne síde Tat kalmış hiçbi şede şındi bi şey yoğ yarpağ sarartomışle küpelere basarmışle bíz bi küpe vardí böyük boyundan bi küpe vardíöne yarpağ yaperdöh he benim annemde yaperdi. Yarpağı baserdím⁽¹⁹⁾öne bi kere sí alödím İstine yarpağı, çorti yaperdím şede küpede e valla billa tilla adem Parmağını beräber yedi yedin yímeyedín bılmedínki ö nasıl oledi ya heç ö zamanın heçbi lezzeti heçbi şesi kalmemiş heç men anlámenemne kelem kelemdö Tat gele ne çortí çortínin Tadını vere ne heppi horum morum verele bízim zamanımızde horum morum yohti kízim he bíz getiredöh şey yaperdö şey yaperdökoyí yapedöhkoyí patatesi koyíye dolduredöh patatesi⁽²⁰⁾koyíye dolduredöh bele tehte koyerdöh İstine torpağı dolduradöh İstine kışın kari ha bu kede eşerdöhkazırdöhö koyí bulerdöh ha bele kaldıredöháşer meşerdöh o kartoli altından patatesi aledöhkoyi torpağın içından çıharedöh getiredöh ededöh be ö lezzeti bi göredín o patatesi yedi onun sıyúni bile içedín ee şındi patatesi pişírdöğomız gibi töktúğúmız bir ole be. getiredöh Kılınboz pişíredöh Kılınboz koyerdöhkarın içine gece koyerdöh oledi buz gibi⁽²¹⁾gidedöh getiredöh bahedín bele Tadından toh yemezdeín gebol vardı pişidöh, kúrt dolmesi vardı yapedöh eyran dolmesi vardı yapedöh ee şındi heçbi şey yoğ şimdi o yohta. şille, şille TamateS şillesi e vallahi yapedöh vallahi biribirmızın elından kaçıredöh yémah için vallahi ee şidí yani şilleyi şimdi kim yape? şilleyi yapahte yeröh? heket men ne kade şille yaperdím ele sabah vektinde de yerdile şille TomateSdan bulgurdan domates yarme he káynenem yaperdi⁽²²⁾diyerdi yemesen.yarme, döyme vallahi bíz yaperdöh bi turşí aşı atedöhkazandan kápinín öğünde her gelen diyedi able able bize. bíz getiredöh dolmeye yapedih vallahi yağdan yapedöh vallahi şındi ettan yaperöh vallahi tökerdöh kalmemiş dünegín et koymıştım Tolmeye únıtmıştım yağ koymemişim he koymışáh yeröh men diyeremki vallahi diyerem bu dolmenin bi şeysi eksiktö yani pıráşt neyda yağsız diye yağsızdökız valla únıtmışem yağ Toldurup koymemişem elede yedöh valla genede iyidi yan aÇdöh yédöh.

⁽²³⁾sen gödín millet sepettan, tenekedan tehin alordile, üzüm alordile evlerine getírodil. şekedan etler kesílordi, küpelere.oní keserdöh iki tane kış gelende

yaperdôhkurótodôh, getiredôh birer parçe atedôh yemege *allah* onun koşsi getiredôh bi kere dünyayı kaldıredı äyağe yedi yedi diyedôh ne kede onun koşsi etin koşsi getiredôh bi kere ó yemek yanedôh yedôh o kade lezzetli öledi şalgam pişiredôh ele o şalgami yedin şalgam o kurı eti koyedôh⁽²⁴⁾şalgamın içine şalgamıde koyerdôh torpağe e san diyem Kılınboz torpağe koyerdôh torpağe koyerdôh herşey herşey torpğın altıne tırşı yaperdôh torpağe,jağ yaperdôh torpağe ee şındı jağıde jağ değıl jağ olme tadı he he küpeye Toldıredôh şeye doldıredôh koyedôh yoğurdi getiredim súdeım ay çiçek yağıni Toldıredim koyedım torpağe kışın çıharedım kışın yoğurt vardı çıharedım bi misafir gelende iki kaşoh çaledım ededım eyran dünyanın eyrani oledi he⁽²⁵⁾valla. tere yağı yaperdile be tere yağı yaperdile millet heppi tere yağıdan millet yemehlerini pişirirdile yerdı. can sağıoğı vardı şey vardı.şey yağ alórdôh şey koyun yağı alórdôh getirirdôh eritirdôh getirirdôh öğüne bi ayıredôh atedôh altıne eleki şey olmiye benim anem ocağe kazani koyermişki bizim bez mezlerimizi yıhye. bi kere onun toplerdôh, koyerdôh eymegin içine vardı toplerdôh koyerdôh hemır içine yağlı eymek yaperdôh o yağlı eymek hani kimin eline geçedi eline alen kaçedi.

⁽²⁶⁾menim babaannem sabun vermezmiş aneme koyermiş sandögüne kitlermiş annem de bizim üstimizi başımızından yıhye? getiromiş kül atermiş odun küli atermiş sıye o sıyi süzermiş o sıdan yıhermiş diye yıherdım bele ederdım pırıl pırıl diye nenem sabuni vermezdi diye her şeyi koyerdı kılıde, her şeyi saşlerdi he valla.eskidan ó çoş eskidanmış. bizim zamanımızde değıldi. bizim zamanımızde kilit milit yohtı, anemgilın zamanında varmış ekmeğgi pişiremişle kitliyemişle. ee san diyem kaç sene öncenin bu bizim zamanımızde yoş ne gördım ne bi şey görmedim.

⁽²⁷⁾valla anem diye ocağe kazani koyerdım sabadan kaşerdımki yıhanem hani sı ısınsin yıhanem benim o halem varya iman dilene kaşermiş diye çevirirmiş ocağe diyermiş zehir yıhán, tehtede yıhán sen ee vallah sen yıhánmedın. devırmış sondúrúrmış.

⁽²⁸⁾getiredôh teneke vardı teneke, teneke ağaç ha bele tutedôh böyük oni Toldıredôh koyedôh tándurun içine ki özüne aşsem úşahlerimizin başını yıhyah. yıhyedôh atedôh yatahlarıne, heyy ee be zordı be. he valla çoş zordı. ha bu arábe değıldi durmıştı ha burde? ha o arábe durmuş orde ha.

-kilo şındı kilo var. eskidan kilodi? şey tenekedan, torbedan, cuvaldan un alodôh.

-hadi *túrkanallah*'e ismerledôh

-hadi güle güle başım ıstıne. yine gelesen.

-hadi kızıler *allah*'e ısmarledöh

-başım ıstıne ayahleran sağlöh, rebbi canan sağlöh vere, evlatlarıın bağışıliye.

5

ANLATAN: Müjgan Yiğin

YAŞI: 64

KONU: Karışık

YER: Merkez

⁽¹⁾menim anám mesela babam buđdá getirödi herçlerdán hē anám oni evde ayitlardöh, temizlerdöh haşlardı, serardı, kurutödi ayriyetende degirmancı gelördi oni evde çekerdi hē anám otırdı ayırırdı ifağını, yirisini kış zehremizdi mesela ToıTurördöh kıplere kıldırırdöh eskinin şayleri äledi şindi hepsihazır olmiş, beht olmiş valıā şindi behtto şindi. etlöhler gelirdi kesilödi babam yiddi, sekiz tene et benim babam etlöh ederdi. inān *allah*'e ⁽²⁾aşşámdan keserdöh bi ğın önce keserdöh bāle ağaç götürördöh duvarlere etleri aslerdöh bāle sabahi ğüni kağerdöh sıre doğrerdöh kıplere baserdöh andan sıre kavırme yaperdöh ne bılām işte eskinin 'adetleri şindikine karşı çoğ çoğ hoştı

—o zaman daha yımağ boldı valıā

— evet yımağ daha çoğtı. şindikiler ne yele?

—⁽³⁾daha ne anlātem san bacım.

—ordá de díye hē ne anlātem

tufanç aşı, umanç aşı, şekaloğ yemeği bunler heppi *bitlis*'in eski yemeğleridöle. vala men sei tufanç aşıyi bılmenem, sei bılörem, nedó? keledöş, şekaloğ saletölöğün kabuğuni kırutöle, oni küçük küçük doğerle, kırusını. one Kılörük yapeđlē. dēil? etli Kılörük, etli bele ⁽⁴⁾sılı küfte yapeđlē Kılörük. mercimek, noğut he kıat kıat sereğle saletelöh kabuğleri. kıat kıat sereğle bi kere mercimek, noğut, Kılörük, işte saletelöh kabuği one sı verele. kırıtlidó nedó? kırıtle yapıle yoğse? ha Pištođtan sore samsağ yoğurt, biberli yađ sore adi şekalođtó.

umanç aşıde, mercimeği kıaynetösen, múkaşe, reğan salcesını kıavürösen, soğanı ⁽⁵⁾kıavürösen sıyını verosen, içine reğan atesen, mercimek, múkaşe öndán sore

unúne be sí sepíp bele ifah ifah yaperdôh, onide Tökerdôh onín içine keynedôhçe hem bele topağ topağ içine ƙalò hem bele ƙuyileşò ama lezzetide çoğ güzeldò gerçektan. ode umanç aşidò.

hemáme perşembe günü toylòh gelirdi cuma günü gelinín yüzi alınirdi. cumartesi hemáme götürolòrdi. orde def çalınirdi. sicâh sıyın ortesindeki Taşın etraflerinde dönúlurdi, ⁽⁶⁾gelinín saçine hñe yaħılirdi. zülfı kesilirdi. pare ƙoyerdile menkine ƙoymişle çünkü, menkini ele ettiler. yıhedi hınemi bele saçımı öndan getirdi zülfımı ƙesti pare aldi bi kere çaldôh, geldôh eve. aħşem hñe gècesi ole, sabahi günü gelin ardi. hñe gèceside millet işte toplane yemekler işte şerķiler, türkiler, saz ekipleri. eskidan defdi, saz ekibi yoħti bele bôyük def, zingılaflı defler vardı. ƙadın çalardı. toyleri diyerem he. öndan sore işte bele ⁽⁷⁾şindiki kimi altın pare değıldi. kim ne getirdi hönçe getirirdi şindiki şindi daha değışilmiş her şey. ne biley işte gelenlerin ƙedri tutulòrdi, ƙiyemeti tutulò, yemek, sufreler serilò, yemekler yènò, ondan sore oynarle, zıplerle, şerķi diyerle, türki diyerle, gelinín eline eyağıne hñe yaħılò öndan sore yaterdôh, sabah ƙaherdôh hñeyi yıherdôh tekrar sininín içine ƙoyerdile sandalye ekmek sinisi, sininín içine sandalye, otúrdòrdile bi kere meni orde ⁽⁸⁾bezedile, saçımı yaptile, gelinliħ giydirdile, duvaĶ attile yani ádetlerimizdi onun içindi, gelin ardi oldi, anneler kebab Pişirodile ƙızlara yidirodile önler ƙahmiş o eskidi işte şindi önler ƙahmiş. vala men yemişem ama gelinlerim yemiş yememiş bilmenem. he vala yapmele, et pahálendi, et paháli oldığı için daha kimse kebab yapme. bi kere işte gelédile gelin ardine aládile götüredile işte bele yani.

⁽⁹⁾askeşlide şu şekil men oğlerim yapmemişem. mesela asker hñe gecesı yapılò, árķedeşler gelòle oynarle, zıplerle. oğlanın eline hñe yaħerle, herkeş dađılò sabahı günü tekrar gelòle eve. ƙapidán çıħaren zeman. ilahi oħiyen olò, şerķi diyen olò bi tábah ön doldurulò elimizi bele batır, yo yo oğlan içine pare ƙoyēr, cebine elini soħer, benim oğullerim ele ettile pare çıħardile ƙodile onun ıstine mende elimi bastım virdim oğlim bele ⁽¹⁰⁾Çıplağ vücudune, işin ras gele, *allah* yardımcın ole diye gönderdim geçti askere. o öndan pareyide verdim fáķire, verilòrdi. gezdırirdile árebelerde gezdırirdile. daha san ne anletem áslinde şindi ‘eklime gelme.

ANLATAN: Nejla Eker TİYENŞAN

YAŞI: 60

KONU: Karışık

YERİ: Merkez

(1)men toye gitmeyem ne yecağle heppi benim def paremdan geçinele. sile gelin benim paremdan sane benim altınlarımın sane men def çalaremse sane, vağ irah ole kere gele kargaların başine anem bele gelin düşman başine bele gelin düşman başine. hama bele bide káyní var benim oğlumın gelinimin abesidir.iki işağ babasidir gözünün çirpotí kurimemiş.hama oğlumi beklie diye anan gine gitti toye. hay senin boyun posun devrile beki (2)men gitmişem toye. o gün gittim erenlerin toyune.ele pare kazandım ele pare kazandım o ki özleri verdile o ki bahşış aldım. getirdim didim du kefinedó hepsini verem oğlime gira nedeçağ bu pareyi? getirdim verdim oğlime iki gün sore geldi “ane paren kutuldi” vağ didim irah ole sen nettin bu pareleri?anem bî karpuz bele alıp getirmedi ki biz özimize evde yäh heppi verdi kumare çıhti geldi. diyele altınların bozdır ver *ähmo*'ye gitsin túkkan men *ähmoye* (3)güvenem nice pare verem. olende huppur olmiyende haqe şükür. hani ye diyerem yidi humar oynie anem humar oynie. men bikto hec paresi yığmışem özüm birazde kefin paresi onide verem *ähmo*'ye, *ähmo* gide vere humare. bikere mende özime çatliyem. zatan gelinin bele hareketlerinden anliyerem bele oğlumdan bağördögüm zaman diye sanki içindan diye “çatle patle özan çit Permağım çit gözán” he etrafımı düşman serelemiş anem men özüm (4)beğenmemiştim gelini *allah* şahadım dö *meppo* geldi didi *nesibo* senin oğlın dışinde görmüş. şor dotik yimiş yatmış bi keremidan dışinde benim oğlumi görmüş.mende didim yetim dö kefinedó hadi *meppo* kağ gidağ özimize hemame kızı bi kerede hemamde görağ gelem *ähmo*'ye diyem gidem istiyem yazıhtó kahtóh *meppo*'dan bábábár gittóh hemame. bi bahtım *nesibode* gelmiş tortop hoş bele gındılbek üzli kere kaş kere göz vallah çoğ hoşime gitti. (5)didim hama alem kılarıliem sohem içime. aşşem geldim o gün gittoğümde zatan anlamişdım biraz sehi oldiğünü şor balóh yimişem ele kökürmişem ele kökürmişem. men bide bahtım kapıdan *nesibo* geldi. elinde şişeler çayın içinede leymon koymuş. hoy didim içimdán *nesiboallah* seni man násib ede oğlümün arvadı olesen. diyesenki gök yarıldı benim ağzime zezem sıyí Tökele. o kádemki hoşime gitti o çay. ikinci şışede geldi didi ema didim ha (6)kurban. Permağını

sohti ağzıne didi senín leymonun sıhem. men ki yoħ kızım diyene kıade göynúm bulano
ele şeylerden Permağıdan mení leymonımı pırçıkledi men iki şışede didim. zatan zeher
içerem belenerem. içımdan didim vallah bu menım oğlıme göre degúl bu bele şeleri hiç
sevmez. gine dedim kefinedó bi şeyolmez. ee zatan hemamde de begenmiştım o aħşem
geldım oğlıme didim *āhmō* san ele bi arvat bulmişem ele bi arvat bulmişem

⁽⁷⁾hemamde gördım begendım

bu oğlıme henkıf didim

melengoti kırkıtlidi

tuman pácesi tentene

diyesen kıatkıati güldó

⁽⁸⁾vallah *bitlís*'te bitane

geldım oğlıme báhsettım

báhsettóhçe yemín ettım

didım kıalemdir kıaşler, keryandır gözler

men begendóhçe hesútlóh etti kıızler

⁽⁹⁾devırsi gün gétım istedım háman

boynıne tahtım şırde, şap, şaran

tóbe ole çebimde kıalmedi guman

aldım beş, altı kıat ipektan fıstan

toyum oldi *bitlís*'te dillere destan

⁽¹⁰⁾geldi bacım iki sene mendan heç kıonişmedi. hış etti pış etti hiç anlemedım ne
oldığını. ama bele hâreketlerından anlıyedım. niceki men anlâmiyem hıphıter olem diye
bele mehsustan bi şeler yapedi. bi kere bi gün didim ki getó didim oğlın yatırdem. aldım
âyahlerımın ıstıne, başledım oğlane yırlâmağe.

vala dertliyem dermanım yoħ

⁽¹¹⁾vala çerçiyem harmanım yoħ

vala ısterem yanan heman gelem

elimde fermanım yoħ. didim.

o eyni anesıne benziye. başını kıaldire eynat etmiş yatmaħ ısteme. didim hoş yat báh
gurgur baba gelir. gena yatmedi. bu defha sevdım. didim sevám beki yate. didim

⁽¹²⁾kıurban şelâm bu başe

bu baş gide tıraşe

berber diye keçeldö

poñi berbere ráçeldö

vañ anem gelin añsem oldi oğlım geldi meni oğlıme başledi anlátmağe. senın anan menım ⁽¹³⁾abem nedöki berberdö, oğlane diye poñi berbere ráçeldö. koydi istíne bin tene anletti menım oğlıme. oğlımde bi kere bahtım m'eğdesını múrısını asmış.didim kızım sen mendan işaretleşesen heppi anlattóhlerimi yarım yamalañ gidesen oğlıme anlatesen bızı düşman ettın, konış menım heFselem qalmemiş senın hıştından pıştından öğreşem, konış sende kutul mende kutulem.ondan söre başledi konışmağe. öz derdını şimdi özi diye, oğlıme didirtme. anem pare ⁽¹⁴⁾vererem olme, vermenem olme, acem belayem tohem kadayem. diyeşemki kızım bañ böyüğüni bilmeyen *allah*'ını de bılmez, sen niye bele meni bılmeSen, sen niye çıhesen haqın uşahleridan dınaz edesen.niye böyük konışesen başan gelöñ diyerem.yoñ rikkonun oğlınun başi lolozmış, yoñ onı çağirende bele bahemiş, gözi puçmış bi tenesi.oğıl san ne böyük dime başan gelöñ. ee bi kereminan bele gelin olmuş alav ataş düşmüş menım yaheme. hanki birini ⁽¹⁵⁾verem. menım káynenemın man tañdöği bi gümiş kemer vardi yiddi gelinın belıne serelenmiş.káynenem tañmıştı, man tañmıştı. be bele degül bunleráveredöle bi kere küçük, mende böyük gelinlere tañtım, küçük geline tañtım, küçük gelinın dij gözleri kaldı içinde, elim tutmedi hiçbirine verem.man haş oldı, man pağ oldı niye verem onlere yahşiki vermedım. haşte san bu altınleri bireye koydum koyeli ne gece yuñi gıre gözüme, ne kapiye ⁽¹⁶⁾paçeye çıhebilerem. odemın anahtarı var, odemın kapisını kilitliyerem ama birgün acale girele içeriye men ne kül koyem başıme. man diyeleki *nejlan* 'ema kızme valla *nesibo* de zamani gelende ode heyali oló, ode mehkül oló hele çahaldö.vañ bismillañ, at at onáne qade sahabide mat oló. gine menım oğlımdandö, ne geçese menım oğlımdan geçe.vur ağzıne bi táne otırsın aşıyağiye bahám nice senın anan dil vere?vallah bacım, kur evlat yaman konşı ⁽¹⁷⁾olmiye daha yahşidö. *allah*'te bileki olmiye daha yahşidö. çoñ tázedan görmedüñle.illah diye bütün altınlerin heppi, hemı altınleri men kolıme tañám, boynıme tañám. men alışmışem tikmeme. órbi káynenemdan qalán tikmeyi zatan bozdırmişem altınlerini sañlıyerem. yoñ tikme ver mende başıme koyem. ee sende özkilerin bozmiyedın. bozdi verdi erıne, erı gitti humar oynedi. he vallah. bozdúrum verörem *ahmo*'ye. *ahmo*'nun demırçilöği *bitlis*'te dillere ⁽¹⁸⁾destandö. bi Pıçañ yapē bacım, bi ökúzi *allah*'e inanesın bi nefeste kese. ee humar oynıye humar. babasi başında oledi gine verördım. añ añ, kur evlat yaman konşı olmiye

daha yahşidò. heç dilimdan düşme bu söz. hâketande olmiye daha yahşidò.ama ginede diyerem kefinedò *allah* bağışliye menim uç táne oğlim daha var. önlerede beşer súiye altını tahtım önlerin niye hiçbirisi itmedi, menim gelinim verdi erine, erı götürdi etti kâhve paresi, humar ⁽¹⁹⁾paresi. vermenem *allah*'te şahadımdò ki vermenem. toye giderem yemağları mennandò. bide başıme tikile her defasında diye sen niye toye gidesen?men bahârem san. oğlim men toye gitmiyem siz ne kuzultkurt yecağsız? sıfrânize ne kuzultkurt koyecağsız? meni hıphıter edele. ah ah ah anesidò, gelinimin anesidò menim evimi yihen. kül o kervanın başıne ki Peşengi eşşek ole.o fitliye diye git kâynenân sîle altın versin tağ boynan.toye bele kolı, budı boş ⁽²⁰⁾gelme. mende diyerem, mende altın tağmağı sevmenem.ne kolimde var ne boynimde.men ne taherem? genşkende tağmezdım. bunı taherem başım alışmış. öni çıhadânde başım işye.menim kâynenemın zamaninde bi táne konuşileri varmış, görmemiş. bikereminan bir gün eri gitmiş one bilezik almış, kızına de sırge almış, özine de kolos, fes almış gelmiş.gelmış ötürmişle, gülermişle, şitlenermişle. kapı çalmış konuşilerinın kıızı gelmiş.dimış ablê ⁽²¹⁾helbirinizi verin anem istiye. arvat hama kolını çekmiş bileziklerini atmış kapiye dimiş, haşte san orde, haşte san orde, haşte san orde, haşte san orde. kızde kulahlerini açmış sırğelerini atmış kapiye, bilmenem nerde, bilmenem nerde, bilmenem nerde, dimiş. herif dırer ode görmemişdò. ode fesini göstermek için kolosunı dimiş, du kağâm verem, du kağâm verem, du kağâm verem. kolosı düşmiş tendire yanmış. men ele görmemiş degürem, gine ⁽²²⁾erine demiş,*âhmo* 'ye. kulağımdan ısıttım, *allah* şahadımdò menim kulağımdan ısıttım.diyeki bah bızım kızımız var, senin bu anan gide def çalê, saba orbi gün bu kız böyük oleçağ asli eve gelin almeyecağle buni. diyecağle defçi *nejla*'nın nevesidò. hōy *nesibo* seni iman meħmede getirmeyesen. hambu kade uşağın pazarloğunı yape.gine menim kâynenemın bi konuşisi vardı, meseleleğ kutılmez, bi tene hâvuzleri varmış bahçelerinınógunde, hâvuzun ⁽²³⁾yaninde de bi táne böyük bi cevız ağacı bikereminan gelirmişle kıızı begenmağe arvat dizlerine vurermiş. diyermiş men seni nice ere verem? men seni nice ere verem? seni ere verem gidesen bi oğlan doğesen, adını koyesen *davut*, *davut* gele bızım evimize, gide çıhe bu cevize, düşe havuze. ah oğul *davut* vağ oğul *davut* oldı menim geliniminki hele kız bu kódemdò.kız böyük oleÇağ, hağ geleÇağ oni istemağe, asli evdeki oğlanlere istemeyeÇağ, ⁽²⁴⁾nedoki nenesi gitmiş toylerde def çalmış. ha ašte san bızım gelini görin one göre siz man heğ verin. bele. ah ah ah

didim alem men oğlime
ne bîlem olecağ ¼ume
anletemedîm erîme
(25)başan ataş yağe gelin
¼ařlerín ¼are ¼aredi
yanáđlerín Tökúledi
úzan allah virdín gelin
boynín altan ¼ale gelin
(26)¼otan kimidi saçlárín
Kamáđleran Tökúlerdi
degíman Taşı kalçeler
boynín ne hoş bukúlerdi
hardan bîlem sen ilansın
(27)gelin civan devrílesen
baban evi ¼ambađ ole
đorinde Tik otíresen
o gün gittín anangile
men netmiştim san dirmesíle?
(28)meni ettín rüsvay ele
yurdun beyurt ole gelin
¼apangi ¼aldırdım indím ağore
inekleri aldım gittím náhire
oTúnleri yığdım ettím değire
(29)iş miş bılmez dıral gelin
işleri heppi görerem
gongılını men örerem
gesi yığyerem sererem
¼ıran düře ičan gelin
(30)dinle meni hey zulcelal
etmenem gelini ¼elal
¼eksızámse canımı al
başıme Tikílsín deccal

ħaksızám iman dilenem
(31)men ele fel fent bılmenem
sırrımı ħaķe dimenem
gelin sonun ole ceħnem
o günde fecırdan ħaħtım
teşiyi epi eğırdım
(32)ışağınide ugurdım
ħurdezánde ħurut ezdım
teyi men bu candan bezdım
topledım biráz kenger birázde jağ
didim dızle edah yemağ
(33)çurıttı äyirtò dimağ
surısat olesen gelin

ağ ağ ağ ne kül ħoydım başıme. ne gúnağ işlemişim. ħáynenemi men çoğ severdım.
vallah anem kimidi. ode meni çoğ severdi. özıne taħılen gümiş kemerı o ħáde gelini
vardı bi tek benim belıme taħdı bi daháde almedi mennan.hanbu gümiş kemeride, biraz
áveredò erım (34)getırmişdi bi kere bele taħmışdım boynıme bele Turmışdi man
baħmışdi, baħmışdi, baħmışdi dimişti:

kemerını taħmış belıne
anesi ħurban olsın
gülünede gülüne
(35)gülünede, gülüne

bikereminan ħáynenem etmişti gıt gıt gıt gıt gıt gülmışti. meni çoğ severdi.niceKi
anadan kızdòğ. niye beħtívar benim başıme olmedi? men bele ħare beħtli oldım. benim
gelinim heç pağ çıħmedi. yoğ canım o uç tánesi çoğ iyidò. ee onlärın erleri çalışe.
ätúlyede iş bulmışle.Çığarelerıne ħáde paresızdò. bunun erı benim istimde, işaħleri
benim istimde. ħapiye (36)atecáğem, atecáğem ħağ meni ħıner diye ħorherem. men
ginede bu altınlerımı diyerem alem, aparem aħòre ħuyliyem. aħòre peynir ħuyleyerdòğ,
şindi inek minek diyem poħlıye oreler pis olele, oreye ħuylemeyın. órbi tárefe ħuyleyın
diyere. oreye ħuyleyem men bu altınleri anca ó zaman gece yuħi girer gözüme, reħet
yaterem. nedem? nedebilòrem? nesibo'danaltın saħlámah ħolaydò. hambele pungale
yatmış, gülKe yatmış tavuħler kimi heç (37)bi yere çıħabılmenem, toylerden başğe. heppi

otirerem yatağımın istinde. olmiyeki *nesibo* gele dij gözlerini Tike menim altınlerimi hırslıye. men gine en güzel yapecáđım iş bu altınleri kıynemağ. tam hece gidecağım zaman çıhadorem özime bozdurorem hecime giderem, hecimi yaperem. gelorem özime hurme hurme otururem. bi kere nedelerse etsınle. alın size hurme bi ane diyecam. men heriflerin teráfinde def çalmenemki, arvatlerin teráfinde çalerem. erimín ⁽³⁸⁾vahtinde de men def çaledim. erime diyedimki defçi bulememişle herdo men gidem çalem. diyerdi git çal. mende giderdim çalardım. o zamanler pare mare almezdim. ee şimdi pare alerem. mende dilem nedem? en iyisi gine men altınlerimi aparem ahore kıuyliyem.yohseki bu işdan başe çıhâmenem. vay. vahlav. vay lavv kıonşiler çapın, gelin, başıme neler geldi görün. ayy hırhız düştü evime hırhız. oyy hırhız kıonşiler çapız, geliz. meni diri diri göre ⁽³⁹⁾koydile göriz. ayy yüregimi yandırdile. hırhız düştü evime hırhız. ayy hırhız etan canan kıurt düşe.äyahte duresen âtlerin Töküle. ölüm başın götüre hırhız. ısicağ yatesen soğuh kıahesen hırhız. lav bule bule meni buldın. men reben, men hesir. otüz senedo o altınleri yığmağ için men neler çektim. erimdan sahledim, oğlımdan sahledim, işahlerimdan sahledim. sendan sahliyemedim hırhız. oy başan atas yağe. başan hâleşor Töküle. ölüm başın götüre. torpağ ⁽⁴⁰⁾başan ole hırhız. oyy bule bule meni buldın. hırhız meni yandırdın.lav lav ilme atı yanıme. ezrail düştü canıme. hırhız girdi kıanıme. kıonşiler çapız geliz yanıme lav.şaranım getti, garanım getti. bu dert meni iflah etmez götürö. sıle hırhız kıuruşımı yimağ san násip olmiye hırhız. o kuncıği nece buldın? kılhan yetimi hırhız. lav gözlerin ağ ole, avucan gele. çigerlerin kıare kıan ole, ağzından gele. iki cihan serverinde uzın kıare ole. imansız ölesen.iman ⁽⁴¹⁾dilenesen, elan düşmiye. ağzan sı yetişmiye hırhız. lav nelerimi aparmedi ki? beş tene sırye altınım getti, kıaynenemın tikmesini bozdırımıştım girmilöğerim, rudyelerim, mehmuğiyelerim gitti. boğaz altiloğum gitti. annem tahmişti man incili sırgem getti. şaranım gitti, garanım gitti, şapım gitti.ay hırhız lav. kıaynenemın man tahdöği altın kıaşlı gümüş kemerim getti.ah ah o gümüş kemer ki yeddi gelinin beline serelenmişti.o gümüş kemer ki ⁽⁴²⁾kıaynenemi gelin etdi, meni gelin etdi. mende böyük geline tahtım, küçük geline tahtım. küçük gelinin dij gözleri kıalmışti içinde.lav man haş oldı, man pağ oldı. oy hırhız hece gitmağı man násip etmedin, kıuruşımı yimağide *allah* san násip etmiye hırhız.ah hırhız vıricın atlı gele. kökınıza kirbit sıyu düşe hırhız. ölüm başın götüre. oy, ah şimdi hece giden arvatler nice şitlenecağle? nice Kııcıklınenecağle? ee nejlan ema sen hece gitmesen? diyecağle. ne cıvap ⁽⁴³⁾verecağem onlere?gidem özımı yatağıme atem

diyem hesteyem. diyem ölerēm. diyem isıtme tıtımışem. diyem inme atti yanımē. diyem ezrail girdi kanıme. oğlım man def çalme didi, başıme ne kâreler getirdi. äslı evın kıızıdım. sorelerdan paredan def çaldımki olmiye altınlerimi bozdirem. lav lav hırhız sen man hece gitmağı nâsip etmedın, kırışımı yimağide *allah* san nâsip etmiye.gidem özımı yatağē atem. diyem hesteyem, diyem ölerem, diyem ⁽⁴⁴⁾ezrail gumsiğini dayedi gösgıme, ölüm hofi çökti ıstıme. mende diyedım ki budöbu. gördın işte kırışsız kıldım. kâynenem dimişli, eħmah odır dünya için ğám çeker. mevlam bılır kim kazanır kimler yer. ah ah.

7

ANLATAN: Veysel Etik

YAŞI: 62

KONU: Karışık

YER: Merkez

⁽¹⁾ħerkendazı geťı gidem atâř çekem oğıl kapının öğide kapandı bacım men ne yapâm bikTo atâř vardı ode çekäcaħtıım tipidö, borandö hēs dolmesi yapmışem çocöħlerımá verem pırınç de kılmedı oğıl in de kılmedı oğıl men ne kará çekem başıme men bilmenem nedem bı sene yağdı yēddi metre kar oğıl kará gele menım başımá çolöħ çocöħ neye Toğdın bu kâde ön táne allah ferz etmişti se Toğesen bacım hē ferz etmişti. ne máâř var ne pará var ⁽²⁾ne pul oğıl yol kılalı ħástáħane örılmış o çocıħ heste ordan ğuse yataħlár hepi olmişle sı kardeşim men nēdem nere serem bı cámařırı, cámařır makineside yoħ oğıl biz tıtımış sıler gelme men kâre çekem men başıme nēdem bacım man sıle derdım çohtö çoħ *bitlis*'ın elındán tufan başımá geldi bı sene yağdı kar yağdı kar yağdı kar kardeş men nâre gidem bir kūrı máâřım var girmı nıfisá baħerem *allah* var bacım kócemde çalıřmē yan gâle yere yate hâma ⁽³⁾gidē dâme dâme gidē gündız gidē aħřeme kâde dam sipire gelē özane biktö özane arvât yēmek ve man yēmek ve man herıf san nērdán yēmek getırem kará gelē senın başan ħalařor Töküle başan kardeşim oğılım Çığesen dâme nedö dákká başı gur gur gur řapá řapá göt yamálögi kadem kar yağē ha bâle götan víresen o yamálögi pantoran yamá tıter inân *allah*'e göt kadem kar yağē *bitlis* de heç bi yer *bitlis* Kimi degil kará bizi bürımış

biz nēdáh ⁽⁴⁾kardeşim ótir kız ótir kız torpağ bizim başımızá olmış biz ne yapacağız bilmenöh kıalmışöh evdán içeriye tipidir, borandır, göz gözi görmē. pacenin önüne çihēröh kıari göreröh ee biz nedağ canımız sıkıle ee televizyonda yoğ bacım ee var almışöh canın sağ olsın televizyon ama kıar yağē yağē yağē canaği kim gide temizliye kıocám gide temizlēye rıp boyide kīse kıardan adam Kibi düşe içine ee men kıará çekem başımá kocámdá gide men ⁽⁵⁾ne yapacağıem bacım men ne kıará çekem ışığıme men nēdem anem nere gidem námazdá kılābilmenem silderde bız tutmış mege bir farz námaz kılāmenög. *allah*'ta hāma bizi 'áffede nice *allah* meni 'áffede bacım atmış yaşına gelmişem giderem sıyí açerem sıda bız tutmış bacım edem sı yoğ nēdecám kıará çekem başımá ee kıardan diyele 'ábdest al ee kıardan de olē kıari götüme vírem, ayağıme vírem nereme vírem bacım ee götüme vírem götüm úşyecağ, ⁽⁶⁾arhame vírem önüm úşyecağ önüme vírem önüm úşyecağ ege işiyem kıare odá námaz de olme kıará gele başıme işte mende nēdem bacım kıará başımá gelmiş velhasılı nēdecam bilmenem sیده gelme. çekem *bitlis*'dán gidem kardeşim alısmışám *bitlis*'e. *bitlis*'in sıyí, Taşı, torpğı yaz gelende yeşillöhtö, hoştó. üç ay, dört ay yazı göreröh kıaleröh kıışın altında, kıarın altında kıará gelmiş başımızá tıfan gelmiş başımızá inekler aħordedō aħorde dört táne inegim ⁽⁷⁾var kıodum aħorá kardeşim gidem sağám ineklerin memesi şışmış olmış hā bāle oğil ee yinebilmenem bacım kardeşim yol yoğ iz yoğ gidecáğēm batem kıare çolöh çocöh kıalē aç evdán içeriye ne oTun var ne kömür men nēdem babam bu sene de geçirTedim evimi aledim gidedim men gidem başká evin sıyını işemáh Kimidir içebilmenem alısmışem bitlisin sıyine içerem gur gur gur gur diyesen şerbetdō çayımá leymon aterem leymonli çay ⁽⁸⁾içerem oğil bi kıısır yap ee ane nerdán men kıısır yapám hanı yarne kıalmış yarne hanı Tamates var nerdán getiresen oğil yer yohtō eyemek yesen sen zemberek zūkkám yesen.

8

ÇİTE PİTE/KARIŞIK

⁽⁹⁾bi çite varmış günün birinde bi pite gitmişle dağē oğil tezege, tezeg toplemişle getirmişle yari yole. ordan bi tene melül gelmiş dimiş melül, dimiş ha kıare gele başan zelül. demiş vala men tezek getirdim tekıatım yohtō gidem. ee dimiş çite ala sen buni

gotō, pite çite'ye dēmiş, mede hetta gelem ee ánahtár nerdedō? dēmiş ánahtárde kōmişem mermer Taşın altine. kãre gele başan kuşKãnede bi tene sî keyniyē gur gur gur dēmişem baħem nedō? ⁽¹⁰⁾gētmişem baħmişem ne baħem? biri işemahtō biri pohtō vaħ bu ne pohtō etmişsen kōhidan gecaldım oğıl kãre gele senín başan. mende didım zaha bunín içinde bi güzel yēmek Pişē, bi çorti aşı Pişē, bine Pişē.kãre gele başan. kãpi aÇtım gettim içeriye baħtım ne gidem bi kōhi gele, bi kōhi gele diyesen bure benziye kұлhan damine. bu ne kōhsidō, reh kōhsido yo, işemaħ kōhsidō yo, poħ kōhsidō he. bi baħmişem bele bínimi tutmişem, osroh kōhsine benzeme, ⁽¹¹⁾tuvalet kōhsi, poħ kōhsi gele. vay dēmiş kãre gele senín başan bude başıme geleaħti oğıl.

bi sabaħ kaħtım baħtım ne gelem bacım. tipi tipi tipi, göz gözi görme. kaħtım ħemir edem. baħtım bi avuç ún var, el attım tize tiz yoħ. oğıl kaħ get biktō aħordan tiz getō. oğlan dēdi vala ane kapanmış aħor nereye gidem? ee mende dēdim oğıl kãre gele başan baban o gece kұлhande yatedi ön tene doğdım çocuħ ettım sızı başıme bela kãre gele menım ⁽¹²⁾başıme. ee o zeman ne ħep vardi ne ilaÇ. ħema Çeketini herif atedi ístimize hamile kaledōħ. evín yapıla herif úzaħ dır mendan ön tene çocuħ doğmiyem. vala bılmenem men çocuħ severem. ee gēt çalış, yo çalışmenem. be ne iş var kãrdō, tipidō, borandō. çıhtım kãpiye, biktō manKali aradım, manKale didim boşadem řeye manKale. oğıl Didim kıran Tüşe içan o řeyi getō kōređi getō, getō atař çıhadem. vala çıhadım kōdım manKale biktō ⁽¹³⁾dolme Toldırmiştim attım řein içine, kōdım manKalın izerine. ee içinde atař āz, oTun yoħ aħorún kãpisi kapanmış. nice gidem aħore oTun getirem? oğlende gētme, mende eyağım topaldō, eyaħlerım yel tutmiş oğıl. atmış yaşındeyem oğıl men nedem? kař kař kař bele muğare gibi açtım girdım içeriye dōrt tēl oTun getirdım dōrt tēl oTun. ev mi ísine? onın içine atař getirdım boşattım, dolme de keleħař oldi. kōdum işaħlerin öyüne. biri didi ⁽¹⁴⁾yēmenem, bir didi... didim zeħer zōkķōm yēyın, sen yēmesen kime naz edesen. yoħtō işte. ne var ki ne yesen. eyağın altını yale gir yátáđe. bi toķat vírdım götüne, bi sipürge de vídım başıne başını soħti yátáđın altine. anē, didim zōkķōm ne var ki men yēm, ne var sen yēsen aÇ yat bu gece. ee aÇ ádemın yuħsi gelō? didi ħestenın yuħsi gelmez, ačın yuħsi gelō yat yat yat sábaħ olme. oğlım yatın anē açōħ nedaħ? vala kaħtım gēttım, gēttım biktō ħemir ⁽¹⁵⁾ettım tizsiz verdım one. ee tiz yoħ nerdan getirem tiz? şindi ole, şindi Tōli tiz baķķalde ince tiz, getiresen atesen yēmeklerin içine. eskidan iki tene tiz bulēbiledōħ, pare vardı? bi gērmi beř kuruşi elli kuruşi zor

buledöh. sabúnde yohti ÇamãÇırımızı yıhyáh küli ezedöh sıyını işte ÇamãÇırımızı yıhyedöh. çocuğımızın altine pirima nerde vardi? çocuğımızın altine bez seredöh o işemağ vuredi heppi yatáge. men ne bílem eskidan mani vardı? men ⁽¹⁶⁾fıkare eski zeman ádemiyem. yüz senelöh bi insanem. kıran düşe *bitlís*'in içine ke bacım. men *bitlís*'i gördüm görelí *bitlís* 'eyni bele *bitlís. delikli Taşı* vağ. bi bílerem ki oni biktö dízaltmışle oreyi beli bellidö *delikli Taştö* ore, kırmışle heppi. insan bíleki *delikli Taş*'dö. şedan gelesen *bayıkan*'dan bañesen vala Taş. delikdan bele eskidan gíredín içeri gurr erēbedan gidedín. şındi bañesen ħeram ole *delikli Taş* melikli Taş belli olme. men bílerem? ⁽¹⁷⁾kañedım özıme gidēm, yañahleri serēm, işahleri atem içine yatsınle. nedem bacım? kıştö, kãre kıştö.

9

KAYNAK KİŞİ: Gülizar Yelekin

YAŞ: 69

KONU: Karışık

YER: Merkez

⁽¹⁾evlerımız merdivandi, terencedi yinerdöh çıherdöh eşágiye ondan síre he kapanklidi, merdivanlidi inerdín eşágē iki katli ev keranli ev tazdi temizlihte ededöh heş belli olmedi temizlögümüz ondan sonremidan valla ekmeğ Pişiredöh evde qalın Pişiredöh ondan sonremidan lavaş açerdöh peynirli ekmeğ yaperdöh eskidan bele ne kade yaperdöh san diyem ħemame giderdáh ön beş ön beş temizdöh yaperdöh özümize giderdöh ħemame çoluğ ⁽²⁾çocuğımızı apardöh tēmíz yıherdöh gelírdöh ee san diyem ondan sonramidan kışler işte her zeman kıştı qarler gelírdi vallah kapi pencereımız heppi kıardan öşiledi san diyem çocuhler giderdile dami süpürúrdile gelírdile el ayañleri donerdi. doğkuz he, san diyem heppide evli valla düğünleri çoğ güzel oldi ondan sonramidan diyem biri şeye gétmiş başke yere biri, büyük kızım *istanbul*'de onın kicığı daha kicığı *izmir*'de san diyem kardeşimgıl *izmir*'de dôle ⁽³⁾kız kardeşlerim heppi *mersin*'dedöle kız böyüğü işte çocuhleri var. orde yani yani epi arederde ħağ var äkrábalerımız var. valla çoğ diyele gel men ne bílem barımki yohtö teyi gözüm götúrme oreye gidem. san diyem babalari öldi heppi kicığıdiler en kicığı oğlım ilkoqule gidedi

san diyem ön yêdi yaşinde kızler ifâh he heppi küçük *allah* kâderleri açıldı teyi özlerine gëttile kısmetlerinin Peşine teyi ne diyem dört kere gëtmışem *nejlagile* dört defha oreye ⁽⁴⁾gëtmışem *izmir*'e gëtmışem bu sene geldim *remezan, kurban* bayreminde birde geldim orde bayremimi yaptım geldim bireye san diyem genê işte kardeşimin oğlının düyüni var o çağire meni ıstıyerem gidem vallah bilmenem düşünerem yani getmağı düşünerem. yoli tanımağı şe degıl terminalde dıresen bi Çay içesen ondan sonremidan be heva alesen gêna çıhesen oğobise gëtmışem iki üŞ kere gëtmışem beli terminalde en darah şede varyá yani orde gelele meni ⁽⁵⁾oğobistan yendoğömdan meni karşılele yo yënem eşağı yoli şaşırörem valla işte yázer oğur lögum olmediğı için oreleri bilmenem. gecale he ondan sonremidan işte torunle gelele götürele meni iki ay bi ay nese canım ne kade arzulerse o kade kalerem gelerem işte ele

torpağ başan buni bele ettın. öteğın bu *veysi*'n oğli çıhmiş salı günü diye turşpalani getō, kurdezani getō o dëdi *allah*'e inan eSki rahmetlöh düşti áklıme o sene düşti dëdim bızde ⁽⁶⁾hema odede diyerdım kızım turşpalani getōgira ve elime 'eyni bızde oni diyerdöh turşpalani getō *nevin*'in gelini orde çıhmiş diye keynenem dimiş gët turşpalanigetō gira mende diye gëttım bahtımki turşpalani getirem aryerem aremenem bulmenem he bilme diye men bilmedım diye gëttım keyneneme dimişem valla men bilmenem nedō ane turşpalan nedō kız dëmiş süzgeçi getō diye ele. bi kere diyedi vallah bilmedim. meÇrefe málkál var şe sobe ⁽⁷⁾kuregi diyerdile maşeye sı sışesi şındi berdah olmiş sı berdahı sehan diyerdöh perhenç yoğurt perhençleri bide küfe vardi. he o bele göresen sı tuteröh *nejla* sı perherçi kufedi yoğurt perheçide o ifah perhençlerdō pağır he demır odi san diyem hemam tasımız vardi gëderdöh kildan vardi eskidan kildan ode hemamın heppi eşyalarını birağördi içine giderdi yo hambele kapağlı içine kayerdın şeyın tarağın, kiseyi san diyem sabuni her şeyi koyerdin içine bele ⁽⁸⁾kapağlıdi pağırdı ama o herkesın evinde torbede götüredile oni götüren evi diyerdile o ev düzenli bi ayledō herkeste olmezdi. eskidan döşeme yaperdile, sıráme döşeme ıstıne nekışli örtik sererdile oni sererdile ele güzel temmiS adem bi şe derdi. eskinın hağı hoşti. bızimde vardi kursımız vardi o vardi on beş on beş bız giderdöh. temizlöh ederdöh ekmek Pişireğdöh levaş gëderdöh bi kere. ee evlerde banyo yoğ mecbur giderdöh. şındi herkesın banyo olmiş, ⁽⁹⁾hezır sıler olmiş, sıcağ sıler olmiş şöphenler var. bızde onlar yoğti. bız fikare çoğ zehmet çekmişah eskinın arvatleri. vallah diyerem onlerin yeri cennetdi çoğ zehmet çekmişle 'eyni 'eyni bi evin içinde, çoğlöh, yemek yapmāğ, etlöh

yapmāğ, bîlguri çekerdile, şe ederdile bîlgur kıaynedirdile eskinin haķiyani bız görmemişöh eski arvatler yapadile evde bîlgur çekedile, haşlerdile şindi her şey kolay. açıldö? gerçekte eskinin haķi eskidan men diyerem bi⁽¹⁰⁾ bôyük adem oledi onlere heķ tanyecahtım fikereleğ ölmüşle. diyedim onler çoğ zehmet çekmişle, he vallah. cennet olsun mende diyerem. *ķuran* men her zeman onleri düşünere diyerem o eskidan yazöh he vallah. bız hele gene geridâ kalmışöh daha şeler va *bıtlis*iler va ele değıl? *allah* 'a şükırler olsun iyiyöh rehetöhbi şe olme *allah* iman *ķuran* versin, *allah* can sağılôğı.

⁽¹¹⁾-diyere bızım bu oğumağ mağumağımızde kıldı nice alē? hani kımse oğime teyi -vala öteğın *sābh*egildedöh gelin bızdedi *sābh*e didi gelin bize bızde övledan sore heber ettöh dide *ķuran* kabul etmenem sabahtan didi sizi yemeğe beklerem didi men yarım hele sizi çağıracahtım *birs*en mēvlit veremiş sen gëttin? mande dēdi gel ee āyağım ağre bi kere gelinde aħşem gidecahtı mende didim gündız diyağ özüne gidağ övledan sore didi *allah* vekıl yoğ ⁽¹²⁾olmez yemeğe gelin gëttim *melhe* ordē *nayide*'nın gelinidi şey yapedile Poħaçe Toldırdile. ciger taplemesi yapmışdi saletedi, çörbe. *nayide*'dī, *çicek*'dī, *çiçeğ*'in keyni arvadidi *çiçeğ*'in iki görmidi he heppi *sābh*egilde onler yemeğe yoğ bız tek yemekde onler beli şe gelmişle e san diyem *leman*'di, gelinidi, kızidi o evli kızi *melhe*di san diyem teyi kim vardi. salon dolmışti. ağzine kade

⁽¹³⁾ -men kendi komşilerımdam men hiç bi meħāl anlemedim

allah'a inan anemdeeledi bız hele rahmetlöhö şeğil vardile keħveÇigıl ele fāķirdile geldile öreyebi yere ev yaptile ħema bele tek katlı bele ğumānleri yoħti bi ehmeye bulmedile ye heşbi şeleri yoğ *allah* rahmet ede senin anan, anem onlere yımırte götürödi *ķuran* bize vermezdi beki one verodi onlere. yemek Pişirodi ilkın tabağı doldüredibele et, tırlı eski ⁽¹⁴⁾zeman yemeğini kalın Pişiredöh beş alti tene götürödi sıti götürödi diyerdi oğım diyerdi adem elinda vere āyağından gider istıne dide o man kalecağ onler orde aş kale bız birde yoğ hoştö *allah* rahmet ele eli açılıtö. sı yerine āyran verirdi özlerine, ekmek Pişire hama orde tendır ordedi tek tek ellerine verödi onden sore keħtan gelördile bele kufedan āyran götürödile āyran aşı yaperdile anem diyerdile yazoħtöle Tokene kade, bız yemezdöh her gün çalħelerdöh ⁽¹⁵⁾ode temiz āyran kıoyi ele süt kimi anem yapardi ele temiz çömmeğımız vardi bele kapaħlı one doldüredı valla ordan gelödile kufedan götürödile. ne eylöh ademe o kale. ee rahmetlöhte şöferdi arķadaşlardan barambar gecede bir de birleşedile diyedile gidağ. yani *ğülbeyaz* var. orde barambar diyerdile hep bacısız.

ANLATAN: Şükran DOLAHMET

YAŞ: 57

KONU: Karışık

YER: Merkez

ATASÖZLERİ

- ⁽¹⁾atım at olene kade mende mat oldım.
on pare verdım sílettım yüz pare verdım hoşmez.
ökküz çııldemedan erebe çııldıye .
eceli gelen geçi gider çobanın ekmeğini yer.
papşen'de çölmek kırıldı zarariman Toħundi.
⁽²⁾aç kapi melemet kápali kapi selamet.
mane baħ ne haldeyem yare baħ ne sallanē.
geldiħ kebab koħsine çıđdıħ dağe eşek dağlane.
acem belayem toħem kádeyem.
baba mali tez tükenó gerek evlat kazane.
⁽³⁾süri tersine dönende uyuz geçi başa geçer.
allah insani yazın ayrasız kışın yorgansız koymesin.
allah dağını görür karını yağdörür.
eşek yedi türlü yüzme bilō siyın başına gelende heppi unutō.
can çılımedan huy çılımez.
⁽⁴⁾it árebe gölgesinde yater kendi gölgesin bilō.
Taş yerinde ağırdō.
aslanlerin yerine kediler koner.
parmağını denize soħse bulanır.
duvari nem insani gam yaħer.
⁽⁵⁾düşen öküze Pıcaħ çeken çoħ olō.
inat etti itlere götüni verdi kırtlere.

azıcıh aşım kaygısız başım.
çocuğ kundahte gelin duvahte belli olò.
ne *şam*'ın şekeri ne '*ereb*'ın yüzi.
(6)kendi nedò budi ne olecağ.
ne şeyTani gör ne kulhuvallahi oğru.
kereyi yohti yüzine 'eyneyi verdi eline.
elından Tari Tökülmez.
yaya sözi ile at, bekar gözi ile arvat alınmez.
(7)kelin melhemi olsa öz başine sürter.
heydo yedi kaldı iti.
sofi soğan yemez eline geçe kabuğini komez.
eşşeğe binmağ bi eyip eşşektan inmağ iki eyip.
ölümi önüne koyınca sıtmeye razı olē.
(8)heliler meliler bi dam dolisi deliler 'ecibim eve gelende nice olele.
allah verende dingonun bağındande verò.
az vardı acedan ode çıhti pacedan.
kurban olem tipiye dolandıre getire kapiye.
gëttim toye uğredim huye.
(9)men umerem bacımdan, bacım ölo acından.
yüzün o yane Tapanın yane.
bir but et, ümmeti *muhammet*.
geçi görmedoh ğığınide görmedoh?
yedi keynene boğer, bardağın bıke bıkından korher.
(10)'ekılli düşünene kade delinin uşağı çarşıye gider.
sore sore gidilir *engesor*'e.
kurt kurt ge meni yē.
henek henek oldi degenek.
Çıt Permağım Çıt gözan çatle patle kal özan.
(11)kız derdi, sançileyen göz derdi.
ölmeyesen itmeyesen baban evinde yırtmeyesen.
arlı arından utanò arsızde diyer mendan utanò.
nur yağände tendire girer.

hıçonun hençeri var.

⁽¹²⁾kırdun adi çıhmiş, ayi var baş kıopatò.

itín keyfi kıarde gelò.

arsızın yüzüne kıükürende nisan yağmuri diyer.

ite Taş atende eyesından utanò.

ula baba men bi kıırkıız tuttım men kıırkıızı bııraherem kıırkıız.

⁽¹³⁾şıpanem şilordò gelen kıılordò.

11

GELİN-KAYNANA

gelín kıeynene kıavgası

didím alem men oğlıme

ne bılem olecah kıume

anletemedím eríme

⁽¹⁴⁾başan ataş yağe gelín

kaşlari kıäre kıäredi

yanehlerín Töküledi

üzan allòh vírdín gelin

boynín altan kıale gelin

⁽¹⁵⁾o gün gettím anangile

men netmiştím san síle

meni ettín rüsvey ele

yurdun be yurt ole gelin

işleri heppi görerem

⁽¹⁶⁾gongúlını hep ben örerem

gesi yıheyıp sererem

kııran düşe içan gelin

o günde fecirdan kaçtım
işığını de ügürdüm
(17)kürderzânde kuruş ezdüm
zıkkımın ole gelin
dinle meni hey zıl celal
etmenem gelini helal
heksizem canimi al
(18)başıme Tikılsın deccal

şotan gibi saçların
degırman Taşı gibi şalcelerin
fidan gibi ince boyın
döküledi beki gelin

(19)hardan bılem sen ilansen
gelin boyın devrılesen
baban evi kambaş ole
görinde otıresen gelin

şapanğı kaldırdım, indım aşore
(20)inekleri aldım gëttım neşire
odınleri dızdım ettım deşire
iş miş bılmez deral gelin

heksizem iman dilenem
men ele fen men bılmenem
(21)şırrımı şaşe dimenem
cehennem sonın ole gelin

topledım kenger biráz jaş
dedim şızle edaş yemaş
şurıtti ‘eyipti dimaş

(22) surisat olesen gelin

keyneneme saygıliyam
heç bir işından bıhmenem
sözından men heç çıhmenem
yahtız meni nare ane
(23) keynenem iman dilene

işlerini gördürmenem
ğöğülünü ördürmenem
gesi meside serdürmenem
böhtan ate vallah ane
(24) keynenem iman dilene

beraber gêtmişöh dağe
kengere, oğçine, jağe
başledi tırşök yemağe
hepsini men topladım ane
(25) keynenem iman dilene

o gün açtım bi teşt lavaş
o çevirdi yavaş yavaş
heleşöre Töküldi aş
kırtnáktan man vírdi ane
(26) keynenem iman dilene

derdimi heppi Töktüm san
cevap vermisen man
men ölürsám o zaman
görume sen gelme ane
(27) keynenem iman dilene

üzüme allöh vırmenem
kaşlerımı aldirmenem
derdım çohtır bıldırmenem
meni vermiyedız ane
(28)keynenem iman dilene

teşi meşi eyirmez
vallah işağı ügürmez
poğandan hêç eve gelmez
käre behtli oldım ane
(29)keynenem iman dilene

man didi çıh tute sırkele
çıhtım tute sırkelemağe
rezıl oldım o gün ele
gelin tute çıhêr? ane
(30)keynenem iman dilene

mıcrefedan çıhtım dame
kari sipurdım eyvane
yiddi can ole dayane
teyi çekemenem ane
(31)keynenem iman dilene

12

ANLATAN: NECİBE PULAT

YAŞ:

KONU: ÖLÜM VE DÜĞÜN GELENEKLERİ

YER: Merkez

(1)men abedan döğüş ettím ondan sora ıartışdöh özimize ıetta meni sürdide. ıaıı dèdi siktírol gèt. ııııtım geldím, ondan sore sabahi gün iki üç gün sore taziye de gördüm abemdan men elíni öptüm ma didile ki, vaıı sen abeye küsmedín? ee dèdim o benim ıardeřimdò, dögede, sögede, sayede mením ıardeřimdò, sız el kızisız sız ıonışmeyin. dèdim sız el kızisız sız ıonışmeyin o mením ıardeřimdò, dögede, sögede, üzümde ıükürede o mením abedir. (2)men ne ıade de kötü olem, başkısi yani eldan kötü olmez yaniman, ıardeřdò. ıan sı olur mu? gelin lafi mana bater ama ıardeşin lafi batmez yani valla. bi mesele anletem, ne var anletem?

men bi gün babamdan, anem evde değıldi, anem evde değıldi babamdan mendöh. babam ele ıanepede ózanmıřtı, mende özümè ötürmışdim. bi de baııtım ıapi ıalındı. ondan (3)sore baııtım tıı *nesrin*, *nuray*. geldile babamde ele ıanepede yatedi, yorgani ıekmiş başıne. dèdim kimsen, dèdi vala *allah* mısafırı. ondan sore dèdim able ıusure baııme babam yate, anem evde değıl müsayit değıl. dèdi bi ře olmez bız beř değıe ötürecez gidecaz. ondan sore geldile ıanepede oturdile ne ıaııve yaptım ne bi ře yaptım. *nuráy* able, gettöh odeye, babam ıerde. aldım ıeri ötürdöh baııtım *nuráy*'dan *nesrin* man baııtıle ettile ıaııtıle gèttile. bıldıım (4)kıız görmaııdır. baııdım aışem anem geldi. dèdi valla, babam dèdi, valla senín bu gün mısafırın vardı. dedi kimdi? dèdi valla bıłmenem bi kıız bi arvad gelmişdile, geldile gittile. babamda didi vala bıłmenem kıız görmaııdı nedi bıłmenem. ondan sora ótandım aneme diyem, aneme bi ře diyemedím. anem dèdi kimdò? dèdim men ne bılem bi arvat bi kıızdı geldile sen evde yoııdun ötürdile ıaııdıle gedile. iki üř gün sore geldile ısdedile. ondan sore yol aldile (5)geldile ısdedile. ha herífi görmaıı ısdedöh bırbırımızı görmaıı ısdedöh, bırbırımızı gördöh he dèdöh, ısdedile, verdile. bu ıade yani.

men *ismet* ıalemín meselesini anletem. *ismet* ıalemín ölisini anketem. şimdi řaat üřde mana telefon geldi. řaat üřde telefon geldi bıledöh ölecağıni, he ıestedi zatan. gece üřde telefon geldi, baııdım tezem kıızı, gelini *gülfèr* dèdi ki *necibe* aneyi ıayıbetdöh vaıı dèdim ıale (6)öldi. dèdi he. tam řaat üş. bu bırede yate, heríf bırede yate, *Piřo* yate, mendan *Piřo* bırede yateröh. dèdim heríf ıa gıdaıı, ba ıale ölmış ıa gıdaıı. didi men bu şaatde hareye gelem? nereye gidem? olmez. ıasın yarın sabahdan gıdaıı. dèdim sen yat men giderem. řaat gece üřde, inan *nejla*... yoo *büşra*'yi apermedím. yemin ederim gece üřde, helede helede düneginde buni ıonışedöh, dèdim men ne cesaret gece üřde ıaııdıım geddim. aııeıe ta (7)zeydane. ıemamın oreye. hee be şubat ayı. şubatın yirmisi.

ondan sore kaħdım geddım oreye, geddım heç kimse yoħ. ya bi köpek meni çırmaħ ededi, Şe ededi. be gece heppi köpekler dışardedö. tütadile ya terör meni götüredi? *büşra* man didi ane men gelem. didım yo sen gelme Pişolmez kızım san bi Şe olmesın man bi Şey olmez didım. kaħdım geddım baħdım kızleri, gelini ötürmişle ağlele. taze ĥaber gelmiş *tatván*'dedö alecaħle gelele. geddöħ, baħdöħ ⁽⁸⁾cenaze geldi, cenazeyi aldöħ götördöħ *kurşiniye camisi* daha bi de Şe var yuħarde bi cami daha var. *řeh galo*, eski bi binadö. *řeh galo* camisine geddöħ. herkeş geldi. ondan sore iřaħ, kızlerini biraħmedöħ. men, tezem kızi. onden sore geddöħ ĥalemi soyundurdöħ, musella Taşıne. ondan sore yiħedöħ, kızleri geldi birer tas sı Tökdi, kefenledım. heppi mendan ĥoce yapdöħ heç kımse yapmedi. yo yo nenede ki alışmişdım daha de Şe etmedım. bi de sevapdö, ⁽⁹⁾sevabi çöħmiř. ondan sore yiħedım, saçını ördüm, mendan ĥoce heppi kefendedöħ. ondan sore koydöħ şee. nedi? geldile tabude. tabude koyduħ. oğulleridan tanıdöħ, ekrábaleri. 'ebdaS kırılmesın diye. koydile tabude geddöħ camiye. şe etdöħ, koydöħ oreye ĥezirledöħ, sabah alti oldi. geddöħ 'ebdaS aldöħ, námazımızi kıldöħ, birer tene yasin masin oħudöħ. sabah oldi erkekler geldile camiye bız gedöħ eve. geldöħ eve, evi sildöħ, tabi meħledekiler silmişti, evi ⁽¹⁰⁾sildöħ sipördöħ táziyemiz başledi. man dedileki götürün şe edin. dır o meseleyi san anletem. man dedileki gidın ĥalenin áyaķabisini koyun kaşının öğüne ruhi ġetsın. man tezem kızi didi ki *neciĥo* get áyaķabisini koy ruhi evdan getsın. şındi o de cem'etdan kaħer gider. 'edet elemiş. mende getdim demek iki bacının áyaķabisi bir, esas ölenin áyaķabisini komedım, *miyeseş*'in áyaķabisini kodum. 'eyni ikisinin áyaķabisi bir. ⁽¹¹⁾*miyeseş*'de gelmiş bacısigilede kaķe. onun áyaķabisini komemişem, sağın komişem, ölinin Komemiřem. ondan sora *miyeseş* ĥalem kaħmiř eve gide baħmiř áyaķabi yoħ. áyaķabi yoħ yoħ *ismeş*'in áyaķabisi orde. baħtım man telefon aÇtile, tabi şaziyeden iki üş ġün sora eve geldım, telefon aÇti *fuat* man diye. kız sen benim anemın, yeleginide vermişem, didi kız sen benim anemın áyaķabisini netmişsen? didim ne *miyeseş* ĥalenın? vaħ didim mege men ⁽¹²⁾*miyeseş* ĥalenın áyaķabisini nedem? *miyeseş* ĥalenın áyaķabisi ordedö. didi yoħ sen verdınki fukareye verdınki benim anemi gönderesen. sen inanmesen benim anem ne zaman öle. vaħ didım *fuat* ne diyesen sen? kaķe gemliye men ĥalenın áyaķabisini nice? didi valla *ismet* anenin yerine *miyeseş* anenin áyaķabisini vermişsen. ee dedım bi Şe olmez o de bacidö. be ferketmez o de bacidö. ondan sora ikindi oħunmedan onun áyaķabisini verdöħ ġetti. üçünçi ⁽¹³⁾ġünü ĥelvasını yaparız. üçünçi ġünü şaziye daėoldöħdan sore, ikindidan sore

helvasını yaparız, millete dağıtırız. ondan sore, ikindidan sore taziye biter üŞ gün oturoröh, üçüncü günü ikindi ezani oğundise o ande helvasını yaparız, millet helvasını de yer, çeker gider, dağılır. tabi üŞ gün hiç ev sahabi yemek yapmaz. heç ev sahabi yemek yapmez komşî getirir, komşiler getirele. ondan sore bi heftesinde de eşyaları açılır. bi heftesinde mevlidi verilö, ⁽¹⁴⁾heftesinde mevlidi verildih̄tan sore elbiseleri açılır sandöğonde neyi varse. ha sandöhte esbaplarını, man didile gêt sandığını getö, gêtđim sandığını getirdim. heppi aÇdöh, alen aldi almiyen, heppi eldise melbiselerini heppi verdöh fuqarelere. ondan sore yêdinci günü mevlidini yapdöh yemekli. kırh iki, elli iki gecesinde, tam elli ikinci gecesi dolande gina mevlidini vereröh. camide yemekli, işde odö yani.

⁽¹⁵⁾şerbet değıl el öpmağ. şimdi bi kız bi oğlan birbirlerini sevdilerse, eskidan sevmaḡ mevmaḡ yohti ha. oğlan derdi ane man bi kız bulin. er arvat diyerleki herif bız, sözleşme eledö, kari koce ege oğli varse oğlini, diyerleki arelerinde bu oğlani artih̄ evlendirah̄. diyerle tamam evlendirah̄. arvat diyer bi temiz eli áyağı düzgün temiz, temiz ayle, süti temiz ayle, cıslı cibilyetli buldise evlendirah̄. diyer arvat sen özan arē mende göz gezdirem, oğlände ⁽¹⁶⁾başın mende bašem. oğlan diyer ya men öz dedöğomi almenem sızın dedöğonizi alerem, anem bilir didise dimek şe anededö, sevdoğı yoğdö. ege anem bilmezse o zaman özi bilö sevdiğî var. didise anem bilö ane kaşer áyağē, ane artih̄ düşer meşleye, tanıdoğē manidoğē. ondan sore nerde güzel kız varse gider başer ege begendi oğlune gösterdi. begenmese ege begendiğı kız varse kızi taqip ederle hemame gider. hemamde başerle bu sefer. bi kızide ⁽¹⁷⁾genelde hemamde çoğ begenole. evet hemamlerde çoğ begenole. saçı özondö, yanöh değıl, işte vücudi mücudi güzel müzel, kambur mambur değıl. kardö, topaldö, izdö, vücudunde leke varmi hemam o dö. ondan sore begendilerse giderle isterle. oğlanle gösterole. oğlan evi, kız evi heke şe demişse niyetleri varse oğlani isterle. diyerle oğlandan kız gelsinle birbirlerini görsinle. oğlandan kızde birbirlerini gördilerse tamamdır. ondan sore bunler bir hefte. ondan ⁽¹⁸⁾sore giderle isteğle. giderle bi kızi istemağē önce kız evi nalánır. bu gün gidin bir hefte bize müsaade verin bız araştırecaz. bir hefte kız evi buni , oğlani araştıtır. araştıtır ege hesabına geldı diyecağ ki bu aşşem gelin isteyin, yol verole. ege hesabına gelmedi diyer vala bızde verilecağ kızımız yoğdö, bızım kızımız küçükdö, bız vermenöh. ondan sore yol verdilerse begenmişlerse diyerle bu aşşem gel. gelole onler giderle. kimseyi götürmezle, sadece söz ⁽¹⁹⁾keserle, el öpmağ. kim gider? annesi gider, babasi gider,

böyük emisi gider, iki tene adem, üŞ tene adem, iki tene arvateledi. bi taşsi doli, büyükleri. büyükleri giderle hoce alole götüröle. o gecedö hoce hema fethe oşurle yoşse yo? bi kere isterle he diye. bi kere ane baba gider, yol verir diyerle he ondan sore diyerle filan gün gelin üzügünizi taşın fetşenizi oşuyun. he didöştan sore iki gün sore şaşer büyükleri, fazle götürmez üç erkek iki arvat bi de öz ⁽²⁰⁾evinin şaşı, alö topler, hoceyide alö, bi üzük alır ondan sore gider kız evine fetşesi oşunur. diyerki allah'ın emridan peşamber'in şadridan filankesin kızı, onide diyem? mesela nedi diyerle one? ha *allah*'ın emridan *peşamber*'in şadridan *burhan cemaloğlu*'nın kızını misalen filankese istiyeröş. ne diyesiz? o de der *allah* şabul etsin. men şabul ettim verdim getti *allah* şabul etsin. *allah* şerli uşurli etsin. ondan sore şaşar orde bi tene genş kim varse şaşer el ⁽²¹⁾öper. hepsinin elini öper. hoce fetşesini oşur. fethe oşunduhdan sore. fethe oşunur bi tene genş, şeyni, şardeşi kimi varse şaşer ellerini öper. ondan sore şeker dağıtılır, üzigi Taşılır. kızdan oğlan üzük taşarle, şe ederle, şışarle gelöle. biktö eyence yapeşle, gelöle. geldöşdan sore işte bunler diyerleki. ha o arede heppi şonuşulö; başlöş maşlöş, altını, nişani, üzügi heppi o gece şonuşole. adam derki, men der ağır bi nişan isterem, nişan yapacaz. beki diyer ⁽²²⁾nişan yapmenem beki diyer nişani şoyde yaperem. bızım en eski *bitlis*'ın şoylerini diyerem. diyer nişan yapacaz, ağır nişan yapacaz ne diyesiz. diyer başım gözüm istine sizin nişanız varse bızımda nişanımız var. ondan sore şaşer bu erkek evi. ha kızı getiröle şarşıye. alöle getiröle bune heppi eşyalarını alöle ondan ege başlöş, altın ne dimişlerse, kız evi ne istemişse. genelde eskidan şordon, sekkiz tek adaná burma bilezigi. on tek adaná burma bilezik, iki ⁽²³⁾bişuh metre şordon bi tenede cumhuriyet. armut yoşse cumhuriyet. bişlik bişlik, büyük bişlik taşardile içine nişani odi. ondan sora gidele kızı götüröle şarşıye. eşya meşyaları alöle. üç dört kat elbise, ayakabisi, şentesi, şekeri giderle heppi eşyalarını. nişan elbisesi, alti kat elbisesini, ayakabisini, şekerini, bornozuni, şavlusuni her şeyini nişande alöle. hedyelöşlerini oğlan evi kız evine hedye alöle getörole. sandoşe şoyerle, bavul mavule şoyerle işte millete ⁽²⁴⁾şeber ederle bızım ağır nişanımız var nişane gidecez. kızı götüröle kuafore, oğlan evi gelö kızı götürö kuafore. kuaforde saçını maşını yaperle ondan sore bu millet, oğlan milletini topler minibusleri 'eyarler, davul zurnesini şoyer içine giderle oğlan evine. oğlan evine giderle şalerle, oynerle nişanlerini taşerle. kız evine pardon kız evine giderle nişanlerini taşerle, şekerini, Tatlılerini, şolelerini heppi millete veröle. yerle, içerle, oynerle şışarle ⁽²⁵⁾gelöle. şışarle gelöle iki gün sore giderle yol istemäşe, düğüne.

nişan olo biter millet heppi gelò eve bi hefte dırerle bi heftedan sore giderle eyah açmağe, eyah açmağ yoli var. eyah açmağ yoli varsá kız evine ya bi bilezik, ya bi üzük, ya bi şe altın ne oldise. oğlan, anesi, babási kahele gidele kız evine yol açmağe. yani artıh gelele gidele birbirlerine. gidele orde sei konuşole toyi, gün alole. toyi ne zámandò? o diyer mayısdede olsın o diyer hezirande olsın. bi ⁽²⁶⁾ondan bi ondan düğünün tam ortesini bulele, orte yolını. ondan sore yol bulele gelole. gelole toy olecağ şindi. diyağ alti ay nişanlı kaldile, be eskidan bu kade gidip gelmağ yoğdi, telefon yoğdi. oğlan kızi şede daha görmezdi ta düğüne kade görmezdi. şimdi hama gelele gidele, birbirlerini görele. ondan sora toy olur. toyde şöyle perşembe günü mesela, didile ya bizim bu hefte cumartesi, pazar toyumuzdò. bunın pazartesi diyerle ki şedò ev sermağ var. ege ⁽²⁷⁾oğlan evi ayrı ev açmışe gelinin evini giderle sileğle, sipürole, temizlerle. ege şese zatan oğlan evini keynenenin yanındese odesini, evin içinde bi odevi boye moye yaperle hâzırlere, bu oğlane yatağ odesi filan alole, eşya meşyalarını alole edele ele qalır. ama bizim esas *bitlis*'ın arvatleri, benim anem toyluğ olmedan odayı sererdi. yanına getiredi ya. anem kız evinin eşyasi gelmedan anem odemizi sererdi, gelinlerin odesini sererdi. yatağ odesini alırdı, ⁽²⁸⁾perdesi. eskidan kanefçe vardı. are danteli manteli sererdòğ, yatağ odesi perde merde, yatağını yorğanını heppi anem yaperdi, damat odesine sererdi. halisine kade çıhardı. ha çıktığdan sore diyerle toyluğdò bu hefte toyumuzdò, perşembe günü toyluğdò. perşembe günü anem kağherdi, men öz toylerimizi anletem, anem sabahdan kağherdi yedi tene alti tene neyse ciger alırdòğ. ‘eyni men öz düğünimizi anlaterem. babam yedi tene ciger getiroğdi. oni gece ⁽²⁹⁾ağşemdân çekerdòğ, erkekler olsın biz olsın be yedi tene ciger az değıl. oni çekerdòğ anem giderdi papşendan áyran getirirdòğ. áyran aşı yaperdòğ. bi kurdezen, o nedi? legen, bi legen salete yaperdòğ, áyran aşı, ciger taplemesi, turşı, salete. ağşemdan kollerimizi virerdòğ yuhari, ağşemdan tapleme maplememizi yaperdòğ. áyran meyran aşimizi ‘eyarlerdòğ. áyran aşı sabahdan anem kağardi erken námeze kağardi, ocağı kurerdi, áyran aşimizi bulerdòğ. ondan ⁽³⁰⁾sora milleti çağırirdòğ. áyran aşiyi yaperdòğ, salete maletemizi ‘ayerlerdòğ, ederdòğ millet gelordi toyluğe. ha toyluğde nederle? ege kız evide toyluğ vere ya. kız evi Çeyizini sererdi. toyluğ o değıl? Çeyizini sererdi kız evindekiler giderdi Çeyize bağherdi şe ederdi. oğlan evi ciğer miğer taplemesini yerdile içerdile. ikindi zamaninde bi sini kırabye kız evinden gelò kırabye. oğlan evi fazle toyluğe o kade milleti götürmezdi. bi minübüs. o de kim gider evde ⁽³¹⁾kardeş arvadi varse kardeş

arvadi, görümce. başkıyan varse eskidan hemamde başkıyan vardi götürödi. başkıyan baş yıhyen varya hemamde nator bayan. ha onide diyem. kız evi toyune, gelin toyeye üŞ dört gün kalende gelin hamami yaperle. götüröle hemame gelini, başıne hıne vırerle, gelini toyune bi ay kalende hınelenmağe çağırole. millet akrabaları. en çoğ sevdoğı üŞ kişi sülalede. kim ele şanslıse, kim kocesidan mutlise, üŞ kişi ele. ya bu kocesidan ⁽³²⁾çoğ mutlıdo bir, men kocemdan mutliyem, zenginem, daretliyem, altınlıyöh ‘emeretliyöh iki, bi de sen. bu üŞ kişi men mesela *büşra*’yi çağırdım hınelenmağe. onun başıne o gece bizde kalò. kocesı mutlı olenleri çağırò gelini. başıne hıne vırer, alo götürö hemame, gelin hemami ayrı he. men zenginem ya. hedyesınide alosen verosen. bu menım kardeşım kızıdo men çoğ zenginem, daretliyem de üŞ oğlan bi kız doğmuşem oğlı olenlere gönderırdile. ondan ⁽³³⁾sore kardeşım kızını *büşra*’yi çağırdım. yemekler yaptım, yıdırdöh, içırdöh gece bizde kaldı. gece başıne onun hıne vırdım, sabahde aldım gettım hemame. yıhedım hedyesi neyse, hedyeside Çeyiz içıdo. ya bi üti, ya bi üti masası, elektrık süpürgesi, ya bi kart neyse. yıhersen hemamdan sore bi kızdan. mesela menım kızım. kızım *nejla* ala buni götò ko eve gel. nişanlı kızi tek bırahmezdıle. buni götò ko anesıgile gel. iki üŞ gün sore bu çağırò. ikinci ⁽³⁴⁾zengin budo ya. birinci zengin men ikinci zengin bu. ağbehtli. bu de işını bitırır. üŞ kere hıne yağılıò. he üçüncide baba evi. iki tene ayrı zengin üçüncide baba evi. toyune ne kalò bi هفته. bi هفته kalen zaman baba evinde anesi onun başıne hıne vırer, alo götürö hemame. hemamde mum yaherle, gelin hemami. göbek Taşında oturole. yemekler gider. o göbek Taşının etrafine kızler oynarle, def çalerle. o kızler göbek Taşının etrafında haláy çekerle, ⁽³⁵⁾termosler çay yapılıò, dolmeler. ege çortı taplemesise, hes dolmesise. esas hes dolmesi sicağ hemamde yenò. ondan sore çaylar gelò kurulo içerle. hemamde gelinın başını yedi kişi yıher. gine orde zenginler, şanslıler yedi kişi gider. onın başını yıher. bi ağız o yıher bi ağız o yıher yedi ağız yani yedi kere yıhanılıò. sore hemamdan çıkarle giderle evlerine. ha hemamdan çıhmedan evel yorğani yapılo. yorğan yapme günide var değıl? yorğan síreme. yedi kız şe ⁽³⁶⁾eder. kızında oğlanında yedi genç bekar kız yedi tane one iğne vírecağ ki onlerinde kaderi açılı gide. oğlanında ele yedi genç kız, oni şeker seperle, halay çekerle oynarle. kırmızı gurdele bağlerle yorğanın bi ucundan göbegine kade kırmızı bağlerle. o şeine de mavidò. erkeğın mavi, kızın kırmızı. oni bağlerleki belli ole kızın yorğani oğlanın yorğani. yorğande bağlandıhdan sora sıra geldi şe hemamde bitti, hemamıde anlatdöh. gelo üz almağe. üz ⁽³⁷⁾almağde milleti gına övledan sore, sabah yoğ. övleden sorede

millet toplanò iş üz almañ. kızın üzünü önce üŞ tene şansli gine onde yani zengin, şansli ya kardeşi arvadi ya görümcesi üŞ tene başde oturò üz anenci gelò, üz alenci şimdi üŞ tane. men aldım, sende aldın gelin budò geline gelen zámán üz alenci peşini serer almez, bahşış ister. serer gelini alo ortesine üzünü alır. ondan sore diyerle vala üz alenci alme bahşış iste. ane ilkin getíro eşya ater. ane ne atti ⁽³⁸⁾elli atti yüz atti arhesından gönlünden ne kıpmişse emi arvadi, dayi arvadi heppi gelole aKrebáler önce aKrebáler ne atti sore kıomşiler başler. ane, aKrebáler sore kıomşiler heppi aterle şein *feráhnaz*'ın bızımki *feráhnaz*'di. *feráhnaz*'ın torbesi bele dolardi pare. gelinin üzünü biri bele arhedan tuter üzünü alò. gelinde ağler, ağleme kıızım ağleme. otanole o gece çıhmezle babanın kıarşine. üzi kıızarmış. üzüne yımurtenin sarisidan tız sürerle üzi kıabarmıye. ondan ⁽³⁹⁾sore gelin şe oldi ya ege abesi ablesi var, evde sahleno odedan çıhmez otano. üzümüzi almışòñ daha kıız odedan babanın kıarşine çıhmez. ne zámáne kıade gelinlòñli çıhane kıade işte. görme evdan çıhane kıade üzünü aldòñdan sore başnede hıne vírılmış oreler bitmiş. sabahi günü toyluñ gider ondan sore üz alınò değıl? toyluñde de diyerem ya ciger taplemesi, áyran aşı onler yapılo. oğlan evından ya görümcesi, ya emisi arvadi bi tahsi gider toyluñi götürür. ⁽⁴⁰⁾toyluñde de ne gider? sandıñ gider. sandòñdan kefes gider. bi torbe şeker gider, torbenin ıstinde hediye ya bilezik, üzük. şerbet şekeri bi torbe. mavı seten kıırmızı kıurdelye oni bağılerle şekerin ıstine. sandoğı, şekeri, kefesi tehsi tuterle giderle kıız evine. oni gönderole, gönderdòñdan sore orde bikto çalerle, oynere ordan bi sini kıırabıye alole gelole oğlan evine. o gün o toyluñde ele. millet yine dağılo. dağıldòñdan sore sabahi günü kıız evi Çehızı gönderò. ⁽⁴¹⁾sandòñ getti, Çeyiz geleçañ. sabahi günü Çeyiz gelò. getírole kıoyerle odesine kıapiyi kıitlerle. kıimse onun Çeyizini daha görmez hatta gelin gelene kıade. ondan sora Çeyizde gelò cuma günü o gün kıızın üzü alınò. sabahdan Çeyizi gönderole. övledan sore kıızın üzünü alole. cuma günide işte o gece hıne gecesı. cumartesi günü ege berbere gide ege kuaföre gide neye gidese gide. cumartesi toyumız başler. övledan sore millet gelo hıne gecesine. hıne gecesine ⁽⁴²⁾kıız evinde. kıız evi hıne gecesini öz evinde yaper. oğlan evi gece başler yemegini yaper. aşşem. tabi tabi kıız evi yemegini yaper, oğlan evi yemegini yaper, yidırır, içırır. ege yidırır içırır gelo bılmenem ege gidele gelele sore yemek yele bılmenem. he yerle içerle, milletini yedirır içırır giderle daha nişan yapmele nişan bitti. o zámán şerbete diyele, şerbete gideròñ. oğlan evi gider kıız evine, orde çalerle oynere. içerde erkekler şerbet içerle erkekler içer. ⁽⁴³⁾şerbet erkeklerin ağırlerine, kıımın ağırdò, heci, menim kıeynetem

yani ağır ihtiyarlere. şerbet yaperle, içerle orde çaleröh, oyneroöh one diyerle şerbete getmağ. geliroöh gina oğlan evi evde toyını yaper. eskidan hıne yaħmağ yoħtı kız evinde. oğlan evi özüne hıne yaħerdi. toyde toyın içinde ederdile. hıne aħşemi traş ederdile giderdöh nişane, şerbete. ya o traş olurdi bız giderdöh şerbete. damat yoħ damat gelmezdi. giderdöh şerbete, şerbetimizi içerdöh gelirdöh ⁽⁴⁴⁾özümüze oğlan evi özüne hınesini yaħerdi kız evi özüne hınesini yaħerdi. hınelerini de yaħerdile, devırsi gün o gece

-sabahi günide yemek vardi gelin aldöhdan sore övle yemegi bu sefer.

be övle yemegi. o gece yine hıne gecesı heç yatmezdöh. anelerımız heppi şalvari çekerdile, kollerını vıerdile millet. eskidan yardım çoħdı. onden de Pişerdi katıħlı dolme, türlü, pilav, ⁽⁴⁵⁾hes dolmesi, karpuz. üzüm. yimekti kıymeli mıymeli yoħdı be. aħşemi hes dolmesi. türlü, pilav. sabah fasulye, pilav, katıħlı dolme. eledi, iki çeşit Pişerdi onide övleye. övle se‘et olurdi on bir olurdi, on bire kade millet ħazırlanırdı diyerdile gideröh gelin evine. giderdöh se‘et on de oğlan evine toplenırdöh. giderdöh gelin evine gelin evından kızımızı alırdöh gelirdöh oğlan evine. on iki ezan oħunende gelin gelirdı girerdi oğlan evinedan içeriye. du. alırdöh getirirdöh ⁽⁴⁶⁾eve ondan sore bal, du men san diyem. bal getirirdöh bali önce giderdile gelini getirele ya oğlan gelini içeri soħen zıman önce bi fincan, ya fincan ya şüşe oni aterdi gelin áyagını kırerdi, papucuni baserdi şıseyi kırerdi. ya şışe ya fincan. bale elını vurerdi, vurerdi ħapının habıresıne. ondan sore girerdi içeri. damat çıħerdi dama onın başıne çerez merez Tökerdi. damat sağdoş, evli sağdoş, bekar sağdoş, damat çıħardile dama. gelin tam içeri giren zıman ⁽⁴⁷⁾şeker, süs eşyasi, üzüm, ceviz, ifaħ pare ne oldi ellerinde. bi bele hambele leçek yaperdile ha bele tuterdi gelin gelen zıman ha bele bıraħordile gelinın başıne heppi. ya millet düserdi, işaħler dışerdi pare toplemağe. ondan sore gelin gelirdı içeriye, damadı getırodile halay çekerdile, güvenge verodile. ħeynene lambeyi aserki evinın işığı her zıman işığ ıalsın. ħeynene gelinin elını túterdi götürüğdi tüpün başıne, tüpi yaħerdi ıstinde ne yemek varse, ⁽⁴⁸⁾neyse gelinin elını tútardile hambele karıştır, bu yemegi bele karıştırodı. yani gelesen evinde bereketli yemek yapesen. beş tene heppi başımdan geçmiş. ondan sore getırole, anem getırodi gelından damadı içeriye verırdile. gelinin üzünü, damat üzünü açerdi ondan sora heppi diyerdi maşallah maşallah maşallah, ondan sore gelirdile gelından damadı güvenge çekerdile. he halay. orde de diyerdile kim o ande oynerse mıradı olurmuş. he halay çektiğdan sore alırlar ⁽⁴⁹⁾gelini baħçeye

götürordile. ötürodile bahçede millet artıh gelin gelmiş ya herkeş bahçede sandalyede gelinín üzüne bahe o arede sofré hezírlanırdı. millet övle yémegi. övle yémegi hezírlenır erkekler yerdile, arvatlar yen zámán o yémekte bittıhdan sore hedyeler taşılırdı. he se‘et iki üŞe kade, he ikindiye kade. millet yémegini yidòhdan sore kaşedi hedyesini taşedi eve gidedi, toyımız bitedi. ha o gece de kimse kalmaz evde. yemek mimek bitti millet şe oldi ⁽⁵⁰⁾artòğ mehlenín arvatleri kim var ha bi yèmege yardım ederle. kapleri, kaşòhleri, bòyük kazenleri heppi düşerle silerle yıherle. heppi ederle pırıl pırıl, ettihdan sore oreler temizleno, şe eder. heppi millet dağılò oğlen evinde de kimse kalmaz heppi gider gelin damat evde kalole. üŞ gün üzlerine kimse çıhmez, heç kimse eve gitmez. sağdoş var be onide anletem san. bekar yo evli sağdoş kalele evde. ha sabahi günü kim gèttise artòğ görümce, üŞ gün gelole ⁽⁵¹⁾eve giderle üŞ gün gelin giyinò, bezenò, süslenò, altınlerini taşer evde heç iş görmez heç, mısafir. giyinò her gün bi elbise giyer. oni gelin görmağine gelole taze gelin gelmiş. ev de üŞ gün heç iş görmez dördüncü günü buni alole giderle perşembe günü ole he gelin ziyareti. ha onide diyem san hemamide diyem perşembe günü cumá ahşemi, yoşse cumá günü selada. sela oşunmedan orde olèle. diyerle alole gelini bi sini helva, bi sini kırabye ne olese alole giderle ⁽⁵²⁾camiyé gelini aparole camiyé, ziyarete camiyé değıl. ziyarete aparole eline bi sipürge verole diyerle, kòt sipürge bu kade kòt taze vermezle. verole, diyerle camiyé gelin temizlesin. gelin camiyé siler, ziyareti temizler. sela orde ezan oşunò, kırabyesi dağıtlò, mevlídi, ne ege keynene ne dimişse. mevlídi verole şe edele alole getírole eve. kırabye yi de heppi dağıtò millete. gelin kırabyesini kızın anesi yaper keynene yapmez. kızın anesından gelò. ondan sore ⁽⁵³⁾gelole kırabye birer tene dağıtole millete o gün gelin başler taze iş görmağe. o zámandan başler üŞ gün heç iş görmez ya ziyareti sipürmedan heç elini vurme. ha üçüncü günü. üçüncü günü oler ziyarete gitti geldi ya ziyaretten sore gider baba evine el öpmağe üçüncü günü. sağdoç, sağdoçun arvadi, gelin, damat. kız evide hedyé házırler. o gece bu se‘ette mağrıp ezani oşunò taşsi tuterle giderle baba evine, keynetegile el öpmağe. ege yémekse yémek, ⁽⁵⁴⁾çayse çay. genelde çayé giderle yèmege gitmez dile. çaylerini, yerle içerle ordan hedyé alole hedyé damade hedyé, damade bi kat elbise gelò, hedyesini verole, bi se‘et oturò baba evinde gelò. sabahi günü kaşer işini yaper bitti. bi de şe kırh. kırh gün bızım esas *bitlis*’ın yerlisi kırh gün baba evine heç gitmez, üçüncü gün tek gider kırh gün baba evine heç gitmez. kırhıncü gününde kız evi haber eder diyer der bız kırhe geleròh. ‘adetedò zatan kırhlıdò. nice ⁽⁵⁵⁾doğesen kırhlı

olesen o de ‘eyni ele. kırh gün heç qapiye çihmez, kimsedan o qade qonışmez. kırhli şöle doğum yapen biridan qonışmez, kırhi oni basar. ba ba şindi sende doğmişsen, mende doğmişem ikimizde ‘eyni günde doğmişöh ikimizde kırhliyöh ama bız birbirimizdan qonışmenöh. kırhımız baser birbirine işağımız olmez. işağımız çilezör olö bele, işağımız gelişmez. o de hestelöh gibi bi şe olo. mesela iki gelinin bi günde düğünü olmişse ⁽⁵⁶⁾onler de birbiridan qonışmez. yine kırhi var kırh baser. onlerde diyerle doğmezle yini evliler doğmezle. işaği olme vağ kırh basmış teyi onun işaği olmez. ondan sore kırh gün sore kız evi diyer bız geleröh kırhe. kız evi gelö haber eder milletini alö getirö. elbise, tabağ, altın ne oldi kırhde eledö. bi minibüs tuter ekrabaleri, dayiler kim kırhe gelese, kız evindan gelö oğlan evine yerle içerle kızlerini alole giderle. oğlan evi bi هفته izin verö. diyerleki bu gün ⁽⁵⁷⁾perşembe götürdiz هفتهye perşembe bız geleröh götüräh. tam bi هفته dolduktan sore oğlan evi bu sefer ekrabasını huluni hurtısını topler gider kız evine kırhe. bu de ‘eyni eşyalarını alö. tabağ, canağ, altın maltın ne oldi ellerından ne qopti giderle kız evine yerle içerle gelinlerini alole gelole. gelole artıh ayde bi keredö izin. qeynene ya qeynete qoceyi qonuştürmezle. qeynene diyerki ayde bi kere gidecahsen iki gece qalesen gelesen.

ANLATAN: Nahide SATIN

YAŞ: 63

KONU: Karışık

YER: Merkez

⁽¹⁾fındıh, fıstıh, çedene
yuhi girdi bedene
bu ne zalım qeynene
qömez gidem odeme

⁽²⁾qızım qızım qızane
qızım san qürban ane
qızımı verem *hizane*

pekmez üzüm kazane

⁽³⁾sallandım indim bağıe
başım deydi kavāğıe
ne kız oldım ne gelin
civan oldum toprağıe

⁽⁴⁾bu ev senin evindir
gel göynümi sevindir
içimde biñ yare var
her biri bir levîñdir

⁽⁵⁾dereler derin oldi
gölgeler serin oldi
geŞtiğim kuru çayler
boy vermez derin oldi

⁽⁶⁾kar yağer tane tane
elinde var tentene
ele bir yar sevmişem
memlekette bi tene

⁽⁷⁾kalelerin başleri
şerek olmiş taşleri
alış veriş etmekte
gözi ile kaşleri

⁽⁸⁾teş altinde deleme
kaşın benzer kaleme
men seni gizli sevdim
sen duyurdun áleme

(9)eyvane serdım kece
nice bu ömrüm geçe
ecep öyün oleçañ
elin elime gece

(10)çile yağmurum çile
çil kandi ğonca güle
sen güzel dostın çirkin
nece yatesız bele

(11)saçının toprağıyem
yalının taprağıyem
göğsünde bir gül açmış
men onun yaprağıyem

(12)güllü fistan penbedan
ağledi gülmedan
menı yañtı yandırdı
on beşine girmeden

(13)sıre sıre ağaçler
asker talime başler
Çift değıрман çevirir
gözümdan ahen yaşler

(14)bitlis'te ördüm kilim
yaman oldi pek halim
sevgilimi görende
titrer elım eyağım

(15)kar yağer lape lape
bızım evın damıne

kız seni alacağım
ananın inadına

⁽¹⁶⁾ilan ahtı kezele
gözüm düştü güzele
vallahi kan dökerem
senin ilen gezene

⁽¹⁷⁾değirmen ark içinde
dönüyor çark içinde
o boyan kurban olem
geziyor halk içinde

⁽¹⁸⁾bu dağlar benim olē
kervan devenin olē
ne olurdu dünyada
seven sevenin olē

⁽¹⁹⁾aveh'in yolu ince
düşümde gördüm gece
kuşlar kurbanız olem
yarimin hali nice

⁽²⁰⁾bu dağın kari benim
gün vure erimenem
yedi yıl yerde yatem
civanem çürümenem

⁽²¹⁾aşem arede kaldı
hançer yarede kaldı
ellerin yari geldi
benimki harede kaldı

(22) *bitlî* setrafi dağler
içından güller bağler
fazle mektup yazerem
yarim ğariptir ağler

(23) *bulah* başı poturağ
at minderi oturağ
bir sen söyle bir de men
bu sevdadan *kutulağ*

(24) *ay* dođup ašen geçe
aşıp dolaşan geçe
on iki fint yan durdum
kıze kavuşan geçe

(25) *bir* sancı *tutti* meni
tutti *ķurutti* meni
insanfsız *ħaķın* oğli
ne tez *unutti* meni

(26) *bağçelerde* zerdali
aşķından oldım deli
men kendimi yitirdim
sen buradan gideli

(27) *ķare* *ķaşler* sende var
deli gönül mende var
yedi sene derde derman aradım
dimedin derdin derman mende var

(28) *ay* gitti ulaşmaye
bitlîs' i dolaşmağe

seni bulahte gördüm
utandım sılaşmağe

⁽²⁹⁾dağleri delemenem
ırağdi gelemenem
yohtur sıfatın gönder
men sensız duramenem

⁽³⁰⁾bağçelerde şirin nar
yarem durmedan kıaner
men seni alemedim
üregim one yaner

⁽³¹⁾kalsın dağlerin kıari
ağlerem zari zari
men nasıl edem, nedem
küstürdın güzel yari

⁽³²⁾üskekdir bızım eyvan
nabalım olsın boynan
menim göynüm hesuttur
kimseyi alme kıoynan

14

ANLATAN: Halise Saruhan

YAŞ: 64

KONU: Karışık

YER: Merkez

⁽¹⁾öte yıl gëttöh pikniğe gidedöh kızım taplandığ *gayda*'ya gidiyodoh *gayda*'ya gidedöh ondan sırá neyse *āsuman*'ide aldım yanıme ötüdöh gëttöh yëdöh içdöh ziyarete gëttöh

veysıl karaniye orde yémeh mimehmızı yédoh ordan şeye çıhtoh *tilō* orelere kızime diyem géttoh neyse yédoh içdoh dönende bızı tuttı polis, polis tuttı bızı geldi kameradan ‘arebenın içini çekti dediki şeydir dèdi sız ineçahsız fázle ádem almişsız bireye inecahsız neyse şofèri ⁽²⁾indirdile sofèrde ele yazoh ele belem şey şorèri aldile maliye lojmande bi kadın var birde bele başı açoh müdiridò o polislere biraz şeyloh yaptı polisler bine ināt ettiler bu ádeme ne kade pare yazdiler iki mílyar ikiyüz elli bu sofèr nasıl ağıle nasıl üzüle şimdi bızlere minibiste mende ótürmişem özüm dedile teyze sen kağ gèt bu polislere bi yarvar gira kağ dèdi sen yarvar bunlare gèt beki sen yaşlısen allah vere senın haıran bu şofer çoğ yazoh kağmişoh ⁽³⁾mınıbuSun içinde övledir bi şey yememişoh bızı tutmişle neyse géttoh yarvar diyerem kurbán olem oğlım *allah* sevindire kolını uFalyerem kurbán olem oğlım *allah* seni bağışliye bağ bu sofer madurir dört tene cocığı var árebede onun değıl hama bílmemiş işte bele bi şey olmuş çoğ fezle almemiş bele neyse ádem dedi yoğ lah dède illallah dèmedi ben geldim bindim árebeye neyse ordan geldoh hani emniyete gèdele ya bızı götürdi bele bi yoğušte durdi ⁽⁴⁾o maliyenın müdiridan bu sofer gèttile bekle gele bız árabenin içinde şeig dua ederoh *allah*’ım moralımız öyle bozıldı öyle bozıldı nasıl bílmenem geldoh neyse bahtım geldile yarım seet sinre geldile man dèdile teyze sende kağ get dèdim menın ne işim olò orelerde köPeğler var orde bele bekleleğ askerye ağaçlerin oresinde be yoğış çıhtile gèttile ondan sorá bahtım geldi bahtım meni şey ettile heci heci man zatan bi ay olmedi gèttim hecò ha sora ⁽⁵⁾bahtım dimişle gèt o heciye dúa et yani man o heciye dúa et onun haıtırına verdoh san iki yüz orde o iki mílyari kesele ádeme iki yüz ceza yazele ondan sore o gele diye heci o gele diye heci ádem bele elını ace dúa ede *allah*’ım dèdem men heci deilem dèdi *allah* san heciliğ nesip edè nese ordan geldoh ziyarete işte ziyarete ótürme yeri vardi yemek herkeş o ordan et getire man ordan getire şofer bele elını ace dúa ede yemin ederim bi ay çehmedi yirmi beş gün ⁽⁶⁾çehmedi men gèttim úmreye he valla işte bu kızım ha *allah* bazen dilehleri kabul ede ama ádemÇoğ yazoh bele ifağ mifağ bi ádemdi yazıhtı kadınleri pareSidan işte götüredi iyi kötü şey ededi işe bele var gèttooh ziyarete yédoh içtòh işte dolme götürmüşti biri pilav götürmüşti mende kebab yapmıştim götürmüştim işte ne bílem ziyaretleri gezdih çıhtıh geldih bele bi oláyde başımızdan geçti óle men ne diyem san únuttum getti.

⁽⁷⁾bi gün işte çamaşığ yıhyeroh legende mitFahte ondan sine keyınbabam geldi mitFahe bızım ‘efedersen tuvaletde mitFahtedi bele geldi bele mende bele kahtım áyağe

elím işye vírdım sıye bele işye em keyınbabam hetta tuvalettan çıhane kade men elımı koydum şarvarımın içine böyle koyunce keyınbabam çıhtı bele durmıştı bahtım bele bahtı afferin dede kızım elın komışsen kıcın ıstıne benim yanımde o ne köpeğın kızı elın komışsen kıcın ıstıne ⁽⁸⁾bā o rahmete gitmiş ben kalmışem kızım ne yaptı ne etti aştım bi kere *şerif*e dedile *şerif*ne yaptı benim başıme o laf benim babame kade geti yetiştı.kızım dedi benim yanımde elını komış şeinin ıstıne. evet sovuhtı o zaman şe yohtı yani bezleri yihyedım legende çekedım sıye artıh legende sı var sovuhtı sı o de ‘efedersen tuvalette mıtfahtedi keyınbabam gelince bız kahterdöh ele birahtöh mende bele áyahte dırdım şarvarın... eskidan çoht ⁽⁹⁾çımrimişle, sahterdile, salçayı az kullanırdile yağı az hey aştım oldı benim keyınbabam dediki balöh kızartı. balöğı atmışem atmışem tavaya kızarterem kapi çalındı ondan sıre gettım bahtım benim begım ee be tabı yenilöhtö daldım dedım bah *şerif*bu gün kaza geçiredöh ablemgıle gėtmişöh yolde kaza bele oldı bele oldı getti odē elbisesi çıharte bende árhesinde gettım balöh kaldi távanın ıstınde yandı geldım bahtım mıtfahte balöh yane işte ‘ekıl sen ⁽¹⁰⁾niye korhesen o balöğı Toktum tuvalette hame bele Toktum korhıdan yinidan yağ koydum balöğın üzerine geldi diye bu balöh niye Pişmedi ne zemandandır bu balöh bının içindedö işte ‘ekıl áma fērķ etti tóbe ó zemandan kohtside sindi óndan sıre keyınbabamele soğdı saydı dedi ‘eklın başındedö dedi be he kocen gelmiş ótürmişsen mılákap kimi ötesen anlatsen mılákap kuşı kimi búlbúli anka kuşı ötesen dedi búlbúl kimi konışesen dedi her şey anlatsen síra ⁽¹¹⁾vermesen bize dedi itın kızı itın sıre vermesen. kocemız giderdi odeye men korhımdan gidemezdım odeye korherdım birahtemdile vah kocesi gelende árhesinde gide kocyte aştım olırdı seet bire kade ikiye kade onler ótüredı bız ótürödöh onler dimesedi bız yateğimize gėtmezdöh.

eskidan sinema vardı bele bu nedö *hülya avşer*’ın menem kimin ótürödöh işimizi ⁽¹²⁾çabuhtı çabuhtı bitiredöh tez tez sinemeye bahtıhtı ay kableri yıhyahı tez ótüredöh bahterdöh bahterdöh bi kere o biterdi bēşke bi şeyi açerdöh kocemız giderdi yaterdi *şerif* giderdi yaterdi behlerki man diyele gėt yatağan dimezdile ki hetta onlerın yatağını serecahtım sobeyi doldıreçahtöh yatehterını serecahtım ki gidem gidene kade *şerif* yatedi gidene kade yatedi mende görmedım haşte. eskidan diyeçdile *ijla* ne yapedöh diyedi el evıne gidecahsen yarın ⁽¹³⁾öbürgün el evı var. vah diyerdöh el evında bızı kesecahtıle asecahtıle nedö bu ele diye dēvamli anem diyerdi kızım bele yapme el evidö bah bu gün birde yapesen yarın el evidö diyerdım el evı ademi öldıre mege el evını

etmişsiz düşman valla çoħ diyesen işkence çekmiş yalan atamenem kaħem şimdi diyem *allah* razi olsun iyidile bazán oló. bi şe vardiki *ijla* benim keyívaldem gözleri çoħ toħti yani ne yedóħ ne içedóħ benim anem çoħ aj kalmış. hetta men ⁽¹⁴⁾diyerdím diyerdím bu bollóħ bu Tokele bele yani bu arvátlóħ bele bázen şe olurdu. ele lácháne gelordi ele o küpeler varya bi kere one bune dağıtırdiyerdím 'efedersen bíz inegóħ bu kade lácháne gele. bî kaç günde onín doğúşı gelín bize inek demış.

⁽¹⁵⁾yohtó *ijla* ha şimdi asansordó değil ondan yinele çıhele kimse kimsedan evde seni asele kesele bilmiyo. ha şimdi sizki hele beki merdivandan cıħande bi kápinín ögünde belki karşıleşesen bízim ode yohtó kímse kimseyi görme. ötürsen evde 'eceba men komşıye gidem 'eceba musayittir 'ecaba musayit degíl beki, ötüresen san bi şe diyem mesela evlenmişóħ deyil hęc kayınvaldem keyneñem demezdile kaħın náamaz kılın bir gün kápmızı çalmediler ⁽¹⁶⁾baħ kendileri náamaz kılardile *kuranoħurdile* yani diyerem anemíz babamízde yani bızlere men anlemedi yani bíz kızlárimızde daha diyeróħ kaħın kızım kılın bele yapın. hema iş yápin el işi işleyín çeyizi házirleyı elimíz beş dakke boş kaledi ettóħ eder dile başımıza çeyiz kaldi. gizli kıledím kızım náamazi niye árkedaşlerím vardı baħ koce için náamaz kıle dua ede ki tez koceye gide vallahi gizli kıledím árkedaşlerím vardı ha getti dua edeki koceye tez gide ⁽¹⁷⁾ótandoğumdan gizli náamaz kıledóħ kızken aré síre bilmenem. iki tene gelín vardı evde babam kılerdi anem kılerdi anem kızlerdi hęcbíri genštóħ ev dedóħ kılmaħ yoħ özime ötürerem vallah şimdi daha çoħ gerçektan. heç ben görmedím kári kocebi sábáħ kaħaħ náamaze habu ön ön beş sendó kaħeróħ náamaze vallah san doğri diyem görmedih ele bi şe göstermedile bize demedile bize.

15

ANLATAN: Fatih SUCUK

YAŞ: 40

KONU: Karışık

YER: Merkez

⁽¹⁾ya bu geçen geldi dedi ki abe benim bele bi işlem yapmam lazım kızım dedim bilgisayare girem yapcam dedim bu işlemi se ne yapésen? dedi işlem yapmam lazım mende bi seet uğraştım bunín şeidan hadi işlem yap bitir bu işi.

-olmemiş. kızım niye olmemiş? bi şettò sendan uğraşerem ótanmesem? tamam diyerem diyerem. şindiondan sora yaptım işlemlerini sora bune dışardan yurt dışından gelen kişilere tc ⁽²⁾kimlik numárası verêle hê burste alabílməsi, *somali*'dan gelmiş, burste alebílməsi için anne babalarínede tc kimlik numárası verêle ondan sonra diyerem anne babanın tc'si yohtur. ee oğlum bađanlíđe men müracat edem. ben sen aç. neyse açtòh bi yere müracat ettòh dedileki dilekçe yaz kađdíhdilekçe yazdıh, dilekçeyi göderdòh her şey işte beş ön sayfe al git gel. kızım hani paresi; "pare veriyor muyuz?" víy. ee dedim babanın çınar ağacínın altínde ⁽³⁾boston ekeròh kızım? ondan sora getti beş dağke sora geldi bi kızi getírdi, kelli felli bele her terefi boyeli, bu san anletsín. dedim buyur ne istemişsen? dediki ade böyle böyle bunın paresi yođ. ee dedim bašte söylesín paresi yođ yani paresi yoğse gine işlemleri yaparız. ondan sore ama şetlerce uğraşê, uğraştırdíhtan sora gece önbire kade birde deme ki gidem tam şet önbir ole diye geŞ kaldım doğkuzde orde olmem lazım ee iki şettír geŞmiş. birde yo yo tıpínde ⁽⁴⁾bağgira, sehtiyan ole bínın yüzi, sen yüzi, sehtiyan mením kapımın şıpanesi bından daha güzeldò. şindi adem bele bahtım kelli felli bi adem, bele uzın boyli zebele bi adem, zebele bi adem, izbandòt gibi yani. geldi eyağını atti bízım şıpaneye, dedi hoo. ula dedim noldi heyvan? niye gülesen vay men doğrı doğrı anlaterem.

⁽⁵⁾şindi *bitlis*'ın tariğinde... *iskender* çoğ güçli bi lider az bu değil yani adem demiş bi kále yapem. oreye gétmiş gel beriye gét oreye sore kağmış yeddi dađ aresíne bi kále yapmış. onunde güçli bi komítanı varmış zaptiye diyeròh bíz, zaptiyesi varmış. zaptiyesíne demiş ki ele bi kále yap man, men bu kaleyı alemiyem. o de bi sefere çılmış yani sefere gitmiş gelmiş bahmış ki *betlis* one böyúk bi kále yapmış hani demiş ya men bile alemiyem, *betlis*'te karşılığ ⁽⁶⁾vermiş gelende. tarumar etmiş *iskender*'in ordisi zer zeber olmuş, alememiş kaleyı. demiş *betlis* mením kalemi mendan sağlesen.

-kıymetli hünkarım demiş sen ele bi kále yapki men bile alemiyem dedín. yani o kade ki heybetli o *iskender* işte kaleyı alememiş ondan sore *bitlis*'ın ismi değişime uğremiş; *betles*, *betlis*, *bitlis* olmuş.

⁽⁷⁾şindi o de *iskender* de çoğ güçli, yağışılı bi adem ama bi kusuri var. boyninde iki táne Kotoşı var yani boyníz, iki táne Kotoşı var ama hansı berbere gidese tıraş olese o berberín kellesini kese kafesíni kòpare gövdesíndan işte en son gide yağışılı, ózun boyli bele serkeş bi táneye bađe ki çoğ yağışılı diyeki men senín kafeni kesmeyecam diye sana bi sır verecam o sırrımı yeríne getir. diye ki bu boynízimi

Kotoşlerimi kimseye demeyeçağsen işte ⁽⁸⁾belli bi zâman o berber sîrrini tutē, sore tekrar gidē baheki berberin qarni şışmiş bele gide bi hoceye diyeki hoceye diyeki hoce efendi men bi sîr tutmişem, bu sîr içerimde oldığı için qarnım şışe. ayli arvâtlere benzerem. o ayli arvâtlar varya qarni şışe, 'ayni ayli arvâtlere mîlletde şüpelene açaba diye bu nedò diye. diye ki oğlım gêt sîrrini veri bi dereye bi bi şee ver. o sîrri verdôhtan sore qarnın şışı yinecağ artıh o dombilıklığın qalmez felan. ondan sore ⁽⁹⁾ode gide *bitlis* deresine en son iki dere çayın *bitlis* deresından, çırağ gólnun birleştiği dere var. o derenin birleştiği yerde eğile siye diyeki *iskender*'in boynizi vār, *iskender*'in boynizi vār diye üç defa seslene, seslendôhtan sore *iskender*'in o Kotoşleri Tüşe, Tuşē *iskender* gele bahaki Kotoşi Tüşe o berberi de vezir yape yani *iskendēr bitlisli* halkın içersından özine bi tane vezir seçe adi berber vezir ole.

⁽¹⁰⁾şindi *bitlis*'in çoğ manisi var, çoğ hikayesi var mesela *altın helbir* var; *altın helbir* aşâğde *mutki bitlis* qarçın başi dediğimiz yerdò, aresindedò. işte kadının biri çoğ koyını var Keçisi var yani koyını, Keçisi var. bi dönem quraqlôh ole heyvanleri çoğ sisuz qale, sisuz qaldığı zâman *allah*'e dua ede, *allah*'e dua ede. *yarabbi* diye man ha bu heyvanlerime şeime sî ver diye, *allah* yoline bi qurbân kesem. işte *allah u te'âla* one bi o *altın helbir* denilen yerde, ⁽¹¹⁾helbir sî yeri demektò, işte orde bi sî vere işte siyi heyvanleri doyince içe bele. sora gide o kadın dağın o şeyine, âfedersen qâfesından bi bit bule o biti ikiye ayire diye işte *allah* yoline qan ahtıttım diye, işte şe yape. o *allah* târafından şışek çâhe o kadın orde Taş ole, Taş ole koyınleri ile birlikte hele ordedir. bele gören heykeltraştır der. heykel yapmışler diye ama pute benziye, bele, he 'eynen ele. orde koyınleridan bele var. ondan sore o *altın helbir* kadının ⁽¹²⁾duasından orde ole. şindi ele bi savuhtò qarpuzi attınse qarpuz iki dekkede çat diye patler bele ha. gêtmişsen, hoo işte paktò.

şindi *bitlis*'in bele güzel manileri var. bele Tadi tîzi ferqli olen.

⁽¹³⁾aşşem arede qaldi

hânçer yarede qaldi

ellerin yari geldi

menki harede qaldi?

⁽¹⁴⁾pazer günü günidür

derdim azer günidür

dükkanleri bağleyín
yarím gezer günidúr

⁽¹⁵⁾bitlís'ín etrafi dağler
içinde güldán bağler
fazle mektup yazerdím
yarım ğariptír ağler

⁽¹⁶⁾bulağ başı poturağ
gelin minderi atın bele güzel bi oturağ
bir sen söyle bir de men
bu sevdadan kıtulağ

⁽¹⁷⁾dağler sizi dađleríz
kıarden kemer bağleríz
gül sizde lale sizde
derdíz nedir ağleríz?

⁽¹⁸⁾ağşemler
çırağ yaner ağşemler
evli evíne gidēr
evsíz harde ağşemler?

⁽¹⁹⁾hoppala dedim kıağ oyne
zilleríni tağ oyne
eğer oyın bılmezsen
arkıadaşan bağ oyne

⁽²⁰⁾kıar yağer lape lape
bizím evín damíne
kıız seni alecağım
annenín inadíne

(21) man bi ğarip atım ğarip
yolde yoldeşim ğarip
qoherem yolde ölem
mezarde Taşım ğarip

(22) şafağ sökölende
al alma Tökölende
yarımı çağıresız
mezarım örtölende

(23) avéğ yoli incedir
dışimde gördüm gece
qışler qurbanız olem
yarimin hali nice

(24) çoh güzel şiiirlerden bi tane şiiir ohyem síze bele ane baci şiiiri ha

(25) halımdan anleyen adem aryerem
ane bulámenem kıız bulámenem
batmışem çamıre çılmah ísterem
yol bulámerem iz bulámerem

(26) ne káde qarışıl şı heyatın yoli
nereye gétsem Tikanle doli
ónuttum sağımi bilmerem solı
yokışı bulámerem dúz bulámerem

(27) çalıştım kazándım gètti hevaye
çarpmışem başımı Taşe keyeye, çáhmur keyeye
biraz bulğur kıydım kıırıl tavaye
onide koyecağ tız bulámenēm

(28) altımde hesır yoğ kılimi bulem
çoluğı çocuğı hareye koyem?
ıstemem ıstıme bir yorđan alem
astarı buldım yüz bulámenem

(29) sevgilım ğurbet elde ıaldı ıalacağ
gelmezse belkide elın olecağ
kimse yoğ derdıme derman olecağ
melhem bulámenem bez bulámenem

(30) bağırdım çağırdım deymeze emeğe
bılmenem netım o ıahpe feleye
emsal olemedım ite köpeğe
yanan üregime buz bulámenēm sı bulámenem

(31) çalıştıım ıar etmez etmez diye tembellik
birliğe inandım sevmem ikilik
görmedım cebimde bir ğün metelik
çohıandó vazgeçtıım az bulámenēm tızde bulámenem

(32) yoğmiş dınyadem mendan az ´ekilli
yolımı bulemenēm çúllenem biraz
ne ıade yalvarem olmez niyaz
yolecağ piliç bulámenem ıazde bulámenem

(33) ecep nolemki mende ıovarde
öldirem ıayıati sazlerde barde
dimenem şansımı denedım ıumarde
ıçeri giderem ıoz bulámenem maçe bulámenem

(34) söylene söylene oldım geveze
yıprettım ömrümi men yaze yaze

tuş oldım daima kadir bılmeze
içimi Tökecek söz bulámenēm öz bulámenem

men özüm yazmışem buni hā sız bılmezsız hā? özüm özime yazdım. *allah* seni bağışliye

⁽³⁵⁾kele keleye baher
keledan kanler aher
delikanli kalırken
marıhlere kim baher

⁽³⁶⁾menşe böyük ricale
ermişle hēr kemale
tarihi yurda hale
diyari şehri *bitlis*

⁽³⁷⁾*iskender*'ın veziri
lis yapmış eski şehri
almış o ismi gayri
hisari şehri *bitlis*

⁽³⁸⁾şerefhan u han abdal
hüsrev hana bir dal
hep şeyarı efdal
salları şehri *bitlis*

⁽³⁹⁾*türk'ün* bu özi diyarı yani *bitlis*'ın öz *türk'ün* yeri
şarkı kınari yari
her türlü zúlden ari
kibari şehri *bitlis*

YAŞI: 82

KONU: Karışık

YER: Merkez

(1)he ikĩndi nemazi. silerimiz iki gündö gelme ha bu evlerin alferi yanme vallahi dinegin savudan iki gündö yanme savudan Tondu sızın yane ee valla bızki yanme men dineginde géttem *burhan*'ın kızının yanine iki günde yanme bú gün biraz yanmış gına ee didi sđandö. ka senedö oyeseñ *rebbi* bi her vere kızım. olan düşti ev mevi yaptı dolap malpleri. meni alekeder etmez şindi buler şindi yapemez hele üş dört aye ade borını (2)vereca herlisi herlisi şindi bilēsen kımse eyneneyi abul etmē urban olem kızıme. “uluallahu ehed, eynenesız ye rehet” eyneneyi kimse abul etmez. *allah* ve kúl meni abul etmezle illah itiyarler biraz yaşlendöe o menim bacım mendan yeddi yaşde kiıgdi ha yaşlendöe ele etmeyin Turun işahler artelögi ariřtirmeyin illah insan onuřö, onuřö kızım yaşlilotö. ‘eyni hekeddan ocuh nasıl olö? yaşli adinde ‘eynidö.

(3)*allah* anan remet edē. bi arede böyük olmiştö ele bi güzel türki diyerdi cümbülüm cümbülüm bebek cümbülüm heppi unuttum getti bu aç etti bi buuk ay iki ay o üzülerem. ee be iki eyin arvadidö işahlerimiz bir emzirēdö bi evin içinde almiřtö nederem alımdan gétme. urbanın olem be sen göredingira burdan yarmişle bireye ade. ee ne TıTorlar TıTori tute. men o TıTorin şeyini verin man edresini diyem TıTor sen bacımdan (4)senin didile ane özan gel sen ne diyeseñ didim yo hekede *hezreti ali*'nin sábrini man vermişti o sábirli oldım adını birdan delmişle didile yani kemik geirtemişle menim dayım oli *birse*'dan ilik veremiş özine yani anser. ee sen ne zeman gidecahsen *allah* eda bela vermesin. *filiz*' in kızide gelmiş didim *allah* aşkine misafirlerim vardi onler dünegin gittile. kızler *hamiyet*anyeseñ *hamiyet*'i eyidö hoştö ee be ailli olele. *yusuf* bi ara o borlendi *allah* canlerine saqlö versin.

(5)öte gün menim olum, ez oli, *iso* gēttile dāmi sıpurdile, dām sıpurmahte zordö. *zeydan*'ın be aç gündi birdedi, hambirdedi. senin üş kızdö, *rābbi* baişliye. kızler igerlidöle ‘emelli olsun kız olsun kız olsun. oüllerimde iyidöle vallah gelinimde geldi bi hefte aldi *allah* razi olsun heppide iyidöle. vallah dınyede ne hoştö tatlılö

güzellöh, olur bâzi sendan kızzında olur. bi kere kızaneçaşen bi tenede teşsilli bulesen teşsilli bulesen

⁽⁶⁾ teşsilin bitür

anneni itür

gel meni götür

⁽⁷⁾ışittin? bi zeman diyecaşen *allah* tezeye rehmet ede ege keyneneyi kimse sevmez nedan sevmezle? hezreti şe evlendi hezreti 'eli avrâdın üzerine *fatma* anemizin o şaşirtti gidecah inegi sağmağe elek apare, şe aparacağı perheç aparecah şe apare dèdi ya *rabbim* diye men gördüm diyecâh ümmet görmesin diye kafir görmesin mislimanler görsin ala san. be iki kume bîrbîrini sevêr? bacime diyem vala neyse babasi diye ki kızım sen ne yapesen? diye baba ⁽⁸⁾kıneme kume derdi zordô kumelôhtô elesi var üŞ tene ist iste. bi tene on dört yaşinde bi kızi herif almışti yetmiş beş seksen yaşinde iki arvadın izerine ee vallah men oledim ne öziz qalsın ne pare.

⁽⁹⁾men kapiye çıhmişem eyağım kırılô. ay göresen? kızım vallah çıhmemişem. men gidemenem men düşem saği sahllemele kızım bi kere düşem kim meni sahllyecah? dört tene kızım va herkeş özlerine. bi tene *izmir*'de bi tene *zeydan*'de iki tene *tatvan*'de. ee gelinlerde herkeş evi işahleri dú iki tene pürtekal getirem. ha bacime diyem işte beledô sızın evi şindi gelem unudörem, tanimenem.

⁽¹⁰⁾mirat edesiS oğul. *rabbından* umarem mirat edesiS. salih kullerin du'esi ole. şimdi kahtım námezımı kıldım síle ee kahtım gëttim özúme orde iki gündi kalfer yanmedi ore siçahti orde girdim nettim yatemedim tú n'elet şeytane gina kahtım geldim dört yarpağ ohidim *sevimgilde* evde degülle gëtmışle oğli evine yo evde degülle düneğindan beri gëtmışle savuhtô úşyê o ihtiyardô o mendan üŞ yašte kiçigdo men úşumenem. men kaç yaşindeyem ⁽¹¹⁾yëtmış dört civarı. ya kızım benim nefçirim var torun sahabiyem *rabbil alemin kuranın* üzündan gözümüzün işğini verê, namaz imanin direğidô námazınıza Tıkkatli olun beş yüz sene yaşyah gidecah yerimiz mezardô. he gözlük taharem niye mege men ihtiyarem. men tazedan gidecağem bi tene güzel sákalli alêm sákaliní yonem indirem aşıği vah bi tene bundan kaç sene eveli, bunler geybet degül geybet günahdô geldi teyze dedim ne, *birarô* eskere gëtmış. ⁽¹²⁾kare gele başan dū, mende dedim gira benim komşımın kızi bizdedô zaha gelmişle oni görmâğa. o ademde *tatvan*'de şedô kõnfesçidô oğli. tēze kızi didi didim ne bizim 'ekrâbedan baranbar. didi tēze babam meni göndermiş, tanyelê be dergah árkadaşidô *aħlat* taki oğlanın, dimiş

allah'ın kederidò meni alsın *birarò*'de eskerdò men tekem. ay ay deli olecahtım ay didim şeke edesen didi vallahi doğurçilòhtan göndermiş benim dayım kızından baramba gelmiş. bi ⁽¹³⁾hefte bundan konışmedim kızım didim kırh tene koceyi kurban ederem kocemın mezar keline get baban söyle yoli adem *kuramni* ohusın. námez kılsın koceyi bız nedağ? ay didim sen o kariyi neye getirdin biraye? ele ağledim ele ağledim benim. kızım didi ane sen deli olmişsen. ee didim terbyesizler ee sen *allah*'ın seversen men kocemim me'ası var, evim var, oğlim var, kızım var e vala o mendan eksik o çiméter olsın onlere. kurreder gülme. binler ⁽¹⁴⁾hatıra kılsın. ha didim vay bi hefte men oğliyrem gülele. *núrheyat*, dayım kızıne didim *núrheyat* didi ne, ee didim sen oni neye, sen get oni al erin kıyım etme sen get oni al. ee herif üş sene çekmedi herif öldi vay torpağ başan heffide hece getmiş. bızler sözleşmişöh, mendan kocem sözleşmişöhşindi men ölem başke koceye gidem daha o kocemi ahirette almenem ha men gidem daha o kocemi altındeyem alti tene de huri peri kızi verecahle mende onlerin⁽¹⁵⁾her şe gelecağ karşımıza eger imanımız kuvetli olursa. lazım degil be men b'ezi şeke ederem diyerem man ordan güzel gelinlöh gidiresiz ee be güzel gelinlöh gidirecahler. gecından kızım hekte'ela göynüzde ne mirat varse oni vere, yolde izde dünyamıza bi rehetlöh vere orteliğe bi hoşlöh vere, dizen vere dünya o kademlöh kılmemiş. kinse kinseyi bilme, bağ *sanıye* çoğ hoşti *birhan*'ın arvadi. *allah* one rehetmede bele virerdi meni *ziynet* able kurban ⁽¹⁶⁾üzülme, men üş ev satmışem çoğ üzüörem, ev satmahte 'ayni ölüm kimidò yani evim kerandi men ne. *allah*'e çoğ şikir oğlim mirat etsin içinde bacıme diyem vala oğlimde eyidò bağamgira özi benim sözümü Tütledi şindi iki tene çocuğı vardı.

⁽¹⁷⁾giderem elinizdan

kurtulem dilinizdan

yeşil baş ördek olse

si içmem gölünüzdan

⁽¹⁸⁾bağçelerde heleme

kız gösğın dümeleme

ölürüm senin için

vallahi unuttum getti. çoğ bilödum valla çoğ biledöm

⁽¹⁹⁾altın teştin kenarı

içine kırdım nari

tez buldım geç yittirdim
ala gözli nazli yari.

⁽²⁰⁾bu dağın ardi meşe
gün kahe gülge düşe
meni yardan ayiren
evine vaşvan düşe

⁽²¹⁾teyi ne diyem. kafem yerinde değil bu gün başım yerinde değil he tansiyondò
ya habîremde tansiyon var ò dò 'eğlime çoğ şeler vardı unudmuşem

⁽²²⁾merdivanım kırh eyağ
kırhıme virdim deyağ
ben yarimi görünce
ne el tuşer ne eyağ

⁽²³⁾valla hikaye bîlmenem. baba bíz görmişòh? be çare on yaşındedim babam
rehmete gètti bíz baba görmişòh? yaşım yetmiş beş daha önuttim bildoğomide önuttim
kurani kerim bildoğomide önutmuşem. men bîlmenem men ne bîlorem şindi eskidan
bitlis'te gezeğ dile bíz gezmezdòh bizi birağmezdile ki terpenağ, birağòdile bíz terpenağ.
saz duhuldan alodile getòrodile. eğer çocez efendi olose *allah* kimseyi baba evine geri
çevirmeye şıpanesinede mıtaç etmesín.

⁽²⁴⁾menim bi tene telebem vardı getti hece man bi tene baş örtügi getirmişti ee
didim vala men bu seksándan sora buni atmenem omüzume verdim *hamiyet*'in kızına
didim *heyalò* sen *kuran* ahyesen ala at üstan ha kızıme diyem vala òtanorem oğuduğun
kurani kerim elbisede giyem dışariye çıhem òtanorem. diyecağle bu dil arvat zağa aryē. işte
kızıme diyem bele. didim vah çare gele başan menim kocem bu eve geleli beli üç sefer
gelmiş. güzel yeşil çat ⁽²⁵⁾elbise üzerinde didi hanım men gelmişem seni götürmağe
didim men san çurban olem men gelemenem *bilalò*, didi ne sen çal ne *bilalò*. men ne
çader geldim sen diyesen *bilalò*. ee didim men beçari hareye atem? men oni alti yaşinde
yetim sağlemişem çirmi iki senedò bu şubat tehtilinde menim kocem rehmete gètmış üş
kızde *hemiyet*'de dört tene yetim sağlemişem.

⁽²⁶⁾bi tene bízım çomşımız vardı geldi didi ki *ziynet hanım* bızı helal ēt, men
giderem hece. men buni beki san san dimişem. didim men bi kere san didim bu arvat
hardedò heç görünme? nolmiş bu çadine? bacime diyem men yattım ele üzöldüm ele

üzüldüm ele üzüldüm. didim Һazi, dú, didim Һazi ađledím dođırçilòhtan. mením Һocem Һaledi bízde gidedòđ Һece. men yáttım. rüyamde bahtım heppi konşilerdan Һatır istiyerem. gëttím didím ⁽²⁷⁾*zahide Һanım*, rehmete gëtmış, hade *allahe* ísmerledòđ, ha sen öyde Һece giderem. tórbe mörbelerimi heppi otobos geldi attım otobose gëttim aşığde *tatvan*'de Tikan var o Tikanın yanında, dimek sabah námazını maşallah heç gëçirtmenem, bahtımki ezan oğune sábáh námazına. ay didim vāđ Һeyif oledi men gidedím Һece geledím sora uyanedím. mením ođlán man didi ane evi almiyah özan gët Һece. ee kúrek bune evlenmağ hektò vektidòde. kızıme diyem işte bireyi aldòđ.

⁽²⁸⁾men telefon bılmenem, telefonda bılmenem diyerem ki valla mením Һulađım işitme Һulađım kardò, kar Һulađ. Һeyneten nice oldi? *allah*'ından bulmiyese arvat. nice heç duymemişòđ? *allah* rehmet ede. bızım Һerifin emisi oğli mením bacımın yeşidi. o de gide şeye izmir'e Һeynım bacisi evine, Һelp kırızı geçirtti. onın ayinde mením bacım rehmete gëtti yani bíz özimizi görmedih.

17

ANLATAN: Müzeyyen GÖL

YAŞ: 82

KONU: Karışık

YER: Merkez

⁽¹⁾Һarmane Һozān
pacadan özan
bi elím Һamír bi elím Һamír
ístiyene bi oğil olsın
vermiyene bi keçel Һız olsın
oda düşşin tendire yansın

⁽²⁾onide yağmur yağmedi çömçe gelin çöm ístiyedi diyedih yağmur yağmedi yağmedigi için getiredile súpürgeyi bezyedile gelin kimin ağaç taşedile ortasına getiredile bi tenesi bi işağın eline veredile bi tenesini de bi işağın eline veridile bi kere Һapi Һapi gidedih gezedih. bi kere gidedih onlere diyedih.

⁽³⁾çömçe gelin çöm ístër

allah ‘tan yağmur ístēr

gōtiği doli sî ístēr

allah’tan yağmur ístēr

⁽⁴⁾diyerdîh. onlarde getirirdile tasdan sî Tōkerdile şeın başına súpürgenín giderdîh. arasi *allah*’ın emrinnan bi saat çehmezdi bi kere yağmur derdi şar şar şar ele yağardı ele yağardı ele yağardı. bi kere giderdîh, eskidan bi şe yohti elímíze çorap verirdiler, çorabi giderdîh açardıh birer tene şeker, bi tene fındıh, bi tene ceviz atardıh torbamızın içine alırdıh gelirdıh. bu *bitlis*’ın edetidi ba onide diyerem ayıp olmasın. bi kere ondan sora eskidan, o güzel hoş sızın ⁽⁵⁾kimin güzel hoş kızlar varya onler tez kıocaya giderdiler bele bōyúk kızlar olanda gēder diyerdile çıhın şe, o evde qalmış kızlar, gidin çıhın dama. giderdile çıhardile dama, diyerdi diyım mırnāv mırnāv edetíz batsın, edetíz batsın, gelín bızı ísteyín. *allah*’ın emridan bi hefta çehmezdi gelirdile ísterdile onlari.

⁽⁶⁾keftari. ba o da şubat anasıdır, keftardır, o da denızdan çıhar gelir. doğrudur haqıkıdır bu, yalan değil. bele yari gece olur yari gece el ay may işiği heç yohtur. eskidan ele ay işiği olurdi ele olurdi qorhardılár diyerdiler nedir. baqardılár qapi dōğuldı keftar geldi saçi başında bu qate ciddi diyerem ha bu qate her bi gözínin bōyúklüđi sinínin yarısı kimin kırmızı kırmızı bi memesini aterdi sağ cınine gelirdi qapiya ⁽⁷⁾dōgerdi kimi yaldarsadi alır gōtürürdi. yaldasadi yani qandırsadi. he be kimi yaldasadi alırdi gōtürürdi yan aparırdi başqa yere atardi yanda onlar tutardılar getirirdi evde hepís ederdiler. haqqatten hē, hepís ederdi. bi tene tutardılar qapınıni içine ele o daqqenín içersinde bi şe taqardile ömzuna filketen yahtut bi iğne yahtut bi filketen daha o yasıhtı heç bi yere çıhardamazdi. gelirdi evlerinde Kevendi çalışırdi. hē yalnız o demırdan qorhar heç bi şedan ⁽⁸⁾qorhımaz yo yo oni tahtınca evde qalırdi daha. he etkili ole qale evde yani o eve m’ehkum ole anladın? daha onlar heç iş görmezdiler o ondan. bu bi kırtik yani sini qate hammur yapsadi üş kün Pişirirdi heqeddan he vallah çoht bereketlidi. sílerdi, súpürödi, yıhardi, ederdi, eyleğdi heç her neye elını atardi o bereketti he tabi. yıllar qalırdi, seneler qalırdi heç o çalışırdi *allah*’ın emridan bi gün he yorulmazdi. yeddi sene de qalırdi bi de hā. yo men görmemişem babami ⁽⁹⁾çağırmiştilar *allah*’ın ismi. şubatta, keftar he. keftar eskidan vardi şimdi daha yohtur. ondan sora demek babami yaldatmiş aparmış anam gētmıř oni gina tekrar geri döndermiş gētirmiř. ondan sora ele qalır, qaldıhtan sora bir gün evín sahibi gider şe, he öldürürdi tabi boğardi o habari olmāyani alırdi gōtürürdi deñizde boğardi o deñizden çıhardi o şubat

anasidi keftardi. yo yazın yazın kışın çılmazdi ee onun şubati ıstindedir yani bele dedığım nasıl bi şubat bele ⁽¹⁰⁾çoğ yazda olmazdi bele güze yaħın sonbahar çoğ savuħ oluğı eskidan onlar vardi başka b işe yoħtı ħeketten görürdĩde. men de görmişem şubati görmedim başka gördim dur men buni anlatırım san baħ. ondan sora bi kere ƙalır orda, bir gün ƙaħarlar giderle ħemema diyeşler ki kevenidir evde ƙalıře he be keveni deyele ona anla. kevenidir ƙalıře bız gidaħ ħemema gelaħ sen bu körpe işağa, uzaħ olsın bu bızım *azra* ƙate, sen saħap ol bız gidaħ. diyer he alır ⁽¹¹⁾kucağına, iş mişini görür ƙar marını görür her şeini görür ħamır yaper baħ ħamır ƙalır orda ki ehmeği Pişire. baħar ki onlar geğtile ƙaħar ne der bilesen? getirir bebeğe diyer, bebeği alır ƙucađına heç konuşmaz, bebeği alır diyer

-cici cici buni al.

he bebeK de bebeK, o zaman bele başli ineler vardi, ele elini atar atmaz oni ƙeker ƙehmez o ⁽¹²⁾anda oldi keftar, ele işaği tutdi ortadan ikiye bölđi. ħekaddan doğrudur he mesele deil. ikiye bölür böler bölmez vala alır başını ƙaĉar geçer, o ehmeħde ƙalır, o şendir de ƙalır onlar ƙalırla. aşşama doğri gelir baħarlar ne işaği öldirmiş, kesmiş, ehmeħ ƙalmıř, o ƙalmıř bilirlerki o keftardır.

⁽¹³⁾ba *nejla* mende bi gün bele oturmuştım. bızım evimiz vardi ondan sora bi kere bızım bi salonımız vardi. bi de baħtım ne? *nejla* bele oturdım her zaman ğap ğařıħ ele fırlatırdile, ƙapilari aĉardile şe ederdile men ƙorħmazdım mende diyerdim gira bu nedir, men gördim. *tuba* oturmuşti amca oturmuşti ele baħtım, hani sen gördin bızım ordan ozaħ ordan ön bir yaşlarinde bi ƙız, saĉlarinide bele örmiştile, beyazde bi beyaz ip vardi, eskidan bızde gaP ⁽¹⁴⁾diyerdile gaP onide atmiştile saĉlarının ujuna, sarışın saĉi ğıja, eski eski esbise üstinde, ele ordan ƙıħtı bele geldi benim gözümün ƙarřına, ordan görerem, ordan daha baħmadi man heç bele önüne baħdi, men dedim, ay ay geldi geçti iĉeriye geçti girdi bızım odaya ƙayboldi geçti. o da başkadi, daha adını vermenem.

⁽¹⁵⁾mahanaya da benttir, mahanaya da benttir ondan sorada bi gün bele ƙaħtım bele geldim *nejla* habu ellerimi ħınaladile hā, ele görürdım. onide nasıl gördüm? *nejla* man çoğ ƙarıřtile bele gündiz zamanidi baħtım bi baci bi ƙardař geldi. eltilerim he baldızlarım çoğ ƙarıřtile man, çoğ sıħintidedim. bi de baħtım bi öyleye yaħın bi de baħtım iki kişi bi de baħtım geldile ön yeddi yaşlarındadi, esmerdile, eski elbiseler istlerindedi bi tenesi ele zarıldanedi ele ⁽¹⁶⁾zarıldanedi başını ƙomiřti bacısının omüzunu mende böyle aştım dedim nolmiş. dedi ƙardařım ele ħasdedir, men buni ħaĉĉiki gördüm,

qardaşım ele hesdedi ele hasdedir bi bardağ sî ver. mende getidim bi bardağ sî verdim eline kardaşınâ verdi. *nejlabi* de bahtım ne başdan Tırnağa belê qanlar Töküle, bayağı Töküldi bizim evimize, mende dedim bu nedir? dedi bah sana bi şey diyem? men heç kimsenin evine getmedim ele doğri sizin evinize geldim biz ⁽¹⁷⁾şedan gelérih, *kıbrıs* dan gelérih benim dedi herpedih. benim qardaşım şehit düşti. *nejla* ele bele qanlar ahedi ahedi geledi. Töküledi bizim evimize rüya görmedim doğurçdan gördim ondan sora bizim bu herif geldi nöbetten geledi ondan sora eski zeman siz bilmezsiniz ipek kıraplari var kıraptır eski zeman siz annen görmez bilmez. kırap ipek eşaptır. şimdi eşap diyele biz eskidan kırap diyerdih ona. pembe ele ani çihatti bide bahtım getirdi o kırap onin ⁽¹⁸⁾qanına vurdi getirdi bizim şe birahti şıpanamızın öğünü kazdi kazdi oni getirdi dedi man apar oni soğ onun içersine, torpağa kuyla mende getirdim kuyladım torpağa. *nejla* ne qaldi ne qalmadi amca geldi geline dedi o oni çihat oni çihat amca pis geldi pistir pistir çihat oni dedi eyahlerini basmasın oraya, man dedile. men tutum oni aradım aramadım onlar apardile kayboldi. bi de mana dedile ki sana kim qarışsa, heqattan ciddi olarak diyerem, sana kim ⁽¹⁹⁾qarışsa onin tufağı dağılsın yani evi dağılsın tufağ sen anla ki evdir. he valla onin tufağı dağılsın san kim qarışsa. bi de dedi senin evinde ne k'eter büyi var ne k'eter büyi vardi bitik diyerih onlar heppi geldi Töküldi. heçbi tene kalmadi hepsi geldi Töküldi. gettim buldum ama neler neler neler çihatti içersından. he vallah vallah. onda da ele gördüm bilersen? daha *nejla* ne diyim san

⁽²⁰⁾ha bi kere işte hıdır elyas, hıdır nebidir *nejla* bah san doğrisini anletem bize koqalär yapıle. kokada dediğim, getirele biz ehmege biz bu qate Tuz qatarih, bu qate yağ qatarih haqıkidir men gördüm. getirir qatarih ehmeğ bu qate ona koka diyerih Pişiririh veririh kızlara, diyerih yeyin. kim alırsa sizi gelsin şeinize qederinize he. biröz de bize turşi siyi içir dirdile çoğ Tizli. ne yatadih ne yatmazdih bahardih böyük bi umman yağut kuyi si kuyisi, gelmişih o siyin ⁽²¹⁾başına işte bizi alan erkeher geldiler. kim oni aldisa gelirdi o kuyidan siyi çekerdı bi tas bele verirdi bizim elimize biz içerdih, qahardih bi hefte sora o gelirdi bizi isterdi. ha bu amcayi meni ele etti he. o hıdır nebi bilersen *mardin* ön doquzunda girmisindedir. doğri. yo hıdır elyas ayri o alti mayis varya bu hıdır nebidir bi de hıdır elyastır. buni anlattırsan. o da başkadır, o da daha bi şedir. men yapmişam kimisinin bah evelallah bah okuli oğidi, qardaşım ⁽²²⁾kızı ev aldı, tahsi aldı, kızlari kocaya verdi, işahlar olmayanlari oldi valla. ondan sora bi kere *nejla*'ya diyim *nejla* yedim man verdile yedim man verdile yedim. bi de yerdih qoyardih başımızın altına,

sabahsi günü olurdi koşayı alırdıh, koyardıh dama. anaya diyim getirdıh birağdıh, ah
kurban oladım bacıma, bacım gėti gele bi şofer gördi yine 'eyni bu şofer aldı oni.
konşılarımız kızi bu kate deste anahtar verdile, onlardä gėtdile öğretmen aldılar he. men
de ⁽²³⁾geldım bahtım bi demır dirėk eskerler behliyė, bi demır dirėk başında Şei bayrağı
kırmızı bayrağ bi sı kuyisıda onın ortasında menım kardaşımında bu doğuşmışler
arhasını çevirmiş bune kuslidurler. mende ele gördüm. mende bahtım geldi, mende
kuyidan sı çekerem bızım bi komşımız vardı *peri*, dedim kız *peri* men kuyiya sıya
düşere çekemenem nolur bi sı man ver. dedi de get bah o adam durmuş orda o san gelsın
versın. bunun için. bahtım o orda gedi ' ayni ⁽²⁴⁾esbablar ıstinde çehdi bi tas sı verdi man
nejla allah'a inan edesen. tas vere elıme men o Őiyi işdim geldi kağdıım o ğaceleye
getirdım o Őeide koydım ğaceleye, dama bide bahtım ğacele gėldi menkini apardı Őehrın
içersıne bacımkini Őehrın içından çıhaddi apardı bacımda gėtti *van*'a, ha bacımda gėtti
van'a, o kızlarda bütün öretmen aldılär. anladın? aa mende gėldım aa buni aldım küçük
kardaşım meni buna vermedi, bundan küçük kardaşım, *memet* dayi, ele döğüşdile ele
döğüşde *allah*

⁽²⁵⁾bi tene mezarlıh vardır. Őelerın cällıh diyerıh bız o ğavurların mezarına cällıh
diyerıh. ğavur merazi cällıhdır. mezar diyılmaz onlara. kızlarına bız, oğullarına dığa
diyerıh bilersen? kızlarına ğarse diyerıh. he he. oğullarına dığa diyerıh, kızlarına da ğarse
diyerıh. bu onlarındır ğavurlarındı bu. bi kere ondan sora onlar gelmişle mezarlığa
bızımkiiler de gėtmışle mezarlığa. diye oturduğ bahtıh ki ne ordan iki tene köylü geldi
elinde, her bi kalabalıhaha bu ⁽²⁶⁾kate ağaç kaba elinde. onlar ele ağlėyele ele ağlėyele
fiğan eyleye, he o ğarseler ağlėye ele ağlėyele ele ağlėyele. ordan iki tane köyli geldi
oni ele vürdi ele vürdi ele vürdi. dedi illahım sen bu çallığa sıçacağsan. anladın? onlarda
kağarlar o çallığa sıçarlar. onlar gėderle, gėttıhdan sora ğarse diyer ağlar, ele ağlar diyer

⁽²⁷⁾ĥāç ĥāç

başın kaldır, gözün aç

bunler zalımdır

vürdi mane, men sıçtı sane

⁽²⁸⁾o meni vürmiyene kate men sıçmedi, o meni vürdi hem zalımdım hem de
Sabesi kalındı. vürdi mana men sıçtdı sane. sen menım kusurume baĥmagnaonida
diyem;

⁽²⁹⁾ah ah ah

semaverím demdedír
ķurmiřam ķimendedír
cennettdan ħuri çışsa
ķız gina göyním sendedír

⁽³⁰⁾ķiceğim hola hola
içi doli gül ola
bu gülü izah edenín
mıradi ħasıl ola

⁽³¹⁾gösdetmesín he 'eyni. o böyük ķardařım *mıstafa* gedi meni Verdi buna, men geldím buni aldım. ama ele faķırlıķ ķektım *nejla*. ha o bi de *ħıdır ilyas* var o da. hele vār. birebirdir. baķ kaş defa *tuba*'ya şe ķurmiřam ħeķettan *tuba* oħudi, kime ne ķurdum hepi ķızlar koca, hepsi géttiler. bostan vardi, soĝan var bele ķurarıķ ikisínín yarpaĝını birbirine gettirirík *nejla*. birine diyerík baħtdır, birine diyerík taħtdır. iki ipi birbirine baĝlarík, bi tenesíne ⁽³²⁾baĝlarík kaħaras sabahnan baħarsan ege senín baħtın uzamiřsē mutlaķa o nişanlanır, eger taħtın uzanse o sene ķalırsan. buda *ħıdır ilyas*'dır. baķ yımırta koyarsan gül putasının dibine, ondan sora bi kere *nejla*'ya diyim o bız yımırtayı getirirdík koyardıĥonun altına diyerdik, *ħıdır ilyas* gelsín buni yaşsın. ħeķettan yazrdi. o yazardi *allah* tárefindan yazardi, çatlardi. o dáge o senín mıradın olurdi o sene. paráleri keserdík demet demet, pare deĝil ĝasteleri ederdík pare ⁽³³⁾gül putasının altına koyardıĥ onide alırdík koyardıĥ cüzdana sene sonunda heķ o para ondan esik olmazdi. heķolmazdi. iřaĝı olmayana gétirirdík beřiĝ ķurardıĥTařtan bele şe yapardıĥ bebeĥ yapardıĥ koyardıĥ onun içersíne sallardıĥ. sabahnan men yapıdım heķ doĝmedi alti senedi, onun Taşını almişdile götürmişdiler, *ħıdır ilyas* götürmişdi. arasi bi sene ķehmedi *ezze*'nín bızım ħeci *ezze*'nin baĶısi ķızı bi doĝdi. he valla o ⁽³⁴⁾de *ħıdır ilyas*'dır. bi *ħıdımebi* var. bi *ħıdır ilyas* var. işte ha bu ķate şeler vardi. bu ķate. ee şandirdi Piřirerdík bilēsen, ehmeĥ Piřirerdík.

⁽³⁵⁾daldalan daldalan
daldalan daldalan bel ístine
kemer ístine
ķız seni severem bel ístine

(36)daldalan daldalan

daldalan áşađı

kıız seni severem

beldan áşađı

(37)bu da bízım erkeklerimizdir diye. dur bağam daha ne vardır. haşte bağ, daha başđa dur bağam nedir? bi tenede dèyem olür?

(38)kıştır kıarlar erimèz

dağda payton yürümèz

kıalbimde çoğ dertler vār

perdelidir görünmez

(39)ha o aydan almadır. bilesen nèçe aydan? bízde heğettan doğrudur. men onlari heppi kıaralardım maşallah onlar sağalrdılar. çocuğları çığardınsa kıapiye çığarmazda teze bilesen? ay çığar hilal olur ki teze ay çığar ya. alti aylığ işağı çığardırsansa geçe, gündüz yoğ, dişariye çığan zaman ay vurardi işağları. he heste ele kıusardılar. daha heçbi dođtorlòđ kıalmazdi. bayıldırlā, kıusardilā,giderdilē bíz gelirdiğ, bu ellerinín içersi ay vuran zaman ellerin içersi açi (40)olur. çocuğların bu elinin içersi var ya avuçi açi olur. bíz önce bele bağardığaçıdır anlardığ ki oni ay vurmuş. getirirdiğ kıazanın dibidini, eskidan kömür mömür yoğti odun vardi, isidirdiğ getirirdiğ kıazani kıoyardığ ataşın istine kıarardı onun dibi siyah olurdi getirirdiğ bi kıırti sı kıoyardığ bele kıazanın dibini siyahını alırdiğ çocuğun bu anına vurardığ, bu bilehlerine bilezik yapardığ, áyađlarına bilezik yapardığ bi de bu damağına vurardığ. doğrudur ha, bi de bu kıarın (41)istine ayşekli bi de arhasına ayşekli yapardığ alırdile götürürdile. iki gün sora üçünçi diyen günü işağlarımız kıağardı. he be. kıusardi, bayıldırlar, *allah*göstermesin. bi de bi kıursağ vardi anliyèsan? o da doğrudur. o da kıursağımız vardi. mende çevirirdim. bele küçük işağ, bele olmazdi, alti aylığ işağ, yeddi aylığ işağleri. bunlar çevrilmez zatan *allah* kıorusun oni bilmezdi verirdile işağların eline, işağlar onları bele ters (42)çevirirdi o kıursağ olurdi. o da ele kıusardi ele kıusardi. yeni kıusardi. doğtorlar yoğti bilmezdi. bíz özatırdiğ yere bağardığ áyađlarına bağardığ. bi áyađı kıise olurdi bi áyađı özun olurdi. be eskidaneledi kıursağ olanda. bi kere getirirdiğ. bilesen nederdiğ? onun bu áyađını sağ áyađını getirirdiğ sol çinine birağırdiğ sol áyađını getirirdiğ sağ çinine birağırdiğ. ondan (43)sora ele bu iki elini ha bele arhadan vurardığ bi kere çocuğı be tutardığ ters çevirirdiğ üş gün. çevirir çevirmez o da o kıursağkıutulurdi. daha ne kıusardi ne ağlardı ne bi şe

ederdi, yatarđı. o da oni yapardıh bız. eskidan bu beledi, Şindi baĥsan bi kişinin başı ağırdı, dişi ağırdı heman doĥtora. getirırdıh gözümız ağırdı *nejla* ĥaĥatten, anamız getirirdi yazmanın ucuna bi kaŐıh yoğurt birazda Tuz Tökerdi oni sılanırdı getirirdi bızım ağıran gözümüze o yoğurdun ⁽⁴⁴⁾Őiyini Tökerdi. aha ele bağırdırdıh bağırdırdıh bağırdırdıh ondan sora sabahnan ĥaĥardıh baĥardıh gözümız ne ağırdı ne ĥırbıd tutdı ne bi Şey tutdı sağaldı getti. baŐımız kırdırdı *nejla* menım başım kırdırdı bi gün ele ayrıldı bele oldı Şey kibi anam getirdi bu ĥate ĥat. yaĥtı ácele ácele getirdi menım baŐımın yarığına doldurđı. baŐımide bele bağladı sıĥı bi ĥefte sora menım ⁽⁴⁵⁾başım sağaldı getti daha Şe ĥalmadıyoĥ dikiŐ mikiŐ yoĥtó vallah vallah. haŐa diyerdıh áyađımızı Şe keserdi, Őindidir. Đıplaĥdı yalın áyaĥdıh, yerlerde, sılarda. eskidan ele raĥı ŐiŐeleri vardı bele değıldı ĥabadi. iĥerdile, kırdırdı, atardıle Őiyun iĥersine bızde girerdıh áyaĥlarımızı bele keserdi, ağlığa ağlığa gelirdıh diyerdıh anā áyaĥlarımızı Şe kesmiŐ. diyerdi balam gedin gedin yeri ĥazıyım ĥaŐa iŐeyın iĥersine. iŐerdıh, diyerdi áyađınızı soĥun onun ⁽⁴⁶⁾iĥine. he soĥardıĥo iŐeđın iĥerisine beş on dađđe ĥalırdı áyađımız keflenir gelirdi. sabahnan ne ağrı ĥalırdı ne bi Şe ĥalırdı. sağalır giderdi. he bızde eskidan, doğrudur, bız ĥırtıĥ diyerdıŐsız bılersiz ĥırtıĥ nedir? he bi kere ele öŐkürürdi meme de tutmazdı ele bögulurdi. bi kere bilesen nederdıh? getirirdıh onun ĥiŐini bi ĥaba alırdıh getirirdıh onun ha bu başına vurardıh birazde iĥirdirdıh. sabaŐsi günü daha onların ĥırtık mırtığı giderdi. ne öŐkürüđi ĥalırdı ⁽⁴⁷⁾ne boğulağı ĥalırdı. he ĥırtık ĥocuđta ole be. o emzik düşer baŐđa. ba Şimdi *azra* Şein emziğini bastı ya başını, onun emziği düşer bu damağını ĥapatır. meme ĥeĥ ememez. ĥır ĥır ĥırıldar, ĥeĥ meme ememez, ağlar. kıız ĥeĥet sızın kıza baĥın ele olmemiş. bāzen elleini atarle bu tepelerine buraya basarla. oni yıĥarlar, yıĥadıĥdan sora ha baĥ ağızlarıdan. söz misal men yıĥayem ağzımdan emerem ha buni burdan ĥaldırırım. he o zāman onun Şei kaĥar o emer. aha bele.

⁽⁴⁸⁾baĥ birincisini diyim he. baĥ

“ tepeye ĥar yađmiŐ ovağa duman, değirmanı ĥırtlār yemiş ĥalımız duman. ”

baĥ bunın sorisi nedir? verdıh televzyone heş ĥıĥardamadılār. verem Şimdi sorisini. ö yaŐlılarındı tepe saĥlār beyazlane, atmiş, yetmiş yaŐlārında tepe saĥlār beyaz gele deđe öyanın ya. gözler di bi ovağı, yani bi tarla gibi bi ova gibi bi Şedir. görmesen sis gelende bi táraf ⁽⁴⁹⁾görünē? o da yaŐlıĥda göze duman gele, perde gele yaŐlıĥdır heş bi tárafı göremerēĥ. o da gözlerdir. ĥırt Şei ĥırtlār yemiş, değirmanı ĥırtlār yemiş ĥalımız

yeman. o de dişlerdir, yaşlanesen ağzında ki dişler hepi Töküle. o da yaşlıhtır, one yaşlıhdan bi şe gele, öyari gele yani özünizi toplayın. o yaşlıhtır.

⁽⁵⁰⁾“*istanbul*’dan kıti gelir kıtiÇilär yapamaz, arasında kağıt gelir kağıtÇilär yapamaz, içi doli bonciçilär yapamaz.” onun m’anasi nedir? o da bi nardır.

“ha yurtlar yurtlar, *yusuf*’i yèdi kırtlar, Tırnağından sı içer, tepesından yumırtlar.” o da bi boğdadır ehme Pişirerih özümüze yerih. be.

⁽⁵¹⁾bu da meseledir. bi gün olur şein padişahın heç işağı yohmiş işağı. bir gün anlärin işte şein evine gelir mısafir ne der. bu çocu ele ağlar ele ağlar *allah* göstermesin. kıymáz sabahe kade padişah yatsın. dünyayı yıhar. illahım emir eder, diyerki vezirlerine siz götürüp bu çocuğı, aparıp bu çocuğı kafasını kesacaşız. be padişahdır. o vezire emir verir onun veziri gelir alır aparıp oni kese. vezir diyer ki padişahım sağolsun sen bi gün man mısallät ver ⁽⁵²⁾sabah olsun men sana bi bişey getirem eğer sen kabül edersense çocuğun kafasını kesecağ. çocuğı oni kabül ederse. eğer kabül etmezse emred men onun kafasını kesecam. diyer tamam, sabah olur kıurulur şe kıurulur divan kıurulur, çocu kesilecağ. getirirler vezir diyer padişahım sağolsun tamam, eskidan manKal vardı *bitlis*’de bele torpağ manKallär vardı. onun içersinde bele odun vardı şe yohti bele kömür mömür yohti. yandırılar sobada getirirler çekerler o ⁽⁵³⁾manKalın içersine meyva vardır, o vardır. getirirler o işağı o karşıya, oraya işağ gele. ele işağ ordan. karşıya, oraya işağ gele. ele işağ ordan. yemehler yemehlemez gelir ele elini atır o ateşi eline alır. ataşı eline alır almaz bağırır, atar, kaçır bi täräfde durar. orde hiyet var diyer ki o vezir aha diyer padişahım sağolsun bağ diyer çocu çocuğdur, çocuğun ‘ekli kesse çocu giderdi heç ataşa el atardi atmazdı. meyve alırdi giderdi durardi orda e şindi çocuğtur her ne ⁽⁵⁴⁾ettihsa durmadi, ee durmadihdan sora daha bunun kafasi niye kesele? orda ona berat verir kımaz ki daha kesile.

⁽⁵⁵⁾bağ bizim biranın ‘edeği *bitlis*’ın ‘edeği güzel *nejlam*. şindi bizim genşlik zamanımızdi, *hıdır ilyas* diyerdih. bizim *hıdır ilyas*’da yeddi yaşında bi çölmeh tutardih. çölmegin içersine yeddi çeşmeden, yani bız diyerdih bulağ, yeddi bulağdan Taş gelirdi, o çölmegin içersine kıoyardih, onun içersine koduğdan sora yeddi tene de bulağdan sı alırdih getirirdih kıoyardih o çölmegin içine. bi destede kırlardan toplardih kıoyardih onun başına, oni ⁽⁵⁶⁾gelin ederdih kıoyardih bu gül putasının dibine. istünede gırap öterdih bu gül behlerdih onun sabah olurdi saat sekizde yeddi yaşındaki, ananın ilki olacağdi, he yeddi yaşında olacağdi, kıız olacağdi he, onun da başına getirirdih gırap oni

örterdih onun istsine oni gelin ederdihö çölmegi koyardih onun karşısına. *nejla* üzük, *tuba* köpe, *mizeyen* hepi kızlardan ne kate kız varsa onlardan hepi ayri ayri eşya getirirdih, üstlerine tel bağlardile şe bağlardile ⁽⁵⁷⁾atardile o çölmegin içine. o çölmege koyardih orda qalirdi şabağa. kızlar hepsi toplanırdilar, biz onun üzünü öterdih o çocuğun üzünü diyerdih ki oçacuğa biz ohyacağih sen elin atacağsan o çölmege heç konuşmayaçağsan. diyerdih

⁽⁵⁸⁾semaverim demdedir

kurmuşam çemendedir

cennetdan huri çıhsa

kız gina meylim sendedir

⁽⁵⁹⁾daldalan daldalan dalın istsine

kız seni severem belin istsine

⁽⁶⁰⁾onların hepsini diyerdih biz. bi kere birer tene çıhardirdi. diyerdi bu kimindir, bu *nejla*'nındır.bi tenede diyerdi bu kimindir, bu *tuba*'nındır. hani isim verirdih. bi kere gülerdile diyerdile *allah* sizin miradınızi versin diyerdi bi kere gülerdih ondan sora onların hepsinin bi kere düğün tutardih. o düğünümüzde alli yeşilli. bi kere def alırdile def çalardile, şarki diyerdile, oynardile. diyerdile.

⁽⁶¹⁾ses geliyor geliyor

Taşların arasınnan

egil egil öpeyim

kız memem arasınnan

⁽⁶²⁾ele diyerdile bilersen? bi kere oni çıhardırdilar ele bağırdırdilar, bi kere onlar oynardilar, böyüh böyüh kızlardi hā, ne buldılarsa oni otururdile yerdile o gün dağılırdi giderdile. bu bizim *hıdırilyas*'ımızdi. he eğlence yapedih.

nejla bi tenede vardi ge sana diyem. *bitlis*'ın bi tene herifi herif yaşlidi atmiş yaşında kızi herif çoh zengin olduğu için otuz yaşında ki kızi atmiş yaşındaki herife verdile. bizim zamanımızda.

YAŞ: 57

YER: Merkez Dörtağaç Köyü

KONU: Karışık

⁽¹⁾adım *şekernaz Çicek. kamağ köyi*, *dört ağaç köyi*' dö yani diyele adı. he merkeze bağıdır. düğünleri güzel ole. görüçi usulı gidedile daha sana diyem istédile ee düğünlerde çoğ şahane oledi. güzel yani gelinleri getiredile yemekler yapedile. ee valla işte Fasulye yapedile, pırınç pilavi yapedile, muğarne yapedile, hoşaf yapedile. haa eski şeylereledi yani ó zamanın şeyi bízim zamanımızdá öyledi. şimdi şuanın gibi değıl. ee kızıme diyem

⁽²⁾işte başká sorinde varse diyem sana. he şerbette doğri şerbete de gidedöh o şerbetidä yani ayri gidedin nişan istedoğı ayri, şerbette ayri. şekerler götiredile şerbet yaptiredile dağıtedile millete o zaman şe nikağı kesedile yani şey başlığ veredile. kızıme diyem yani çoğ güzel süper oledi şeyleri. şimdide başlöh şuhan da var he şuhan. he he şimdida şimdida var. he üç beş yedi. he he he var var. he var gınäde var kızım. ee köyde tarım yapedih. işte bakle ⁽³⁾ekedih, fasulye ekedih. kızıme diyem patates, soğan, mısır, buğday onleri heppi ekedih kızıme diyem. ondán sonrâ kızıme diyem heyvanlárımızdá vardi sağedöh şeyi Keçileri, inekleri. ee anama diyem ondan sora her şeyin yani usulu hoşto köy usulu hoşto Taa tavuklárımız vardi. her şeylerimiz kızım. he men kaç senedi men evliyem yirmi şe otuz yedi yıl. hı hı evliyem şuhan kızıme diyem he. ee bi istegin daha var kızıme diyem sana. ⁽⁴⁾he daha ne diyem sana. he hatik yapedöh kızıme diyem. komşileri çağıredih geledi kızıme diyem işte. ee doğumdan zati doğum evde yapedi. köle şeklinde doğumda yapedöh. yane hestehanelere şelere gitmedih çoğı zamanı. bu zamanın çocuğı bir değıl yani zordö. bu zamanın zordö kızıme diyem bahımda çoğı zaman güzel çocuğler ağlemedile çoğ ráhát temiz yané şuanın gibi gimağ şelerimiz çoğ fezle yohti normálinededö işte normál vardi kızım. ⁽⁵⁾temizliğ yinede aynı temizliğı yapedih. kimisi temizdi kimisi yoğ herkeş bir değıldi köyde. ee aneme diyem daha ne diyem sana kızım. ee valla káynenem yohti zati övey gelin vardi. övey gelından çoğ çektim. ee işte kızıme diyem káynenem yohti. keşke keynenem oleydi. káynene hoşti. ne kadede oledi insani dövede ginade insane hoşlihtá yapedi. ne káyın baba ne káynene men heş görmemişem menki yoğmiş övey gelin vardi Çektim çoğ Çektim de valla. ⁽⁶⁾on beş yaşinde gettim çoğ çektim. yeddi yedi yıl one hizmetliğ yaptım kızıme diyem. yoo

övey gelin. övey gelinin çocuherin istine gëttim. hı hı he kumem ölmüştü men gëttim. onbeş yaşinde meni götürele kocemde kırhbeş yaşinde vardi. he valla kırhbeş yaşinde vardi kızım. otuz. işte baba verdi. köy şeydö be sana diyem köy şeylerieledi kızım. kimse babaya karşı kaşmedi. kendim men çocuherimi evlendirdim kendi isteklerinde kızlerimi evlendirdim ⁽⁷⁾kendi isteklerinde kızım. yani onleri kırmedim dem gönlerindá olsın ben şey etmenem karışmıyorum ane heyran. he zamane elemiş valla elemiş kızım. he valla işte ne diyem daha. çocuherim he iki kızım kocede, iki oğlüm evli evli bi bëkarımda var. o da *telekom* çalışıyo. bëkarım var. he he torunum var. maşallah torunum işte burada. sağol he o benim torunum kızım. sağol *allahrazı* olsun. he beki *erkanhoce* tanıyosun tanımesen bilmenem. birde *erkan*⁽⁸⁾*hoce* benim oğlumdö. he be tanyesen sen. folklorci öğretmenidi birde. ode benim yanımda o üçüncü katta kale men ikinci katta kalerem. geçen sene oni oğlani evlendirdim oni ayırtım. on iki yıl onın anesi men bi arede kaldıh. gelinim he evlat kimi işte. kızlerim gitti, evlat gibidö kızım bu evlattö ne yapem. valla iyidö çoğ. bız yani iki arkadaşız. sağol *allahrazı* olsun kızım. men yani kimse gelinlere şelere karşı çıhmenem bi tek temizliş diyerem yapın yimağ ⁽⁹⁾içmağlárine şelerine hiç sorum yapmıyorum kızım çünkü ben çektim onlar çekmesinle men çektiğöm ben onlere gelinlerime yedirmiyorum. hoşlöh olsun he şey. insanlöh olsun kızım ele demi. şimdi sen geldin başım gözüm istine geldin yanıma işte insanlöh hoştö. hoşlöhütan seni yolci edeyim. kalp kırmağ şe do olmuyor kızım. ölümlöh dünyadır. sağol teşekkür ederim. daha ne diyağ ne diyağ ne var ne konuşağ. köyde Taha güzel yemekler birdá biz kıyemenöh et ⁽¹⁰⁾pişirağ orde Keçiler atedile yere Pişiredile kızım. kúri et yapedöh, köfte yapedöh, sarme yapedih aneme diyem fasulye yapedih, nöhut yapedih. her şey yemekleri yapedih kızım. mısır ekmek yapedih, dari ekmeği yapedih, duğde ekmeği yapedih. çeşit çeşit şeleri yapedih kızım. o kade yo yo. şimdi bu yemeği yağ, sade yağ olmiyedi bız hëç yemegin istinde yemedih. aa şimdi sade bızde varben hëç yemenöh. çocuherim yemele mende yemenem. işte horozler ⁽¹¹⁾kesile tavuğler kesile hëç bu hazır tavuğleri kimse yedi. kimse bunı kimse yemedi kızım bunları. He ondandö hesteyiz. konserve şeler hëç bız yapmedöhki. heppi kuretödöh. sana diyem şeyle patatesimiz vardi, şalgam vardi. kızıme diyem kırmızı şeler vardi. o nedö dolme sarele yo yo du kızıme diyem Tu san diyem. unuttum ya şalgam o da şeye benziye şeker pençeri onleri yapedöh, Pişiredöh, haşläyedöh sepetdan biraheedöh oreye he. dişedöh istine ⁽¹²⁾yedöh kızım. o bittü he hani o şeler daha yohtö. onın Tadi tuzü

şimdi bu yemáhlár yoğ kızım. eskinın şeleri yemekleri köyın yemeği çoğ hoştı, çoğ lezetli, çoğ güzel. vallahi babam beş táne koyun atedi yere alti yedi táne koyun atedi yere bız bele kışe héç hazır etler bele hoşlerine gide ginede koyını kesedilē atedile yere Pişiredi. kazleri vardi, hındileri vardi. ne bız yani köyde çoğ keđ ededih. he çoğ güzel çoğ güzel *dört ağaç köyü* çoğ güzel, çoğ güzeldir. ⁽¹³⁾*ğamağ köyü* hoştó. he he *dört ağaç köyü*. daha ne diyem kızıme daha ne diyem. ee ne diyem daha bi şey kálmadi her şey dedim kızıme. ağaç yazın köyde bızım köyümide yohtó meyvälöhte şimdilih o zaman yohtı şimdi var. cevızler vardi. işte dereler şeler var. dağe gidedöh, gengele gidedöh, jağe gidedih, her şeye gidedih. kızım vala çobanlığe kade de ben etmişem kızım. náhir heyvanlerin istıne şey Peşine gelmişem. bızde zati birde hep birde bu ⁽¹⁴⁾şeyde büyümişem. nedó konıtlere bele birde büyümişem, kağmışem. babam birde dole ocağı acedi dole ocağı şey o kıramit onleri Taş ocağı vardi babam onleri yapedi bız birdeydih. buđe yapedile bız heftedan birdan gitmedöh. hastehanenin oresinde he sire köye gidedöh. heftede bi kere gidedöh köye. bilese babanın işi birdedó bız şeye geledih yayleye geledih he. bızım şeyimiz yayledi bire. *ğamağ* orde yayle birdedi. birde yaylá orde köy ⁽¹⁵⁾heftede bi ker sınırade gidedih oreye he. işte yani şeler hoştı. ee düğün valla çocuhların düğünü benim böyük oğlanın düğünü kızlerin düğünide güzel yaptırdım. Çay Çörek yaptıh. kızlerin zamaninde ele ağşem kıne şeyi ağsemi düğün ağsemi şeyi yaptım. ee valla çeyiz çoğ verdım kızlerime çoğ memnún ettim onleri kızım yani héç onlerin şeleri kırmadım. ondan sire oğlanın düğünide yaptım. çoğ güzel yaptım. döner yaptırdım oğlimın şeyine pırınç pilavidi, ⁽¹⁶⁾çacıhti oni yaptırdım. mağlede yaptıh çoğ güzeldi. toyluğıda yapedöh. toylöh çoğ güzel oledi kızım işte perşembe ağşami çarşamba günü perşembe ağşami toyluğımızdı. eşyálár birağedih sandığın içine. gelinin ne şeleri kınesi oledi, esbisesi oledi, aneme diyem ne lazımlöği oledi her şey birağedöh sandığın içine bi torbe şeker, bi altın hemali tudedih. kızıme diyem sırtlerine veredih, gönderedih. ha úzađ oledi arebedan gidedih yehin oledi. hemal ⁽¹⁷⁾hemale veredih kızım. yo o ayridó Çeyiz kızım evinde geledi insane o düğün ağşemi geledi. bu dört beş gün kaledi düğüne toylöh gidedi kızım. he. he he nişan kuvettó. kuvettından geldi nişani yapesen. kuvettından gelmedi kıne şe kıne gecesine birağesen kızım. he he ama toyluhte çoğ güzel ole vala toyluğler götüre güzel saz duğuli götürele güzelce oylene şe edele bi halay çekele bi sá‘at, iki sá‘at kağıp gelele evlerine kızım. Çeyızler biz gösteriş yapedöh. komşileri ⁽¹⁸⁾çağıredih toyluğ günü. işte oğlanın düğünü oldığı zaman çağıredi

komşiyi çağıredı eşyalarımızi gösteredih onlere kız ole, oğlan erkek oğlan ole gösteredih işte toyligimizdo geleni geledi gidedi gelinin babasigile gelmiyedi. gelmiyenide birde kaledile çaylarını içedile, kahedile, gidedile evlerine. he. ee valla her şeyda verile kızım daha 'ayni şeler gibido eskisi gibi değil daha. karyolesi verile, yatah verile, aneme diyem her şeleri verile he. 'ayniSi daha ⁽¹⁹⁾diyeseñ hata makineye kadag buzdolabine kadag kızlerine da vere şe da alele. başliħ alele verele kızlerine. o başliħtan eşya verele kızlarına ha. o başliħtan he he. kimSi yani fakir olenleri. ee vala süt pasesi men kendim almedim kızım. men verdim büyük gelineda verdim bu gelinimedá verdim. Yani ele bi anelerine bi hürmet. ne verdih yani ele istemedan istemedila ben ama kendi terefimdan verdim kızım. he kızlerimki heç almemişem. iki kız ⁽²⁰⁾evlendirdim heç bi başliħ maşliħ almemişem kızım. benim kocem kabul etmedi. oni vermemişem yo vala. Çeyizi vermişem, beşik yapme var. beşik vala beşik işte kız doğırdı yorğani götürdın, karyolesi götürdın, kızıme diyem altını götürdın, tahimler yaptirdim. şeler güzelce götürdım. ode beşik olecah kızım. kız kırhi zati gelin götürdüğü zaman kırhi onbeş, yirmi beş gün oló tamam oló biz gidiriz şeye kızın yanine hedyesi alıp götürüyoruz. eve ⁽²¹⁾geldiği zaman genade insanın elından geldi bi kart bi şeler veririr genade ele. he he. beşikte de kırh çıhme var. hep bi kırh var kızım, her zaman var kızım. her yerde he he. oħumahtó şedó hetmedó şelerdo göresen oħyele şe edele ode eledó kızım Toğridó kızım he. sen teşekkür ederem, teşekkür ederem. *allah*şın ras getirsin kızım. ka bi kahve yap içsin. kurban oledim. ya bi kahve şe etsin. ay helal hoş olsun. *allah* işın ras getirsin kızım. *allah* yardıCi olsun kızım. cümle ümmetede size de yavrım.

19

ANLATAN: Huri ATAY

YAŞ: 60

KONU: Karışık

YER: Ekinli Köyü

⁽¹⁾benim adım, *huri atay*. vala aTmiş yaşında varem. aTmiş he valla. düğün adetimiSi biz istiyedöh gidedöh nişanlıyedöh bi daha gidedöh şerbet yani içedöh bi daha düğünümüzi yapedöh gidedöh gelin ardine toy moy yapedöh getiredöheledi öydeken.

San diyem bíz yemekte Pişiredöh, keşke vardi Pişiredöh keşke San diyem bilgir şey döğme döyedöh döğme döyedöh San diyem. bíz degirman çekedöh elimizdan degirman degirman çekedöh yarne ⁽²⁾çekedöh, döğme çekedöh, édedöh şiş édedöh dolme ee kızıme diyem daha. valla adi tırlı Pişiredöh, dolme Pişiredöh, pılav Pişiredöh, san diyem kartol firne atedöh, eT kızardedöh, herbi şey beledır yani. bu *mezrá köyü*, *mezrá* men diyem *yimirte tepe* valla men bilmenem *yimirte tepe*'dir, yimirte tepe *mezrá yimirte tepe*. yani öydeken şindiye kadem yani bíz birdeyoğ. yani şeharli bizöh ha binlerki gelmişler hepı beradayidöle yani şeharli bizöh ⁽³⁾öydeken bíz gelmişöh. babamgıl, anemgıl ki gelmişle bireye diye hambire bele çar bağıliyedile bellerine Taş koyedile ki açlırından edebilmemişleki çalışe he yani öydeken gelmişle. seFerbeylikte şindiye kade. seFeybeylikte şindiye kadem gelmişle bireye. yani bire bizim köyümüzdur. *nezir eFendi* öydeken vardi bíz onın şeyiyoh yani ondan birye gelmişle. keynetem, keynenem, keynım, emım heppi onler gelmişle. babam heppi onlerdö bireye ⁽⁴⁾gelmişle hekatıtan yani. gelmişler birye bi kere diyedile *nezir eFendi nezir eFendi* birdan gëtti. işahları aldı gëtti. *istanbul*'e gëtti, *ankare*'ye gëtti, *diyárbekir*'e orye yerleştile. ee şindi ölmüşle onlerde geçinmişle. köy onlerin köyidi köy yani onlerin adidi ema bíz hepımız birdöh, bizde emek veredöh. sonde bi kere kahtöh o köyi özimize tapu etmişöh. şinde hëç daha *nezirefendi* yoğ. he o gëtti geçindi işahleri öldile daha hëç kimsesi birde yoğ. *naim*⁽⁵⁾vardi ode bibımdı. onlerin gelinidi. san diyem *memduh*'un arvadi san diyem köyde daha o var. davar var, koyın var, heyvan var. vala ekeröh, biçeröh. heyvanlardan hema çalışeröh bilmenem. he köy çalışeröh. he valla bíz tarle ekeröh üş teneke yeri ben özım şahsım tarle ekerem, bekle ekerem, patırcan, biber, TamateS, hıyar. kızıme diyem bekle, kartol, sebSe herbi şe herbi şe herbi şe ekerem. he kelem ekerem, lahana, ee kızıme diyem dala ele ki şe ⁽⁶⁾ekeröh yani millet heppi men özım satmenem hëç dünyade satmem hema millete vererem. hema çalışerem, millete vererem. yazında eyran var, yoğurt var, peynır var, keymağ var, yağ var san diyem daha odur vallah. vallah men şehri sevmem yani bíz şehri sevmem. men gidem yani üş gün *bayremgılın* yaninde dırem yani *kenan*'de, *kenan*'de benim oğlumdur. *fayık*'ın yaninde çalışedi. he *neşe*'de benim gelinimdir *fëride*'de benim gelinimdir he. he kızıme ⁽⁷⁾diyem. benim üş, on tane maşallah var Allah seni bağışliye. bi ilaÇ milaÇte hëç he valla. sağıl sağıl *allah* miradın vere inşallah. *allah*seni herli miradın ede. kızıme diyem dört tane oğım var, altı tane de kızım var heppide kocededırle kimse yanımde yoğ bitek gelinim birde var,

bitáne orde var, birsıde hestehanenín karşınde var, birsıde *bayrem*'dır. eşağdedır. üŞ táne hestehanede çalıseleş bide işatte çalıse. ode işatte mühendisdir. kıkık kıızımda *salıhe*'dır adi ⁽⁸⁾oda *yol çatıdâ* kale hema men oni çoğ severem. hepsi birdır ode birdır. he he üŞ yoli he he. he o şeden yuşari, nedir adi tókede tókede. o benim kıızımdır o bina iki bina var birbiri ístinde çatili, kırmızı çatı o benim kıızım ikinci kıatte kıise boyli *salıhe*, sen gét oreye síle *salıhe* kimdir san gösterteçağle ode 'ayni maşallah san benze ele güzel ele şirin. yo yo *başhan*'dan yuşaridir. yol catideki üç yol yořtò bi yol gide *şemorh*'e, bi yol gide *tetvan*'e, bi yol gele *bitlis*'e o üç ⁽⁹⁾yolın ístinde bi kere bi bahçenin içindedò evleri. *salıhe*, *salıhe atayhe* kıızıme diyem üŞ táne de işağı var. bi oğli iki táne de kıızı var. kıkıgum en kıkıgum. hema çoğ getirdim çohte verdim getti be. daha bişe kalmadi. kıızım ne diyem valla ódur daha köydür çalıseròh, yeròh, içeròh, tırçık mirçık ateròh. nasıl adlerini ee adlerini kıoyeròh *mıstefâ*, *kemal*. he he hatik pişireròh oni getire buğdedır temız seçeròh güzelce yıhyeròh tencere içine kıateròh ó orde Pişe çıharederòh ⁽¹⁰⁾kakıl kıoyeròh ístine San diyem ele yele. hatik diyele hatik dişleri çıheya. he he men bílerem oni ee kıızıme diyem hetta iki kıırşi çıhe bi kere kıırřlárini çıhadele sí başıne Tòkele. kıırş tenâ buğde seÇele, sayele oni başıne Tòkele kıırşi kahe he çociğın başıne üzerıne de be hem anneye hem evlade işağe he kıızıme diyem valla odòř. ee daha he tarağ, meķes, Piçağ, kıalem neyi ale o ole yani ohye o olecağ. Piçağ, Piçağ ale kıasap ole, kıalem ale yani öğrençi ⁽¹¹⁾ole, Tıştor ole kıızıme diyem tarağ ole diye şey ole nedir? berber ole, meķes ale, terzi ole vala odur. onide hátikini ki yapele. hátik yapende Tòkele başıne ode hankiSini ole o ale yani hankiSini ale o ole. kıuran ole hoce ole kıuran ohye ee kıızıme diyem. he vala yaptım. hepsine yaptım. hee *bayrán* oldı öğretmen oldi. kıalem aldı yani doğridır ha. o öydeken oldi yedek öğretmen síre oldi mıdür síre şindi şeftır. órdileride şimdi *kenan* çamaşırhanede çalıse ode ⁽¹²⁾orde memurdur. biriSide yemekhanede çalıse üŞtane ordedir. bınin babaside ordedir ema kıızlerım oğul oğımedile. He *selha* beş sene oğıdi. getmişle zata vala heppi getmişle kıızım. he valla kıızım *allah* mıradın ede. valla hepside gitti. yo vala kıocemde getmiş. o de getmiş. geçinmiş. *allah* rahmet ede ólmüşlerínize inşallah. ode iki senedı yani şedir remezande iki senesi gece iki Pıçuğ seneye geldi. he valla ode yáni heste değıldi hema anidan öldi. he valla. ⁽¹³⁾vala heç yoşti birbırímizi sevmedòh. yo vala adám doğri kıonışe ele değıl? nesíbım ele olmişti. he vala kıırş elli sene geçirttòh ele he vala ön tenede işağımız oldi. kıızıme diyem yani çoğ iyidi mıslımandi *allah*'ın şeyi yani. yani yo ki men ístemedim

İstiyedim yani ele yani birbirimize miyim değildöh yani hama İsttan İsttan geçinedöh dünyadan. sağolâsen *allah* miradın ede inşallah kızım. daha odur valla. menki yo valla bezî zaman heste bezî zaman ⁽¹⁴⁾sağem dünyadır bele ole yine geceçağ bize, bizde demir deyilöh kızım. mecbur hestede olecaz, sağde olecöh. derdimizde olecağ kefirmizde olecağ. hema herkeş manâ diye. diye san ne ole olmiye hâma sen gülesen özan. ee diyerem ne yapem. Kim özine ne yaper yapsın. valla ademín bi sıhıntı ole sabağâ kadem âdem yatmeS. hağatdan âdem yatmeS. he kızıme diyem vala odır. kışinde bíz heyvan saşleröh, ot veriyoruz, saman vereröh, yerini sipireröh, tezegini ⁽¹⁵⁾Tökeröh yani kışinde eledir yazınde saşeröh dağe gide, aşşem gele. bağıyeröh kapının ögünde. san diyem. be yazın bişey vermenöh gidele atliyele özlerine. saşeröh, yağ yaperöh, eyran çalğalyeröh, sît kaynederöh, peynir yaperöh heğketen. he peynir yaperöh, yağ var, keymağ var, tere yağı var, Tizli yağ var. san diyem desen biber o biber böyük biberlerden yaperem hambu kadem. torbelerden getirerem inanesen torbelerden getirerem. bi kere bi ⁽¹⁶⁾getirerem yari yole koyerem bi daha giderem. kımse yardım etme man. mende tâhmül etme. men bele herkeşe göndererem, hepsine. şimdi biriSi, siz hoş geldiz benim başım gözüm İstine. birisi gemliye şelesini tuterem he keki aa edebildi götür zati tamamdır. götürmiye men götürerem. nerelere kadem götirdim. orde vererem diyerem özan götür. he valla. ee kızıme diyem hıyar çoğ ekeröh. başarın gelesen bireye ha. inşallah gelesen men ⁽¹⁷⁾kızıme kurban olmişem valla benim kalbim şimdi men seni görerem diyerem *şelhe*’dö yani ciddi yani ciddi hema içimden gele. bi hıyar bi torbe hıyar tarledan alerem şeleme tá eve yetişerem men diyem ön táne içinde kalmez. ha bune ha one ha one ha bune çağırerem bağırerem hettaki gelerem eve bi dáğa aşşem bi dáğa. kızıme diyem vala hema eledir. oki siz yuhardan eyağtan geldiz. gördin iki ev yolın kınarında var ode kardeşimdirle orde *kerem*.⁽¹⁸⁾*kerem ateş, arif ateş, kemile* belki tanyesen. *kemile, kemile heci nevzat*’ın arvadi, *heci ebdül menaf*’ın gelinidir ode yuhari binade kale birde, eşağı binade, mehle başında, zati üş táne kardeşim var. bi kız iki oğlan ema işahlerim çohtır. vala heç bi yere gitmem sabrım gelme bi yerde gelerem eve. gıyretim tehmül etme hama diye gidem evime iş var güç var. ode günahıtır. işahlerine el aterem bi bi şey olesah gena arye yani heğat âdem özından utane ele ⁽¹⁹⁾değil? he valla yani ciddi diyerem ha. he vallah, he vallah eledir kızım, men giderem bi yere bi gece qalerem diyerem, men özüm diyerem yani gıyretim tehmül etme diyem hema biriSi yane biriSi düşe biriSi bi bişey ole diyecağle bu arvat ne arye. bu arvat ne

arye sen allahan ele değil? ádem ózından utane yani bi yere gitmem iki kızımde *tersis*'dedòle *tersis*'de. bi de *hizán*'ın en sonındedir, üŖ tánede bîrdedir. *zahide*, *Ŗahin* ın arvadi arvadi tanyesen, ⁽²⁰⁾hambirde. ondan *bayrem* konŖidòle bîrde yolın ıstinde. *zahide*, *sekíne* óbúrsi hangisidi, ha *salibe*. he *salibe*'de bi kere ondan yuğaridir. *kenan*'de onın *sakine*'nin 'eyni binasinde. ode o Tiken var *nahide*'nín Tikeni hema *kenan* habele onın evi onın Tikenine baĖe. ode ordedir *kenan.kenan* çoğ yaĖıŖlidir. mením kimi değil. vala etile etmedile kızım ba *allah*' te bîle men ne maaŖ yaptım men dedím men maaŖ almam yemem *allah* ne nesip etmiŖse man yeterdir. ⁽²¹⁾men yemem. he valla gözüm toğtır. mením bir milyon pare cebimde olse diyerem men buni Ėama bune verem. ode Ėalmesín. he valla inanesen *allah*'a. ee vala men yapmedím. diŖimide men yapmedím. anem man didi. raĖmetlòĖ *allah* rağmet ede. anem belki Ŗindi elli táne onın Ŗeyi var Tálebesi. ki Ėurán onlere oĖutmiŖ. didi kızım men diŖimi yapmemiŖem, sende yapme Ėema *allah* ne nesip ise didi Ėeramdır. he valla didi. mende yápmedím. bak kağ táne var daha ⁽²²⁾yápmedím. he he valla yuğarde yoğtır. onide he onler var yuğarde ode inek meni vírdi. inek vírdi. dögedi dögedi. ĖaĖtile bızavını sattile. o bızavsız sıt vermedi. bi teymik bîreme vírdi men ĖaĖtım Ėama bîreme vírdi. diŖlerím heppi içeri gírdi. zati ózime mal etmedím. kimseyede dimedím. he valla ele nazik mazik değilem kızım. daha odır valla. sı síredir bigün bízım síremizdir. bi gün onın, bi gün onın, bi gün onın. sı sı, tarla sírası. he he. ⁽²³⁾sábeĖ ŖeFáĖtan giderem, sábah giderem eŖra zamani síra gelerem sıyın ógündeyem. men tek suvarerem. bi gece gecedir bunın babasi yani gele meni ĖorĖude eŖır zamanidir. bağtım bi iŖiĖ bele gele. yol beledò o dağdan gele. herkese bele man fener elindedir. göresen iŖiĖ, iŖildaĖ. man vere bi daha söndíre, man vere bi daha söndíre vala dedím men sendan ĖorĖmenem Ėama Ėoregi aldım ĖoŖtım didím vírecaĖem. bağtım didi aylov ane menem. ⁽²⁴⁾didím sen nasıl meni ĖorĖítesen. men heğ dînyade bi Ŗeydan ĖorĖmem ya vallah gece gece men Ŗindi gece yari gece olsa men bîrdan giderem Ėarsiye Ėade, eyağtan he valla. getò ve elíme. hadi *síne*'de gelsín bi biŖey ĖonıŖsın gira ne diyecağ. ee men ne diyecam. ee valla odır daha. odır daha. ağ gira almiŖsen Ŗindi ne Ėade eyiptır. *betül* 'de eledir. mením kızım. ode oğye ode gece yari geceye Ėade meni almiŖti iFadeye bi kere men ózine bi Ŗeler diyedím. ⁽²⁵⁾geğini var ĖaĖtım geldím dedi aylov neno sen niye gèttín. ee valla dedím haŖte avrat öldi. dedím avrat öldi men mecbur gidecam. ee orde ses ver gidağ oreye iŖyecaĖsız valla

⁽²⁶⁾síle ay iŖiĖi iŖiĖdir

dam dame yapışıhtır
one mením ne sıçım
oglán mana aşğTır.

(27) síle ay ışgın géceler
ķurum tutmiş paceler
héc hatırı yoķ
ķonıstıgımız géceler

(28) síle ate vırdım beleme
gır ķoynıme terleme
her yerım senın olsın
bel bağımı eleme

(29) síle Çay içinde mermer Taş
elım ķuri gözım yaş
ele bir yar ısterdım
orte boyli ķalem ķaş

(30) síle ay ışğı ışğdır
dame dame yapışıhtır
one mením ne sıçım
oglán mana aşğTır.

(31) síle ate vırdım beleme
gır ķoynıme terleme
her yanım senın olsın
bel bağımı elleme
ee san diyem. hepi unnuterem veğayi

(32) síle tüt ağaÇi birülür
sı dibinde dırılür

meni sendan edeni
ne din bule ne iman

⁽³³⁾sîle Çik fastüye Pişermi
yere düşer şişer mi
sen gavur men mîsliman
nasıl niķaķ düşer mi

⁽³⁴⁾sîle ee valla daha men unuderem. hikaye yoķ ama bele heppi unutmişem ihtiyarlöh.
sîle ay nedem nedem nedem
evi berhi terk edem
gel seni alem gidem
haydi tîris memeli

⁽³⁵⁾sîle ay nedem nedem
evi berhi terk edem
gel seni alem gidem
haydi tîris memeli

⁽³⁶⁾aşihmiş, aşihmiş aşih. aşihîn evi yihîle. nasıl aşih olmadım. valla aşih oldım. ondandö men bele ihtiyar oldım. he vallah heķat doğridan. sen *allah* mîradîn ede *rebbi allah* mîradîn ede. sen ne zaman gelem töye ele öynerem. *allah* nâsîp ede inşallah. *allah* nâsîp ede, *allah* mîradînizi ede *allah* başe ķade. mîrât edesîz ta başe ķade. sîle daha men bîlmenem ne diyem. beleki şe ole daha men uniderem yoķse sâbaķe ķadem diyem unîtmem. diye ate vîrdım beleme. yo oni dedım

⁽³⁷⁾mavi içlik mor düme
iter geldin ķalbime
her geledihçe ķalbime
ķan dolmuş üregime

⁽³⁸⁾san diyem. men çoķ biledım vallah. ee vermedile vehayi. vermezle. bi gün bi kızi kaçirttile, bi kızi kaçirttile kaçitle elli milyarde pare verdile. habu köylerde yoyo hema birelerdandö vala men sormedım tezidi *allah* irah ede men sormedım. kaçmişle elli milyarde pare vermişle. yani saf etmişle bi şeleri ķalmemiş bi gece ķalmış örbisi gece gêtmişle kapinın öğüne oğlani çağırmişle kapıye kızde onlerden bile ha yani doğru ha

dimişle kızımızı ver bize götürah elli ⁽³⁹⁾milyarde pare bize verin saba gelin nişane. sabahtan қаһеде гидеде қапинін өгүне diyele оғлан чıһsınki гıdaһ mesref edaһ bızım nişandır be nasıl оғлан чıһmıř silаһ vermişle kızın eline TabanÇe. dimiş sen bu оғlani vıresen öldüresen. ee meçburlöh kız vırele kız vıredürele. ne yape ne yape düşmiş. oni vırdi öldürdi. bi de diyedile *feyat* vardı. belki sen adını işidmişsen. *ziyayo* yo adı *feyat* di. bi kere ředi ode *hizanlıdır* men diyem evi *tátvan* dedir ⁽⁴⁰⁾men ele bileram. Bunun orde bi táne de hakimdir bi táne savcıdır bi táne de polismış. aһşem оғlan eve gelmemiş. қаһmıřle оғlani aremişle. оғlan gitmiş orde таһsinin içinde özini vırmış. he bu diyedile arvadi iÇinmiş he doğridö. diyele yani ondan arvadi döğüşmişle. he gétmiş қаринız úzından özini öldürmiş he valla. ele genÇ genÇ taze evlenmiş. bi tek işağı var. yani bızdandır ode *hizan* terefinde. men babamdan tekem. tek tekem ne bacım ⁽⁴¹⁾var ne қарdeşim var. he anem bi kere anemde genÇti anem çoһ güzeldi anem benim kimi çirkın değıldi. yo anem men çirkınem. aylov aylov o қadede men dınyade çekmişem. men inanmenem heş bi *allah* in қuli çeке. yo қаһr қаһr çekmişem dınya қаһrini da kızıme diyem vala anemde geldi bire anem genÇ anem çoһ güzeldi. anem evlendi üş táneде işağı oldi. şindi üş táne қарdeşim var. he he babamdan men tekem. babamdan men tek tekem. heç kımse yoһ. ⁽⁴²⁾babam gétti dağe vırdile. he men tek vardım. yiddi yaşındadıdım. bi kere o zaman haқ açından öledi. ele bızım malımız vardı. ele vardı ele vardı. daha қoyın, daha ineg, daha ökız heketen atımız áltındedi. ee kızıme diyem bız ordan geldöh bırye. heppi o eşyayide heppi getirdöh bırye. o eşyade heppi millet yedi sire mende dayilerimin yaninde қaldım. ki anem gétti men anemin yanine gétmedim. men gétmedim gétmedim. ne diyerem benim hama ⁽⁴³⁾bılmenem gıyretliyem men. men dedim bu benim babam değıl ben nasıl bunun evinde dırem. onde dırmedim. heç dırmedim. he dört táneде oғli vardı, bi kızıde vardı o herifin. ema herif yaşlıdi. *ziya*, *ziya қamber* belki tanyesen. o anemin yani şeyidi keynetesidi. *ziyaonın* şeyidi. onın қumesinin adı *zimrete* di. oғlinın adı bi táne *salih*, bi táne *sılhedin*, bi táne ferhadın, bi táne *fayık*. arvadin adide, kızının adide *mekbule*. ema қamber diyele *papşin*lidile. ⁽⁴⁴⁾sınre gittile *қomıs* 'e, anemgil *қomıs* ' te қaledile. sire onler қаhtile bi kere aneme bebehtlöh ettile. anemin üş táne işağı vardı. onlere vırdile, onlere hekaretle, anem geldi bi kere birde ev yaptile. yani köyliler verile қарdeşleri verdile, vermişle o bináde o binálerde heppi қарdeşimğılındile ön bina verdile onlere he valla anem çoһ güzeldi çoһte mislimandi. ne diyerem gidedi işe bi tek odede Çalışedi қам sitesinde bi tek ode

bele özüne vermiştile orde ⁽⁴⁵⁾çay yapedi üŞ tane TığTor gidedile meğmur gidedile orde çay içedile geledile. adīde abledi *gulistan*'di adī belki tanyesán ben *gulistan*'ın kıziyem bi kere şindi ellī tene onın şeyi var onın telebesi var. oğlunun evinde de diyedi işahleri var ben onlerin ehmeğini şeini yemenem. heŞ kimseye de söylemedi eşyasi ayridi. he ki me'aşını aledi. hērbıimize ayri ayri aledi. özüne de ayri aledi. hema ánahteri bele cebindedi gece gündüz pare aledi eşya aledi mİLlete veredi. anem yedi gün heste oldi genŞ óldi genŞti anem.

20

ANLATAN: Bedriye ALBAYRAK

YAŞ: 60

KONU: Karışık

YER: Merkez Konuksayar Köyü

⁽¹⁾*bedire albayrak*. atmiş yaşındeyim. *konuk sever köyü* evet. evet *bitlis*'e bağlı. düğünler önceden deflandi, defti. şimdilik saz ekibi var. kız görmeye gina insan nasıl, şimdilik görmeye gidiyo falan ele gidecektik. zati köylüyöñ bız köylü şeyındeyiz. ondan sıra şuan kızım dınyede değişmiş yani. önÇeki kimi değil düğün. bız önceden hani bi alan vardi bızim caminin orde. bız düğün yaperdih kadınler ayri, erkekler ayri ve şindide ayri. şimdilik düğün saloni ⁽²⁾tuteşler. ondan sıra kıziyme diyem herkes örf ádetine düğün yapeşler. kıziyme diyem ondan síre yemek falan dağıteşler. kavurma, çaçık, pilav, túrli bu káder yani. yani örf ádet ondan sıra düğün iki gün iki gece bızim düğünimís devamı var. evet iki gün iki gece hem gece hem gündüz devamı var. kıziyme diyem bu bitiyo. hayvacılıh. koyın var en çoğ. indan sıra ekinde yaperler Sebze felan síre bu. sekiz, evlidışler. iki çıçöğim bekar, iki oğlım bekar. birisi oğul ⁽³⁾ohye *maráş*'ta, birisi de evde ode şeye gidiyo öñvesteye gidiyo. evet bal eline sírterler. bal bal eline sírterler şeye ta kápinin şeyinde giriş kápisinde. hani bide bi adettir hayırlisile *allah* şe etsin diye yani oğur getirir ele bide bárdah eyağının şeyine bırahele o bárdahı gelin eyağni base oni de kırıyó falan böle. dame çışartele tabi tabi oni çerez gelinin başine hani sağdoş var on işe edeler. damat atıyór eni soni bi tábah kále onide gelinin başine he. fincan sóledim ⁽⁴⁾sóledim *ijla*. ben nasıl düğün yaptım. ben dört gün dört gece düğün yaptım he. ilk

oğluma *yalcín*'e evet. dağulli, zurnali, saz ekibi her Őey vardi. tım *bitlisleri*, tım kőyi, çevresi, bízim kőy, hepsi içinde. vala teyi edemenem kőniŐem. vala kızım sağlığım men diyem yerinde değil. ráhásızem. sağol bazan tansiyonum kağıyo bazanda dőŐüyő. ondan síre kolum ađre, kolum ađre kızım. yaŐlilik, yaŐlılıđ. men oğlum gidiyo ħerlisile ben ũzũliyorum. nereye *pólanye*'ye. ⁽⁵⁾amin amin yavrum. *erdinç*. *ersinzati maraŐ* 'te ođul oğyede *pólanye*'ye gide. he *erdinç*birde. yo *yalçin* 'ın kızı gele, *fikiyiye*'nin kızı beni yalanız birağmele. sendande. nasıl. amin men eskidan ne bağsedem kızım. geŐmiŐini ben oni diyememki. keynenem őnceki Őimdilik bi keynene gőzi gelinın elindedir. eskidan ele değildi. eskidan keynene ekmek vereydi verirdi, vermiyedi vermezdi zati ondan síre herkes çoğuğuni yanına aledi çekedi gőzi kaledi ⁽⁶⁾keynenenin eline. verdisi verir vermedise *allah* razi olsun. dilsiz kimi Turerdım bi kőŐede eskidan bőyle. Őimdiki kibi değil. Őimdi gelin keynene onun eline bağıyo, bağem bana bi bardağ çay, bi Tike ekmek verirmi verme. yani eskiden bu yoğti kızım eskiden gelin keynenenin eline bağerdi Őimdilik kaynene gelinın eline bađe. insanın evladide deđiŐiyő. kəri getirdimi teyi o evlat anneyi tağme, babayi tağme, kardaŐi bilme, kız kardaŐını bilme. ele ⁽⁷⁾değil? ee eskidan bu yoğti. bir ane nerde oturaydi evlatleri topliyedi yanlerine. ő anne diyerdi, ő anne diyerdi, ő anne diyerdi. Őimdilik bu kalmamiŐ. kalmáz, kalmez. sön dinyadır, söniciimiz bu. ölüm Őeyine gettiğ kızım teyi *allahutealabizi* el eyağtan etmesin, iman *kurama* ayırmásın. namerde de insani miťaç etmesin, bizi de *yarabbim*. ee Őartlar orde. ale kızım. vala kızım edemenem, kolim ađre. çođ çođ titin ektim. gece yarisi kede siyin içindeydım tarleyi ⁽⁸⁾silyedim. fasulye ekirdim, patates ekerdiğ, gılınboz ekerdiğ, ne diyesen yapardiğ. bire kaderde ben siyin içinde tarleyi silemiŐem. gece tek baŐına. he. çalıŐtiredile, bíz çalıŐedőđ. evladım için çalıŐedidđ, őzim için çalıŐedidđ, namerde miťaç olmesin diye çalıŐerdidđ. eski kadınler çalıŐandı kızım. bu kadınler gibi bele tembellidđ yoğti. Őimdilik yirmi dőrt saat eyađ eyağe atiyorsun, oturiyorsun, diye benim çayimi getirsinle, yemeğimi getirsinle bizlerde o ⁽⁹⁾yoğti kızım. evet bulaŐıđ makinesi yoğti, ÇamaŐır makine yoğti, fırın yoğti, süpürge makine yoğti kızım. iti yoğti bi zamanlerde ne diyesen var. var ođli var. yo valla valla göresen ha senin kıldığın namaz *bitlis* kőy kibi ne temizdir ne temizdir. bulaŐıđ makineleri var, çamaŐır makineleri var, bizdolepleri var. çođ temiz çođ. bide yatağ var onlerde insanın ekli Tírer. vallahi geçen gün getmiŐem kardaŐım bel fitiğtan amályet olmiŐti miğtar *istanbuldan*. mendan ⁽¹⁰⁾iki kızım gettiğ bide oğlum dedim kardaŐıme gidem bi baŐ virem. sağolesen. ee *allah*'ın

nezeri istsinde ole *şebdiqadı geylan*maşallah evi diyedín çiçek kibidi. yatağı yatağı. zati eskidáde bízım köy temizdi. ee *bitlis*'ın bi meħlesidi bacım. mege *bitlis* hepsi bir değil. *allah* birdir. *allah*, *peğambersiz*dan razi ole. mende kaħem gidem ebdast alem. nemázımı kılem.

21

ANLATAN: Sevim ÖZİŞ

YAŞ: 60

KONU: Karışık

YER: Başhan Köyü

⁽¹⁾laylon ayakabı, şalvarlı bi tane genş geldi. diyé teyze bilgisayar gelmiş şeye oħula dedi ne olursun sende gel dedi. bi şey yap didi yani bi şey yoħ didi. bi şeyle konuşuyoz didi yani kaç yaşındasın falan. dedim ben altmış yaşıdayım. diyé torunların ne kadár var? didim torunlatımda yirmi beş tene torunlarım var. tóbe he onónla kafa buluyorum yani adamlar. kaç tánede orda vardı ele bilKisáyar bende bilKisáyarın şeyini biliyorum ótúdüm yazdım ismimi. ⁽²⁾ne yaptisa artığ ğétti sen bu ğázte git benim torunlarımın elinē *istanbul*'da. oda demiş ayy anneanneye baħ! anneanneye baħ diyeri demiş anneanne nerde? demiş ulaa anneanneye baħ demiş. ğáztede artığ habárim olmedi ki. arħedan çekmişler ön değil. he onı öyle gönderdi ele oreye daha dedim men kimseye şey yapmıyım. yo yo ele şey olmez. he *allah* kabul etsin, *allah* kabul etsin, sağol *allah* razi olsun. inşallah inşallah. valâ ben dört tene düğün yapmışım, dört ⁽³⁾tene düğün yapmışım. ğetmişim kendim kocemle, işte oğlumle ğedip istemişiz, nişanını yapmışız eee Kıne gecesini yapmışız hepsini yani. yani anan bile buránın şeyini. başhan hılı merkeze bağlı orda şey var zaten tabelası burada da var orda da var. buránın ismi değişilmiyo değişilmiyo ħan oldığı için eski eser oldığı için birenin yani beşminare biraħtıle olmadı, ħandan taráf olmadı. hee ne yapağ işte valâ ħoştú *bitlis*'den ħoştú. *bitlis*'ın o çaħur çukurı o ⁽⁴⁾dağı adem çılıp gezeme. halbuki orenin... men ğarolárdanám. valâ ğarolárdanem canım. men *şöfor ali*'nin başısiyem. sen *sıdde*'yi tanyedín? men *sıdde*'nin ğörümcesiyem. he vallaħ o tıpçı *osman*'ın baldızıyem. he he şey toħtır ya derine ğetsen hepsi aħraba, he vallâ. ee bâ yani ne yapıyosan sana

söyléyím. hayvanım yoħ öyle şeyi yapamam. eskidan vardı peee eskidan... ha eskinín sí yoħti kızım, yol yoħti kızım, gidedòħ deredan sí getíredòħ kızım, koyınlere sí ⁽⁵⁾veredòħ kızım, öķizlere sí veredòħ kızım, çerper toplíyedòħ kızım, kıaynenenín kırhísından gidípte ateşín önünde kendimızı kırítemedòħ kızım. he ee buğde biçerdíħ, ekin ekerdíħ, ee ot biçerdíħ, otí toplardíħ, koyınlere yem verírdíħ. bu şeleri çoħ yapmışız yani eskidan. koyın sağmağa giderdíħ, ayran çerhalyedòħ zatan bílesen onları hepsini yapárdòħ eskidan. şimdi olmişòħ hanım onun için el ayağ getmiş he vallâ. hee otomatik gelinler, otomatik gelinler fışı ⁽⁶⁾çekesen öliğler, dırılóle. her gün piknikde, baloħle, koceleri ateş yahâr. vallah gerçekten öyledír. valla şimdi kocesi biraħme bi makine attığlarında koceleri diye ıyışş benim kırım yorıldı. vallahi valla çoħ görê yav, bu kırı bu kade iş görmesín ya, bi dudurín ya. eee eskidan valla yemin ederim öyle oluyoduğ yani sí getíre getíre dereden bu elbiselerimiz buzdan artığ yani canımızda değıldi böyle bízdan uzağ tutuyoduğ. elbise elde yıħyedòħ getiredòħ çerşmenin ⁽⁷⁾önünde dirulyedòħ olmedi artòħ dayanemedòħ o ellerín önündán diyedile başınızı kıaşıyın. diyedi başınızı kıaşıyın geçê. ee geçermí ele bi sobe vardı ele şey vardı bele serili dayalı döşeli geledòħ sanki. ateşín önünde gidende kırhıdan aceba kıaynenemiz bi şey diyecağ? aceba kıaynene bize bi şey yapecağ? o nedir iş var, güç var, çocuğ gelê, erkek gelê, iştan gelele, hani yemek, hani menem ne. ode kıazanlarla yirmi beş núfus işiştedi. yemín ederím yirmi beş ⁽⁸⁾núfus bir evde, on dört yaşındadım. yoħ canım ben bura ayrı yapmışım, ayrıldıħtan sonra on iki sene yanda kıaldım ondan sonra ayrıldım. he he on iki sene orda kıaldım. *allah* senden de razı olsun. dört tene ama şeyımız yoħti *hacı musa'nın* tanıyosun herkes *hacı musa'yı* tanıyor. yoħ canım yoħ canım o ğamağlıdò. benim kıayın pederím ağaydı. ee vardı yani diyesen yoħluğ bíz çekmişòħ değıl. her şey vardı artıħ bize neyimize Pişiredòħ yedòħ zatan. he valla ⁽⁹⁾her şey vardı yani, herífinoğlı yani köy şeyini yapmadı yo yo ğayatını. vardı ama üçyüz dört yüz tene koyını vardı. on iki tene büyük baş ğayvani vardı. dört tene ineKi vardı. yani varlığı vardı. vardı herkeste memnundi ama yerimiz böyle değıldi. sattı siz onlar yédile. amceleri yédi zavallı. o gétti onlar yédile. he valla. valla öyledír kızım. ee be ne bi sene. valla kıayneneme elbisesını yıħyebilmedím, ağılyedím. o zaman kıaynenem çoħ şişmandı şeydi ⁽¹⁰⁾elbisesını yıħyebilmedím. hani şey sıħamedím biraħedím ağıyedím. tekıatım yoħti. he on dört yaşındeydím oni yapamıyodum. yirmi beş tenenín elbisesını gel yíħe baħám nasıldò. ya şimdi çorabı kızerem atele şelerin içine ya. kızım çorap atılmaz veresız *allah* ğatırine,

makineye niye çorap atesíz. he sen eski kafasın, sen eski kafasın. he bize ele diyele. bide onın қоһsi niye elbiseye sınısın, onı oreye қоymeyin. ya sen eskidan alısmıssın yıhemáye onın için ⁽¹¹⁾sen ele yapıyosun. he bu dört senedir iltaplı romatizma hastasıyım. valla yemin ederim yedi tene erkek benimle edemedi, yemin ederim yedi tene erkek geledi mendan edemedi. ee şimdi vallah birisi bele el vursa ben gidecam şeye düşecam he vallah. yermi kaldı, yermi kaldı, *avrupa* kalmış odá diyedigötürecam *avruPa*'ya seni. dedim kalmış eksik mendan. valla dedim *avrupa*'ya felan getmem. amin evladan canan he valla. *istanbul* kalmadi, *izmir* kalmadi, ⁽¹²⁾*anķara* kalmadi, *diyarbakır* kalmadi, *van* kalmadi, *eskişehir* kalmadi daa hiçbi yer kalmadi gezdim. ne káder *allah* işte. zatán binbin tene şey çıharele diyesen zaħa onlar yáretele. yav bi günü kızdıħ şeyde doķtore kızdım, can hastanesinde. anķaráye şeyimi göndermişti talilimi göndermişti, talil geidi dedi negátif gelmiş. ee dedim bu nólacaħ hócama, dedi mezare yav dedim hele bi aǵzın ħere aç dedim noldi dedim ya. hele bi moral verin bize ya odá ele durdı ⁽¹³⁾man baħti o zannede ne yape. dedim bi aǵzın ħere aç yav dedim hele bi moral verin bize, hele bi şey söyleyin ha mezare kádar mezare kádar yané ee o kádar istine durmán ne gerek var. tittim hama negatifini attım yanine ála san dedim. hayır hayır negatif yanı pozítif, negatif yanı iyi çıħmemiş. oldı oldı *izmir* olmaseydi olmişti kemik çıkıyordu. ya doǵru doǵru ellerim böyle yamılmuştı biliyomusun. onu biliyom. ellerim yamılmişti, kemik çıħmişti artıħ şeye ⁽¹⁴⁾erken şe yaptım ya hani. hehe erken. *izmir*'e gittim *izmir*'de man ilaç verdi, o ilaç çoħ iyidi. onun istine yoħ canım ne iyleşmesi ha şimdide yemesem... ne yapam kaħemiyom. ot benim anemi aǵledi tabi öyle böyle deǵil aǵır bi ħastalıħtır. o şeydan istedile ömer çoşķun mu ne, oǵlım yüz milyon. sıÇaħ yo yo sıÇaħ çorábım yoħtır? terliǵım yoħtır? oǵlım getir terliǵi abenedan onlere, onlar işir. valla de valla de. yoħ canım buz ben buz uyguluyorum. iltaplı ⁽¹⁵⁾soǵuħ ne kade kare gidiyorum kar getiriyom dizlerime he. yoħ canım saǵol, *allah* miradın vere. saǵol *allah* razı olsun inşallah, amin amin seninde canım, çoħ şükür. *sevım öziş. sevımsevım* soy ismimiz de *öziş. hıhı öziş. saǵol allahsaa* miradın ede, *allah* tuttiǵını altın etsin inşallah. amin *allah* işin gücün ras getirsın inşallah. tarım yapıyoz bekle ekiyoruz, fasulye ekiyoruzi bibek ekiyoruz, domates ekiyoruz ee ne bilim işte öyle şeyler. hee soǵan valā millet ⁽¹⁶⁾ekiyor yani eskisi gibi ama ben deǵil bu sene biraķ, dört denedir biraķmıssım. ben yapamıyorum, ben biraħmıssım oni artıħ. benim birde gelen gelinim. maşallah canan evladan olsun. amin maşallah ama *allah* baħme şey sen baħme bele şeyime, sen gel

mením caníme sor, çeken bılır. he deđíl ama sen gel mením íçimdan sor, canımdan sor. amin senín canan evladan inşallah, ümmeti muhammede, amin amin valla her şeyde *allahtandır*. ya he he valla öyledir,⁽¹⁷⁾he valla benimde öyle. amin he valla öle olmeseydi, *izmir* üniverstesi olmáseydi men yani elím ayáđım hepi yamılmıştı. o bire, şimdi nasıl oldu biliyosun? *van*, *diyarbakır*, *erzurum* oreler hepi bele gezdım bişe yani bu êzállere çocuğ o kade pará döküti onláre heçbi şe olmedi sanki. *tatvan*'a gettēđ bi özel hastane açılmıştı yeni. dēdi anne ben sana bi şey söyliyim dēdim söyle, dedi ba men yeni gelmişim benim birda bi şeyim yohtó bilmiyorum. gēt dēdi *izmir*'e⁽¹⁸⁾gēt dēdi üniversiteye dēdi bu dohtore get dēdi, o sana yardımÇı olur. he tabi canım tabi. gettim oreye bana üŞ tene ilaç yazdı oni şimdi hepi kesmişim iki tenesi kalmış. ee tabiî ki. dört sene, dört senedir evimi güzel görmüyorum. he valla *allah*'tan he, *allah* büyüktü. he valla mendan ziyadedir ya men nasıl isyan edem. valla çoğ şükür, çoğ şükür rábbime o vermiş bana sanki kimse vermemiş. valla tarledan geldım gece yattım daha kađamádım he. ee *başhan*'ın⁽¹⁹⁾siyi çoğ savuğ biliyo musun? karpizi atıyosun taki birda sızın burda sızın ore tabi. yoğ *eleman hanı*'ndan öteye büyük rehva. he he birási değil. vala güzel bu sene heçbi şey olmedi ya. he he doğrı ben birda değıldım. men *istanbul*'da serettım belediye reisimiz eyáđını kómiştı şeyin ístine díređin ístine şeyini. halbuki ya kepçe kaldırmıştı oni. niye ne oldi bu yeddi metre men şimdiye kade görmemişdım, eskidan vardı. yeddi metre haa. men geldım bi şey yohti. he⁽²⁰⁾he canım benim üç ay. *allah* aşkıne he he doğrı şimdide he he doğrı doğrı doğridir. bu Senede yapmışle. benim bu şey ele ede çati ele ede. çatımız kapının öğüne döküle, bu çocuğte ate ate etmiş kále oreyi. arhe táref değil kapının öni bizi çoğ zorlē he ya. yoğ valla men sevmerem valla men sevmerem tembel ótüren erkekleri. valla doğrudur valla ele babası şe karayollarındadi bi ay gelmedi eve. yoğ emekli. he *hekkari*'ye gidedi⁽²¹⁾*yüksekova*'ya gidedi *van*'e gidedi gelmedi bir ay. ee o kádár ekini o karar şeyi be heppi elimdan yapedım. kimsenin yardımı yohti bana. ya ya kurban olem sana kızım benim. valla billa yani demesi ayıp Kıırđ teneke bekle kurutuyodum, on teneke beyáz fasulye kaldırıyodum kendi başıme. burde burde mením tarlem yuğarde dsi'nín yaninde. he ee tabiî ki éledir. ee san diyem yani ben ótürmiş bir şeyde değıldım. birden bire gece yattım. gele ácaba siyín içine⁽²²⁾tarle siliyodum ya. ee toprağtan ádam mikrop kapármı ya. ya ha birdá kaynağtan geledi geledi yanıme. *allah* aşkıne, yo valla bizim. *allah* aşkıne. valla kim valla bu kim bune bağ bu sefer kim bu ne verirse vermiyesiz ha. oni

bırdan aldırın, oni bırdan aldırın ne olırsın. yo yo yo he kimse aldırın oni. o hırhız orde hırhızlı yaptı oreyi batırdı. geldi bıreyi batırdı. şeyle beraber bir olmişle *vahido*'yle bir olmişle herkesın tarlesini, evını her şeyini aldile. ee be. yo ⁽²³⁾yo tapısız aa işte *dsi* bizim tarleydi. olım yo oni diyedile kim gelip elimızdan alaca he. bizde ded kim tarlemızı alaca kımse alemáz. *dsi* geldi gz yaşına bamedan oni aldı. orenın yotı. he dedileki kim gelip aleca. yo yo yo *dsi*. ha ele aldı ba şimdide orde bi tene var onide polis şeyi ale emniyet ale. ore. he he gelinım gelinım. Dieri kıızımdı. saol *allah* razi olsun. dert görmeyesen. ee tabi ki evın içinde sevgi şey olmesse. o şükür rabbime. he ⁽²⁴⁾valla o şükür. ee ne yapacam kim ne gtmış men gtirem he. valla dorıdır. tabi, dedile gelinleri yasınle. biz gtmışt dier ocuhlerin yanına. gelinleri yasınle. şe ayneneleri yasınle. aynene diyidile. türkı söyledi bacım ne söyledi he. dedim vala ben bılmerem. diyele seni yasın dedim tamam gelinlere sorun yo yo söyleyin aynenenizi yaa baam ne diyele size o didi yo vala o didi yo vala aynenem iyid niye yasınle. drt tene. inşallah sen ⁽²⁵⁾ge sen. biliyom biliyom. he ikinci he he. *allah* aşkına he valla dorıdır. ba sizde taniyorsunuz. artı yazımız o hoş ole yazımız o. hee. beyin yaşıyo mu? kimlerdansen olım? amin amin. he. *allah* razi olsun. he valla eledir

22

ANLATAN: MehmetSAVRİTAş

YAş: 60

KONU: Karışık

YER: Merkez Kllce Ky

⁽¹⁾ben atmış yaşındayım. *mehmet savritaş, savritaş. kllce ky*. merkeze balı evet. nce *ttvane* balıdi şuande merkeze balıdır. deişti evet. tamam edelim. dunler mesela ncedan tamam eSkiden eSkisini sylyorum. eSkiyi. eSki şimdi eskiSi babayle anım giderdi kızi grrd ondan sıra gen gelip gidip grmezdi, gidip grmezdi yani babanın dediiyle oluyodu yani. gen gidipte istemiyodu. babası istiyodu sonradan gidipte mesela n ⁽²⁾beş gn yrmi gn gn veriyodular. bı gnda dune şe nişana geleceksın, bı gnda nbeş gn sra, bir ay sra şey gelin almaya

geliyosön. mesela bíz şerbet diyoruz yani, şerbetine geliyödu öndan söra şerbet bittiftan söra bi ay, üç ay, dört ay mesela bi zámán taniyödular o zámında gidip getiriyodular. gidip getirdihleri zámán mesela şey damá çihiyödu damát damá çihiyödu. eline bi tepsi veriyodular. tepside mesela şeker, para falan gelinin başına ⁽³⁾vuruyodular. ondan sonra gelini iÇeriye götürüyodular. götürünce mesela aħşeme kádár mesela gece yarisine kádár düğün, haláy çekiyodular. haláydan söra damádí iÇeri götürüyodular. iÇerden öndan söra herkes kendi evine damatda kendi evine. ee yani düğünü şu şekil evet. başhe meselá demek istediğiniz. köyde tarımcılıh bízde kaħmiş. bi yonca var. heyvancılıhle uğraşıyoruz. alti ay karın altinde kalıyoruz. alti ay karın altinde kalıyoz. meselá ⁽⁴⁾ne diyim sána. sáman kilosu şuande bir milyar. he toni bir milyar yani kilosi bin tl yani geçim kaynağı zor. hedından fazla zor. geçen sene evelki sene koyınler meselá koyınlárın durumu biraz nadiren iyidi fekat şu anda koyın gidiyör mesela çifti gidiyor altiyüz, yedi yüz bin líraya. saman kilosi bin mílone yani vatandaş çoħ mağdur durumda. valla geçim kaynağı biraz zor. mesela biraz feydanması bu tókinin bire düşmesidir. bu tókinin bire düşmesi ode ⁽⁵⁾herkes fadalanmıyor. tabi ki arazisi olanlar faydalanıyor fakat onide vergileri çoħ fazlalaştırmışlar. he vergiler mesela adem var tarlesinde beş kuruş alecağı yoħ. kimki ekmiyorki alecağı olsínki ekimsiz yere mesela vergi geliyor. adem başi onbeş milyar, yermi beş milyar vergi geliyo. vatandaş bi yönde de öndande çoħ mağdur oluyor. yani şahsi adime de konişebilír míyim? ba mesela ben kendi adime konişeyum benim ön iki tene nıfusum var. ⁽⁶⁾ön iki tene nıfusum var. çoğı oħuyan. dışarde oħuyan var. bi tane de özírli çöçögum var. özírli çöçögum önceden maşını uç aylıh maşını ben alıyodum. soradan onın adine çevrilince onun adına kayd yaptıh iki senedir iki Pıçuh senedir *anķara*'ya gétmiş. hala ondan bi cevap alamadıh. ondan söra şimdi dün, evelsi gün çičöh şeye gétmiş iş nedó? sosyal yardımlaşmeye gétmiş orde söylemişle vallahi senin raporun iptal olmuş, iptal olmuş. yav dedim iki, iki Pıçuh ⁽⁷⁾ay zarfın içinden heç olmesee insan bir haberleşme yapmaz mı yani. bundan, bundan ibaret yani senin raporun iptal olmuş. şimdi yeni bir rapore girmişiz ode diye martın yedisine áma herkes mena onalanmış. martın yedisinden sore verecahle. ayın onüçünde onın sınavı var. sınave girecah artıh raporsuz alacaħlar mi almayacaħlar mi onide bilmiyoruz. he kuredír biliyorum kure oldığını biliyorum áma. he mağTur durumda biraħıyo mesela rapori şimdi ⁽⁸⁾olmeyince şimdi orde de bi maná çıħaraçaħlar bi maná çıħaraçaħlar. ee zatan öyle zatan öyle. meselá bahane ariyolar bu de torpilli

olmeyen kişiler zatán gíremez men san bişe diyim yani kure diyolar kaç senedir men kendím şahsım lise mezunuyüm kaç sefer gírmişim ele kuralere mesela torpili olanler gírmiş bízim gibi mağdur insanlár gena ortade kalıyo ‘ayni ‘eyni devam ediyo. vala eskidande belêdi yani bízim memleket yani men başke memleketi ⁽⁹⁾kast etmiyorum. yani kendi *bitlis* hakli için söylüyorum yani birda torpili olanlar gèriyo, torpili olmáyan ele mağdur durumda kalıyor. evet başkamesela. benim on tane çicoğum var. *allah* razi olsun. evli bi táne var bi táne de *búrsa uludağ*’da oğuyor. son sınıf. sınıf öğretmenliğini oğuyor. saakat olanda liseyi bitirmiş fekat diğerleride oğuyor. evet valla oğuyolar fakat yani bende geÇen sene başımdan emelyet olmuşim yani çalışamıyorum yani ⁽¹⁰⁾durumum mağdur evet. mağdur yani benim başká bi gerilim yani mesela oninde üç aylıh bi maşı var onide kestiler yani durum şuanda durumum mağdurdur efendím. üç ayde geçen sene beşyüzelli yani iki sene oluyo beşyüz elli alıyo evet. rapori teyzem şimdi *allah* kabul etmesín yani ben buni gerçek söylüyorum çicoğte kendisi birde sağ kolu yoğ, yüzde kırh vermişle. he yüzde yüz ben onegettím dedím hocem ba dedín hocem benim maddi ⁽¹¹⁾durumum yoğ keSine söledím *van*’de ropastaj yazdím dedím ba hocem benim mesela yazihane gelecağ gücüm yoğ. dedi ya *allah*’tan korh dedi. zatan çicoğun durumu belli dedi, çicoğun durumu belli. vallah bilmiyorum bah sağ kolu sağ kolu yoğ görebiliyosunuz evet. şimdi dedím men bu rapora girdím bu rapori alar almaz ben şimdi savcılığa verecem biliyo musun? evet yo zatan bellidir. çicoğte lise mezunını geçen sene ben oni polisler tarafında ⁽¹²⁾dersaneye gönderdiler. ben birde olmediğim için çicoğte bi gün gidiyo dersaneye iki gün getmeyodu. yanı çoğ zekidide fakat getmedi. evet sağ kolu pskolojik olarağde durumu iyidir pskolojik olarağ iyidir yani çalışkandır fakat *allah* razi olsun. işte şimdi ema süresizdir sürekli şer süreklidir. sürekidir şimdi süresiz olmuş olseydi derdiğ yani iptal edebilirler ema able insan iptal ederlerse de önce bi haber gönderir, bi yazi gönderir. bu çicoği bundan bundan ibaret ⁽¹³⁾rapori iptal edilmiştir evet. şimdi şeye gírmiş imtihanlere gimiş atmış yedi puan almış. özürlü puanı efendím yo kps değılde bu özülüler arasında. vallahi şimdi şeyede get abla doğtorá gèttih dedím hocá bah durumu bundan ibaret dedi yüzde atmıştan fazla rapor veremem dedi yüzde atmış fazla veremem çümki dedi devlet bundan bunlara iş vermek zorundadır dedi fakat gena söyledím ordá dedím hocem şimdi torpilli olmayan gíremez. şahsım adıme ⁽¹⁴⁾getiriyorum mesela benim kağer çalışkan olmayan adamlar şuan de müdür olarak emekli olmuşlar. müdür olarak emekli olmuşlar fakat benim torpilim

olmadığı nedeniyle ben heç bi yere geledim. sinávleri kazanıyodum sözlüye gëriyodum sözlüde eletiyodular. sözlüdür kaç kaç tane sínave gërmişim kazanmışım şahsi adıme yani kazanmışım sözlüde hepsini kaybetmişim. *allah* kábul etmesin bende o düşünce deyim. başke mesela söyledikleriniz Pi şey varsa. askerliği *anğara*'da yaptım. ondan sore bi ay sore şeye gëttim. üç ay yermi gündü bizim zamanımızda. sora da *adapazari*'na verdiler. *adapazari*'ndan sora da *anğarajusmat amerikalıların* içine verdiler. üç yer değıştirdim evet. orda *anğarada amerikalıların* içinde yaptılı öyle yanè. bizim zamánımızda on sekiz aydı acem birliğı de dört aydı fakat şuande kırhbeş gündür. bizim zamánımızda üç tertip alıyodular fakát şuande beştir, altı tertip alıyolar. tebi zámánleri kısaltmışler. ondört ay çalışıyolar başke. evet başka bi şey. valla benim askerliğim çoğ güzel geçti yani. efendim on sekiz ay yaptım fakát bizim zámánımızda iki ay erken terhis vardı. izini olma, izin yapmayanlar, ben *anğara*'ya bağı olduğum için ben geldim, benim arkadaşım mesela köylülerim başke yerde oldukleri için gelediler. evet bizim bölük kıomtani bize gönderdi dedi eğer be sütümle siz sütünüzle eğer geri çağırırlarsá zatan çağırırım, geri çağırılmazarsá zatan çağırman dedi he. fakát bizim köylüler beraber gittiğimiz arkadaşlar vardı. onler mesela gelediler. onlere iki erken terhis vürmadı. benden sora mesela ben izin kúlandım da onler kulanmedi. bendan bir ay sore geldiler evet. *allah* razi olsun. bizim köylüler mesela geçimini çoğı şuande mesela çoğı heyvancılığ üzerinde. yani hayvana da, hayvanlar bu iki senedir bele durumlar çoğ mağdur. bazilerinde durumu çoğ mağdur. arazisi mesela şey. evet. arazileri mesela yole yapılı olmayán üzerinde arazi olmayán insanlar mağdur. fakát diğelerinin durumu normaldir. yo benim adıme. bi dönüm yoğ. yermi dönüm işte benim adıme yapmışle ode dağın eteginde. onbeş yıldır, onbeş onalti yıldır bu kader ekmemişim yani ondán bir kuruş pare almış değılim yani. eskidan ekiyodoh. buğday ekiyodoh fakát oda, sadece buğday. orde zatan şey gelmiyo. benim elimde olan zatan yoncá gelmiyo. o tapulüdür. ode benim değıl. ben şimdi gerçeğini söylesem benim adım biz benim babam eskiden, *başhan*'da oturanlar var, onlardan almıştı. sorada tapusunu çevirince beş, altı dört babam dört kardeştir. başkasının üzerine yapmadiler benim adıme yaptiler. dedim hedda buni söyledimde. dedim babam benim adıme yapmá. çümki on tane çicuğum var. benim bundán alecağım, biz on altı kardeşiz, on altı kardeşiz. dedim sen şimdi buni paylaştırsan bana yüz metre kare düşmez. şimdi devlet senin adınadır yermi dönüm senin adınadır oni benim yeşil kıartımı iptal edecekler. dedim şimdi benim yeşil kıartımı

iptal etseler ben artıh mesela hastaneye gétim geÇen sene mesela yeşil kartım olmemiş olsedi en azından on milyare yaħın pare ödeyeCektim. bu para nerdán getirecam hele *allah* biliyo zatan yoħtiki ödiyım yani. ha şimdi gerçeği ben gerçeği söylüyorum. şimdi bazi insanlár bazi kendı üzerlerine getirmiyolaş. ben gerçeği söylüyorum. babam oni benim adıme yaptı. yo valla şimdi olduħları için yeşil kartımı iptal etmediler. zatan bi arade çicoğun şeyini durdurdular, dediler senın babanın üzerinde yérmi dönüm arezi var ama bu arazi ba onbeş kişi şe onalti kişi benim babamın çicoğıdır. amcam torınleri, çicoğleride ben san diyem yani bu yérmi dönüm yü kişinin adına gèdiyor. tapu fákat benim adımedir. tapu benim adımedir fákat devlet diyo ki şunda senın adınedir. yani oni benim adime he. tapu benim adıme görüldüğünden şimdi bi yérmi benim adıme görülyor. şimdi ondan yüz ğram şey yüz metre kare düşüyo. yüz metre kare bile düşmüyo benim adıma. ondan sore bi ara çicoğun rapori *bitlis*' te durdurdular ben *istanbul*'deydım benim kardaşım onun adına dilekçe verdi. dilekçe verince tekrar oni iptal ettiler. çicoğun raporini *anķara*'ya gönderdiler işte iki senedir tèlefon açıyorum, dilekçe yazmışım yāni kendi adıma dilekçede iki üç sefer dilekçe yazmışım. o dilekçeden hiçbir baķani *fatma şahin*'e dahil kendi adıma yāni şahsımla ben dilekçe yazdım çicoğun adına dilekçe yazdım. hiç bi cevap alamadım. şimdi gelince şimdi çicoğ gètmıř sormuş able çicođgètmıř sormuş demışle senın raporun *anķara*'da iptal olmuş. şimdi çoğ hoş geldınız sefalar getirdınız. gèdıpte bi çayımızı içmedan gètme.

23

ANLATAN: MecbureÜŞER

YAŞ: 60

KONU: Karışık

YER: Merkez Yumurtatepe Köyü

⁽¹⁾*mebure úřer*. men atmış, atmış yaşındeyem kıızım. menım çoħtò çocuğum. alti oğlandış, üçte kıız. sağol. he ya valla bi tane bėkarım var. senın kimi bi tane olsadi evlendirecaħtım. evlenmişsen sen? sen *allah* aşkı yoħtò orelerde bi tane getişem kıız yoħtò tabi oğlim meğmurdu. oğlim şededir. meğmurdur. meğmur olárađ birde mehle başında nedi adını unuttum ĥatırime gelme kıızım. sigortá he. olò olebilir. bu *yumurte*

tepe köyi evet merkeze ⁽²⁾bağlıdı he. bız düğünleri bazı var götürüle şeye o nede düğün salonüne götürüle. eSkileri kapının öyündedi düğün yapıyoruz. bız bi dolmuş götüreröh, kız istiyeröh istedoğun zaman önce gideröh, göreröh sorá gideröh evin yoli veryosón vermiyosón dedise veriyoruz bız gideröh. nişan götüreröh götür nişan ettoğön zaman getireröh düğüne sore gidecöh nişane gina işte bele düyün kapının öyünde yemek işmek davıl zurná tabi kadınler ayrı erkekler ayrı işte ⁽³⁾bele kızım. oğlí birdan konutlardan habı *bitlis merkez* valine yehıdı babası evi orden ístedım bi tene de benim kocemın emisi kızi getirmiş one köydan. köydan de ‘aynisi gettiğ geldiğ, erebeyi tuttiğ, şenlik yaptığ işşallah birde yaptığı zaman sen birde kalesen seni de çağırecam düğüne. işallah, he he başım üstüne. ne zämandır herlisi *allah* ras getirsin. o zämane kade ölärem kalerem sağolesen *allah* razi olsın. işte beledó Kızım ne yapecağ. yo ⁽⁴⁾valla heyvancılığ degil bi iki inek baheröh, bahçe ekiriz. bahçe saleteliğ, Sebze, fasulye. işte bele bi şeler. tabi tabi, yüz tene kuzun, koyı vardı onleğ heppi satıK birde ötürdöh. oğlım tekele düşti tekeıldän şey oldı yapılē dört c oni tekeıldän attilē o zaman hele atmemişlerse heyvānımızı sattıK he. ele sattıK kalmış iki tene inek baheröh işte evde ötüreğöh. fasulye yemeği, kuru fasulye hoş geldin, hoş geldin. sen birağmeseneki yalnız getsin heç sakın ⁽⁵⁾birağmiyesen.o ne iş görüyo. esnaf iyi iyi inşallah. *allah* işin güçün raS getirsin kızım. işte beledó fasulye ekeröh, bákıle ekeröh odó, şalgam, şalgam biliyosun nedó bi güp Pişirem ge ye. he valla işte budur daha. eskidän biS ekmek Pişirédöh, sabah Pişirédöh aşşem sonrede yetmedi bize hema bi ekmek kalē yarine o ekmek kale yarine o ekmeği yemedilē kızım. taze taze olecahti hele bundan erkēn Pişirédöh evleye yédöh o eSki ekmeği heyvanlerin öğüne ⁽⁶⁾birağediğ kimse yemedi şimdi heftede bi önde bi sire Pişirele topli. valla çocuklere bağedöh heyvanlerede bağediz ginā çokmemişöh *allah*’e çoğ şükür. şindi şindi mıllete bağesen heppi çokmişle tabi çalışmağ çoğ iyidó insaná geçide vardı, koyunde vardı. Kocemde vardı işte Kocemde getti rahmete. ölmüşlerinize sağolesen *allah* razi olsın oldi. dökğuz senedir rehmete getmiş. bende duğ arvadem birde máaşımde yohtó. ee yapele yapmedile vermedile dedı san ⁽⁷⁾yetē işte yetmede azdó. yo valla yetme bağesen sidó, sı paresi yohtó, älektirikti şudör, budur yetme. borÇ borÇ borÇ, zam zam zam sonu gelmiyo valla feğir fuğäre öldile ne yapecağle evvelki kimi çalışme kimse san diyem söyliyem evvel çoğ çalışmedile erkeklēğ kadınlēğ çalışmedile heç umırinde deyildile hema bu zemande çalışmele zatan aç kalecağle kızım. çalışmağ olmesem hem ademede yarye hem de devlete de herbi şeyede

bol bol yersen ⁽⁸⁾içersen atersen ee kızım çalışmele iş çohtò ne yapecahle işte bízim köyde kaÇ ev var yerli yerinde ôtúrele on tene de çocuğleri var. ee nerdan gelecağ be. ha bu senín kıaynenendir o de emniyet etme sen kaçirecahsán ya. birağme seni ha oda gele diye beki kızımı aldı kaçırđı o kaçirebile. bu senín Peşín birağme o de seni tute birağme sen olmişsen ne kızım. zeman eledò teyze kıurban ne yapecahsán. gece gündíz yatmedòğ kızım o zeman heçbi şey yohtı kızım ne ⁽⁹⁾vardı elbiSe de eldan Tikêrdòğ, makine de yohtı. gece kağedòğ çamaşır yıhyedòğ gece yarı geceye kade yoldan bele yüryedòğ bele pinekliyedòğ. bi odenín içinde habu terefte inek, öküz; burde de tandúr; habırde de misafır geldise gelin birde yatecağ, misafır orde yatıyodi. iç içte be beni gelin getirdile misafır geldi. ee ne yapecağ nerde yatecağ. geldim köye, köy evi gördim damını gördim iki gün iki gece ağledim nasıl birde yaşyecam. babamgılın evi iki ⁽¹⁰⁾kağ nasıl yatecam, nasıl yapecam misafır geldi misafırın yatáğı orde yaptı kıaynenem orde yatti menim yatáğımi orde nedecağtòğ. he valla görıcı men Kıocemide tanımedim nere görıcı o zeman görıcı olecağtı kızler beğenecağtı sîre oledi olmezdi one baba ne dese o olecağ he valla. heyy çoğ çoğ kıaynenem nasıldı kıaynenem biraz hama bele ôtúredim çocuğumi bile emziredim vay sen ôtürmişsen çocuğı emziresen hele birağmedi emziremde beledò diye ⁽¹¹⁾kıaynene gelin nasıldı kıaynene gelinín öğünde aha suğut ole be valla doğridò oğlım o zamanlar bu kadē ekmekte yemedòğ kıaynenenin yaninde Pişirdoğun zaman derdi Kızlerdi ode her gün Pişiredòğ çalıŞmağ çağ bele gidedòğ bu yolın istine bu köye gidedòğ köydan ginā bölē dōnedòğ hele övle olmedi geçi sağmağe gelirdòğ tendur yağmağe ekmeğı otur tendurın istinde yaş ağerdi, ter ağerdi *allah* ım getti gelmesin *allah* aşkıne getsin gelmesin gettim ⁽¹²⁾*istanbul* e kızımın evine bağerem ÇamaÇur makinesi hele o zaman yeni çılmıştı. lāv bi ÇamaÇır makinesi bide sipürge ev älektirik sipürgesi bi miğyon verdim bi tene aldım Kıocemdan gizli Kıocemdan gizli aldım eniştene didim ağ nasıl götürecam eve enişte kıizer, be ele bi şeler görmemiştile kızedile kızım bi kere kaldi kaldi gelen zeman eniştesi one dēdi get işte sipürge almışem ordedir men almışem gôtir. gētti ademın adem one dēdi sen sipürgeyi ⁽¹³⁾niye alesen kıadın ele olecağ eli äyağı heste olır bu sipürgeyi gôtüresen. lāv eniştem gôtürdi gētirdi torbāye birağtı getirağ nē bu ele şeler nedò valla bi mēğyon vermişem ó zeman beş biğlik beş yüzdü binlik bi miğyardı bi mēğyondi kıızıme diyem men getirdim bireye dēdi valla ölesen evimın içine atmeyacağsán lāv bu nedò getirmişsen sen ÇamaÇır makinesi getirdin de *allah* ım *allah* razi olsun sen getirdin ee kızım ne hama kul kul şey vardı

torsil vardi hema pire ⁽¹⁴⁾de çohti. pire ele vardi, ele vardi. şimdi göresen heyvanler var gina heçbi şey yohtò. bele bit vardi milletler *mîtki* teráfından geledilē bízim ev çohtemízdi köydi de kıynetedòh yáni bízim ev çohtemízdi köydi de kıynenenemgíl temízdile titízdile hema evíndeki misafir çıhtòğın zeman çohtvardi. hestelíh heç yohtibe ho bitín elíndan hani bi táne píre şimdi göresen bi altın veresen bi táne píre göremezsen. yo yo zatan köylerde he beğe köydan bíz ⁽¹⁵⁾evímizi getírmişòh bireye heç bu tereftedò kızım he he eskidan órdedòh sonre bu evímizi getírdòh bireye birde tarlámízín ístínde ev yapòh, getírdòh birye daha yehtındır işte. he didòh hepsi köydan gelmişle birelere dağítmişle kırbane işte şindi *allahe* çoht şíkír temízdir kızım námazın kılesen niyazın kılesen o zemande námaz mámaz çohti kıuran ohtumaht çohti şimdi yohtbahtesen míllet savumış daha kímse kímseyi sevme. kímse kímседan (-14.20/21-) kızım ⁽¹⁶⁾hem o zemande bi ehmeğín olsedi hepsíne payléyedòh bi táne kırbít ataş yohtievín, köyín içinde gezedòh kímín evínde ateş gettise kúrektan gettiredòh ateşi yahtedòh sobe yohtiane kıurban alektirik yohtie Çırahtie elímizde gèdedòh kıaranlíhtie bízí öldíredile bíz tanémedòh. he çoht çohtmen diyerem diyerem kızım bahtsábahe kıade kıahtesen bide alektirik atesen odò işleri nedò kızım he heppi makine hepsi hástedòle vala kıáynene bi tene bele íğne vírmedi bi ⁽¹⁷⁾Çayímizi için kıurban olem sen meni o kıade kıonıştırdın sağolesen *allah* razi olsín *allah* míradın göynínce versín kıadásız belasız kızım.

SÖZLÜK

- ‘ayan 2/36: Acık seçik olan, görünen.
ávere 6/33: Değeri düşük, işe yaramaz.
ağbeti 1/12: Akibeti.
ağbehtli 12/34: Şansli, talihli.
ağu 3/45: Zehir.
apar- 1/13: Götürmek.
ayli 15/8: Hamile kadın.
böhtan 11/23: İftira.
böyük 4/18: Büyük.
balôh 6/5: Balık.
bâle 2/41: Böyle.
başkıyan 12/31: Hamamda baş yıkayan kişi.
be mirát 1/7: Muratsız. Dilediği gerçekleşmemek.
beñri 1/21: Soba bacası.
bele- 6/6: Tarlanın etrafına çit çekmek.
beradayı 19/2: İşe varamaz.
beze- 5/8: Süslemek.
bezen- 12/51: Süslenmek.
bızav 19/22: İneğin yavrusu.
bi kıttò 1/5: Biraz. Çok az.
bibi 19/5: Babanın kız kardeşi, hala.
bitik 17/1: Büyü.
buhtan 1/20: İftira.
bulağ 13/23: Çeşme.
cālilh 17/25: Ermeni vatandaşlarının mezarlıklarına verilen isim.
cendeğ 1/22: Ceset.
cín 17/6: Omuz.
çöl 1/21: Eski evlerde perde ile ayrılmış, bulaşık yıkamak ve banyo yapmak için kullanılan bölüm.
çap- 3/52: Koşmak
çilezör 12/55: Gelişmemiş, zayıf, hastalıklı çocuk.
çılör 1/30: Sırılsıklam ıslanmak.
çırmağla- 12/7: Tırmalamak.
çırPot 1/7: Gözdeki çapak.
çorti 4/16: Lahana turşusu.
çüllen- 15/32: Çökmek.
dış 3/45: Düş, rüya.
daretli 12/32: Gayretli, çalışkan.
demdeğe 1/11: Sürekli. Her dakika.
deral 11/20: Tembel.
dığa 17/25: Ermeni vatandaşlarının erkek çocuklarına denir.
dınaz et- 6/14: Taklit etmek.
dıral 6/29: Tembel.
dij 6/15: Sivri, dik.
dombılı 15/8: Şişman.
dor 3/44: Sıra.
ema 6/5: Yaşlı kadınlar için kullanılan bir sıfat.
eşra 19/23: Yatsı namazı vakti.
eyesi 10/12: Sahibi.
eynat 6/11: İnat.
eyvan 11/30: Avlu.
ezizil 1/17: Sürekli ağlayan, uyumayan çocuklar için kullanılır.

fecir 3/44: Sabahın en erken saatleri.
Güneşin doğduğu an.
fer 3/50: Işık.
fodret 1/14: Rezil olmak.
gaP 17/14: İp.
gevde 3/50: Gövde, vücut.
gecal- 8/10: Baş dönmesi.
gesi 1/24: Giysi.
ğığ 10/9: Keçi dışkısı.
gija (gijik) 17/14: Saçların
darmadağınık görünmesi, iç içe
geçmesi.
ğijilde- 3/51: Ağlamak.
gılez 1/31: Ağızdan akan su.
gındılbek 6/4: Balık etli.
gongıl 6/29: Saç.
ğor 6/27: Mezar
görüm 9/12: Kocanın kız kardeşi,
görümce.
ğuman 9/13: Hiçbir şeyi olmamak. Bir
birikime sahip olmamak.
ğumsik 3/52: Yumruk.
gurgur baba 6/11: Gök gürültüsü,
şimşek.
güz 17/10: Sonbahar.
hašte 6/15: İşte.
heFsele 6/13: Sabır.
helbır 6/21: Elek.
helbir 15/11: Tatlı su kaynağı.
henek 10/10: Şaka.
henkíf 6/7: Denk, yaşıt.

hesir 6/39: Yere serilen, kamışlarla
yapılmış örtü.
hesút 6/8: Kıskaç.
heyali 6/16: Uslu, sesiz sakin.
hıphıter 6/10: Eli ayağı titreyen, yaşlı.
hof 3/52: Korkmak.
honçe 5/7: Bohça.
halaşor 1/10: Sıcak köz ateşi.
harse 17/25: Ermeni vatandaşlarının kız
çocuklarına denir.
hemir 4/1: Hamur.
herkendaz 1/10: Soba küreği.
hırsloh 1/4: Hırsızlık
hurdehaş 1/22: Çok dayak yemek. Yedi
darbelere dolayı kendinden geçecek
hale gelmek.
hurs 1/19: Sinir, öfke.
hardan 1/4: "Nerden?" manasında soru.
heylimin 1/17: Artık. Bundan sonra.
şakıl 19/10: Ceviz içi.
şambaş 6/27: Evin barkın yıkılışın
anlamında kullanılan bir kelime.
şapang 6/28: Eski evlerde evin içinde
alt kattaki kilere inmek için kullanılan
evin tabanında bulunan kapak.
şar 12/17: Kulağı duymayan, sağır.
şarese 1/18: Kocaman.
şartol 19/2: Patates.
şaşında 1/14: Başında. En üst
noktasında.
şilor 1/9: Yuvarlak.
şırap 17/17: İpek eşarp.

kırtnağ 1/19:
kīran 1/8: Bir tür hastalığa tutulmak.
kolos 6/20: Fes.
kotan 6/26: Gür, bol saçlar.
kufe 9/7: Su doldurmak için kullanılan kova.
kurdezan 1/9: İçerisinde yemek yoğrulan toprak kap.
kuri 3/48: Çok yaşlı.
kūrreder 1/12: Kötü hastalık, dert.
kurum 19/27: Sobadan çıkan dumanın karası.
kuşKane 8/9: Tencere.
kutuldi 6/2: Bitti, tükendi.
kuziğ 3/47: Kambur.
kuzultkurt 6/19: Zehir, zıkkım.
tufağ 17/19: Ev, ocak.
tuşpalan 9/5: Süzgeç.
ırah 13/29: Uzak.
ilan 3/50: Yılan.
ırah 6/2: Uzak.
işemáh 7/7: İdrar.
izbandöt 15/4: Çok iri yapılı erkekler için kullanılan bir kelime.
jağ 6/32: Bölge turşusu kurularak yenen bir ot.
Kamáğ 6/26: Baldır.
kāran 1/13: Toprak evlerde tavana yerleştirilen ağaç gövdeleri. Kütük.
Keveni 17/7: Evin her işini yapan, evdeki her şeyi bilen, her işiyle uğtaşan.
keçel 6/12: Saçı olmayan, kel.
kef 17/46: Köpük.
kefine 6/6: Neyse.
kefküfer 1/17: Çok dertlenip konuşmaktan dili damağı kurumak.
keftar 17/6: Cadı.
kelehaş 8/14: Çok fazla pişmek, pişmekten hamur gibi olman yemek.
kelem 19/5: Lahana.
kelli fellı 15/3: İri yapılı ve uzunca olan kişiler için kullanılan bir ikileme.
kenger 6/32: Dağlardan toplanan, yemeğı yapılan bir ot.
keryan 6/8: Kaşın gür ve bol olması.
kırkı 6/7: Zıkkımlı.
kildan 9/7: Hama giderken hamam eşyalarını içine bırakmak için kullanılan kapalı bakır kutu.
Kılınboz 4/20: Şeker pancarı.
koka 17/20: Hıdırellez için yapılan tuzlu ekmekler.
Kotoş 15/7: Boynuz.
koyı 4/20: Kuyu.
kökür- 6/5: Susamak.
külhan 6/40: Hamamda suyu ısıtmak için yakılan ocak.
kuncik 6/40: Kuytu, köşe.
kūrrg 1/16: Boğaz.
lape lape 13/15: Büyük büyük.
leçek 1/13: Kadınların saçlarını kapatmak için kullandıkları beyaz yazma.
leviñ 13/4: Çeşit çeşit.

leymon 6/6: Limon.
loloz 6/14: Büyük ve sivri kafalı olan.
m'eğde m'úrıs 6/13: Suratını asmak,
somurtmak.
mızır 1/9: Yaramaz.
maħsus 1/25: Bilerek.
mağrıp 12/53: Akşam.
mahana 17/15: Bahane.
meħäl 9/13: Heves, karşılık.
meħkül 6/16: Kendi halinde, içine
kapanık.
mecrefe 1/20: Evlerin damlarından karı
temizlemek için kullanılan bir alet. Kar
küreği.
mege 1/25: Sanki.
meğinde 5/16: Yemeğin kendi
buharında, kendi halinde pişmesi.
mehsus 6/10: Bilerek
melengot 6/7: Kadınların giydiği yarım
don.
mezar kelı 16/13: Mezar taşı.
mittar 1/19: Kötü, pis.
mikebe 1/21: Tavandan asılarak
kullanılan ekmek tahtası.
milákap 14/10: Bülbül.
mışembe 4/9: Naylon.
nalın 1/26: Hamamda giyilen tahta
terlik.
nator 12/31: Hamada baş yıkayan kadın.
nefçır 16/11: Torununun çocuğu.
neks 1/26: Göğüs.
neve 6/22: Torun.
öge 1/27: Üvey.
öyünde 1/15: Önünde.
pağ 1/24: İyi.
paÇe 6/16: Pencere.
Pangor 1/1: Büyük taş. Kaya
partdan 1/25: Bir ağız dolusu.
pepiğ 1/21: Ayak.
perhenç 9/7: Yoğurt kabı. Yoğurdun
içine konulduğu bakır kap.
peş 12/37: Eteğin ucu.
Peşengi 6/19: Yol göstereni, başkanı.
Pijıldá- 1/11: Parlamak. Gözün
açılması.
pırçikle- 6/6: Çimcik atmak, sıkmak.
píroklen- 3/46: Çınlamak.
Pízik 3/50: Sivilce.
poğan 1/24: Mahalle, sokak.
pungal 6/36: Tavukların yumurtladığı
yer.
puta 17/32: Ağaç veya çiçeklerin kök
kısmı.
sı 1/14: Su.
seħi 1/27: Aptal.
sel 1/8: Üzerinde ekmek pişirilen sac.
sırge 6/20: Küpe.
síle 3/53: Söyle.
surısat 6/33: Tek başına kalıp sürünmek.
şıpane 15/4: Kapı eşiği.
şap 6/9: Altın gerdanlık
şaran 6/9: Çok altının olması.
şele 19/17: Sırt.
şele 3/50: Sırt, bel.

şer şeht 1/7: Yamuk yumuk. Eğri buğru manasında ikileme.
şırde 6/9: İnci ile yapılan takı.
şiklor 1/30: Dolu.
şilor: Can eriği.
şilten- 6/42: Şımarmak, kendini beğenmek, havalanmak.
şor 4/16: Tuzlu.
şor dotik 6/4: Tuzlu çörek.
şorek 13/7: Çok tuzlu.
TıhTot 3/53: Doktor.
tıdire 1/13: Koskoca. Uzun.
tikme 6/17: Kadınların kafasına taktığı altın.
tortop 6/4: Yuvarlak. Etili butlu.
toy 6/19: Düğün.
toyloğ 4/1: Düğünden önce, komşular ve aile arasında yapılan eğlence.
tuman 1/29: İç çamaşırı.
uşağ 1/17: Çocuk.
üz 4/12: Yüz.
vaşvan 16/20: Ağıt yakmak. Ağlayıp sızlamak.

tafal 1/32: Sessiz sedasız çocuklar için kullanılan bir kelime.
tentene 13/6: Dantel.
terence 1/21: Merdiven.
teşi 6/31: Yünü eğirmek için kullanılan bir alet.
teyi 1/12: Artık.
teymik 1/33: Tekme.
tez 3/44: Çabuk.
vehayı 19/31: Kimsesiz.
yaşşi 6/15: Güzel, iyi.
yalda- 17/7: Kandırmak, aldatmak.
yarme 19/1: Bulgur.
yèn 9/5: İn.
yırlá-: Nini söyleyerek sallamak.
yin 4/5: İnmek.
yiri 5/1: İri, büyük.
yuhi 6/15: Uyku.
zehfıran 1/33:
zebele 15/4: İri yapılı, uzun.
zingılaf 5/6: İnek veya atların boynuna takılan zil

METİN DIŞI DERLENEN KELİMELEER

anşılđa-: anırmak.	ezazıl: Aklı yetmeyen.
aşif: Çapalamak.	fitat: İftar.
avlók: Evelek otu	fızırım: ıslık.
bekik: boğmaca.	ğav: adım.
belengaz: Zavallı, caresiz.	gır: saç kıran.
beroj: güneş, güneşlenmek.	göbelek: mantar.
bıldır: geçen yıl	ğurábeş: Porsuk.
bızap: Buzağı.	ğulyaz: Kiraz
bibi: babanın kız kardeşı, hala	ğabres etmek: nağra çekmek.
bibiç: Dúdük.	ğelboğ: düğüm.
bilor: Kaval.	ğelizan: Solucan
borbor: Çok kalın ses.	ğeziran: Alıç meyvesi.
bump: çeşmelerde suyun aktığı yer.	ğeyali: Uslu, terbiyeli, sessiz.
cankeş: ağzısını, acısını belli etmeyen,	ğure: bir taş çeşiti.
sineye ceken.	ğurt: Şişman.
çapu: Alkış.	ğınÇo: sinsi, uyanık.
çaput: bez parçası.	ğakil: ceviz içi.
çelepe: sulu kar.	ğandel: talan etmek.
çilitiğan: Yapışkan.	ğarçın: Yabani armut.
Çingır: Eski, yırtık elbise.	ğattar: İbik.
Çónege: Tosun, şişman.	ğırnaz: Cimri.
çölmik: kaplıca.	ğorbumb: Baykuş.
çömçe: kepçe.	ğort: Çukur.
çúr: sarışın.	ğovi: yabani, çekingen.
değirmi: Yuvarlak.	ğuncik: kuytu, köşe.
deyaz: Sığ.	ğuttuz: gagan.
düge: Buzağının büyüğü.	ğuze: sansar.
elhezer: Aman dilemek.	ğúrş: ekşi.
erefáne : Piknik	heb: bir tane, tek.
eşra: akşam ezanı vakti.	helboğ: düğüm.

hesir: zavallı.
hivi: rica etmek.
huhu: hepten.
İlanKaç: Çiyan.
İlıştır: geçen yıldan önceki yıl.
ilman: Kaygan.
it dirseği: gözde çıkan arpacık.
jan: zıkkım, zehir.
jenk: karışık.
júji: kirpi.
kakaz: kekeme.
kelef: vücutta oluşan leke.
keşür: havuç.
kişav: kaçırmak.
kolom: yığın.
kösevi: uzun ağaç.
lâl: konuşma engeli olan.
lap: avuç içi.
levín: çeşit.
leyi: sel
lıhçor: pasaklı, pinti.
matişor: iltihaplı yara, dolama.
me´ez: Sabır
mefar: fırsat.
mıhım: bağlı, düşün.
mıncılo: ufacık.
mıtrip: Çingene.
mıkle: melemen.
mij: sis.
mılorki: yavaş yavaş ilerlemek.
mısevşi: Mercimek çorbası.
nabal: vasiyet.

nehs: yaramaz.
nefçır: torununun çocuğu.
paço: öpücük.
pamp: pençe.
paşíf: sahur.
permaS: elle yoklamak.
pestaf: deste.
pireş: zavallı.
pırtik: kitap.
pıt: nokta.
pırhoz: pas
pıreş: zavallı.
pızar: kıvılcım.
pızot: çok kızgın, kor ateş.
poççık: kuyruk.
porağ: çok tuzlu.
porhang: dar geçit.
pun: yuva.
punçağ: salkım.
pungul: hafif.
reç: iz
rút: hiçbir şeyi kalmamaki tükenmek.
salor: kara erik.
sanç-: ısırarak, sokmak.
sapalağ: tokat.
sator: et doğramak için kullanılan büyük bıçak.
sillenmek: şüphelenmek.
sútal: işsiz, başıboş, serseri.
sümüdür: bulgur
şekkal: ayakkabı.
şepe: çığ.

şerik: akraba, çevre, tanıdık.

şorav: tuzlu su.

şorki: maden suyu.

tahunğ: tahtadan yapılmış kayak.

tavi: gecici, az, kısa süren yağmur.

telis: çuval.

terence: merdiven.

teşenek: vücutta gerçekleşen uyuşma,
karıncalanma.

tırÇik: çifte atmak.

tike: lokma.

tımııkloz: çırılçıplak

tôsbağē: kaplunbağā.

üzikuli: yüzüstü.

vayvali: illaki, mutlaka.

yalakoz: yalnız, ancak.

yarme: bulgur.

yığınç: ısırgan otu.

yüngül: hafif.

zank: bir taş çeşiti

zank: bir taş çeşiti.

zerendaz: hamam havlusu.

zırnekadağ: nergis.

zingılav: çan

ziyankar: zarar veren.

KAYNAKÇA

Akar, A. (2012). “Muğla ve Yöresi Ağzlarında Şimdiki Zaman Biçimleri”. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, S. 4 (1), s. 1-12

Alkayış, M. F. (2013). “Dil Bilgisi”. Mustafa Durmuş (Ed.), Türk Dili Sözlü ve Yazılı Anlatım El Kitabı (ss. 129-144) Ankara: Grafiker Yay.

Araboğa Y. (2018). Bitlis İlinin Turizm Potansiyeli ve Yerel Halkın Turizm Olgusuna Bakış Açısı. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Arınç, K. (---). Bitlis Eren Üniversitesinin Kurulması Münasebetiyle Bitlis İlinin Eğitim Tarihi ve Eğitim Faaliyetlerine Genel Bakış, <http://bitliskentbellegi.com/home/pages/2/akademik>, Erişim Tarihi: 14.05.2019.

Arınç, K. (1995). Geçmişteki Önemi Azalmış Kent Yerleşmelerine Bir Örnek: BİTLİS, Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:1: 67-95, Erzurum.

Ay, Ö. (2013). “Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kullanılan Dönüşlülük Zamiri Üzerine”. Ağız Araştırmaları Dergisi. S. 7, s. 13-30

Aydın, M. (1992). “Aybastı Ağız” (Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Azap E. Y. (2015). Osmanlı Belgelerinde Bitlis. Yayın No:5, İstanbul <http://bitliskentbellegi.com/home/pages/2/akademik>, (06.05.2019).

Banguoğlu, T. (1986). Türkçenin Grameri. Ankara: TDK Yayınları.

Barut C. (2013). Bitlis İlinin Ekonomik Kalkınmasında Turizm Arz Potansiyelinin Değerlendirilmesi.Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Baş G. (2010), Gelenek ve Gelecek Arasına Sıkışan Bir Tarihi Kent: Bitlis. HistoryStudies International Journal of History, 2(2):377-399.

Bayraktar, F. S. (2000). “Kayseri Merkez İlçe Ağzı” (Doktora Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Beder Şen, R. ve Yurtkuran, S. (2004), Bitlis’te Yaşayan Ailelerin Sosyo- Demografik, Sosyo- Ekonomik, Sosyo- Kültürel Özellikleri ile Toplumsal Hayatta Törenin Gücü, Aile ve Toplum Dergisi, 2 (7). ISSN: 1303-0256.

Bitlis İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2015-2019 Stratejik Plan, (2015). T.C. Bitlis Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Bitlis.

Bitlis İl Yıllığı. (1971), Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Bitlis İli 2017 yılı Çevre Durum Raporu. (2018). ÇED ve Çevre İzinlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü, Bitlis Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Bitlis.

Bozkurt, M. F. (1977). “Kabil Avşar Ağzı”. TDAY-Belleten, Ankara: s. 205-261.

Bölük, R. (2018). “Serik Ağzında Ünsüzler”. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(30), 885-945

Bulak, Ş. (2017). “Tarihî Türk Yazı Dillerinde Şimdiki Zaman”. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. S. 9, s. 223-258

Buran, A ve Alkaya, E. (2012). Çağdaş Türk Lehçeleri. Ankara: Akçağ yay.

Buran, A. (1997). Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları. Ankara: TDK Yay.

Buran, A. (2007). “Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil uzun Ünlüler”. II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni S.1, s. 1-15

Caferoğlu, A. (1963). “Anadolu Ağızlarında Konson Değişmeleri”. TDAY-Belleten, Ankara: s. 1-32.

Caferoğlu, A. (1964). “Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri”. TDAY-Belleten, Ankara: s. 1-33.

Coşkun, V. (1999). “Türkiye Türkçesinde Ünlüler ve Ünsüzler”. TDAY-Belleten, TDK Yay. Ankara: s. 41-50.

Demir, N. ve Yılmaz, E. (2011). “Ses Olayları”. Hülya Pilavcı (Ed.), Türkçe Ses Bilgisi (s. 74-105) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Demirdağ, E. A. (2019). “Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde Geniş-Gelecek Zaman Kipi Üzerine”. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 7(16), ss. 332-344

Doğan, T. (2008). “Salmas Ağzında Hâl Ekleri”. Turkish Studies International Periodical Fort he Languages Literature and History of Turkish or Volume 3/3, s. 319-344

Doğan, T. (2011). “Urmiye Ağızları ile Doğu Grubu Ağızlarında Ortak Fonetik ve Morfolojik Özellikler Üzerine”. Karadeniz Araştırmaları, S. 30, s. 107-122

Erdem, M. D. (2001). “Asarcık Ağzı” (Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdem, M. D. ve Bölük, R. (2011). “Kaş (Antalya) Ağzı Ses Özellikleri Üzerine”. Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 6/1 s. 411-452.

Erdem, M. D. ve Bölük, R. (2012). Antalya ve Yöresi Ağızları. Ankara: Gezi Kitabevi.

Erdem, M. D. ve Kirik, E. (2012). “Elbistan Ağzı (Kahramanmaraş Ağızları - II)”. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/1, s.1043-1072

Ergin, M. (2009). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Eroğlu, E. (2015), Geçmişten Günümüze Sosyal Normlar, Akademik Bakış Dergisi, 50:299-308.

Ersoylu, H. (2000). “Türkçenin Bazı Yabancı Kökenli Kelimelerdeki Damaksı Genizsileşme”. İlmî Araştırmalar, İlim Yayma Cemiyeti yay. İstanbul: s. 97-104.

Ersöz, S. (2018). “Türkçede Göçüşme: Tanım ve Tasnif”. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi,7(4), s. 2189-2203.

Gülensoy, T. (1987). “Rumeli Ağızlarının Sesbilgisi Üzerine Bir Deneme”. TDAY-Belleten, Ankara: TDK Yay. s. 87-147.

Gülseren, C. (2000). Malatya İli Ağızları. Ankara: TDK Yayınları.

Güneş, B. (2012). “Karapapak/Tereke Ağzında İsim Çekim Ekleri”. Karadeniz İncelemeleri Dergisi, s. 161-172

Kalkan, U. (2006). “Türkiye Türkçesinde Hal (Durum) Kavramı ve Hal (Durum) Eklerinin İşlevi” (Yüksek Lisans Tezi). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaağaç, G. (2009). Türkçenin Söz Dizimi, İstanbul: Kesit Yay.

Karahan, L. (1996). “Yükleme ve İlgil Hal Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”. 3. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı, TDK Yay. Ankara: s. 605-611

Karahan, L. (1996). Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, Ankara: TDK Yay.

Kayaoğlu C. (1967). Bitlis’i Tanıyalım, Yeni Desen Tic. Ltd. Şti. Matbaa, Ankara.

Kısa, O. (2018). “Güneybatı Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki” (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koç, A. (2010). “Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi”. Türkiyat Araştırma Dergisi. Konya: 47. s. 1-12

Korkmaz, Z. (1976). “Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”. TDAY-Belleten 1975-1976, Ankara: s. 143-172

Korkmaz, Z. (2007). “Nevşehir ve Yöresi Ağızlarının Şekil Bilgisini Belirleyen Temel özellikleri üzerine”. Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Dergisi. 2(2). s. 492-501

Kök, A. (2016). “Modern Oğuz Türkçesi Diyalektlerinde Göçüşme”. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum. 5 (15) s.406-430

Mansuroğlu. M. (1988). “Türkiye Türkçesi Ses Uyumu”. TDAY-Belleten 1959, TDK Yay. Ankara: s. 81-93.

Olçay A. ve Araboğa Y. (2018), Bitlis İlinin Turizm Potansiyeli ve Yerel Halkın Turizm Olgusuna Bakış Açısı, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(57): 946-961.

Olçay, S. (1995). Erzurum Ağızı. Ankara: TDK Yayınları.

Özçelik, S. ve Erten, E. (2005). Türkiye Türkçesi Dilbilgisi.

Özden, M. (2009). “Bilecik İli Ağız İncelemesi” (Doktora Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özeren, M. (2016). “Kırgız Türkçesi Ağızlarında Hâl Eklerinin Kullanımı”. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. 56, s. 739-766

Öztürk, İ. (2001). “Adilcevaz Ağızı” (Yüksek Lisans Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, Ş. (2004). Bitlis’in Su Mimarisi. Bitlis Valiliği Kültür Yayınları No: 12, Bitlis.

Sağır, M. (1995). “Anadolu Ağızlarında Ünsüzler”. TDAY-Belleten 1995, TDK Yay. Ankara: s. 391-409.

Sağır, M. (2008). “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ünlü Varlığı”. Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/3, s. 564-577

Seferbey D., İzmirlioğlu N. ve Güzel S. (2000). Bitlis İli Çevre Durum Raporu, T.C. Bitlis İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Bitlis.

Serdar M.T. (2000). Rüyalar Şehri Bitlis. Bitlis Valiliği Yayınları Yayın No:..., Bitlis.

Serdar M.T. (2007). Bitlis, Bitlis İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları No:15, Tşof Trafik Matbaacılık, Bitlis.

Serdar M.T. (2013). Şehr-i Bitlis, Bitlis Belediyesi Kültür Yayınları Yayın No:1, Bitlis

Serdar M.T. (2017). Bitlis Erenleri 1, Bitlis Valiliği Kültür Yayınları, Ekim Ofset, İstanbul.

Sönmez, M. R. (2007). Bitlis İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Planı. T.C. Bitlis Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Bitlis, ss:17-78.

Şahin, H. (2009). Eski Anadolu Türkçesi. Ankara: Akçağ Yayınları.

Şengel, Ü. (2015). Bitlis İlinin Kalkınmasında Turizmin Rolü:Yerel Paydaşlar Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Şimşek, E. (2003). Anadolu’da Yağmur Duasına Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun: “Çömçeli Gelin”, Milli folklor Dergisi, 15(60): 78-87.

Tekin, T. (1995). Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler. Ankara: Simurg Yayınları.

Timurtaş, F. K. (1977). Eski Türkiye Türkçesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Tosun, İ. (2012). “Tunceli Yöresi Türkmen Ağızlarının Özellikleri” Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, p. 2455-2480. Ankara.

Tosun, İ. (2016). Ardahan ili ağızlarının ses ve şekil özellikleri, Ankara: Payda Yayıncılık.

Uluer C. (2009).Bitlis İli Turizm Potansiyeli: Özel Ve Kamu Sektör Yöneticilerinin Kanaatlerinin Araştırılması.Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Uysal, İ. N. (2011). Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri. Karaman: T.C Karaman Valiliği.

Ünlü, E. (2015): “Gümüşhane İli Şiran ve Köse İlçeleri Ağızları” (Yüksek Lisans Tezi). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vural, H. ve Böler, T. (2012): Ses ve Şekil Bilgisi. İstanbul: Kesit Yayınları.

Yağız C. (2016).Bitlis'in Kültürel Tarihçesi, Bitirme Tezi, Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Bingöl.

Yapıştırın, C. (2013), 19. Yüzyıl İkinci Yarısında Bitlis ve Tütün, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yavuz, K. Yetiş, K. ve Birinci, N. (2006): Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Yavuz, S. (2012). “Karakeçili Ağzı Ses Bilgisi (Ünlüler)”. The Journal of Academic Social Science Studies,International Journal of Social Science, Volume 5 Issue 5, s. 335-351

Yeşilkaya, M. (2007). “Gerger Merkez ve Köyleri Ağızları” (Yüksek Lisans Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zülfikar, H. (1978). “Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri”, Ömer Asım Aksoy Armağanı, Ankara: s. 297-317.

İnternet Kaynakları

<http://www.bitlistso.org.tr/Bitlis/tabid/12498/menuad/cograf/Default.aspx>,

Erişim

Tarihi: 24.04.2019.

<http://www.bitliskulturturizm.gov.tr/TR-56204/tarihce.html>, Erişim Tarihi: 29.04.2019

<https://bitlis.tarimorman.gov.tr/Menu/17/Ilimiz-Hakkinda-Genel-Bilgiler>, Erişim Tarihi: 07.05.2019.

<https://mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=BITLIS>, Erişim Tarihi: 07.05.2019.

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059, Erişim Tarihi: 13.05.2019.

<https://bitlis.meb.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 15.05.2019.

<http://www.bitliseren.edu.tr/sayilarlabeu.aspx>, Erişim Tarihi: 17.05.2019.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bitlis/kulturatlasi/evlenme-gelenekleri768531>, Erişim Tarihi: 25.05.2019

<http://www.bitlistso.org.tr/Bitlis/tabid/12498/menuad/gelenek/Default.aspx>, Erişim Tarihi: 25.05.2019

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bitlis/kulturatlasi/dis-hedigi-gelenegi873049>, Erişim Tarihi: 28.09.2019

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı	Nejla YAŞURGAN
Uyruğu	T.C
Doğum yeri ve tarihi	Bitlis / 24.10.1988
E-Posta	nejlaysrgn@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Lise	Bitlis Lisesi	2005
Üniversite	Adıyaman Üniversitesi	2013
Yüksek Lisans	Adıyaman Üniversitesi	2019

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2016-2019	Bitlis Final Temel Lisesi	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

Yabancı Dil	İngilizce
-------------	-----------